کره کتنه

(د ژبو او ادبیاتو پوهنځیو د پښتو څانګو د کره کتنې مضمون لپاره)

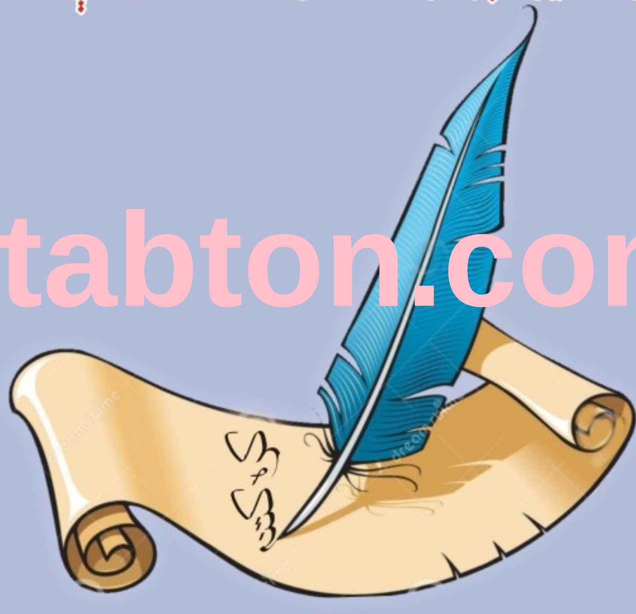

Ketabton.com

محمد اسمعیل یون

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه، چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه، چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاءالله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانه) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله
د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي چاپ یادښت

دا کتاب ما (یون) پر (۱۳۹۱ل) کال د (پوهنوالۍ) علمي رتبې لپاره لیکلی و او پر همغه مهال د یادې رتبې لپاره ومنل شو. ټاکل شوې وه پر همغه کال چاپ شي، خو ما غوښتل له خپلو نورو اثارو سره یې په یو ځایي ډول چاپ کړم، نو ځکه خو درې کاله راسره پاتې شو. اوس چې زه خپل څو عنوانه نور اثار چاپوم او هم ملي تحریک غواړي سل عنوانه علمي، ادبي، دیني او تاریخي اثار چاپ کړي، نو غواړم دا اثر هم په دې لړ کې چاپ شي او د لوستونکو د ګټې وړ وګرځي. طبعي خبره ده چې دا اثر به خپلې خپلې نیمګړتیاوې هم ولري، خو ډېرې تېروتنې تر چاپ وروسته په عملي ډګر کې څرګند ېږي. هیله ده درانه لوستونکي او محصلین یې د لوستلو او کتلو پر مهال هغه څرګندې او راپه ګوته کړي، چې په بل چاپ کې هغه نیمګړتیاوې سمې او نورې زیاتونې هم ورسره مل شي.

په درناوي

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سر خبرې

څو لسيزې کېږي چې د کابل پوهنتون په ګډون د هېواد د لوړو زده کړو موسسې د منظمو درسي مفرداتو او همدارنګه چاپي اثارو له نشتوالي څخه کړېږي. په ځينو برخو کې که مفردات شته هم، ډېر زاړه دي او وخت پر وخت نوي شوي نه دي. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي پښتو څانګه هم دا مشکلات لري. خو په دې وروستيو کلونو کې پښتو څانګې وټاکله چې پر خپلو ټولو درسي مفرداتو بيا کتنه وکړي. (د کره کتنې) مضمون هم په دې بيا کتنه کې شامل و. ما له نورو استادانو سره په مشوره د کره کتنې مضمون تېر مفردات وکتل، همغه مو سره کره کړل. د همدې مفرداتو پر بنسټ مې د (پوهنوالۍ) علمي رتبې لپاره د اثر ليکلو کار پيل کړ. اکثره ضروري اثار مې ورپسې وپلټل او په نتيجه کې دغه اثر رامنځته شو. زه خوشاله يم، هغه مفردات چې پښتو څانګې د دې مضمون لپاره غوره کړي هغه تر ډېره حده په دې اثر کې تشريح شول. ګران استاد پوهاند محمد صابر خويشکی، پوهاند ډاکتر عبدالقيوم قويم، پوهنوال احمد شاه زغم، استاد بخت مير وزيري، د پښتو څانګې له نورو استادانو او ګران ورور عطاالله حيران څخه مننه کوم، چې ماسره يې د دې اثر په بشپړاوي کې مرسته وکړه. ګران ورور ضياءالرحمن ضياء څخه هم ډېره مننه کوم، چې په ډېرې او سبلې يې د دې اثر د کمپوز چارې سمبال کړې. څرنګه چې ما د دې کتاب په سريزه کې هم يادونه کړې چې دا اثر د درسي مفرداتو په رڼا کې ليکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی او له لوستونکو مې هیله څرګنده کړې چې تر چاپ وروسته د اثر په باب خپل نظریات راته راولېږي. دلته یو ځل بیا یادونه کوم، چې زه به خپله هڅه او هاند کوم چې دا اثر د تدریس پر مهال نور هم پوره او بشپړ کړم او ټول هغه مسایل چې د کره کتنې په برخه کې نوي راپیدا کېږي، هغه ورسره یوځای کړم او په دې ډول د محصلینو او درنو لوستونکو اړتیاوې تر یوه بریده پوره کړم.

په درناوي

پوهندوی محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـقریـظ

((کره کتنه)) زموږ د ادبیاتو یوه مهمه اړتیا

استاد پوهندوی محمد اسمعیل یون د پښتو څانګې د ډېرو تکړه استادانو له جملې څخه دی، چې د لیکوالۍ په برخه کې نږدې (۲۵) کلنه کاري تجربه لري. (کره کتنه) د استاد یون لومړنی اثر نه دی، ده تر دې د مخه هم په لسګونو عنوانه اثار لیکلي او چاپ کړي دي. په لیکوالۍ کې دی د افغانستان په کچه یو مطرح لیکوال دی. (کره کتنه) اثر هم د استاد یون یوه پخه تجربه ده. پوهندوی یون په ژبو او ادبیاتو پوهنځي کې ډېره موده د (ادب تاریخ) او (خوشال پېژندنه) مضمونونه تدریس کړي، په دې برخه کې هم د کافي تجربې خاوند دی. (ادبپوهنه) چې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي یو بل مهم مضمون دی، دا ډېر کلونه کېږي چې په لومړیو ټولګیو کې د استاد یون له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تدریسېږي. (کره کتنه) او (ادب تاریخ) او همدارنګه (ادب تیوري) درې واړه د ادبپوهنې اساسي څانګې دي. څوک چې د ادبپوهنې مضمون تدریسوي، د هغې پر درېواړو څانګو احاطه لري. (کره کتنه) او (ادب تیوري) ددې ترڅنګ چې په (ادبپوهنه) کې د هغې د څانګو په توګه تدریسېږي، د (ادب تاریخ) په څېر د جلا جلا مضامینو په توګه هم تدریسېږي.

استاد یون ددې دواړو په باب هم ځانګړې تدریسي تجربه لري. هغه وخت چې استاد یون په پښتو څانګه کې د (پوهنوالۍ) علمي رتبې لپاره دا موضوع (کره کتنه) غوره کړه. نو د څانګې استادانو یې تود هر کلی وکړ. علت دا و چې له ډېرو کلونو راهیسې (کره کتنه) د یوه مضمون په توګه تدریسېدله، خو دا تدریس لا تر دې دمه پورې اکثره د نوټونو، لکچرنوټونو په بڼه و، داسې یو منظم سیستماتیک اثر چې د څانګې تدریسي مفردات دې هم په پام کې ونیسي او د یوه منظم تدریسي کتاب بڼه دې ولري، لا تر دې دمه یې په پښتو څانګه کې کمی احساسېده. څرنګه چې د (پوهنوالۍ) علمي رتبې اثر باید تدریسي بڼه ولري، نو موږ هیله لرله چې استاد یون به په بښه ډول دا اړتیا پوره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې زموږ هیله وه، استاد یون تر یوه اوږده کار او زیار وروسته د کره کتنې په برخه کې داسې یو اثر ولیکه چې زموږ له هیلو سره سمون خوري. په (یوولسو څپرکو) کې یې اکثره هغه څه وڅېړل او راونغاړل چې په (کره کتنه) کې ورته اړتیا وه. دا اثر په خپل ډول کې په پښتو کې تقریباً لومړنی اثر ګڼل کېږي، چې تدریسي بڼه لري او د محصلینو اړتیاوې تر ډېره حده پوره کولای شي. زه استاد یون ته ددغه ګټور اثر د لیکلو له امله مبارکي وایم، د پوهنوالۍ علمي رتبې لپاره یې دا اثر پوره او کره ګڼم او له ټولو اړوند مقاماتو څخه هیله کوم، چې ده ته ددې اثر له امله د (پوهنوالۍ) علمي رتبه منظور کړي. څرنګه چې دا یو ډېر ګټور اثر دی، زه له مربوطه ارګانونو څخه هیله من یم، چې ددې اثر د چاپ په برخه کې ژر اقدام وکړي.

په درناوي

پوهاند محمد صابر خویشکی

د پښتو څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ:

یک اثر مهم تدریسی

حدود بیست سال میشود که محمد اسمعیل یون به حیث استاد، دیپارتمنت پشتو پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل ایفای وظیفه مینماید. استاد یون در این معیاد مضامین، (خوشالشناسی)، (ادبشناسی) و (تاریخ ادبیات) را در دیپارتمنت پشتو وهمچنان مضمون تدریس زبان پشتو را در دیپارتمنت مختلف فاکولته ادبیات و پوهنځی های دیگر تدریس نموده، تجربه کافی را در زمینه تدریس بدست اورده است. استاد یون چندین عنوان اثار را نیز تالیف نموده، که یک تعداد آن به حیث اثار تدریسی و ممد درسی در رشته مربوط قابل استفاده است.

مضمون (نقد ادبی) یکی از مهم ترین مضامین است که در دیپارتمنت دری و پشتو تدریس میگردد. استاد پوهندوی محمد اسمعیل یون ضروریات و متقضیات دیپارتمنت خویش را در نظر گرفته، مطابق مفردات تدریسی این مضمون، موضوع (نقد) را غرض ترفیع علمی رتبه (پوهنوالی) خویش انتخاب نموده. استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یون مدت زیادی بالای این موضوع کار کرد و در نتیجه این اثر قابل ستایش را به رشته تحریر در اورد.

این کتاب در یازده فصل تنظیم شده، بر علاوه یک مقدمه و یک نتیجه یا ارزیابی اخری دارد. در این اثر معنی لغوی و اصطلاحی نقد، اهمیت، ضرورت، حدود و اداب نقد ادبی تشریح شده، تاریخچه نقد از یونان باستان شروع تا اواخر قرن بیستم بیان گردیده، انواع و مکاتب نقد تشریح شده و جریان نقد ادبی را در زبان و ادبیات پشتو نیز تشریح و توضیح گردیده. علاوه بر این، اصول و معیارهای نقد ادبی تشریح شده، فواید نقد و اوصاف نقاد نیز مشخص گردیده.

در این اثر این موضوع که: (چرا ما از نقد میترسیم؟) هم توضیح گردیده و در اخر، اثار مستقل نقد که به زبان پشتو چاپ گردیده به طور منظم و مسلسل معرفی شده اند. استاد یون در تحریر این اثر از منابع موثر داخلی و خارجی استفاده نموده، تحلیل و نظریات خود را نیز بالای آن علاوه نموده، در نتیجه یک اثر را به وجود اورده که جنبه تدریسی و اموزشی دارد. ما به نوبه خود این اثر مفید را به ترفیع علمی (پوهنوالی) مثبت ارزیابی مینمایم، از بارگاه خداوند(ج) برای استاد پوهندوی محمد اسمعیل یون ارزوی موفقیت مزید

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینمایم و از همه مقامهای مربوط و زیربط خواهش مینمایم که ترفیع علمي رتبه (پوهنوالی) را به استاد یون منظور نماید. چون این یک اثر علمی میباشد ، چاپ ان نیز بسیار ضروری میباشد ، از مسولین محترم نشراتی تقاضا مینمایم، در زمینه چاپ این اثر اقدام نماید !

با احترام

پوهاند دوکتور عبدالقیوم قویم

استاد دیپارتمنت دری

پوهنځی زبان و ادبیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ:

دا اثر یوه ګټوره هڅه

(کره کتنه) د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانګه کې د یوه مهم مضمون په توګه تدریسېږي. څو لسیزې کېږي چې پښتو څانګه له نوټونو او لکچر نوټونو کرېږي. که څه هم په تېرو څو کلونو کې د پښتو څانګې استادانو زیار وویست چې په هره برخه کې دا سې څانګړي اثار ولیکي، چې تدریسي بڼه ولري او په دې برخه کې پخوانۍ پرتې ستونزې تر یوه حده حل کړي، خو بیا هم نور کار او زیار ته اړتیا ده. په دې وختونو کې پښتو څانګې وپتېیله، چې خپلې ټولې اړتیاوې په خپله د څانګې د استادانو له خوا پوره کړي. یوه اړتیا هم له درسي مفرداتو سره سم د (کره کتنې) په برخه کې د یوه منظم تدریسي اثر لیکل و. استاد یون چې په پښتو څانګه کې (ادبپوهنه) او (ادب تاریخ) مضمون تدریسوي، ددې اړتیا د پوره کولو لپاره راودانګل، ده د (پوهنوالۍ) علمي رتبې لپاره همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع (کره کتنه) وټاکله، موږ ټولو ځکه تائید کړه، چې له ډېرو کلونو راهیسې دا مضمون د نوټ‌او متفرقه لکچرنوټونو په بڼه تدریسېده او د محصلینو په لاس کې یو منظم تدریسي کتاب نه و.

استاد یون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې د دې مضمون له درسي مفرداتو سره سم، ډېره موده پر دې اثر کار وکړ. له ګڼو اخځونو، تحلیلونو او څېړنو څخه یې ګټه پورته کړه، ځان یې خورا ستړی کړ. په دې اثر کې کره کتنه له لغوي او اصطلاحي پلوه څېړل شوې، د کره کتنې تاریخ بیان شوی، اړتیا یې په ګوته شوې، ګټې یې بیان شوي دي. د دې ترڅنګ په پښتو ژبه کې د کره کتنې مسیر تشریح شوی دی.

دا اثر د یوه تدریسي اثر په بڼه لیکل شوی دی. زه هیله لرم هغه خلا چې په پښتو څانګه کې له کلونو راهیسې د (کره کتنې) په برخه کې د یوه منظم تدریسي اثر د نشتوالي له امله موجوده وه، د دې اثر په رامنځته کېدو سره اواره شي. دا اثر به نه یوازې په پښتو څانګه کې د یوه تدریسي اثر په توګه تدریس شي، بلکې د هېواد نورو پوهنتونو اړوندې څانګې هم ترې ګټه پورته کولای شي.

زه د دې اثر لیکنه نه یوازې د استاد یون یوه ګټوره هڅه او بری ګڼم، بلکې د ټولې پښتو څانګې یو بری یې ګڼم. استاد پوهندوی محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسمعیل یون ته ددې اثر له امله مبارکي وایم، هیله لرم چې قلم یې نور هم همدا سې تاند او هڅاند وي او د پښتو ځانګې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په ګډون، له ټولو اړوند مقامونو څخه هیله کوم چې استاد یون ته ددې علمي اثر له امله د (پوهنوالۍ) علمي رتبه منظور کړي همدارنګه زه د نشراتي چارو له مسولینو څخه هیله من یم چې ددې اثر د ګټورتیا له امله ددې اثر د چاپ لپاره هڅه وکړي.

په درنښت

پوهنوال احمدشاه زغم

د پښتو څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

سریزه

کره کتنه د ادبپوهنې یوه خورا مهمه څانګه ده. دنده یې دا ده چې ادبیات، د ادبیاتو له اساسي مسیره بلې خواته لاړ نه شي. (ادبیات) د (ادبیاتو) په توګه مطالعه شي، لوستونکي، لیدونکي، کتونکي، اوربدونکي او په خپله د ادبي پدیدې پنځونکي ته روښانه لاره وښیي، له تېروتنې یې بچ او د پرمختګ خراغ ورته بل کړي. د لیکوال وړه تېروتنه د هغه لویه خواري په سیند لاهو کولای شي. همدا کره کتونکی دی چې د لیکوال د فکر ثمر له خطره ژغوري. کره کتنه د (اوزون) د طبقې په شان هغه فلتر دی، چې د لمر وړانګې تصفیه کوي، د لمر خطرناکې وړانګې په همدې طبقه کې فلترېږي. یوازې همغه وړانګې یې ځمکې ته راځي، چې ټول بشري ژوند ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثمر لري، خو خطر نه لري، که د اوزون دا طبقه نه وای، نو د لمر وړانګو به ځمکه ان د ژوند له نعمته هم ایستلی وای. کره کتنه هم داسې یو فلتر دی، چې د یو ادبي اثر نیمګړې او کمزورې برخې فلتر کوي او لوستونکو یا کتونکو ته یو روڼ او مثمر اثر وړاندې کوي. هر هغه لیکوال چې نه غواړي اثر یې له دې فلتره تېر شي، طبعاً چې له تېروتنې سره مخامخ دی. کره کتنه نه یوازې په ادبي برخه کې د ادبپوهنې د یوه مهم عنصر په توګه د کارونې وړ ده، بلکې په ټولنیز ډګر کې هم د اساسي توکي په توګه کارول کېږي. انتقاد، نیوکه او په ټوله مانا کره کتنه د ولسواکۍ د یوه اساسي او رغنده توکي په توګه د بشري ټولنې د پرمختګ یو لوی لامل دی. زموږ ټولنه لکه څنګه چې په نورو برخو کې له پرمختللو ټولنو څخه شاته پاتې ده، په دې ډګر کې هم لا مطلوبې پایلې ته نه ده رسېدلې.

په نړۍ کې د ادبي کره کتنې په باب تر شمېره وتي اثار لیکل شوي، چې د هرې ټولنې کره کتونکو پرې د خپلو ټولنو ادبیات د لا پرمختګ لوري ته برابر کړي، خو زموږ په ټولنه کې زموږ د ادبیاتو د ټولیز حجم په انډول د کره کتنې برخه کمه ده، په بله وینا د ادبي اثارو په انډول د ادبپوهنې د اثارو شمېر کم دی. دا طبیعي خبره هم ده، ځکه په ټولنه کې لیکوال او ادیبان زیات، خو د ادبپوهانو شمېر کم دی. ادبپوهنه یوه کسبي او مسلکي پوهه ده او د ادبیاتو پنځونه بیا د ځینو کسبي زده کړو ترڅنګ خدایي، طبیعي او فطري پوهې، استعداد او ذوق ته هم اړتیا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې هم نه ده، چې زموږ په ټولنه کې د کره کتنې په برخه کې هېڅ اثار نه دي ليکل شوي؛ د هېواد د بېلابېلو ليکوالو له خوا په پښتو او دري ژبه يو شمېر داسې کره کتنيز اثار ليکل شوي، چې د نظري او عملي کره کتنې دواړه برخې رانغاړي، وروسته به يې موږ په ترتيب سره معرفي کړو. په کوزه پښتونخوا کې هم د کره کتنې يو شمېر ځانګړي اثار ليکل شوي، دې اثارو زموږ د ادبياتو په رڼاوي کې خپله خپله ونډه لرلې ده، خو لا هم ددې اړتيا شته چې په دې ډګر کې لازيات کار وشي او نور سيستماتيک اثار رامنځته شي. له هغې ورځې چې په هېواد کې د ژبو او ادبياتو پوهنځی او بيا وروسته پوهنځي رامنځته شوي، نو ادبپوهنه د يوه ځانګړي مضمون په توګه په دې پوهنځيو کې تدريسېږي. دا پوهه نه يوازې د يو ځانګړي مضمون په توګه لوستل کېږي، بلکې د هغې درې واړه اساسي څانګې (ادب تاريخ، ادبي کره کتنه او ادب تيوري) هم د جلا جلا مضامينو په توګه تدريسېږي. د ادب تاريخ څو بېلابېل اثار، چې د پښتو ادب بېلابېلې دورې تشريح کوي، ليکل شوي دي. دا اثار تر يوه حده د محصلينو اړتياوې پوره کولای شي او په دې برخه کې نورو اثارو ته هم اړتيا شته، خو د ادبي کره کتنې او ادب تيورۍ په باب لا هم د نورو داسې اثارو کمی احساسېږي، چې له نويو علمي ميتودونو سره سم ليکل شوي وي؛ تدريسي بڼه ولري، د تحصيلي نصاب له مخې جوړ شوي وي او د ادبياتو پوهنځيو د ادبپوهنې د يوې برخې په توګه دې تدريس شي. دا اثر چې اوس ستاسو په لاس کې دی، تر ډېره حده په کې کوښښ شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په دې ډګر کې زموږ د علمي او فرهنګي ټولنې اړتیاوې تر یوه حده پوره کړي. ما په دې اثر کې هڅه کړې چې محصلین خپله هم په کار ولوېږي او د کره کتنې په برخه کې عملي او نظري کار وکړي. دې کې هم شک نه شته چې د کره کتنې په برخه کې یو ځانګړی اثر ټولو اړتیاوو ته ځواب نه شي ویلای، خو په تحصیلي ډګر کې به دا اثر د محصلینو یو څه غوښتنې او اړتیاوې ځواب کړي. لازمه به وي چې د تدریس پرمهال د دې اثر نیمګړتیاوې څرګندې او هغه اړتیاوې هم په ګوته شي، چې په دې برخه کې احساسېږي. د دې اثر د بیا بیا چاپ په صورت کې به هغه نیمګړتیاوې پوره کېږي او همدا رنګه د کره کتنې د مضمون په برخه کې به د دې اثر ترڅنګ، د نورو نویو اثارو لیکلو هدف ته زموږ د رسېدو لاره لنډه کړي. تر چاپ وروسته د هېواد له ټولو لیکوالو، قلموالو، کره کتونکو، د ادب پوهنځیو استادانو او ګرانو محصلینو څخه هیله کوم، چې د دې اثر د بشپړتیا او غځونې لپاره ما ته خپل ګټور او کره کتنیز نظریات را ولېږي.

په همدې هیله

پوهندوی محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

کره کتنه

د ادب، ادبپوهنې، ټولنپوهنې، بشرپوهنې او نورو ټولنیزو علومو تعریفونه د ساینسي علومو په شان کانکریټي نه دي، چې سل په سلو کې پرې توافق راځي. د ټولنیزو علومو او هنري پدیدو تعریفونه نسبي توافق ته نږدې وي؛ د منطق، حقیقت او واقعیت یو لړ څرګند معیارونه په پام کې نیول کېږي او د همدغو معیارونو په رڼا کې تعریفونه جوتېږي. کره کتنه هم د ادبپوهنې د یوې مهمې څانګې په توګه د تعریف له دې حالته مستثنی نه ده. د کره کتنې پر تعریف هم لکه د نورو ادبي پدیدو په شان سل په سلو کې توافق نه شته، خو د نظري او عملي کره کتنې د خصلت او محتوا له مخې د کره کتنې جوهر، مانا او تعریف څرګند بدلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلتـه بـه لـومړۍ د کـره کتنې لغـوي، اصـطلاحي مانـا ، اهميـت او اړتيا يې ، حدود او اداب يې پـه ترتيـب سره وڅېړو او بيـا بـه د کـره کتنې نورو برخو ته داخل شو.

الف- د کره کتنې لغوي مانا:

(کره) په پښتو کې د (پوره)، (بشپړ) يا (مکمل) مانا لـري، چې ضد يې نيمګړی او نابشپړ دی. يا هغه څه چې نيمګړتيا او عيب ونه لري. (کتنه) هم د (ليدنې) يا (مشاهدې) مانا لري او يا د هغـو نسـبي مترادف، خو دواړه کلمې چې سره يوځای شي، نو يـو شـی، څيـز، شکل يا محتوا ته د پوره کتنې يا پوره څېړنې او پلټنې مانا ورکـوي. پـه پښـتو کـې د ادبي او نـورو اثـارو د ارزونـې لپـاره د (کـره کتنـې) نومونه يا اصطلاح په همدې نيت کارول کېږي، چې هغـه موضـوع يـا شی په هر اړخيز ډول وڅېړل شي. کره کتنې ته په عربي ژبه کې (نقـد) وايي. نقـد کلمـه پـه حديث شـريف کې هـم راغلې ده، پـه يـو حـديث شريف کې راغلي چې: ((زيـد بـن ارقـم او بـراء بـن عـازب سـپين زر پـه نقدو او پور رانيول، نو کله چې دا خبره نبي کريم(ص) تـه ورسـېدله، هغه امر وکړ: څه چې په نقدو دي ويې منئ او څـه چـې پـه پـور دي ور رد يې کړئ.)) (۲۷: ۱۲۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (نقد) کلمه نه یوازې د (نقدو) په مانا ، بلکې وروسته د اصلي او جعلي یا اصلي او کوټه دینارو او درهمو د بېلولو په مانا هم وکارېدله او نقاد یې هم هغه چاته وایه چې اصلي دینار یې له کوټه دینارو څخه جلا کول. ځینو فرهنګونو یې لغوي مانا((وینا پېژندنه، د خبرو سنجونه، رښتینی قضاوت او د ادبي اثارو ارزښت معلومونه هم راخیستې ده.)) (۳۲: ۳۱).

په پخوا زمانو کې پیسې له لویه سره دوه ډوله وې: د سپینو زرو پیسو ته یې (درهم) او د سرو زرو پیسو ته یې (دینار) ویل، کله کله به یې په پیسو (دینار) کې جعل کاري کوله او مس به یې ورسره ګډول، په دې ډول به د سرو زرو معیار (کچه او اندازه) راټیټېده، تر یو څه مهاله به له سرو زرو سره د مسو دا ګډېدا په سترګو نه ښکارېده، تر یو څه وخت وروسته به مس لږ لږ تورېدل، ځکه به یې نو په غټو معاملو کې زر د صراف یا نقاد دکان ته وروړل، چې هغه یې د زرو د سوچه والي کچه وټاکي. په بازار کې به د صرافۍ ډېر دوکانونه وو ، صراف یا نقاد به په محک (د زرو د ازموینې توره ډبره) وهل، د هغو کوټه او کره به یې سره معلومول.

د نقد کلمه په پخوانیو متونو کې د عیب لټولو ، د یو شي د پټ پټ لیدلو او یوه شي ته د پټ پټ کتلو ، یا یوه شي ته تر سترګو لاندې کتلو او همدا راز د څه کار په اړه د مناقشې په مانا هم راغلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. نقد ته يې د ډېر ښه شي د غوره کولو، خبرتيا، فهم، موازنې او پرېکنده حکم ماناوې هم کارولي دي.

په دري ژبه کې کره کتنې ته د عربي په شان نقد ويل کېږي او کره کتونکي ته د (نقاد) کلمه کارول کېږي. که څه هم په فارسي کې (سخن سنجي) او (سخن شناسي) اصطلاحات هم کارول کېږي، په دري کې خو زياتره همدا د نقد کلمه کارول کېږي. ځينې کره کتونکي وايي ((د نقد لغوي مانا له ناکره و څخه د کره و بېلول دي.)) (**۱۹: ۲۵**).

((کره کتنې ته په انګرېزي کې (Criticism)) په فرانسوي کې (Lacritque) او په الماني کې (Kritik) وايي. دا ټولې اصطلاحګانې د يوناني ژبې له (Krites) څخه، چې ((د حکم، نياوګر او قاضي)) مانا ورکوي، مشتق شوي دي. د (Kritneina) کلمه چې د قضاوت او تميز مانا ښندي، له همدغې مادې څخه را اخيستل شوې ده.

(کرتيکيوس) هغه چاته ويل کېږي چې قضاوت او کره کولو کې مهارت ولري.)) (**۱۵: ۸**).

د پښتو (کره کتنه) هم تصادفاً د (کرتيکيوس) له اصطلاح سره لفظي ورته والی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نقد کلمې د پورتنۍ مانا له مخې، دا کلمه د جعلي او اصلي دینارو له معلومولو څخه ورو ورو د علم او ادب نورو برخو ته ولېږدېدله. وروسته دا کلمه د لیکوالو او ادیبانو د کارونو د څارنې، تعقیب،ارزونې، د هغو د لیکنو د نیمګړتیاو د څرګندولو او هم د سمون لپاره وکارېدله، څرنګه چې د نقد کلمه له (کره درهمو) څخه د (کوټه) هغو د لرې کولو لپاره کارېدله، نو په همدغه مانا د ادب د دواړو ډولونو: شعر یا نظم او نثر د کره کولو لپاره هم وکارېدله. په دې مانا چې د یو ادبي اثر نیمګړتیاوې څرګندوي، ګټورې او کره خواوې یې یوې خواته او نیمګړې یې بلې خواته سره جلا کوي او د عیبجنو برخو د سمون لپاره یې هڅه کوي. کره کتونکی بیا همغه چاته ویل کېږي چې دا عملیه تطبیقوي او بشپړوي یې.

ب- د کره کتنې اصطلاحي مانا:

لکه څنګه چې په ټولنیزو علومو کې تعریفونه د ساینسي هغو په شان فکس نه دي، نو کره کتنه چې د ادبپوهنې یوه مهمه څانګه ده، ددې تعریف هم سل په سلو کې کوټلی او د ساینسي تعریفونو په شان فکس نه دی. موږ به دلته د بېلابېلو پوهانو له نظره د کره کتنې ځینې تعریفونه وړاندې کړو او بیا به په پای کې د هغو له منځه یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسبي او پراخ تعریف ته هم اشاره وکړو. ځینې ادبپوهان وایي: [((کره کتنه، د شخصي څکې یا د ښکلا پوهنې د متداولو معیارونو پر اساس د یوه هنري اثر اګاهانه ارزونې او کره کولو ته ویل کېږي.)) ډاکتر عبدالحسین زرین کوب، په خپل اثر (نقد ادبي) کې وایي: ((ادبي کره کتنه چې هغې ته وینا پېژندنه او د خبرو سنجونه هم ویل کېږي، د ادبي اثارو د ارزښت او قیمت پېژندنې او د هغو له شرحې او تفسیر څخه عبارت ده، په داسې ډول چې د هغو اثارو ښه او بد او منشا وپېژندل شي.)) (۱۷: ۵). (بریتا نیکا دایرة المعارف) د کره کتنې په باره کې نسبتاً جامع تعریف وړاندې کوي، داسې لیکي: ((کره کتنه د هنرونو په باره کې یوه مستدله او سیستماتیکه مباحثه ده، چې د هغو تخنیکونه او محصولونه توضیح او ارزیابي کوي. په دې ترتیب کره کتنه له استیتک کتنو، عکس العملونو او کره کولو سره توپیر لري.))

(امریکانا انسایکلو پېډیا) د کره کتنې په تعریف کې ایستیتکي تجربې ته ځای ورکړی دی. کره کتنه په دې ډول تعریفوي: ((د یوه هنري اثر تنقیح، ارزونې او له هغه څخه انطباع اخیستنه د ایستیتیکي تجربې یوه حتمي او ضروري برخه ده.)) د فرانسې نامتو لیکوال (ویکتور هوګو) د کره کتنې په باره کې وایي: ((دا اثر ښه دی که بد همدا د کره کتنې ساحه ده.))] (۱۵: ۸-۱۹).

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګرېزي کره کتونکی او شاعر (میتیو آرنلډ) (Mathew Arnold) وايي: ((په نړۍ کې چې ډېرې ښې خبرې شوې دي او یا کوم ښه او غوره اندونه رامنځته شوي دي، د هغو د بې پرې پېژندنې او عامونې د هیلې نوم کره کتنه ده.))

[په ایټالوي دایرة المعارف (Encyclopedia Italian) کې راغلي دي: ((کره کتنه د هغه عمل یا ذهني خوځښت نوم دی، چې د یوه شي یا ادبي ټوټې د هغو ځانګړنو امتیاز وکړي، چې ارزښت ولري.)) (اې اې. رچرډز) وایي: ((کره کتنه د یوه انصاف لرونکي لیکوال شننه، مدلله څېړنه او په پای کې د ښکلاییزو ارزښتونو په اړه پرېکړه کول دي.)) (ابرامز) وایي: ((ادبي کره کتنه د ادبي اثارو تعریف، توصیف، طبقه بندي، شننه او ارزونه ده)).

(کادن) وایي: ((ادبي کره کتنه هغه هنر یا علم دی، چې د ادبي اثارو پرتلنې، سپړنې او څېړنې، شننې، تفسیر او ځیرنې ته ځانګړی شوی دی.))

(احمد امین) وایي: ((کره کتنه د ادبپوهانو په اصطلاح د هر هنري اثر، چې موضوع یې ادب، یا انځور یا موسیقي وي، درسته ارزونه، دهغه د خپل ځاني ارزښت سپړنه او د هنر په ورشو کې د هغه د کچې ټاکنه ده. هغه ملکه چې دغه ارزونه رامنځته کوي، ذوق دی او دا ذوق کوم بسیط او ساده شی نه دی، بلکې له ډېرو شیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه مرکب دی، چې ځینې یې د عقل له قوې او ځینې یې د شعور لـه قوې څخه عبارت دي.))

(دکتور هاشم صالح مناع) وايي: ((کره کتنه د هنري کار ارزول، له هر اړخه د هغه ارزښت ټاکل او پر هغه باندې د اغېز ښندونکو عواملو شنل، سپړل، علت ښودل، پېژندل او د هغه د مثبتو او منفي خواوو څرګندول او بیا پر هغه باندې حکم کول دي.))

(پوهاند عبدالقيوم قويم) وايي: ((ادبي کره کتنه دنده لري، چې د ادبیاتو زېږوني تحلیل او ارزښت یې څرګند کړي، د ادب د روان بهیر تاریخي ریښې مشخصې کړي. راتلونکې پرمختیا یې وټاکي او ځای او اغېز یې د ادبي وضعې د لوړاوي لپاره جوت کړي. ادبي کره کتنه په حقیقت کې د مهال د ډېرو مهمو ادبي پېښو پر وړاندې عکس العمل او د هغو د ارزښتونو ټاکنه ده.))] (۲۷: ۱۲۷-۱۳۱).

(استاد حبیب الله رفیع) وايي: ((کره کتنه د ادب ساه او ورح ده، که کره کتنه نه وي، ادب مري او که ژوند ولري هم، نو ادب ژوندی نه ګڼل کېږي، کره کتنه معراج او معیار تـه د ادب د رسېدو لاره ده، که دا لاره شاړه وه، نو بیا له ادب نه د معیار توقع مه لرئ.))

روسي کره کتونکی (کولیشوف) وايي: [((کره کتنه د اوسنۍ زمانې او د هغې د ښېګڼو روح جوړوي. اوس هر څه کره کتنې پورې اړه لري، ان په خپله کره کتنه.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر روسي شاعر (الکساندر پوشکین) وايي: ((کره کتنه هغه پوهه ده چې په هنري ادبي اثارو کې ښکلاوې او نیمګړتیاوې رابرسېره کوي.))

بل نامتو روسي کره کتونکی (ګریګوریوویچ بېلنیسکي) وايي: ((کره کتنه د ټولنیزو عقلي قوانینو روح دی. کره کتنه د ښکلا خوځوونکې او لمسوونکې ده، دغه خوځون باید نه یوازې دا چې د هنري اثارو کچه وټاکي، بلکې په لوستونکو کې باید د ذوق د روزنې دنده هم ولري.))](۵: ۱۸). دا ټول او د بېته ورته نور تعریفونه که راټول کړو، نو د کره کتنې په باب ویلای شو: کره کتنه هغه علم دی چې په ناپېیلي ډول له هر پلوه د یو ادبي اثر، څېړنه، شننه، ارزونه او تلنه کوي، د هغه کره او ناکره خواوې سره بېلوي او د نیمګړو خواوو د کره کولو حل لارې هم په ګوته کوي.

ج- د کره کتنې اهمیت:

د کره کتنې اهمیت د هغې له تعریف او یا له تعریفونو څخه څرګندېږي. کره کتنه د یوه اثر ارزښت معلوموي او له بېلابېلو خواو هغه تحلیلوي او ارزوي یې، کله چې د یوه هنري اثر ارزښت معلوم شو، بیا یې موږ پر ماهیت او اهمیت پوهېږو، کره کتنه د یو اثر لیکوال له نیمګړتیاوو او تاریکیو ژغوري او سمې لارې ته د هغه لارښوونه کوي، کره کتنه د اثر سم او بشپړ پوهاوي لپاره لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اواروي، له شاعر او ليکوال سره د هغه د کار په پرمختيا کې مرسته کوي، د يوه اثر عيبجنې برخې په ګوته کوي او حل لارې ورته وربښيي. د ايران نوميالی کره کتونکی (ډاکتر زرينکوب) وايي: ((که چېرې نيو که په منځ کې نه وي د هنري اثارو ربښتيني ارزښت نه معلومېږي، که چېرې په خپل وخت کې د هنر خطا و سير معين نه شي، ورو ورو ادب او هنر له ځنډ وخنډ سره مخامخېږي او دې سره د تقليد په پېچومو کې خپله لاره ورکوي.))(۱۷: ۲۸). د ټولنې د هر ډګر لپاره د کره کتنې شتوالی خورا مهم دی. هغه ټولنې چې ځان يې له کره کتنې سره روږدې کړی، ځانته يې د پرمختګ لارې پرانيستې دي. کره کتنه په اشخاصو، ټولنو، علمي او فرهنګي مرکزونو، پوهانو او ليکوالو کې د زغم روحيه روزي. د زغم روحيه او د يو بل زغمل په ټولنه کې د کړکېچ د مخنيوي سبب ګرځي، په ليکوالۍ کې هم د کره کتنې اهميت خورا زيات دی. کره کتنه دومره مهمه ده لکه يو زرګر چې زرو ته ځلا او ښکلا ورکوي، زر خو پرته له هغه هم زر دي، خو کله چې زرګر هغه ته اب يا ځلا ورکړي، نو ښکلا يې څو ځله زياته شي. که يو ادبي اثر هم د کره کتنې له فلتره تېر نه شي، نو که هر څومره محتوا يې پانګه ولري، د ښکلا عنصر به يې کمزوری وي. کره کتنه نه يوازې د يو اثر شکلي اړخ ته پاملرنه کوي، بلکې محتوا يې هم څېړي، شکلي ښکلا او محتوايي سمون د کره کتنې پاتې کار دی. کره کتنه يو ادبي اثر داسې صيقلوي لکه زرګر چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرو ته ښکلا ورکوي. مخکې تر دې چې يو هنري ادبي اثر ولس ته وړاندې شي، بايد د کره کتنې له فلتره تېر شي. اکثره ليکوال چې د کره کتنې پر اهميت پوه دي، مخکې تر دې چې خپل اثر خپلې ټولنې ته وړاندې کړي، د کره کتنې عمليه پرې تطبيقوي. کره کتنه د يوه هنري ادبي اثر د تائيد ، تثبيت او ثقه والي وروستی پړاو دی.

د- د کره کتنې اړتيا:

په انساني ټولنه او د علومو په هره برخه کې هر شی د يوې اړتيا له مخې رامنځته کېږي، که په يوه ټولنه کې د يو شي ضرورت نه وي، اصلاً هغه شی رامنځته کېږي نه. کره کتنه هم د ادبياتو په ګڼون د ژوندانه د ټولو ډګرونو يوه مهمه اړتيا ده. همدا کره کتنه ده چې د ادبي پديدې په ګډون د ژوند د هرې بلې ښکارندې د نيمګړتياوو مخه نيسي، د رڼاوي، پرمختګ او بشپړتيا لارې چارې ورته برابروي. د کره کتنې له ګټې سره سره بيا هم ځينې کسان شته چې د هغې په باب اعتراض لري او دا داسې يوه پديده ګڼي چې تر ګټې يې زيانونه زيات دي.

ځينې کسان کره کتنه يو تعميري عمل نه، بلکې يو تخريبي کړنه ګڼي او ځينې يې د ازاد تخليق پر وړاندې لوی خنډ ګڼي. خو له دې اند ښتنو سره سره کره کتنه پر خپل وخت او ځای ډېر ارزښت لري، هر وخت ورته اړتيا وه، ده او وي به، که په سمه توګه وکارول شي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر زيانونو يې ګټه څو ځله زياته ده. کره کتنه داسې يوه وسيله ده؛ چې حقايق راسپړي، لوستونکي او کتونکي د ادب روح ته ننباسي، د ادبياتو روح او ماهيت تشريح کوي، ارزښتونه يې ټاکي، نيمګړي اړخونه يې بشپړوي او د لا بشپړاوي لپاره يې لارې چارې په ګوته کوي. کره کتنه نه يوازې د لوستونکو لپاره کار اسانوي چې د يوه اثر يا پديدې تل ته کوز شي، بلکې خپله د ليکوال او پنځوونکي لپاره هم د لارښود حيثيت لري. ليکوال هم اړ دی چې يو څوک ورته لارښوونه وکړي. ليکوال اکثره د ولولو تر چتر لاندې يوه ليکنه رامنځته کوي او کره کتونکی د علم په وسيله يو اثر څېړي، چې په هغه کې د احساساتو برخه کمه او د علم برخه درنه ده، نو کره کتنه د يوه علم په توګه دې زمينه برابروي چې ليکوال له تېروتنو وژغوري.

(هوراس) وايي: ((کره کتنه په ټولنه کې د هغه ګرځنده اعلان نوم دی چې د خلکو اشعارو او تاليفاتو ته پام کوي او خپل قام د هغو د اثارو کتنې او مطالعې ته هڅوي او د دوی د تاليفاتو ادبي او ثقافتي سويه برابروي.))

((کره کتنه په واقعيت کې پر عامه افکارو د اغېز له لارې، د ليکوالو او لوستوالو پر افکارو او عقايدو هم تاثير کوي او په دې ډول د ادبي بدلون تګلوری څرګندوي او روښانوي.)) (۱۷: ۳۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ- د کره کتنې بریدونه:

کله کله چې له کره کتنې څخه وېره احساسېږي، یو علت یې دا دی چې د کره کتنې حدود یا بریدونه تر پښو لاندې کېږي، د کره کتنې اصول نه مراعتېږي، معیارونو ته یې پام نه کېږي، کله چې د کره کتنې اصول تطبیق نه شي او د هغې تر بریدونو، حدودو او معیارونو پښه واوړي، نو طبیعي ده چې کره کتنه هم خپل ارزښت له لاسه ورکوي، نه یوازې مثبت تاثیرات نه لري، بلکې منفي اغېز هم ښندي او له غبرګون سره هم مخامخېږي. کله چې کره کتونکی پر یو ادبي اثر باندې بحث کوي، نو که پر اثر باندې د بحث پرځای د هغه پر لیکوال یا پنځوونکی بحث پیل کړي او کله که د هغه شخصي حریم ته داخل شي، نو دلته ویلای شو چې د کره کتنې حدود مات شول. د لیکوال پر کرکټر او چلند بحث یوه جلا موضوع ده او د هغه اثر یوه جلا ، البته کله کله داسې وي چې د لیکوال کرکټر په مستقیم او نامستقیم ډول د هغه په اثر کې ځلېږي، یا د هغه په اثر کې د راغلو کرکټرونو تر شا پټ وي، کله چې کره کتونکی ددې اتلانو شخصیت تشریح کوي او هغو ته منطقي ځوابونه پیدا کوي، مجبور دی د لیکوال د شخصیت څېړنې ته هم تم شي، له کرکټرونو سره د لیکوال پر روحي او اروایي رابطې پوهېدل هم د تشریحي کره کتنې لپاره ضروري ده، خو دا تشریح او توضیح تر هغه حده نه ده چې د اثر تر تشریح د لیکوال تشریح زیاته شي. کره کتنه د شخصیتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپکاوي ته اجازه نه ورکوي، کره کتونکي ته يوازې د هغو پرنسيپونو په رڼا کې د يوه اثر تشريح، توضيح، سمون او رغونې جواز شته چې د اثر له بشپړاوي سره مرسته کولای شي.

کله کله داسې هم پيښېږي چې د يوه اثر کره کتنه، د کره کتنې له محوره وځي او د نورو علومو برخې ته داخلېږي، د يوه اثر عاطفي هنري څېړنه چې خپله د يوه ادبي اثر بنه خپلوي، هم د کره کتنې له بريده وځي. پر دې ټول متفق دي، چې کره کتنه علم دی او د يوه ادبي اثر پنځونه هنر- د ادبي اثر ژبه له علمي ژبې سره توپير لري. په علم کې عواطفو، احساساتو، تخيل او زياتو ولولو ته اړتيا نه شته، خو د يوه ادبي اثر په پنځونه کې دا توکي ضروري دي.

ناپييلتوب، ناتبعيضي، ځيرتيا، پوهه، د موضوع تعقيب او د پرنسيپونو تطبيق، د کره کتنې اصول، معيارونه او بريدونه دي. د کره کتنې پر وخت بايد دا ټول په پام کې ونيول شي. که چېرې دا حدود عملي نه شي، نو کره کتنه خپل اصلي هدف ته نه شي رسېدلای.

و- د کره کتنې اداب:

د کره کتنې اصلي هدف د يوه اثر سمون، ښکلا زياتونه او د نيمګړتياوو له منځه وړنه ده. توهين، تحقير، سپکاوی د کره کتنې په آدابو کې ځای نه لري. د کره کتنې آداب دا دي چې يو اثر په داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه وارزول شي، چې لیکوال یا پنځوونکی هغه د اثر د بشپړاوي او سمون لپاره یوه نېکه هڅه وګڼي، نه د خپل ځان سپکاوی. هر کله چې لیکوال پر دې باوري شي، چې کره کتنه دده لپاره په ګټه ده، نو هغه هېڅکله له کره کتنې سره حساسیت نه ښیي. د کینې او حساسیت مسله هغه وخت رامنځته کېږي، چې د کره کتنې آداب مراعت نه شي، له موضوع وتل، د عقدې ښکاره کول، په قصدي ډول ځنګړني مسایل مطرح کول او په شعوري توګه د یوه اثر غندل، نه د کره کتنې په اصولو کې راځي او نه یې په آدابو کې. لکه څنګه چې په ټولنیزو، سیاسي او مذهبي چارو کې سالم اخلاق د یوه رغنده عنصر په توګه مطرح دي، دغسې د کره کتنې په آدابو کې هم اخلاق یو مهم عنصر دی. له اخلاقو څخه هدف همغه ټولنیز قراردادونه دي، چې د هغو په مراعتولو سره په ټولنه کې عامه نظم ټینګېږي، د ټولنې د ټولو وګړو پرې توافق وي، په تطبیق سره یې بل چاته زیان نه رسېږي او هر شخص د هغو په رڼا کې خپل ځان خوندي احساسوي. د ټولنیزو او کره کتنیزو اخلاقو په رعیت سره تر کره کتنې لاندې شخص خپل هویت او شخصیت خوندي احساسوي او د کره کتنې پر وړاندې منفي غبرګون نه ښیي. بې ځایه خواخوږي او تر علمي اصولو د پورته احساساتو څرګندونه هم د کره کتنې په آدابو کې نه راځي. دا کار لیکوال بې ځایه غرور او کاذب شهرت ته هڅوي. خپله د کره کتونکي لپاره هم په دې پلمه چې څه نو د قلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره زما په لاس کې ده او هر څه چې وايم وروستی حد زه یم، دا هم د کره کتنې آداب او اصول زیانمنوي. همدا د کره کتنې له اصولو او آدابو څخه سرغړونې دي، چې د یو بل علم او عمل ضرورت هم رامنځته کوي، (پر کره کتنې کره کتنه). که په (لومړۍ کره کتنه) کې ټول اصول او آداب مراعت شي، نو دویمې هغې ته اړتیا نه پېښېږي. خو د ځینو کره کتونکو تېروتنو د پته لاره اواره کړه، چې پر (کره کتنې) د (کره کتنې) اړتیا رامنځته شي.

د هېواد نومیالی کره کتونکی کاندید اکاډمیسین محمد صدیق روهي د کره کتنې د آدابو په باب وایي: [کره کتنه د اشتباهاتو د سمولو او د نیمګړتیاوو د لرې کولو یوه اغېزمنه او ګټوره طریقه ګڼل کېږي. هر هغه څوک چې د خپل شخصیت له بشپړولو او تکامل سره علاقه لري، باید د خپل زړه دروازې د انتقاد لپاره خلاصې پرېږدي، هم پر خپل ځان انتقاد وکړي او هم د نورو انتقاد ته غوږ کېږدي، بشري تفکر همېشه د ودې په حال کې دی، هېڅوک په زغرده نه شي ویلای چې دده مفکوره وروستنۍ او بشپړه مفکوره ده. د بشري تفکر بهیر مخ پر وړاندې روان دی، علوم او هنرونه خپلې ساحې پراخوي او هر وخت د پوهې په سمندر کې نوې نوې مرغلرې لاس ته راځي. پر دې اساس هېڅوک ادعا نه شي کولای چې دی له اشتباه او تېروتنې څخه کاملاً مصئون دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو چا په دې برخه کې ډېر ښه ویلي دي: ((پوه سړی هغه نه دی چې اشتباه ونه کړي، ځکه هر څوک اشتباه کوي، بلکې پوه شخص هغه دی چې د خپلې اشتباه تلافي وکړي.)) پښتانه یو متل کوي چې: (ارمان چې وروستی عقل ړومبی وای) ددې خبرې مانا داده؛ چې انسان د تجربې په اثر نوي معلومات ترلاسه کوي او پوهه تکامل کوي. سربېره پر دې انسان د نورو پر اعمالو هم قضاوت کوي او له قضاوت کولو څخه ډډه نه شي کولای. د هر فرد د ذهن په محکمه کې یو قاضي ناست دی، ځینې کارونه او حرکتونه ښه او ګټور بولي او ځینې نور بد او زیان رسوونکي بولي. موږ هرومرو په یوه پایله سوچه قضاوت او انتقاد کوو، دا شرط نه دی چې انتقاد دې هرومرو منفي اړخ ته متوجه وي. همدا چې له یوه هنري اثر څخه خوند واخلو په حقیقت کې مو پر هغه باندې له ځان سره یو انتقاد کړی دی. ادبي کره کتنه د ادبي اثارو په برخه کې اګاهانه او سیستماتیک قضاوت ته ویل کېږي، چې د هغې په وسیله د یوه اثر ښه والی او بدوالی، کره توب او ناکره توب، ښکلا او بدرنګي، خوندورتوب او بېخوندي څرګندېږي، ادبي کره کتنه ځانته ټاکلي موازین او معیارونه لري، که چېرې کره کتونکي د ادبي کره کتنې آداب مراعات نه کړي، کره کتنه به خپل ارزښت له لاسه ورکړي. هغه کره کتنه چې پر شخصي عقدو، کسات اخیستلو، د شخصیت سپکاوي، کنځلماری او ځان ښودنې باندې بنا شوې وي، ښایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ژر رسوا شي. دغه ډول کره کتنه چې د يوه شخص د توهين او تعجيز په منظور نه وي ليکل شوې او هدف يې لاربښوونه وي، د فرهنګ د سطحې په لوړولو کې مرسته کوي او د ادب او پوهې د ودې او پراختيا لپاره لاره هواروي. که داسې نه وي کره کتونکی به خپل مخ په هنداره کې وګوري او له انعکاس څخه به يې خوند وانخلي. ډېر ځله ليدل شوي چې يو مؤدبانه انتقاد په تشکر سره منل شوی دی او بالعکس ډېر معقول انتقادونه چې د تذليل په غرض ليکل شوي دي، په کنځلو سره مقابله شوي دي. نو که چېرې موږ غواړو د کره کتنې دروازه خلاصه کړو بايد د کره کتنې آداب په نظر کې ونيسو. د مثال په توګه، کله چې د يوه شخص نظر زموږ لپاره د منلو وړ نه وي ددې پرځای چې ووايو د پلاني نظر غلط دی، ويلای شو چې د محترم.... صاحب نظر زما په فکر د تامل وړ دی. يا دا چې د پلاني صاحب نظر داسې دی، خو زه په خپله بل ډول نظر لرم. له بده مرغه ډېر ځله ليدل شوي، چې په کره کتنه کې د مفکورو ترمنځ معارضه د شخصيتونو ترمنځ د مقايسې او مقابلې بڼه غوره کوي.] (۱۲: ۱۱۴۰-۱۴۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

کره کتنه: کره کتنه په پښتو کې د (پوره) (بشپړ) يا (مکمل) مانا ورکوي. د نقد کلمه په پخوانيو متونو کې د عيب لټولو، د يو شي د پټ پټ ليدلو او يو شي ته د پټ پټ کتلو، يا يو شي ته تر سترګو لاندې کتلو او همدا راز د څه کار په اړه د مناقشې په مانا هم راغلې ده. نقد ته يې د ډېر ښه شي، د غوره کولو، خبرتيا، موازنې او پرېکنده حکم ماناوې هم کارولې دي.

کره کتنه له اصطلاحي پلوه هغه علم دی، چې په نا پېيلي ډول له هر پلوه د يوه ادبي اثر څېړنه، شننه، ارزونه او تلنه کوي، د هغه کره او ناکره خواوې سره بېلوي او د نيمګړو خواوو د کره کولو لپاره يې حل لارې هم په ګوته کوي.

د کره کتنې اهميت په دې کې دی، چې د يوه ادبي اثر ارزښت معلوموي، ليکوال له نيمګړتياوو ژغوري او د يوه ادبي اثر په اړه سم پوهاوی رامنځته کوي.

د کره کتنې اړتيا په دې کې ده، چې ليکوال او لوستونکي دواړو ته لاره ښيي، که کره کتنه نه وي، د ليکوال د تېروتنو سمون به څنګه کېږي، د يو عالم په وينا: ((کره کتنه په ټولنه کې د هغه ګرځنده اعلان نوم دی، چې د خلکو اشعارو او تاليفاتو ته پام کوي او خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

قام د هغو د اثارو کتنې او مطالعې ته هڅوي او د دوی د تاليفاتو ادبي او ثقافتي سويه برابروي.))

کره کتنه خپل بريدونه او معيارونه لري، ناپېيلتوب، بې تعصبي، ځيرتيا، پوهه، د موضوع تعقيب او د پرنسيپونو تطبيق، د کره - کتنې اصول، معيارونه او بريدونه دي. د کره کتنې پر مهال د کره کتنې د اصولو او معيارونو تطبيق خورا مهم دی، که هغه تطبيق نه شي، کره کتنه له خپل اصلي مسيره وځي او د هغې پر وړاندې حساسيت راپيدا کېږي.

په کره کتنه کې د هغې د ادابو مراعتول خورا مهم دي، په کره کتنه کې د چا شخصي توهين، سپکاوي او رټنې ته ځای نه شته، کره کتنه د نيمګړتياوو د لرې کولو يوه اغېزمنه او ګټوره طريقه ګڼل کېږي. په کره کتنه کې سالمه، خوږه ژبه د کره کتنې د ادابو له جملې څخه ده. که په يوه کره کتنه کې د هغې علمي اصول، معيارونه، اداب، ژبه او نور اړونده توکي په پام کې ونه نيول شي، نو يوه سالمه کره کتنه نه شي رامنځته کېدلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱- د کره کتنې لغوي مانا څه ده؟

۲-د کره کتنې پر لغوي مانا نور څه زیاتولای شئ؟

۳-په پښتو کې د (کره کتنې) نومونه، د (نقد) لپاره مناسبه ده واضح یې کړئ؟

۴-کره کتنه له اصطلاحي پلوه څه ماناوې لري؟

۵-کولای شئ پر یادو تعریفونو څو نور تعریفونه ورزیات کړئ؟

۶-ستاسو په نظر د کره کتنې کره تعریف کوم یو دی؟

۷-ایا کولای شو په ادبپوهنه او ټولنپوهنه کې د هرې اصطلاح لپاره یو بشپړ تعریف پیدا کړو؟

۸-کره کتنه څه اهمیت لري؟

۹-ایا زموږ په ټولنه کې د کره کتنې د اهمیت پېژندلو لپاره پوره کار شوی دی؟

۱۰-د کره کتنې اړتیا څه ده؟

۱۱-که کره کتنه نه وي، د ادبیاتو برخلیک به څنګه شي؟

۱۲-د کره کتنې بریدونه کوم دي او څه وخت ماتېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳-که د کره کتنې آداب مراعت نه شي، د ليکوال او کره کتونکي ترمنځ د څه شي د پيښېدو اټکل کېدی شي؟

سپارښتنې

- استاد دې محصلينو ته ددې څپرکي د بېلابېلو عنوانونو او په هغو کې د راغلو غټو محتوياتو د زياتې توضيح، څېړنې، شننې او ارزونې په خاطر، جلا جلا کورنۍ دندې او سيمينارونه وسپاري.
- استاد دې د ټولنيزو پديدو په اړه د واحد تعريف د نشتوالي علتونه محصلينو ته څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د کره کتنې پيدا ايښت

د کـره کتنـې د پيدا ايښـت پـه هکلـه د ادبپوهـانو پـه نظرونـو کـې اختلافات ليدل کېږي، لکه د ځينو تاريخي او نورو ادبي او ټولنيزو پديدو په شان د کره کتنې دقيق تـاريخ هم څرګند نـه دی. ((د ځينو ادبي تيوريسنانو په نظر ادبيات او کره کتنـه يـو ځـای منځتـه راغلـي دي، ځکه هر وخت چې شعر ويـل شـوی دی او يـا ډرامـه ښـودل شـوې ده، هرو مرو يې پر اورېدونکو او ليدونکو باندې يو ډول اغېزه کړې ده)).

څرنګه چې کره کتنه په خپله ساده بڼه کې د يوه ادبي اثر په مقابل کې د عکس العمـل څرګنـدولو تـه ويـل کېـږي، نـو طبعـاً هـر چېـرې چـې ادبيات دي، هلتـه کـره کتنـه هـم شـته. امـا ځينـې نـور لـه دې نظر سـره پوره موافقه نه کوي، ځکه چې د دوی په پوهه، کره کتنه يوه اګاهانـه او سيستماتيک عکس العمل ته ويل کېږي. د لومړني کره کتـونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېژندلو په باب د ادبي مورخانو ترمنځ اختلافات ليدل کېږي، د ځينو په عقيده کره کتنه په لرغوني يونان کې تر ميلاد شپږ پېړۍ مخکې منځته راغلې ده. وايي چې (زنيوفنيز) او (هراکليتس) يوناني فيلسوفانو به د نامتو شاعر (هومر) پر شعرونو باندې اخلاقي ايرادونه نيول او نورو له (هومر) څخه دفاع کوله. په دې ترتيب په لرغوني يونان کې د مريي ساتنې په اجتماعي- اقتصادي فورماسيون کې د کره کتنې زړی زرغون شو او ورو ورو يې وده وکړه.

(پيزميسترات) د (اتن) نامتو سردار او ديکتاتور (۶۰۰-۵۲۵ ق.م) ظاهراً لومړنی شخص دی، چې د کره کتونکي په توګه ياد شوی دی. د ځينو نورو په عقيده (فيليتاس philitas) چې په څلورمه قبل الميلاد پېړۍ کې يې ژوند کاوه، لومړنی کره کتونکی دی چې يونانيانو د شاعر او کريتيکوس (Kritikos) په نامه يادا وه، سربېره پر دې هغه وخت چې په يونان کې شعر او ډرامه د ترقۍ لوړې څوکې ته وختل او ادبي مسابقې پيل شوې، د (ارخونانو) په نامه قاضيان وټاکل شول، چې ډرامې ارزيابي کړي او تر ټولو ښې ډرامې ته جايزه ورکړي. (ارخون archon) په حقيقت کې د کره کتونکي بل نوم و. وايي چې د (سوکرات) فيلسوف په زمانه کې د (اريستوفان) په نوم يوه کره کتونکي ژوند کاوه، چې په نقد او د طنز په ليکلو کې يې پوره مهارت درلود. يوناني فيلسوف (اپلاتون) د ارسيتوفان نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې یادوي: ((کله چې د ذوق خاوندانو د خپلو ځانونو لپاره نه رنګېدونکی معبد لټاوه، دوی د ارستوفان نوم خوښ کړ.)) که څه هم (اپلاتون) د خپل استاد (سوکرات) ډېر درناوی کوي او له هغه څخه یې سخته دفاع هم کړې ده، لیکن د ارستوفان په مقابل کې چې پر (سوکرات) باندې ملنډې وهي، له عالمانه زغم او پراخ نظرۍ څخه کار اخلي. (ارستوفان) د (وریځو) او (چونګښو) په نامه دوه ډرامې لیکلي، چې په هغو کې یې پر (سوکرات) فیلسوف او (یوریپدیز) ډرامه لیکونکي باندې انتقادونه کړي دي، له دغو ډرامو څخه ښکاري چې په لرغوني یونان کې شاعرانو او ډرامه لیکونکو کولای شول چې پر ارباب الانواعو، واکمنانو، شاعرانو، فیلسوفانو او حتی د حرم پر مېرمنو باندې په ډېره بېباکۍ انتقاد وکړي.

(اپلاتون) په خپل اثر (جمهوریت) کې پر (هومر) او ځینو نورو شاعرانو باندې انتقادونه کړي دي. (اپلاتون) د ښوونې او روزنې د فلیسوف په توګه د (هومر) د اشعارو هغه ارخونه غندلي دي، چې د ماشومانو پر سلوک باندې ناوړه اغېزه کوي او هغو ته د درواغو، ټګۍ او غولونې درس ورکوي.))(۱۵: ۱۷-۱۹). لکه څنګه چې مو په پیل کې یادونه وکړه، یو زیات شمېر کره کتونکي او ادبپوهان په دې نظر دي چې کره کتنه له یو ادبي اثر سره هممهاله رامنځته شوې ده. د دوی په نظر ((د ادبي کره کتنې هنر د انسان په ژوند کې د نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي فنونو غونديې لرغونی دی، خو ددې هنر اصول او مبادي ډېر مهال وروسته د نورو فنونو له راڅرګندېدو سره او د وګړو د تفکر او عقایدو د ملکيې له ودې سره ټاکل شوي دي. تر ټولو لومړی، ليکوال يا شاعر د خپلو اثارو د تخليق پر مهال پر هغو کره کتنه کوي او په خپل اند سمون وربښي، بيا چې دغه اثار ټولنې ته وړاندې شوي دي، عام وګړي او پوهان ځنې متاثر شوي دي او هرو مرو يې د هغو د ښېګڼو او بدګڼو په ګوته کولو سره کره کړي هم دي.)) ځينې پوهان کره کتنه د خپل پيدا ايښت له مخې پر دوه ډوله وېشي: ((يوه هغه کره کتنه ده چې د هنري اثر د زېږوني پر مهال د هنرمند له خوا ترسره کېږي او بله هغه ده چې د هنري اثر تر بشپړونې وروسته د نورو له خوا ترسره کېږي. په دې حساب ويل کېدی شي چې کره کتنه د ادبي اثارو له رامنځته کېدو سره يوځای رامنځته شوې ده.))

ددې ترڅنګ ځينې پوهان په دې نظر دي چې کره کتنه تر (ادب تاريخ) دمخه رامنځته شوې ده، د دوی په نظر ادب تاريخ هغه وخت ليکل کېږي، چې د هر ولس ادبي ميراث راټول يا غونډ شي. خو د عملي کره کتنې چې منظم ليکلي اسناد او اثار ور څخه پاتې دي، اکثره پوهان په دې نظر دي، چې د نقد عملي بېلګې له لرغوني يونان څخه پيلېږي تر يونان وروسته د روم يادونه هم کېږي.

د يونان د قدامت په هکله يو ادبپوه (ډاکتر وهاب اشرفي) وايي: ((د حيرانتيا خبره ده چې د دوو دوونيمو زرو کالو په تېرېدو سره بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د (افلاتون)، (ارسطو)، (هوديس)، (لان جينوس) او نورو پر ادبي سترتوب باندې د مهالونو دورې نه دي لوېدلي. د هغو د ليکنو له لوستلو پرته د ادبي کره کتنې ځېرنه ترې پاتې کېږي او له کره کتنې پرته پر ځينو بنستيزو او اهمو رېړو باندې د غور او اند بصير نه رامنځته کېږي.))(۲۷: ۲۷۷).

ډاکتر زرين کوب وايي: ((په هنر او ادبياتو کې د يونانيانو پر مختنګ او سترتوب د نړۍ د ولسونو په تاريخ کې له ډېرو عجيبو چارو څخه شمېرل کېږي. د دې ولس عقلي خوځښت او د ښکلا د ښکارندو له ادراک سره د دوی تل تر تله مينې او علاقې د هنري ابداعاتو نوي نوي ډولونه رامنځته کړي دي. د دې ولس نبوغ او حيرانوونکی استعداد د نړۍ د تمدن او فرهنګ په بشپړتيا او پراختيا کې ستره او مهمه برخه لري. په شعر او ادب کې يونان يوازينی هېواد دی چې د منظم، پرله پسې بدلون او غورېدو خاوند دی او د ټولنيزې بشپړتيا په هر پړاو کې يې هغه اثار او انواع چې د بدلون د اړوندې لړۍ غوښتنه وي، رامنځته کړي دي)).

د روم ولس د ادبياتو پيل له هغه مهاله بولي، چې روميانو يونان وينو او د يونان تمدن او فرهنګ، د دويمې ميلادي پېړۍ په شاوخوا کې په دې ولس کې خپور شو. تر دې دمخه ان هغوی نه پوهېدل چې شعر څه ته وايي، په دې توګه لاتيني ادبيات رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول او روم هم د یونان غوندې په تمدن او فرهنګ کې شهرت پیدا کړ.

د قاهرې پوهنتون استاد (احمد الشایب) هم په خپل اثر ((اصول النقد الادبي)) کې وایي: ((یونانیان له همغو لومړیو وختونو څخه د حس له دقت او د ژبې له طلاقت څخه برخمن وو او د لفظ، مانا، وزن او انشا په اړه به یې د خپلو شاعرانو د شعرونو نیمګړتیاوې او ښېګڼې په ګوته کولې)).

ځکه نو ادبپوهان او کره کتونکي د کره کتنې تاریخ له یونان څخه راپیلوي.

۱- کره کتنه په زاړه یونان کې:

لکه څنګه چې د کره کتنې د پیدا ښت په بحث کې مو وویل، د کره کتنې لومړي لاسته راغلي اثار ښيي، چې پخوانی یونان ددې علم لومړنۍ زانګو ده او لومړني معلوم کره کتونکي او کره کتنې په همدې ځای کې راټوکېدلې دي. نو موږ هم غواړو لومړی د کره کتنې دې لومړني ټاټوبي او په هغه کې د کره کتنې څرنګوالي ته تم شو:

[(اپلاتون) په خپل اثر (ایون) کې شعر ته د یوه لاهوتي موهبت په نظر ګوري او وایي چې ((شاعر د تفکر او تامل له مخې شعر نه وایي، بلکې، د (میوز muse) رب النوع خپلې خبرې موږ ته د شاعرانو له خولې اوروي. کله چې شاعران شعر وایي، نو دوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل اصلي نورمال حالت کې نه وي، بلکې دوی د شاتو له فوارې څخه چې د هنر د رب النوع په باغونو کې فوران کوي، خپلې خوږې سندرې راټولوي او د جذبې په حالت کې يې زموږ غوږو ته رارسوي. نو شعر د هنر د رب النوع اختراع ده او موږ نه شو کولای چې د (تنيخوس) او (خاسيديان) ښکلي نظمونه د بشري فکر محصول وبولو. شاعران د ارباب الانواعو ترجمانان دي او د جذباتو په عالم کې سندرې وايي. که داسې نه وي نو څنګه کېدی شي چې د ډېرو عادي اشخاصو له خولې دې دومره ښکلې سندرې واورېدل شي؟))

که دا خبره سمه وي، نو دلته پوښتنه راولاړېږي، چې (اپلاتون) په خپل اثر (جمهوريت) کې ولې د (هيسيد hesiod) او (هومر) پر شعرونو باندې انتقاد کوي؟ اپلاتون اجازه نه ورکوي، چې د (هومر) منظوم داستانونه دې ماشومانو ته ولوستل شي، ځکه چې په دې شعرونو کې ارباب الانواع او قهرمانان په درواغو ويلو، ټګۍ، غچ اخيستلو او ډول ډول خيانتونو تورن شوي دي. (اپلاتون) شکايت کوي چې د (هومر) او ځينو نورو شاعرانو په نظمونو کې ارباب الانواع په بدلو جامو کې ښکاره کېږي او حتی ګدايي کوي؛ دوی د خپلو ملګرو او خپلوانو پرضد دسيسې چاغوي او د هغو په مقابل کې وسلې ته لاس غځوي، د خپلو ناوړه غرضونو د سرته رسولو لپاره درواغ وايي. (اپلاتون) له (هومر) او نورو شاعرانو څخه د يو شمېر مثالونو په راوړلو سره خپلو خبرو ته دوام ورکوي او وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((نو موږ له (هومر) او نورو شاعرانو څخه غوښتنه کوو چې د دغو او د دوی په شان نورو مثالونو له راوړلو څخه پر موږ باندې په قهر نه شي، نه په دې خاطر چې که هر څومره د هغو شاعرانه طلسم زيات دی، دوی بايد د هغو ماشومانو او سړيو غوږونو ته ونه رسېږي چې د ازاد ژوند کولو لپاره پيدا شوي دي او مرييتوب تر مړينې بد تر ګڼي.))

په داسې حال کې چې (اپلاتون) ارباب الانواع يوازې د خير پيدا کوونکي بولي، نو هغه شعرونه چې خلک شرارت او فساد ته ورلمسوي، له کومې فوارې څخه لاسته راغلي دي؟ (اپلاتون) د دوی له ښکلا او شعريت څخه انکار نه کوي او حتى په همدې دليل چې ساحرانه او زړه وړونکي دي او د ماشوم په مغز کې ژورې ريښې ځغلولای شي، پر نوموړو شعرونو انتقاد کوي. په هر صورت، تر کوم ځايه چې د کره کتنې له تاريخ سره اړه لري (اپلاتون) په پوره زړه ورتوب پر (هومر) او نورو نامتو شاعرانو وردانګلي دي. دی د اخلاقو مدافع او د يونان د ښاري دولت د برم او پرتم ساتندوی دی. (اپلاتون) له دې وېرېږي، چې د (هومر) شعرونه به د هېواد ساتندويان (Guradians) د جبن او اخلاقي فساد په جبه زار کې ډوب کړي او په هغو کې به غلامانه ذهنيت خلق کړي. سره له دې چې (اپلاتون) شعر ته د ملکوتي الهام په نظر ګوري، خو چېرته چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اسماني خبرې) د یونان د خلکو پر سرنوشت ناوړه اغېزه کوي، فیلسوف پر هغه باندې بېرحمانه انتقاد کوي.

ددې پورتنیو څرګندونو له مخې ویلای شو چې (اپلاتون) له هغو لومړنیو کره کتونکو څخه دی چې پر ادبي اثارو باندې یې اګاهانه او د ټاکلو اخلاقي موازینو پر اساس انتقاد کړی دی. د (اپلاتون) کره کتنه د (اریستوفان) له هغې څخه توپیر لري. په دې مانا چې لومړنی په رښتیا نقد کوي او وروستنی طنز او کترې وايي. که څه هم چې طنز هم د کره کتنې یوه بڼه ده. د (اریستوفان) د کره کتنې انګېزه محافظه کارانه تمایل دی او څرنګه چې (سوکرات) فیلسوف پر ارباب الانواعو او یوناني معتقداتو باندې لګېږي، دی هڅه کوي چې پر (سوکرات) باندې ملنډې ووهي. همدغه انګېزه د (یوریپدیز) نامتو ډرامه لیکونکي په مورد کې هم صدق کوي.

(یوریپدیز) زیار ایستلی دی د ارباب الانواعو لاسونه د بشري سرنوشت له ټاکلو څخه لنډ کړي، خو په عین زمان کې د یوناني عنعناتو او روایاتو له دایرې څخه بالکل نه شي وتلای. د ځینو مورخانو په نظر، (اریستوفان) د کره کتنې په ساحه کې تر (اپلاتون) مخکې دی، ځکه چې (اپلاتون) پر شعر باندې یوازې د سیاسي هدفونو په رڼا کې تبصره کړې ده، خو د (اریستوفان) کره کتنه څو اړخیزه ده. د (چنګښو) په ډرامه کې (اریستوفان) سربېره پر اخلاقي مسایلو، خاصو ادبي مسایلو ته هم پاملرنه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (چونګښو) په ډرامه کې پر (یوریپدیز) باندې انتقاد شوی دی چې حماسي او تراژیدي اتلان یې د معمولي خلکو مقام ته راټیټ کړي دي. په داسې حال کې چې یوناني عنعنې اکثر اتلان د ارباب الانواعو مقام ته پورته کول. همدارنګه (اریستوفان) شکایت کوي چې (یوریپدیز) لرغوني پاچایان له برم او حشمت څخه بې برخې کړي دي او د دربارونو جلال او پرتم یې له نظره غورځولی دی. (اریستوفان) د یو محافظه کار کره کتونکي په توګه، پر (یوریپدیز) باندې انتقاد کوي چې طبقاتي اداب او رسوم یې په نظر کې نه دي ساتلي او د ډرامې کرکټرونه ټول په هماغه ساده او عامیانه ژبه خبرې کوي په داسې حال کې چې د واکمنې طبقې ژبه او د معاشرت اداب د عوامو له ژبې او ادابو سره څرګند توپیر لري. (اریستوفان) زیاتوي چې (یوریپدیز) د ژوند عادي او معمولي پېښې په خپلو ډرامو کې تمثیل کړي دي او د ټیټې طبقې ناکامه مینې، محرومیتونه او دربه دره ژوند یې د سوژې په توګه انتخاب کړي دي. همدارنګه (اریستوفان) د (اشیل) قهرمان له خولې پرده باندې ایراد نیسي چې ډرامې یې مبتذلې او یو نواخته دي؛ په ډیالوګونو کې یې مغالطې او سفسطې لیدل کېږي او له متناقضو اصولو څخه یې کار اخیستی دی او سربېره پر دې ټولو، د ډرامو موسیقي یې بېخونده او مبتذله ده او په هغو کې اوازونه یو تر بله سره ګډ شوي او پرېشانه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته کاملاً طبیعي ده چې د نن ورځې د معیارونو له نظره د (اریستوفان) ځینې انتقادونه وارد نه دي، خو که چېرې د مریبتوب د ټولنې معیارونه (چې د حاکمې طبقې کلتور منعکسوي) په نظر کې ونیسو په رښتیا سره (یوریپدیز) د بادارانو د طبقې ارزښتونه تر پښو لاندې کړي دي او د مسلط کلتور ټولنیز اړیکې یې نه دي تمثیل کړي. لیکن دا سې احتمال شته چې (یوریپدیز) یا (اوریپید) دې په ارادي او اګاهانه ډول دغه ډرامې لیکلې وي او د ټیټې طبقې مبارزه دې پکې ښودل شوې وي. (یوریپدیز) زیار باسي چې د ارباب الانواعو مقام راکښته کړي او دا سې وښیي، چې ګویا هغوی د انسانانو د سرنوشت په ټاکلو کې لاس نه لري، قهرمانان او بادار ان له عادي خلکو سره توپیر نه لري او محکومه طبقه له ناکامې مینې، رنځونو او کړاوونو سره مخامخ کېږي. حتی کومه موسیقي چې ده د ډرامې صحنې ته ورمعرفي کړې ده، د محافظه کارانو له ذوق او څکې سره سمون نه خوري.

دا سمه ده چې (اریستوفان) یو مترقي کره کتونکی دی، لیکن په کره کتنه کې یې له ډېرو اساسي موضوعګانو سره تماس نیولی دی او ویلای شو چې هغه د کلاسیک نقد یو غوره ښکارندوی دی. دده په کره کتنه کې مضمون او شکل دواړه منعکس شوي دي. هغه پر لیکوال باندې د خپل عصر د متداولو نورمونو له مخې قضاوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او په اګاهانه ډول او فلسفي انداز کې خپل انتقاد وړاندې کوي.

یو زیات شمېر ادبي مورخان په دې عقیده دي، چې د یونان ستر فیلسوف او لوی مفکر (ارستو) د کره کتنې موجد دی، ځکه چې ده د (شعر فن) (poeties) په نامه د ادبي کره کتنې په برخه کې یوه نامتو رساله لیکلې ده، چې لاتراوسه د کره کتنې په باب یو عمده اثر ګڼل کېږي. ځینې وايي چې دغه رساله د ارستو (۳۸۴-۳۲۲ق.م) د کوم شاګرد له خوا د استاذ د لکچر له مخې تدوین شوې ده او ځینې نور په دې عقیده دي، چې (ارستو) خپل یادښتونه راغونډ کړي وو او ښايي چې وروسته به یې د کتاب په بڼه اړول. د دغو توجیهاتو اصلي علت دادی چې د (پوتیکا) رساله له یوې خوا نیمګړې ده (او داسې احتمال شته چې د رسالې ځینې برخې دې ورکې شوې وي).

او له بلې خوا ځینې بې ربطه عبارتونه په کې لیدل کېږي (چې ښايي تحریف، تصرف او یا زیاتونه پکې راغلي وي) سره له دغو نیمګړتیاوو، صرف نظر له دې چې (ارستو) یا کوم شاګرد ته منسوب شي د (پویتکس) یا (پوتیکا) رساله ستر تاریخي اهمیت لري او لومړنی مهم انتقادي اثر ګڼل کېږي. ویل کېږي چې تر ۱۹۲۸ کال پورې د دغسې رسالې (یو زر او پینځه سوه درې اتیا) ترجمې او شرحې په اروپايي ژبو خپرې شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه دا اثر (کتاب الشعر) په نامه د مولوي محمد اسرافیل له خوا ژباړل شوی او پر ۱۹۵۸ م کال په پېښور کې د پښتو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی.

ادبي مورخانو او کره کتونکو ددې اثر زیاته ستاینه کړې ده، د الماني نامتو کره کتونکی (لیسنګ) وایي چې ((د ارستو د شعر فن رساله د اقلیدس د هندسې په شان غلطي نه لري)). فرانسوي کره کتونکی (برون تېر) لیکي چې ((نن ورځ هم د کره کتنې د فن مسالې هماغه د ارستو د وخت مسالې دي. که څه هم چې ځینې تعبیرونه او اصطلاحات په بله بڼه اړول شوي دي، خو اصلي مطالب او مسالې هماغه دي او حتی کوم ځوابونه چې ارستو ورکړي دي بې تغیره پاتې شوي دي.)) د فرانسې شکاک فیلسوف (پېرل) د فلسفې په قاموس کې د (ارستو) دغه اثر ته دده پر نورو اثارو ترجیح ورکوي. اسپانیایي محقق او کره کتونکی (انتونیولولو) عقیده څرګندوي چې ((د ارستو ذوق د ټولو شاعرانو تر ذوق زیات متین او محکم دی او دی له هر شاعر څخه په دې ښه پوهېږي چې په یو شاعرانه اثر کې کوم شیان لازم او مناسب نه دي.))

سره له دې، ځینو کره کتونکو د (ارستو) پر (پویټکس) باندې انتقادونه هم کړي دي، چې په خپل ځای کې به اشاره ورته وشي. اوس به وګورو چې ددغه اثر عمده مضمون څه شی دی؟ د ارستو (د شعر فن رساله) په دې عبارت پیلېږي: ((زما منظور دادی چې پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر او د هغه بېلابېل ډولونه وڅېړم او د هر يو ډول اساسي کيفيت په نظر کې ونيسم. د يوه ښه نظم د نخشې (Plot) د جوړښت ضروري شرايط او د نظم د تشکيلوونکو برخو شمېر او ماهيت بيان کړم...)) په دې ترتيب، (ارستو) د شعر د ماهيت، اصولو، ډولونو او اجزاوو په برخه کې مفصل معلومات وړاندې کوي. د دې رسالې سبک ښکلی نه دی او لکه مخکې مو چې وويل ښايي رساله به د يادداشتونو په توګه ليکل شوې وي. تر دې وروسته (ارستو) د هنر په باب يوه بشپړه منسجمه نظريه وړاندې کوي او د هنرونو له جملې څخه پر شعر باندې زيات لنګر اچوي.

په څلورم پاړکي کې وايي چې د شعر د ويلو لپاره دوه علتونه شته: لومړی تقليد او دويم وزن او اهنګ چې ټول انسانان له هغه څخه خوند اخلي.

پروفيسر بچر (Butcher) نامتو ارستو پېژندونکي او د (پويټکس) ژباړونکي د تقليد نظريه داسې شرحه کړې ده:

(د ارستو) په نظر تقليد د يوې حقيقي مفکورې پر اساس د شيانو او پېښو تقليد ته ويل کېږي. ((حقيقي مفکوره)) يو عمومي مفهوم دی چې ذهن يې له محسوساتو څخه په اتوماتيک ډول تجريدوي. که په ساده ژبه ووايو هغه شيان او پېښې چې انسان يې د حواسو له لارې احساسوي معمولاً نيمګړي او بې ربطه وي خو عقل هغو ته انسجام ورکوي او د هغو ماهيت رابرسېره کوي. د هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې پديدې تر شا يو ايډيال شکل شته چې په ناقصه بڼه ځرګندېږي. هنرمند دغه نيمګړې حسي پديدې ته د حقيقي مفکورې جامه وراغوندي او په ايډيال صورت يې انځوروي. پر دې اساس هنر يو ابداعي تقليد دی نه سطحي او تش تقليد.

(ارستو) په څلورم پاړکي کې ليکي چې د تقليد غريزه په انساني طبيعت کې له کوچنيوالي څخه اغېزل شوې ده. د انسان او نورو ژوو ترمنځ يو عمده توپير دادی چې دی د ټولو ژوندېو مخلوقاتو په نسبت زياتې پېښې کوي او د همدغو پېښو (تقليد) په سبب خپل لومړني درسونه زده کوي او له تقليد څخه خوند اخلي. له تجربوي واقعيتونو څخه ځرګندېږي چې له يو شمېر شيانو څخه چې موږ کرکه کوو. که د يوه ماهر مقلد له خوا په ښه توګه تقليد شي له هغه څخه خوند اخلو. نو تقليد د انساني طبيعت غريزه ده، همدارنګه وزن او اهنګ هم غريزه ګڼل کېږي. په پنځم پاړکي کې (ارستو) د کميډي، تراژيدي او حماسې په باب بحث کوي. په راتلونکو پاړکيو کې (ارستو) د نخشې په باره کې په مفصله توګه غږېږي. داسې ښکاري چې په دې بحث کې (ارستو) د خپل استاد (اپلاتون) نظريې ته په نامستقيم ډول ځواب ورکوي. د ځينو ادبي مورخانو په عقيده، ارستو (د شعر فن رساله) د (اپلاتون) په ځواب کې ليکلې ده، بې له دې چې پر خپل استاد باندې مستقيماً حمله وکړي. ځينې نور وايي کېدی شي، چې پر (هومر) او نورو شاعرانو باندې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اپلاتون) بې رحمانه انتقاد دې (ارستو) دې ته لمسولی وي چې د شعر په باب جامع اثر وليکي او د هنر مخصوصاً د شعر د منځته راتلو علتونه او اهداف په مفصله توګه وڅېړي. خو کتاب فقط د (اپلاتون) په ځواب پورې نه دی منحصر.

(اپلاتون) سره له دې چې د عالي ذوق خاوند دی او دده (جمهوريت) نه يوازې مهم فلسفي اثر دی، بلکې يو ادبي شهکار هم ګڼل کېږي، خو کله چې شاعر د حقيقت له ډګر څخه لرې کېږي او يا دده ساحرانه خبرې د ماشومانو ذهن تخديروي نو پر شاعر باندې راګرځي. لومړی د هغه غاړې ته امېل وراچوي او بيا د خدای پامانۍ لپاره لاس ورغځوي او داسې ورته وايي: هر چېرې چې ځې په مخه دې ښه! لطفاً زموږ ښار ته بېرته مه راځه. د اپلاتون خپل عبارت داسې دی: ((کوم وخت چې يو مقلد شاعر چې هر ډول تقليد کولای شي موږ ته راشي او پېشنهاد وکړي چې حاضر دی خپل نمايش ورکړي او خپل شعرونه راته ولولي، موږ به د تعظيم لپاره خپل سرونه ورته ټيټ کړو او د يوه خواره، مقدس او نادر موجود په توګه به دده لمانځنه او پرستش وکړو، خو په عين زمان کې به دده په حضور کې عرض وکړو چې زموږ په دولت کې ده ته د اوسېدو اجازه نه ورکول کېږي او قانون ده ته د پاتې کېدو اجازه نه ورکوي. ورپسې به پر ده عطر وپاشو، غاړې ته به يې ورېين امېل ورواچوو او بل ښار ته به يې واستوو)). ليکن (ارستو) د شاعر د شړلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبعیدولو پلوی نه دی. (ارستو) تر هر څه دمخه (ګټه ور هنرونه) له (ښکلو هنرونو) څخه ببلوي. د هغه په نظر، (ګټه ور هنرونه) د ژوند مادي اړتیاوې پوره کوي او (ښکلي هنرونه) د خوند او لذت لپاره دي او په عین زمان کې د نفس د تزکیې او د روح د تصفیې لپاره پکاریږي.

د شعر منبع هم انساني غرایز دي. هر ډول هنري اثار د یوه ټاکلي هدف لپاره منځته راځي او د بشري عواطفو له تهذیب او تصفیې سره مرسته کوي. که په شعر کې د تخیل او مبالغې برخې زیاتې دي علت یې دادی چې شاعر ایډیال شکلونه او حقیقي مفکوره په نظر کې نیسي. د (ارستو) په نظر د تراژیدي هدف د روح سپېڅلتیا (Catharsis) ده، چې په انسان کې زړه سوی او د وېرې احساس پیداکوي. دده په نظر، د تراژیدۍ قهرمان باید ډېر متقي او پرهېزګار شخص نه وي ځکه چې شرافتمن کسان باید له کړاوونو او ناکامۍ سره مخامخ نه شي. همدارنګه د تراژیدۍ اتل باید ظالم او شریر کسان هم نه وي، ځکه چې نندارچي باید له ظالمو او بداخلاقو اشخاصو سره مینه پیدا نه کړي او زړه یې پرې ونه سوزي. د تراژیدۍ اتل باید معمولي خلک وي چې د یوې اشتباه په اثر د خوشبختۍ له ماڼۍ څخه د بدبختۍ کندې ته ورغورځېدلای وي.

سره له دې چې د (یوریپدیز) ډرامې له دې اصل سره سمون نه خوري، خو (ارستو) هغه نه ملامتوي او وایي چې دده اثار د انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر روحیاتو سخته اغېزه کوي او کولای شو چې له نورو څخه یې مستثنی کړو. په پینځه ویشتم پاړکي کې (ارستو د تقلید په برخه کې داسې وایي: ((شاعر چې د نقاش یا بل هنرمند په شان مقلد بلل کېږي؛ باید شیان هرومرو په دغو درو شکلونو سره تقلید کړي: شیان لکه څنګه چې وو یا دي، شیان لکه څنګه چې د هغه په باره کې خبرې کېږي او یا فکر ته راځي، شیان لکه څنګه چې باید وي. د افادې عراده ژبه ده، سربېره پر دې، د صحت معیار په هنر او سیاست کې یو له بله توپیر لري او همدارنګه هغه څه چې په شعر کې رښتیني ګڼل کېږي له هغو شیانو سره چې په نورو هنرونو کې رښتیا بلل کېږي توپیر لري.))

په دې ترتیب، موږ ګورو چې د ادب د تیوری د ډېرو زیاتو بحثونو زړې د (ارستو) په اثارو په تېره (پویتکس) کې راغلي دي. په لویدیځ کې (هنر د هنر لپاره) مفکوره او د (کانت) د ښکلا پېژندنې تیوري او داسې نور مهم موضوعات د لومړي ځل لپاره په یوه یا بله بڼه د (ارستو) له خوا طرح شوي دي، چې د هغو تفصیل جلا بحث غواړي.

تر (ارستو) وروسته په کره کتنه کې (لانجینوس) ډېر شهرت لري. کوم کتاب چې ده ته منسوب شوی دی په انګرېزي کې د (On the sublime) په نوم ژباړل شوی دی، (Sublime) لوړ، مافوق، اوچت، برمیال او عالیشان ته ویل کېږي یانې هغه اثر چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې او فکر په لحاظ لوړ مقام لري. ځینې ادبي مورخان نوموړی اثر (پلوتارک) او یا نورو لیکوالو ته منسوبوي. د کتاب د لیکنې نېټه هم نه ده څرګنده، خو غالب احتمال دا دی چې په دربیمه میلادي پېړۍ کې به لیکل شوی وي. په هر صورت، د (برمیال په باب) کتاب چې هر چا لیکلی وي فعلاً د (لانجینوس) په نامه ختم شوی دی. دغه اثر د ادبي کره کتنې په برخه کې یو عمده اثر ګڼل کېږي. نوموړی اثر تر شپاړسمې پېړۍ پورې چا نه پېژانده او د هغه وخت د ادبیاتو په تاریخ کې نه دی یاد شوی.

په **۱۵۵۴**م کې (روبرتیلي) دغه مهم اثر خپور کړ او په اووه لسمه پېړۍ کې یې زیات شهرت وموند او په ځینو ادبي محافلو او ټولنو کې د (طلایي کتاب) په نامه مشهور شو. دا اثر د مضمون او روحیې په لحاظ د (ارستو) له (پویټکس) سره توپیر لري او په هغه کې زیاتره د سبک د لوړوالي، تخیل، ذوق او بلاغت په باب تفصیلات ورکړل شوي دي. د (لانجینوس) په نظر، برمیال اثر هغه دی چې مهمې مفکورې، شرافتمندانه عواطف او عالي بیان په کې یوځای شوی وي.

د (لانجینوس) د لیکنې یوه ښېګڼه دا ده چې دی په خپل قضاوت کې له قومي تعصب څخه کار نه اخلي. ویل کېږي چې دی په اصل کې د (شام) اوسېدونکی و او ډېر عمر یې په (اتن) کې تېر کړی دی. په یوناني او عبراني ژبو یې پوره احاطه درلوده او د کره کتنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترخ کې له یوناني او عبراني اثارو څخه شواهد او مثالونه راوړي. لـه (ارستو) څخه تر (لانجینوس) پورې پـه شپږو پېړیـو کـې ډېر زیـات کره کتونکي تېر شوي دي، خو د ادبي مورخانو پـه نظر دوی دواړه (لومړنی او وروستنی) تـر ټولـو زیـات پاخـه کره کتـونکي دي.] (۱۵: ۱۹-۳۰).

۲- کره کتنه په لوید یځ کې:

تر لرغوني یونان وروسته په لوید یځ کې د کره کتنې بل مهم ځای پخوانی روم دی. د روم امپراتورۍ نه یـوازې پـه سیاسـي، اقتصـادي او پوځي ډګر کې ډېره مطرح وه، بلکې د دې امپراتورۍ په لمن کې د ادبیاتو د پنځونې لپاره هم ډېر ښه شرایط برابر وو.

[د روم نامتو شاعر (ورجیل) د رومیانو پـه بـاب ویلـي دي چې دا قوم د هنر لپاره نـه دی پیـدا شـوی، بلکـې د جګړې لپـاره پیـدا شـوی دی. د (ورجیـل) دا خبـره دده د نیکونـو پـه بـاره کـې رښـتیا وه خـو وروسـته رومیـانو تـر یـوې انـدازې هنـر تـه مخـه کـړه او مخصوصـاً د خطابې په فن کې یې ترقي وکـړه. کلـه چې د یونـان فلسـفه او ادبیـات پـه روم کـې خپـاره شـول، رومیـانو لـه ادبیـاتو او تـاریخ سـره مینـه وښـوده او د (ورجیـل)، (هـوربس)، (ناسـیتوس)، (مـارکوس)، (اورلیوس)، او (دانتې) په شان لیکوال او شاعران یې د هنر پـه ډګـر کې پلي کړل. د کـره کتـنې پـه برخـه کـې د هوریـس (Horace) د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر فن (Ars poctick) پوره شهرت لري. (شکسپیر) د انګلستان نامتو ډرامه لیکونکی په (تیوس) کې د (جیرون) له خولې داسې وايي: ((اوه، دا د هوریس شعر دی. زما ښه په یاد دي، ما ډېر مخکې هغه په ګرامر کې لوستلی و.))

له دې پورتني عبارت څخه څرګندېږي، چې پخوانیو لیکوالو به د ګرامر او انشا په موضوعاتو کې د (هوریس) شعرونه د استناد په توګه راوړل. د (هوریس) ځینې فقرې لا تراوسه په کره کتنه کې مستعملې دي، لکه: ((شعر د نقاشۍ په شان دی.)) ((شعر د ګڼې لپاره؛ شعر د خوند لپاره)) او داسې نور. (د شعر فن) کې (هوریس) لومړی د یووالي پر اهمیت باندې خبرې کوي او له شاعر څخه غواړي چې د عمل، شکل او هدف یووالی په نظر کې ونیسي.

دده په نظر ساده ګي، تناسب او یووالی د شعر د ماڼۍ غوره ستنې دي. د شعر د ژبې په باب وايي چې شاعرانو ته د نویو لغتونو د استعمال جواز شته هماغسې چې موسمونه بدلېږي د ژبې لغات هم تغییر کوي او نوې کلمې د زړو ځای نیسي. د (هوریس) په نظر هر ډول شعر له مضمون سره تناسب، وزن او بحر ته اړه لري. (هومر) چې د اتلانو د کارنامو د ښودلو لپاره کوم بحر انتخاب کړی دی له موضوع سره پوره متناسب دی. د هنري اثارو کرکټرونه باید د حال له مقتضې سره سم خبرې وکړي. شعر دوه ډوله هدفونه لري: ګټه او خوند او شاعران باید دا دواړه هدفونه تعقیب کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب په پای کې پر ځینو شعري نیمګړتیاوو انتقاد شوی دی. دا پورتنۍ جملې یوازې د نمونې په توګه راوړل شوې او په هېڅ صورت د کتاب لنډیز نه ګڼل کېږي او حتی دا دعوا هم نه شو کولای چې د کتاب غوره او چاڼ شوې برخې را اقتباس شوې دي.

د لرغونو وختونو له نورو نامتو کره کتونکو څخه یوناني لیکوال (پلوتارک) او (لوسیان) دي او د لاتین لیکوالو له ډلې څخه (سیسرو)، (سنیکا)، (پیترونیوس) او نور دي.

د یو زیات شمېر مورخانو په نظر منځنۍ پېړۍ د روم د امپراتورۍ له سقوط یا نې پینځمې پېړۍ څخه پیل کېږي او د څوارلسمې پېړۍ تر نیمایي یانې د رنسانس تر دورې پورې دوام کوي. په بله ژبه، د مریيتوب د اجتماعي- اقتصادي فرماسیون له زوال څخه د کپیتالیزم د زړي تر زرغونېدو پورې په لویدیځه اروپا کې فیوډالي دورې ته منځنۍ پېړۍ ویل کېږي. په دې دوره کې فلسفې سقوط وکړ او د ادبیاتو په ساحې کې کوم عمده اثار منځته رانغلل. لویدیځه اروپا په دې عصر کې د لرغوني یونان او روم له فرهنګي میراث څخه ناخبره وه او ټول علوم او فنون د کلیسا په سیوري کې واقع شوي وو. ددې وخت ادبي اثارو یوازې تعلیمي بڼه درلوده او د مذهبي نصوصو تشریح ته وقف شوي وو. سره له دې په منځنیو پېړیو کې په اسپانیه کې د (ال سید) حماسه، په فرانسه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (شاتون دورولان) اثر، په جرمني کې د (نيبلونګيليد) منظومه او د (دانتې) (رباني کميدي) نامتو اثار بلل کېږي.

ددې وخت په کره کتنه کې اکثر بحثونه د مجاز، استعارې، د بلاغت د اصولو او بديعي صنايعو په باره کې دي. د منځنيو پېړيو په اخر کې ايټالوي شاعر (دانتې) د کره کتنې په برخه کې د عاميانه بلاغت (Devulgari Elo qucntia) په نامه يو مشهور اثر وکېښ. (دانتې) د منځنيو پېړيو يوه روښانه څېره او ستر وياړ ګڼل کېږي. ده د لومړي ځل لپاره (کميديا) په نامه اشعار د ايټاليې په محلي ژبه وويل او دا يې ثابته کړه، چې له يوناني او لاتيني ژبو پرته په محلي ژبو هم فصيح او بليغ شعرونه ويل کېدی شي. د (دانتې) د (کميديا) اثر وروسته د (رباني کميدي) په نامه شهرت وموند. (دانتې) د کره کتنې په برخه کې د (عاميانه بلاغت) اثر په لاتيني ليکلی دی، خو په هغه کې يې له عاميانه يا محلي ژبې څخه دفاع کړې ده او په هغه کې يې ويلي دي چې د شعر لپاره د خلکو ژبه ډېره مناسبه، پخه او طبيعي ده. همدارنګه (دانتې) په دې اثر کې د وينا د ادابو، تقليد، سبک، د شعر ماهيت او نورو مربوطو موضوعګانو په باب مفصل بحثونه کړي دي.

۳- کره کتنه په ختيځ کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اثارو د قدامت له مخې د ختيځ په اندول په لويديځ کې کره کتنيز اثار د مخه ټوکېدلي، خو د اثارو د ځرنګوالي او څومره والي له پلوه ختيځ هم تر لويديځه کم نه دی. دلته هم په بېلابېلو سيمو او وختونو کې داسې ادبي، علمي، ټولنيز او کره کتنيز اثار رامنځته شوي، چې د نړۍ فکري لوري ته يې بدلون ورکړی او د ټولې نړۍ ګډه پانګه ګڼل کېږي.

[د اسلام په صدر کې، کله چې به اعراب د حج د فريضې د اداکولو لپاره معظمې مکې ته راتلل، نو د مختلفو قبايلو خلک به د شلو ورځو لپاره د (عکاظ) په سارا کې سره راغونډېدل. دلته به يو لوی بازار جوړ شو. له يوې خوا به په دې ځای کې د سوداګرۍ بازار ګرم و؛ له بلې خوا به دلته شعرونه لوستل کېدل او خطابې به ورکول کېدې.

ډېر ځله د مشاعرې په ترڅ کې مناقشې او شخړې پيل کېدې او بيا به د ښه شعر د معلومولو لپاره يو حکم يا قاضي ټاکل کېده. د دغو قاضيانو په ډله کې (نابغه ذيباني) چې پخپله هم نامتو شاعر و ، ډېر شهرت لري. کوم شعر به چې د (نابغه) له خوا د ښه شعر په نامه انتخاب شو هغه به يې په کعبه کې ځړاوه او په عربو کې به يې شهرت وموند. سره له دې د اسلام په اوايلو کې شعر ته پاملرنه نه کېده، ځکه چې په هغه وخت کې اکثرو شعرونو د وياړنې او مفاخرې بڼه درلوده او د قبايلو ترمنځ به يې تفرقې او اختلافونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیداکول. د امویانو په دوره کې چې زیات ملکونه فتح شول او زیات ثروت لاس ته راغی، شعر او موسیقۍ ته زیاته پاملرنه وشوه او د دربارونو برم او شوکت زیات شو. په دې وخت کې له شعر څخه زیاتره د تبلیغ او مداحۍ لپاره ګټه اخیستل کېده. اموي خلیفه (عبدالملک بن مروان) د شعر په ارزیابۍ کې پوره مهارت درلود. کله چې به دده په دربار کې شعر ولوستل شو، ده به د شعر ښېګڼې او نیمګړتیاوې په ګوته کولې. یو څلي (ذوالرمه) دده په حضور کې قصیده ولوسته، چې په هغې کې یې د خلیفه ستاینه کړې وه. (عبدالملک بن مروان) ورته وویل چې په دې شعر کې تا د خپل اوښ ډېره ستاینه کړې ده. لطفاً اوښ ته ووایه چې تاته انعام درکړي. همدارنګه (سلولي) چې په خپله قصیده کې یې د ځان ستاینه کړې وه، خپل شعر یې (عبدالملک بن مروان) ته ولوست. خلیفه وویل: ((والله، چې تا بې له خپل ځانه د بل چا مدح نه ده کړې)) ویل کېږي چې (مامون الرشید) هم په نقد کې پوره لاس درلود، یو څلي (مروان بن ابي خفصه) دده په مدح کې وویل چې نور خلک په دنیاوي چارو بوخت دي او خلیفه تل د دین په کار بوخت دی. (مامون) په ټوکو ورته وویل چې تا خو له مانه بوډۍ جوړه کړې ده چې شپه او ورځ به تسپې اړوم، که زه دا کار وکړم نو د مملکت چارې به څنګه سرته ورسوم، بهتره به وه چې دا قصیده دې د (عمر بن عبدالعزیز) غوندې پرهېزګار شخصیت په باره کې ویلې وای نه زما په باره کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت د کره کتنې په باب دغه ډول ډېر زيات روايتونه شته، خو د هغو کسانو له جملې څخه چې په دې برخه کې يې اثار ليکلي دي ابو عبدالله محمد بن سلام جمحي، ابن قتيبه دينوري، جاحظ، ابوالعباس احمدبن ثعلب، قدامه بن جعفر، ابوالقاسم حسن بن بشر امدي، عبيدي، قاضي جرجاني، قاضي ابوبکر باقلايي، عبدالقاهر جرجاني، ابن اثير او نور دي. ويل کېږي چې په عربي ژبه کې د (جمحي) کتاب (طبقات الشعراء) ظاهراً لومړنی اثر دی چې د کره کتنې په باب ليکل شوی دی. (جمحي) د بصرې او سېدونکی و. ده په (طبقات الشعراء) کې د جاهليت او اسلام د دورو شاعران پر لسو (طبقو) وېشلي دي او د هرې طبقې د اثارو خواص يې ښودلي دي. په دې اثر کې يې د لغوي او تاريخي دلايلو پر اساس د جاهليت د دورې اصلي او مجعول شعرونه يو له بله بېل کړي دي. (ابن قتيبه دينوري) د (جمحي) په پيروي د (الشعروالشعراء) په نامه کتاب ليکلی دی او په هغه کې يې د اشعارو د خوښولو معيارونه شرح کړي دي. (جاحظ) په خپل اثر (البيان والتبيين) کې د کره کتنې او بلاغت عمده پرنسيپونه بيان کړي دي او د ځينو په عقيده دی د (بيان) موسس دی. ده د مضمون او شکل په باب جالب بحثونه کړي دي او د لرغونو او معاصرو شاعرانو شعرونه يې ارزيابي کړي دي. د (مامون) په وخت کې د يوناني اثارو تر ترجمه کېدو وروسته په کره کتنه کې يو څه تحول راغی. (متي بن يونس) د (ارستو) مشهور اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(پویټکس=بوطیقا) په عربي واړاوه. که څه هم په دې ترجمه کې ځینې نیمګړتیاوې هم لیدل کېږي، لکه کمیدي او تراژیدي چې په مدح او هجو ژباړل شوې دي. سره له دې عربي پوهانو ته ددې زمینه برابره شوه چې د تخیل نیلی په پراخ ډګر کې وځغلوي. (قدامه بن جعفر) چې په (۳۳۷ق) کې مړ شوی دی په خپل اثر (نقد الشعر) کې زیار وایست چې عربي نقد له یوناني نقد سره عیار کړي. په دې کتاب کې د شعر د ماهیت په باره کې تیوریکي بحثونه لیدل کېږي او لیکوال له دې ټکي څخه ملاتړ کوي چې په شعر کې تناقض، مبالغه او حتی غلو عیب نه ګڼل کېږي. د څلورمې هجري قمري پېړۍ په وروستیو وختونو کې د شاعرانو ترمنځ مقایسه او پرتلنه د بحث مهمه موضوع وګرځېده. د متنبي شاعر پر اشعارو باندې ډېر بحثونه وشول او کتابونه پرې ولیکل شول. د (قاضي جرجاني) کتاب (الوساطة بین المتنبي و خصومه) په دې باب ډېر عادلانه فیصله ګڼل کېږي. قاضي صاحب په خپل قضاوت کې ښو ته ښه او بدو ته بد ویلي دي. په داسې حال کې چې نورو کره کتونکو به یوه خوا نیوله. تر دې وروسته د کره کتنې په برخه کې ډېر اثار لیکل شوي دي، چې د هغو له جملې نه د (ابوالفرج اصفهاني) کتاب (اغاني) چې په (سلو ټوکونو) کې لیکل شوی دی د یادونې وړ دی. دا کتاب په حقیقت کې د شعر او ادب دایرة المعارف ګڼل کېږي. یو بل نامتو اثر (الکامل في التاریخ) د (ابن اثیر) تالیف دی. ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې دا کتاب د لطایفو او د قایقو په لحاظ بې ساری دی، خو ثرنګه چې مولف د خپل ځان ډېره ستاینه په کې کړې ده، نو ځینو ته یې زور ورکړی دی او پر ده باندې یې بې رحمانه انتقادونه کړي دي. د ادبي مورخانو په عقیده تر (ابن اثیر) وروسته تر معاصرو وختونو پورې په عربي نړۍ کې کوم نامتو کره کتونکي سر نه دی راپورته کړی.] (۱۲: ۱۲۱-۱۲۴).

د دوی ترڅنګ، نابغه، دوبیاني، طرفه بن العبد، عمر بن ابي ربیعه، فرزدق، جریر، اضطل، ابو عمرو بن العلا، مفضل ضبي، خلف احمر، اصمعي، مبرد، ابن معسز، قدامه، ابن عبدربه، ابوعلي قالي، ابو الفبرح اصفهاني، صولي، آمدي، قاضي جرجاني، ابومنصور شعالبي، ابوهلال عسکري، ابو العلا مصري، ابن رشیق، ابن الاثیر، ابن خلدون، ابن خلکان، صفدي، قلقشندي، ضفاجي، بدیعي او نور هغه لیکوال او نامتو کره کتونکي دي، چې په عربو کې د جاهلیت له دورې څخه رانیولې د اسلامي دورې په لومړیو وختونو، (اموي، عباسي حاکمیت پر وختونو) د عربو په بېلابېلو سیمو، حجاز، عراق او شام کې ان د عربو تر وینبتایي پېر پورې یې د کره کتنې په برخه کې په سلګونو اثار لیکلي او د عربي ادب په سمون، پرمختیا، بریالیتوب او بډاینه کې یې خپله خپله ونډه اخیستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[په دري ژبه کې ظاهراً (ترجمان البلاغه) د کره کتنې په برخه کې لومړنی اثر دی، چې تر څه وخته پورې د (فرخي) اثر ګڼل کېده خو اوس ثابته شوه چې دغه اثر (محمدبن عمر الرادویانی) لیکلی دی. په دې اثر کې د بلاغت او ادبي صنایعو په باب مفصله څېړنه راغلې ده. په همدې وخت کې (رشیدالدین وطواط) د کره کتنې او بدیع د مسایلو په هکله د (حدایق السحر فی دقایق الشعر) په نامه یو مهم اثر لیکلی دی. په دې اثر کې (وطواط) پر ځینو شعرونو باندې انتقاد کوي او د ځینو ښېګڼې رابرسېره کوي. د مثال په توګه دی پر یو شاعر باندې انتقاد کوي چې ولې یې (انګار) د (مشکو له دریاب) سره چې طلایي وړانګې خپروي، تشبیه کړی دی، نه د مشکو دریاب شته او نه طلایي وړانګې لري. د (نظامي عروضي) (چهار مقاله) هم د شعر او ادب په باب ډېر دقایق څېړلي دي. په تېره د شعر د تعریف او اهدافو په باره کې یې جالب ټکي وړاندې کړي دي. د (شمس قیس رازي) اثر (المعجم فی معاییر اشعار العجم) هم ډېر په زړې پورې انتقادونه لري او د ځینو شاعرانو د وینا نیمګړتیاوې یې ښودلې دي. د ځینو په نظر د کره کتنې په باب تر هغه وخته پورې د دې په شان بل اثر نه دی لیکل شوی. په دري ژبه کې ځینې نور مهم انتقادي اثار، لکه: آتشکده اذر، هفت اقلیم، مراة الخیال، ریاض الشعراء، سفینه خوشګو، تذکره خزین او نور دي.](۱۵: ۳۵-۴۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر پـورتنيـو کـره کتونکـو سـربېره قاضـي حميد الـدين بلخـي، بها الـــدين بغـــدادي، منتجـــب الـــدين حضـــرتي، عنصـــر المعالي، محمد عوضـي، دولتشـاه، اميرخسـرو، شـېرخان لـودي، غـلام علـي ازاد، خـان ارزو او نـورو د کـره کتنـې پـه برخـه کـې اثـار ليکلي او په دې برخه کې يې په بېلابېلـو وختونـو کـې ډېر کـار کـړی دی.

طبيعـي ده چې پـه لويـديځ او ختـيځ کـې د کـره کتنـې پـه هکلـه لـه رنسانس څخه بيا تر نن ورځې پورې په زرګونو کتابونـه خپـاره شـوي دي چې د هغو ټولو تفصيل ځانته جلا دايرة المعارف غواړي.] او پـه يـوه ليکنـه، کتـابګوټي او ان څو کتـابونو کـې نـه ځـايېږي. پـه دېـيم څپرکـي يـانې د کـره کتنـې د پـايښـت پـه برخـه کـې بـه ځينـو تـه اشـاره وشـي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څپرکي لنډيز

ادبپوهان په دې نظر دي، چېرته چې ادبيات دي، کره کتنه هم هلته پيدا کېږي. د لومړني کره کتونکي د پېژندلو په باب د ادبي مورخانو ترمنځ اختلافات ليدل کېږي. د ځينو په عقيده کره کتنه په لرغوني يونان کې تر ميلاد شپږ پېړۍ مخکې منځته راغلې ده. وايي چې (زنيوفنيز) او (هراکليتس) يوناني فيلسوفانو به د نامتو شاعر (هومر) پر شعرونو باندې اخلاقي ايرادونه نيول او نورو له (هومر) څخه دفاع کوله. په دې ترتيب په لرغوني يونان کې د مريي ساتنې په اجتماعي- اقتصادي فورماسيون کې د کره کتنې زړی زرغون شو او ورو ورو يې وده وکړه.

(پيز ميسترات)، (فيلتياس)، (ارستوفان)، (اپلاتون)، (ارستو)، (لانجينوس) او ځينې نور د لرغوني يونان لومړني او مخکښ کره کتونکي دي. دوی د کره کتنې په برخه کې نظري او عملي کارونه ترسره کړي او تر دوی وروسته د نړۍ ګڼ شمېر کره کتونکو د دوی نظريات پسې تعقيب کړي او شنلي دي.

تر لرغوني يونان وروسته په لويديځ کې د کره کتنې بل مهم ځای پخوانی روم دی. د روم امپراتوري نه يوازې په سياسي، اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پوځي ډګر کې ډېره مطرح وه، بلکې د دې امپراتورۍ په لمن کې د ادبیاتو د پنځونې لپاره ډېر ښه شرایط برابر وو.

په روم کې د کره کتنې په برخه کې د (هوریس) د (شعر فن) ډېر شهرت لري. په دې اثر کې (هوریس) لومړی د یووالي پر اهمیت باندې خبرې کوي او له شاعر څخه غواړي چې د عمل، شکل او هدف یو والی په نظر کې ونیسي. دده په نظر ساده ګي، تناسب او یووالی د شعر د ماڼۍ ستنې دي.

(مسیرو)، (سنیکا) او (پیترو ینوس) او نور د لرغوني روم له مطرح کره کتونکو څخه دي.

د منځنیو پېړیو په بهیر کې بیا تر رنسانس پورې مهال کې فلسفې او علم سقوط وکړ او د ادبیاتو په ساحې کې کوم عمده اثار منځته رانغلل، که څه هم ځینې اثار رامنځته شول، لکه په اسپانیه کې د (ال سید) حماسه، په فرانسه کې د (شاتون دورلان) اثر، په جرمني کې د (نیبلونګیلید) منظومه او د (دانتې) (رباني کمیدي) نامتو اثار بلل کېږي.

ددې وخت په کره کتنه کې اکثره بحثونه د مجاز، استعارې، د بلاغت د اصولو او بدیعي، صنایعو په باره کې دي. د منځنیو پېړیو په اخر کې ایټالوي شاعر (دانتې) د کره کتنې په برخه کې د (عامیانه بلاغت) په نامه یو مشهور اثر وکېښ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اثارو د قدامت له مخې د ختيځ په اندول په لويديځ کې کره کتنيز اثار د مخه ټوکېدلي دي، خو د اثارو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه ختيځ هم تر لويديځه کم نه دی.

د اسلام په صدر کې، کله چې به اعراب د حج د فريضې د اداکولو لپاره معظمې مکې ته راتلل، نو د مختلفو قبايلو خلک به د شلو ورځو لپاره د (عکاظ) په سارا کې سره راغونډېدل. دلته به يو لوی بازار جوړ شو. له يوې خوا به په دې ځای کې د سوداګرۍ بازار ګرم و، له بلې خوا به دلته شعرونه لوستل کېدل او خطابې به ورکول کېدې.

ډېر ځله د شاعرۍ په ترخ کې مناقشې او شخړې پيل کېدې او بيا به د ښه شعر د معلومولو لپاره يو حکم يا قاضي ټاکل کېده. د دغو قاضيانو په ډله کې (نابغه ذبياني) چې پخپله هم نامتو شاعر و، ډېر شهرت لري.

اموي خليفه (عبدالملک بن مروان) د شعر په ارزيابۍ کې پوره مهارت درلود. (مامون الرشيد) هم په نقد کې پوره لاس درلود.

هغو کسانو چې د کره کتنې په برخه کې يې اثار ليکلي دي، ابو عبدالله محمد بن سلام جمحي، ابن قتيبه دينوري، جاحظ، ابوالعباس احمد بن ثعلب، قدامه بن جعفر او نور دي.

په دري ژبه کې ظاهراً (ترجمان البلاغه) د کره کتنې په برخه کې لومړنی اثر ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-د کره کتنې د پیدا ایښت په باب د پوهانو ترمنځ اختلاف تشریح کړئ؟

۲-د کره کتنې لومړنۍ نښې نښانې او عملي بېلګې په کوم ځای کې څرګندې شوې دي؟

۳-کومو پوهانو په لرغوني یونان کې د کره کتنې لومړني اثار ولیکل؟

۴-د ارستو او اپلاتون د کره کتنیزو نظریاتو ترمنځ اختلاف واضح کړئ؟

۵-په لرغوني روم کې کره کتنه څنګه او د چا له خوا رامنځته شوه؟

۶-په عربي نړۍ کې کومو لیکوالو کره کتنې ته ډېر کار کړی دی؟

۷-د فارسي ادب نامتو کره کتونکي څوک دي او کوم اثار یې لیکلي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-کره کتنې په لرغونې دوره کې په ادبیاتو کې کوم تحول راوست؟

۹-ستاسو په نظر په لرغونې دوره کې کره کتنه په سیستماتیک ډول مطرح وه که نه؟

۱۰-لرغونې کره کتنه د هغې دورې د ادبیاتو له تولیز حجم سره معادله وه تشریح یې کړئ؟

سپارښتنې

- استاد دې له محصلینو وغواړي: د لرغونې کره کتنې، د هغې د ګټې او جانبي عوارضو په باب خپل نظر څرګند کړي.
- هر محصل دې د لرغونې دورې د یوه کره کتونکي نظریات تحلیل او وارزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم څپرکی

د کره کتنې پاينبت

لکه څنګه چې مو په لوېديځ او ختيځ کې د کره کتنې پر تاريخي شاليد لنډه رڼا واچوله او د هغې له لومړنيو مراحلو خبر شو. اوس غواړو د کره کتنې پر دوام او پاينبت څه ناڅه رڼا واچوو. دا برخه هم غواړو پر دوو برخو ووېشو؛ لومړی به په لوېديځ کې د کره کتنې پر دوام، پاينبت او څرنګوالي خبرې وکړو او بيا به په ختيځ کې د هغې پر څرنګوالي لنډه رڼا واچوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف-کره کتنه په لویدیځ کې:

تر میلاد مخکې او وروسته څو پېړیو کې کره کتنې په نړۍ، په تېره بیا په یونان، روم او د لویدیزې نړۍ په ځینو نورو برخو کې یو ښه طلایي پړاو تېر کړ. دې پړاو نږدې نیمه زریزه دوام وکړ، خو کله چې په غربي نړۍ کې مذهبي افکارو او یا له هغو څخه افراطي تعبیرونو، د ټولنې بېلابېلې خواوې تر اغېز او انحصار لاندې راوستې، نو د کره کتنې غږ هم چوپ غوندې شو.

د علمي او مذهبي افکارو ترمنځ ټکر او د مذهبي عناصرو مطلق واک ددې سبب شو چې نږدې یوه زریزه، ژوند په ډېرو ډګرونو کې سالمه وده ونه کړي. ادبیات او کره کتنه هم له دې اغېزو څخه لرې پاتې نه شول. په دې موده کې هغه شان کار، ونه شو چې تر میلاده دمخه او وروسته څو پېړیو کې شوی و. دې حالت ان تر منځنیو پېړیو او د رنسانس یا نویوالي تر دورې پورې دوام وموند، کله چې پر غربي ټولنې حاکم مذهبي جریان خپل واک وځواک له لاسه ورکړ، نو ورو ورو په دې برخه کې د پرمختګ او نوښت نوي څرکونه ولګېدل. لکه څنګه چې مو په لرغونې دوره کې ورته اشاره وکړه؛ په یونان او روم کې د کره کتنې موثر جریانونه رامنځته شوي وو او ډېره فرهنګي شتمني راټوله شوې وه. ((د لرغوني یونان او روم دا فرهنګي شتمني یوازې په هغو سیمو کې محدوده پاتې نه شوه، د هغو تاثیرات نورو سیمو ته هم ورسېدل، په تېره بیا په کره کتنه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا تاثیرات ډېر محسوس او ښکاره وو. بېلابېلو اروپايي هېوادونو د منځنيو پېړيو له پيل څخه دا تاثیرات راخپل کړل، يو زيات شمېر شاعرانو او ليکوالو، د ليکوالۍ ترڅنګ کره کتنې ته هم مخه کړه.

په زياتو اروپايي هېوادونو او ژبو کې د (کريتک - critic) او (کريتيسيزم- criticism) اصطلاح وکارېدله، د رنسانس په دوره کې چې اروپا په علمي ډګر کې نوې برياوې ترلاسه کولې، د (کريتکوس) نومونه په خپلې پخوانۍ مانا وکارېدله، پر (۱۴۹۲م) کال د (پولي زيانو - poliziano) په نوم يو ايټالوي عالم څرګنده کړه، چې پخوانيو ((ګراماتيکو سانو)) صلاحيت درلود چې په ښه ډول د اثارو کره کتنه وکړي او هغوی يې د (کريتکوس) په نامه نومولي وو. په همدې دوره کې (ګراماتيکوس)، (لارښود)، (کريتکوس)، (کره کتونکی) او (فيلولوګ) (ژبپوه) نومونې تولې د يو بل پرځای کارېدلې. وروسته بيا (هيومانيستاتو) (بشرپالو) د (کريتک) او (کرتسيزم) نومونې په ځانګړي ډول د لرغونو متونو د سمون او کره کولو په مانا وکارولې. لکه څنګه چې د اوولسمې پېړۍ د ليکوالو له ډلې څخه د (کاسپرشوپ- kaspar schoppe) په نوم يو ليکوال څرګنده کړه، چې د (کريتک) دنده يوازې د ليکوالو د اثارو سمون او کره کول دي. (کرتيزم) يې د اروا پوهنې له اساساتو پيل کړ. په دې ډول په نورو اروپايي هېوادونو کې له هغې جملې څخه په ايټاليا او نورو کې د (کرتسيزم) نومونه د هغوی له ژبنيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنو سره سمه وکارېدله. تر نولسمې پېړۍ دا کلمه په انفرادي ډول د ځینو لیکوالو او وروسته په ډله ییز ډول د زیاتو لیکوالو له خوا وکارېدله.

په المان کې د (کانت) (۱۷۹۰) د اثارو په یوه عبارت کې د (Kriticism) اصطلاح وکارېدله، (شلنګ) بیا د (کرتسیزم) اصطلاح پر (۱۷۹۲م) کال په فلسفي مفهوم وکاروله.

(جاکوبي Jacobi) پر (۱۸۰۱م) کال، (هیګل) پر (۱۸۱۴م) کال د (kriticismus) اصطلاح د فلسفې په برخه کې د یوه خاص مفهوم لپاره وکاروله.

د نولسمې پېړۍ په وروستیو کې (الوس ریل Alois Riehl) ددې نومونې پر کارونې لاس پورې کړ.

(لسینګ، هردر او شیګل) هر یو خپل ځان ته (کرتیک) وایه. (شیګل او آدام مولر Adom muller) ادبي کره کتنې ته زیاته پاملرنه وکړه.

د رنسانس دوره په حقیقت کې هغه دوره ده چې اروپايي ټولنه یې له ډېرو سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي بدلونونو سره مخ کړه او یو ځل بیا د بروژوازۍ دې نوي فرهنګ اروپايي ټولنه د یوناني فرهنګ او علم خواته کش کړه. په لرغوني ادب کې د بشرپالو څېړنې او هغه فکري او صنعتي اصطلاحات چې په دې وخت کې رامنځته شول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې دورې د مفکرينو فکر يې د ازاد تفکر لورې ته بوته، پر ټولنيزو اخلاقو او نورو برخو بيا کتنه وشوه، په علمي ډګر کې هم تجربه يې حکمت ته ډېر پام وشو. ايټاليايي هنرمندانو لکه (ليوناردو داونچي، ميکانجلو او رافايل) د ذوق او ښکلا ډېره پالنه وکړه، همدارنګه بشرپالو هم د رنسانس له پوهې سره سم نوې کره کتنه رامنځته کړه، په تېره بيا د لغوي او متني کره کتنې بنسټ يې کېښود، نه يوازې (وارچي، کاستل او ترو) د ايټاليا مخورو د شعر او هنر په باب د نړيوالو پوهانو نظريات وڅېړل، بلکې هالنډي (ارسموس) او نورو هم کره کتنې او د متنونو څېړنې ته ډېره پاملرنه وکړه، همدا کره کتنه او څېړنه ددې سبب شوه چې د اروپا کلاسيک ادبيات ډېر مثمر شي او د هغو په لمن کې د (موليير، کرني، راسين، شکسپير، داديدن) او نورو په شان لوی ليکوال راوټوکېږي او نوميالي شي. دې ادبياتو په حقيقت کې د روم او يونان له فرهنګي شتمنيو الهام اخيسته او د رنسانس دورې د نوښتګرو هلو ځلو ثمره وه.

په هغه پړاو کې چې (فرانس بېکن) د (ارستو) له تفکر څخه د غربي نړۍ د ازادۍ هڅه وکړه، د رنسانس تر تاثير لاندې کلاسيک ادب لا هم د ارستو د (شعر فن) او دده نورو تفکراتو ته د تعجب په سترګه کتل. ددې دورې کره کتنه لا هم د رنسانس پر لاره روانه وه، د (بېکن او دکارت) نظرياتو لا پرې کوم اغېز نه و کړی. په فرانسه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو نومیالی کره کتونکی (بوالو) و. دی د (لافونتین، اسکین او مولیر) په شان یو ښه شاعر هم و. هغه پر پخوانیو قواعدو، په تېره بیا د (ارستو) (د شعر فن) باندې ټینګار کاوه او استدلال یې کاوه، چې دا کار ځکه باید عملي کړو چې د ارستو اصول او قواعد له عقل او منطق سره موافق دي. هغه داسې ګڼله چې په هنر کې د پخوانیو پوهانو د لارې څارنه کولای شي، موږ حقیقت او ښکلا ته ورسوي. د پخوانیو پوهانو د لارې د تعقیب سپارښتنه رومي شاعر (موراس) هم کوله.

په انګلستان کې په (بوالو) پسې، (الکساندر پوپ) هم ددې نظریې ملاتړ وکړ او د کره کتنې په باب یې په یوه منظومه رساله کې خپل نظر څرګند کړ. وروستی سړی چې د پخوانیو پوهانو د ذوق له پلوه، څخه یې ګټه پورته کړه هغه (ګوتشد) الماني و.

ده د فرانسوي ادب ځانګړتیا ستایله. دی د (لایپ نیتس وولف) د افکارو تر اغېز لاندې و. د شعر او خطابې هنر په باب یې یو کتابګوټی هم ولیکه. (ګوتشد) په دې نظر و؛ چې په شعر او ننداره کې باید له نامعقولو او ناباوره شیانو څخه ځان لرې کړو او حقیقت ته باید مخه کړو. په ډاډ سره ویلای شو چې په دې برخه کې د (بوالو) نظریاتو پر ده اغېز کړی و، د هغه نظریاتو جنجالونه راوټوکول او د پخوانیو او نوښتپالو ترمنځ د ناموافقو نظرونو له څرګندېدو سره سره، ورو ورو نوې پوهې د ادب د خاوندانو پر اثارو او افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل اغېز وښنده. په اتلسمه پېړۍ کې پر دودیزې روزنې ټینګار عملي بڼه خپله نه کړه او د فرانسې انقلاب ته تر نږدې وختونو پورې دې فکر پر شدت سره دوام پیدا کړ. په دې دوره کې د اروپا د پوهانو نظریات په کره کتنه کې د نویو افکارو د ټوکېدو سبب شول. د ساري په توګه د (تامس هابز، جان لاک او کندیاک) د نظریاتو پر بنسټ، زیاتره پر حس او تجربې ډډه ولګول شوه، د (لایب نیتس او د کارت) د نظریاتو له مخې عقل ته ډېره پاملرنه وشوه او د ایټالوي کره کتونکي (ویکو) له لیدلوري بیا د ښکلا پوهنې قضاوت ته ډېر ارزښت ورکړ شو. دی پوه شو چې دا ډول قضاوت یو ډول پېژندنه ده چې له استدلالي معرفت او تجربه یي معرفت سره توپیر لري او د هرې ټولنې هنر نه شي کولای ښکلو قضاوتونو او دودیزو طریقو ته تسلیم شي. البته ددې نظر پر وړاندې مخالفتونه پیدا شول. (ولتر) ددې دورې په ادبیاتو کې د مبارزې رنګ ورزیات کړ، سربېره پر دې یې د روښنفکرۍ دورې له ژوندون سره د هنر اړیکي ټینګ کړل. (دیدرو) کره کتنه او ادب د ټولنې او اخلاقو د خدمت لپاره وګومارل، الماني کره کتونکي او لیکوال (لیسنګ) بیا د (دیدرو) د لارې د تعقیب ترڅنګ د پخوانیو پر وړاندې ودرېد او د فکر د ازادۍ لپاره یې مبارزه پیل کړه او (نیکلمان) بیا په دې نظر و؛ چې هم اقلیم موثر دی او هم ټولنه. دا ډول افکار البته د هغه وخت په اروپایي ټولنه کې دود وو او د کره کتنې پر جوړښت او تحول یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخت اغېز وکړ. (نیکلمان) د لرغوني یونان هنرمندانه ساده والی او همدارنګه د هغه عظمت د ازادۍ زېږنده ګڼل او هغه ته یې د هنري ایډیال په سترګه کتل. د همدې تعبیر پر بنسټ، د روښنفکرۍ پړاو د ظلم او خرافاتو پر وړاندې میدان ته ودانګل. (ولتر، روسو او شیلر) هم ددې ډول فکر ملاتړ کاوه او د فرانسې لوی انقلاب د دوی هیلې تمثیل کړې.

(رنه ولک) چې (د نوي نقد تاریخ) په نامه یې په پنځو ټوکونو کې یو څو زره مخیز غټ اثر لیکلی، وایي چې: ((د اتلسمې پېړۍ له نیمایي او د (۱۸۳۰م کال) تر لومړۍ لسیزې پورې د مهال ټول اساسي مسایل چې لا اوس هم موږ ورسره مخامخ یو، نوې کره کتنه یې رانغاړي. دا هغه دوره ده چې په هغې کې د نوې کلاسیکې کره کتنې اډانه، په هغه بڼه چې له پخوانیو دورو څخه په میراث پاتې وه او په شپاړسمه او اتلسمه پېړۍ کې یې په فرانسه او ایټالیا کې پراختیا موندلې وه، وپاشل شوه. دا د نویو افکارو او تمایلاتو د ظهور زمانه ده چې د نولسمې پېړۍ په پیل کې د رومانتیکي غورځنګونو په بڼه کې څرګند شوي وو.))(۳۲: ۳۵).

په المان کې د (کانت) نظریاتو کره کتنه غښتلې کړه، هغه خپل نظریات د عقلي استدلال پر ستنو ودرولي وو. خو (ژان ژاک روسو) پر ذوق ډېره لګوله. ددې وضعې په پایله کې د (رومانتیزم ښوونځی) رامنځته شو. رومانتیزم، د معمول تصویر پر خلاف نه ګڼل و نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پتنګ او نه شاعرانه منظرې سره ارتباط لري او نه تشو خيالونو سره. دا داسې يو ښوونځی دی چې د ژوند واقعيتونو ته ګوري او نړۍ ليد يې پر ټاکلې فلسفې او رښتينې تعبير او تفسير ولاړ دی. په هر ډول د (کانت او فينمته) نظرياتو د رومانتيزم ښوونځي په جوړونه کې اساسي نقش درلود او (هنر د هنر لپاره) نظريه تر يوه حده د (کانت) پر نظرياتو ولاړه وه. د المان دوه ستر شاعران (شيلر او ګويته) له دې فلسفې څخه برخمن شول او (شلايرماخر) هم د رومانتيزم په پراختيا کې د پام وړ ونډه درلوده. د رومانتيزم جنجال تر (۱۹) پېړۍ پورې وغځېد او دا مهال د نويو ښوونځيو په راټوکېدو سره غلی شو. د (شوپنهاور) د نظرياتو تر اغېزې لاندې چې ويل يې، موږ هېڅکله له بهر څخه د شيانو پر حقيقت نه پوهېږو، هر څومره چې زيات ته پلټنه وکړو کوم څه ته نه رسېږو، خو الفاظ او خيالونه چې ژوند ته د فريب له دام پرته بل څه نه دي او دې ته ورته نور نظرونه او همدارنګه د هغه د شاګرد (هاتمان) فکر، د سمبوليزم ښوونځی رامنځته کړ. دې ښوونځي، د عقلي درک پر وړاندې حساسيت او احساس ته اهميت ورکاوه او دې کار د (شوپنهاور او هاتمان) له نظرياتو الهام اخيسته، رمزو او کنايو ته ددې ښوونځي پاملرنه ځينې شاعران بدبينۍ او تشو خيالو ته راکاږل او وروسته د (فرويد) د نظرياتو له امله خبره (سور رياليزم) ته ورسېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سور ریالیزم پسې په اروپا کې نور ښوونځي لکه (کزستانسیالیزم)، دادایزم، ریالیزم، ناتوریالیزم) او ګڼ نور ادبي جریانونه او د کره کتنې بهیرونه راوټوکېدل. دې بهیر ان تر شلمې پېړۍ پورې دوام وکړ. په شلمې پېړۍ کې په نړۍ کې ډول ډول حوادث پېښ شول. په نړۍ کې ګڼ شمېر خونړي جنګونه وشول، سیاسي، ټولنیز، پوځي او نور ډول ډول بدلونونه رامنځته شول، بشر د علم او تخنیک په برخه کې ډېر زیات پرمختګ وکړ. ادبیاتو هم په تېره بیا په غربي نړۍ کې، چې د ډېرو سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو بدلونونو شاهده وه، د (۱۹) پېړۍ تر پایته رسېدو مخکې نوې بڼه خپله کړه. په دې خاطر چې د سمبولیزم، ریالیزم، سور ریالیزم او نورو په شان ښوونځي او ادبي جریانونه، چې یوه غټه برخه یې اوس، په ادبي مشاجرو کې مطرح ده، جریان لري. دې حالاتو نور حوادث وزېږول، طبیعي خبره ده چې دې حالاتو پر کره کتنې هم خپل خپل تاثیرات درلودل. په دې پېړۍ کې یو زیات شمېر کره کتونکو د کره کتنې پر ارزونې او د اثارو پر تحلیل لاس پورې کړ. دا نظریات که څه هم یو څه پخوانیو نظریاتو متاثره کړي وو، له بل پلوه یې پخوانۍ تجربې بډایه کړې او یو شمېر نوي شیان یې کره کتنې ته وړاندې کړل. وخت لا اوس هم د دې نظریاتو ټینګښت او دوام ته منتظر دی. د منلو او یا نه منلو په برخه کې یې باید له ډېرې بیړې کار وانه خیستل شي. یو ویشتمې پېړۍ ته باید انتظار

(c) ketabton.com: The Digital Library

وا یستل شي، چې کوم يې ګټور او موثر ګڼي. تجربو ښودلې ده چې د تېرو پېړيو کره کتنې او نظرونه هم د هغوی پر خپل وخت او چاپېريال کې له ستونزو او نيمګړتياوو خالي نه وو، خو دې سره سره د هغوی په منځ کې داسې کره کتونکي وو، چې د ادبياتو او کره کتنې په پراختيا کې يې خپله ونډه واخيسته او ځان ته يې لاره خلاصه کړه. د هغوی کار او زيار معاصرانو ته هم د منلو وړ شو او د لويو کره کتونکو په توګه وځلېدل. د دې مسلې د پلي کېدو يوه وسيله په شلمه پېړۍ کې د انساني اړيکو پراختيا او ماشيني وسايلو وده وه.

د يادونې وړ ده چې په شلمه پېړۍ کې د ډول ډول او پېچلو حوادثو حالت، نه يوازې د بديعي اثارو په دودولو او ټوکولو کې خپل رول درلود، بلکې د کره کتنې د ډولونو او طريقو د ځرنګوالي په برخه کې يې هم رول درلود. غالباً د نړۍ په ګوټ کې چې يو ادبي ښوونځی او يا کره کتنيز جريان رامنځته شوی، تاثير او غبرګون يې پر ډېر لږ وخت په خپل ځای کې ځرګند شوی او له هغو سره نوي مسايل يو ځای شوي دي.

د شلمې پېړۍ د کره کتنې له ځانګړتياوو څخه يوه داده، چې د دې پېړۍ کره کتنه دا مشخصوي، چې د ادبياتو د پخوانيو لويو ليکوالو نشتوالی او هغوی ته د مراجعې تشيال دی. په حقيقت کې د تېرو پېړيو پر خلاف چې د (پوپ، بوالو، سنت بوو، بيلنسکي) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو اکثرو مثالونو د تېرو لیکوالو د ځواکمنې یادونه کوله، هغه کره کتنه چې جریدو، اوونیزو او میاشتنیو کې خپرېده او کله کله یې هغه د مبارزې کره کتنې په نامه یادوله، د یو نوي جمهوري فکر ښکارندویه شوه. په دې کره کتنه کې پخوانیو ته د مراجعت او فرصتونو د تساوي نشتوالی، ځینې ادبي مشاجرې د کره کتنې له دایرې څخه وویستلې. له کره کتنې څخه دا ډول انګېرنه په واقعیت کې د رومانیک ښوونځي له فکره الهام اخلي.

په شلمه پېړۍ کې د کره کتنې یوه بله ځانګړنه، تطبیقي اړخ ته تمایل دی. د شلمې پېړۍ پر کره کتنې د تطبیقي روح غلبې علت د روابطو پراخوالی، ژباړې، د رسنیو او نورو تبلیغي ذریعو زیاتوالی دی.

د دې پېړۍ د کره کتنې بله ځانګړنه د فلسفې او ټولنیزو ښوونځیو اغېز دی.

کله چې شعر د دې ډول بهیرونو تر اغېز لاندې راشي، کره کتونکی وغواړي او که نه، په یو نه یو ډول به یې تحلیل، ارزونه او قضاوت د دې ډول تمایلاتو تر اغېزې لاندې راځي. نو ځکه خو د شلمې پېړۍ کره کتونکی د دې پر ځای چې په ټولیز ډول واقعیتونه ووینې، د ادبي پدیدو په څېړنه کې د خپلو عقایدو او افکارو تر اغېزې لاندې راځي. غالباً داسې کره کتنې ته لاره اواربږي چې یوه لوري ته به ژمنتیا ولري. لکه څنګه چې په ځینو برخو کې د وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقي، ټولنیزو، اروا پوهنیزو او فلسفي ښوونځیو تر تاثیر لاندې ده، نو ځکه خو د نوي عصر له فکري او علمي جریانونو پرته د شلمې پېړۍ پر کره کتنه پوهېدنه ګرانه ده.

ښه به وي چې د دې پېړۍ کره کتنه د لوېدیزې نړۍ د کره کتونکو له نظره مطالعه کړو. چې دوی په دې برخه کې څه وایي.

شلمې پېړۍ ته نږدې د کره کتنې په ډګر کې په انګلستان کې د (ماتیو ارنولد) (۱۸۸۸م) تعلیمات څرګند وو. د ده بل هېوادوال (والستر پاتر) (۱۸۹۴م) هم په دې برخه کې ښه شهرت درلود. (ارنولد) شعر ته ډېر ارزښت ورکاوه، هغه فکر کاوه چې شعر د انسان د ژوندانه ترجماني کوي. هغه کره کتنه د انسان د فکر محصول ګڼله او له کره کتونکي څخه یې هیله کوله چې تل د ځان پېژندنې هڅه وکړي، لوستونکي ته ښه لارښوونه وکړي او خوښي ورته وروښيي. ده هڅه کوله د پخوانیو او معاصرو کره کتونکو د نظریاتو ترمنځ انډول وساتي. (ارنولډ) په کره کتنه کې د شاعر او لیکوال د ژوند او احوال او همدارنګه د محیط پېژندنه مهمه ګڼله او ښکلا ته یې زیاته پاملرنه کوله، خو (والتر پاتر) بیا لذت ته ډېر فکر کاوه او (وسوین برن ګو) بیا په خپله زمانه کې (هنر د هنر لپاره) مفکورې ترویج ته زیات کار وکړ. په انګلستان کې د شلمې پېړۍ د لومړیو وختونو له کره کتونکي څخه یو هم (جرج سینتبوري) و چې تاریخي او تحلیلي کره کتنې ته یې پام وکړ، (کالیربج) بیا د ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر په کره کتنه کې (تحلیل) ته زیات اهمیت ورکړ او په خپل اثر (له ادبیاتو سره کره کتنیز چلند) کې یې همدا مسله مطرح کړه. د ده کره کتنې تحقیقي بڼه درلودله. (تي. ای هارلم) بیا د ناپېیلي یا بې طرفه نقد توصیه وکړه، ده غوښتل ثابته کړي چې کره کتنه د ژوندانه یوه مهمه برخه ده، ځکه نو باید د ژوندون ورځنیو اړتیاوو ته ځواب ووایي.

(تي، اس، الیون) بیا په خپل کتاب (د شعر او کره کتنې ګټې) کې خپل نظر د کره کتنې په باب بیان کړ، هغه نه یوازې کره کتنه د معاصرینو د اثارو د نقد، بلکې د پخوانیو لیکوالو د کره کتنې لپاره هم لازمه وګڼله. د ساري په توګه د (ارستو) په باب یې ولیکل: ((فکر کوم د شعر په باب د ارستو هغه لیکنې چې تر موږه رارسېدلي دي، د یونان د تراژیدۍ د لیکوالو په باب یې زموږ درک لا ډېر ژور کړی دی.)) (الیوت) په شعر کې انځور ته ډېر ارزښت ورکاوه. د انځور ترڅنګ یې عاطفه هم مهمه ګڼله. دی سره له دې چې د معاصرې نړۍ سړی دی، د خپلو معاصرینو پام د پخوانیو شاعرانو شعر ته اړوي او له هغو سره د اړیکو پر ټینګولو ټینګار کوي.

(ورجنیا وولف) (۱۸۸۲-۱۹۴۱م) په کره کتنه کې په دې نظر و، چې د یو هنري او ادبي اثر اهمیت په هغه حالت او احوال کې نغښتی چې دا اثر په کې منځته راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اثارو پر تاریخي ارزښت سربېره یې د اثر ښکلا ییز اړخ ته هم پام کاوه.

په فرانسه کې کره کتنې د هغې د پخوانۍ غښتلې سابقې له امله په شلمه پېړۍ کې نوره وده هم وکړه.

د شلمې پېړۍ په پیل کې د (برونه تیر، امیل فاګه، ژول لومتر، اناتولي فرانس او ګوستاولانسون) نومونه د هر چا په ژبه ګرځېدل. (ګوستاولانسون) تاریخي او علمي کره کتنې ته ډېره پاملرنه کوله. (امیل فاګه) د فرد حال او د هغه خوی او خُلق ته پر پاملرنې ټینګار کاوه. هغه په یوه اثر کې د لیکوال اخلاقي او رواني شېبو ته پاملرنه کوله. (رمي دوګورمون، پیرلاسر او ژلوستر) د فرانسې نور مهم کره‌کتونکي وو. پر دې سربېره د (ژان پل سارتر) نوم هم د یادونې وړ دی. هغه په کره کتنه کې د یو زیات شمېر ادبي ټولنو پام ځانته راواړوه او ((ادبیات څه دي؟)) نومي اثر کې یې لیکوال او کره‌کتونکي ته د تعهد او التزام اړتیا روښانه کړه. پر پورتنیو کره‌کتونکو سربېره (اندره مالرو، البرکامو، اندره ژید) سره له دې چې لوی او با اعتباره لیکوال وو، کله کله یې کره کتنه هم کړې ده.

په (اسپانیا) او (ایټالیا) کې که څه هم ادبي کره کتنې خپل شور وځوږ درلود، خو د ځینو نورو هېوادونو په انډول ډېره قوي نه وه. په تېره بیا د فرانسې، المان او امریکا په انډول. په دې هر هېواد کې ډېر ځواکمن کره کتونکي وټوکېدل. په اسپانیا کې کره کتنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هومانیزم یا بشرپالني د روح تر اغېزې لاندې وه. په ایټالیا کې بیا کره کتنې نسبتاً زیات قوت درلود. په ایټالیا کې (بندتو کروچه، جوانی جنتله) نومیالي کره کتونکي وو. په تېره بیا (کروچه) د ایټالیا کره کتنې کې نوې ساه پو کړه. که څه هم د (کروچه) نقد فلسفي اړخ درلود، خو ښکلا پېژندنې ته یې هم ډېره پاملرنه وکړه.

په شلمې پېړۍ کې په المان کې کره کتنې بیا خپلې ځانګړنې لرلې. په پیل کې کره کتنې د (ناتوریالیزم) پر لیدلوري ولاړې وې. د شلمې پېړۍ په پیل کې (ینرش هارت، (۱۸۵۵-۱۹۰۷) نوم چې اصلاً شاعر او لیکوال و، د کره کتونکو په نوملړ کې راغی. دده ورور (بویوس هارت (۱۸۹۰- ۱۹۳۰) د ناتوریالیزم پر اساساتو د ادبیاتو څېړنه کوله. د (هرمان بار ۱۸۲۳- ۱۹۴۳) په فعالیتونو سره د ناتوریالیزم اساساتو او اصولو ته زیان ورسېد، د(رومانتیک، سمبولیزم، تعبیر پالنې) او دې ته نور ښوونځي راوتو کېدل او ادبي کره کتنه د نوي رومانتیک ښوونځي اساساتو ته داخل شوه.

(شپتلر) او (شتفن ګیورګه) په ادبیاتو کې د لویو قالبونو او مضمونونو په لټه کې شول. د (الکساندر شرودر) او (ویلیم شولیس) په شان نورو کره کتونکو د شعر، کیسې او ننداریک پر کره کتنو پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویمې نړیوالې جګړې په پایته رسېدو او د المان تر تجزیې وروسته له شک پرته کره کتنه په یوه حالت کې پاتې نه شوه، ادبي کره کتنه پر بېلابېلو لیدلورو وویشل شوه.

ادبي کره کتنه په امریکا کې د شلمې پېړۍ له پیل څخه زیات اهمیت حاصل کړ. د (نوي نقد) یا تخلیقي نقد په باب د (جویل سپینګارن، (۱۸۷۵-۱۹۳۹) نظریاتو خپرېدل د هیومانیزم انګېرنې غښتلې کړې او د (نوي هیومانیت) مفکورې پلویان د نویو معیارونو د پیداکولو په لټه کې شول. د (ه. ل. نکن) په نامه یو نومیالی کره کتونکی په دې نظر دی چې: ((ژوند لکه څنګه چې دی باید همغسې انځور شي.)) د نومیالیو کره کتونکو په ډله کې یو (عزراپاوند) دی، او (ا. مک لیش) هم کولای شو په دې ډله کې حساب کړو. (مک لیش) د خپلو نورو نظریاتو ترڅنګ هم له یوې خوا د تخیل پر ارزښت ټینګار کاوه او له بلې خوا یې داسې انګېرله چې د شعر د لټې په خاطر د انسان د ټولو هڅو هدف دادی چې د هغه ماهیت باید پیدا کړي. هغه (د شعر او تجربه) په نوم په خپل اثر کې د شعر د ژوندانه لپاره تخیل ته زیات ارزښت ورکوي.

(مک لیش) د شعر او نورو ادبي ډولونو د کره کتنې په برخه کې د شکل او مانا پیوند په پام کې نیسي. له همدې کبله هغه وایي، ناشونې ده چې کره کتونکی په شعر او یا بل هنر کې مانا ته د رسېدو وسایل، له مانا څخه جلا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده په نظر د وسایلو همدا نفس دی چې مانا تضمینوي.

په واقعیت کې په ادبي کره کتنه کې د (عـرزا پاونـد ، مـک لـیش) او (والیوت) نظریـات د (ریچـاردز) لـه نظریـاتو سره ورتـوالی لـري، خو دې سره سره یې د ادبي کره کتنې په باب کتاب (د ادبي کره کتنې اصول) کې لیکلي چې ارزښتونه کولای شو د اروا پوهنې پـه وسیله وپېژنو. البته له ارزښت څخه دده مقصد انسـاني تجربې دي. کېـدی شي ادبي وي او یا نورې. لکه څنګه چې مو یادونه وکړه دده د ارزښت مسالې ته ډېر پام وکړ، په خپل کتـاب کې یې لـه ارزښت سره د نقد اړیکي مشخص کړل.

په هر حال (ریچـاردز) د ادبـي کـره کتنـې پـه برخـه کې څرګند رول ولوبـاوه. کـوم څـه چې دده پـه نظریـاتو کې راڅرګند شول او د ادبـي کره کتنې په اصولو کې د ارزښتونو د نظام یو ډول فلسـفه تـرې جوړه شوه، همـدا نظریـه (عرزاپاونـد) او (الیـوت) د یـوه تحلیلـي نقـد پـه توګه څرګنده کړه.

د امریکا په ادبي ټولنو کې د (عرزاپاوند) انتقادي کتنې په تېـره بیا تر لومړۍ نړیـوالې جګړې دمخـه مهـال زیـاتې پراخې شـوې. دده د (رومانس روح) په نامه په خپل لومړني انتقادي اثر کې د (ریچاردز) د وینـا اساسـي جـوهر پـه سـاده ډول انځـور کـړ. پـه واقعیـت کـې (ریچاردز، پاوند) او (الیوت) پـه امریکـا کـې د (نـوې کـره کتنـې) د ښـوونځي اصـول او مبـادي پـه خپلـو ځـانګړو بیـانونو سره رامنځتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل. د یادونې وړ ده چې د (پاوند) کره کتنې زیاتره عملي بڼه درلودله، نو ځکه خو د امریکا د ځوانانو ترمنځ زیاته دود شوه او د منلو وړ وګرځېده. ددې ترڅنګ، هغه طریقه چې په کره کتنه کې د (ریچاردز، پاوند او الیوت) له خوا وکارېدله، دا وه چې کره کتونکی باید د یو اثر د پېژندنې لپاره خپله اثر ته ډېره پاملرنه وکړي، نه هغه چاپېریال ته چې دا اثر په کې ټوکېدلی دی. ځینې نورو کره کتونکو لکه، (تیت آر یی، بلاکمر او کنت برک) زیاتره د شعر قالب او ظاهري بڼې ته کتل، ځکه (بروکس) او (وان دیک) ددې ساحې ځینو څېړونکو پورتني اصول د قالب پالنې اصول ګڼل. یو بل امریکایي کره کتونکی بیا ادبي اثار د سیاسي او ټولنیزو مسایلو له نظره څېړل، خو (وی. ال پارینګون) بیا ادبیات د ولسواکۍ د معیارونو له مخې سنجول. ځکه نو په امریکا کې د ادبي کره کتنې جریانونو د ځینو نورو کره کتونکو په رامنځته کېدو سره، له مشخصو ځانګړنو سره دوام پیدا کړ.))(۲۱: ۴۱-۵۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- کره کتنه په ختیځ کې:

په غربي نړۍ کې د مذهبي افکارو او له مذهب څخه د ناسمو تعبیرونو حاکمیت که څه هم نړۍ نږدې یوه زریزه په تیاره کې وساتله او دې بهیر تر رنسانس پورې دوام وکړ، خو شرقي نړۍ په تېره بیا اسلامي نړۍ له دې تیارو څخه تر ډېره حده لرې پاتې شوه. په اسلامي نړۍ کې بیا عربي نړۍ تر ټولو زیاته مطرح ده، دلته غواړو د عربي نړۍ ته تم شو.

۱- کره کتنه په عربي نړۍ کې:

کره کتنه په ختیځ کې اوږد تاریخ او تسلسل لري. دا تسلسل لکه د غربي نړۍ په شان غوڅ شوی نه دی. په تېره بیا په عربي نړۍ کې تر اسلام دمخه او وروسته او بیا هم د اسلامي دورې په بېلابېلو پړاوونو، سیمو او واکمنیو کې کره کتنې خپل شتوالی ساتلی دی، چې مخکې مو څه ناڅه رڼا پرې واچوله او د مهمو کره کتونکو نومونه مو یاد کړل. په ختیزه نړۍ کې په سوونو ژبې او تمدنونه دي، چې د کره کتنې په برخه کې پر ټولو بحث کول د یوه اثر یا څو کتابونو له اوسبلې څخه وځي، خو دلته غواړو هغه ژبې او ټولنې چې له کلتوري، ژبني او ادبي پلوه زموږ له کلتور، ژبې، ادبیاتو سره څه ناڅه ارتباتاط لري، په معاصره یا اوسنۍ دوره کې د دې ژبو د کره کتنې پر څرنګوالي او د کره کتنې پر مخکښانو لنډه رڼا

(c) ketabton.com: The Digital Library

واچوو. لومړی راځو د عربي نړۍ په تېره بیا د دوی د ویښتیایي پېر کره کتونکو ته.

له هغو ادیبانو او کره کتونکو څخه چې د عربو د بیا ویښتیا پېر د ادبي کره کتنې د بشپړتیا او پرمختیا غورځنګ مخکښان بلل کېږي، ځینې په لاندې ډول درپېژنو:

۱- احمد فارس الشدیاق:

(**۱۸۰۵- ۱۸۸۷**م کلونه) د احمد فارس د ژوند کلونه دي. (فارس بن یوسف الشدیاق) د لبنان د (بعشقوت الکسروانیه) په کلي کې زېږېدلی دی، له (عین ورقه) مدرسې څخه فارغ شوی. د عمر پر لسم کال یې شعر وواېه او ډېر هغه کتابونه یې چې د پلار په کتابتون کې وو، په غور او مینه ولوستل. ډېر ښوزلی و او د کتابونو د نسخو د لیکلو په اجوره یې ګوزاره کوله. کله چې امریکایي عیسوي دعوتګرو د هغه د پوهې اوازه واورېده، مصر ته یې وروغوښت چې عربي ورزده کړي. په مصر کې هم پر زده کړه بوخت شو او د ((الوقائع المصریه)) د عربي څانګې د لیکنې کار هم ور وسپارل شو. بیا له مصره پر (۱۸۳۴م) کال (مالټا) ته د امریکایانو په مدرسه کې د زده کړې او د هغو د خپرونو د تصحیح لپاره ولېږل شو. هلته یې د مالټا پر تاریخ کتاب ولیکه، بیا د کیمبرج پوهنتون د انجیل د ژباړنې ټولنې، لندن ته وغوښت، هلته یې دغه کتاب په ژباړه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه واخیسته او د انګرېزي ټولنې په هکله یې څېړنې وکړې. بیا پاریس ته ولاړ او هلته یې فرانسوي او انګرېزي ژبې ښې زده کړې. له پاریس څخه نورو اروپایي هېوادونو ته ولاړ او خپل یونلیک ((کشف المخباعن فنون اوربا)) یې ولیکه. دغه مهال یې د ((الساق علی الساق فی ماهو الفاریاق)) په نامه کتاب هم ولیکه. په پاریس کې یې د عثماني پاچا عبدالمجید په مدح کې قصیده وویله، هغه وروغوښت، خو دغه مهال د تونس ((بای)) (د تونس مشر واکمن) په پاریس کې پرې پېښ شو، د هغه په مدح کې یې د عربي نامتو شاعر کعب بن زهیر په تقلید قصیده وویله. کله چې هغه خپل هېواد ته ورسېد، ور ویې غوښت او ډېر عزت یې ورکړ. هلته په رسېدو سره د ((الرائد التونسي)) رسمي جریدې د لیکنې ډلې مشر وټاکل شو او د اسلام پر سپېڅلي دین هم مشرف شو، بیا د (احمد فارس) په نامه ونومول شو او په ټولو عربي هېوادونو کې یې په پوهه او ادب کې نوم وایست. بیا د (آستانې) عظمی صدارت وروغوښت او پر (۱۸۶۰م) کال هلته ورسېد. هلته یې ډېر درناوی وشو او د ((الجوائب)) په نامه ورځپاڼه یې راوایستله. پر (۱۸۸۷م) کال په آستانه کې مړ شو، خو د هغه له وصیت سره سم د بېروت په یوه هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

د شدیاق په لیکنو او نظریو کې بنسټپالنه لیدل کېږي. د ژوند ناخوالو ډېر ځورولی و. پر هغه چا چې دی یې تنګاوه، ډېر په غوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده او کلک غچ به يې ځنې اخيسته. هغه پر پورته يادو شويو کتابونو سربېره نور ډېر کتابونه هم ليکلي دي.

الف- ټولنيزه کره کتنه يې: (حنافاخوري) وايي: شدياق سودايي مزاجه و. د خلکو عيبونو او ناوړو کارونو ته به يې خُلق تنګېده او ځوراوه به يې، خو چې ملنډې به يې پرې ووهلې، خوښ به شو، وايي چې دده پلار او نور خپلوان عثماني دولت فراري کړي وو، ځمکې يې ورضبط کړې وې او له ډېرو کړاوونو سره يې مخامخ کړي و، له دې امله دی هم له واکمنو څخه د غچ اخيستنې په لټه کې وو او څنګه چې ځنې وېرېده، د هغو خدمت يې د زړه له اخلاصه نه کاوه. له ديني عالمانو سره يې هم نه وه جوړه، ځکه هغو دده د رايو او تمايلاتو مخالفت کاوه، له بله پلوه څنګه چې يې د خپل هېواد وروسته پاتيوالی د اروپايي هېوادونو له پرمختياوو سره پرتله کړ، نو يې خپل قلم کره کتنې ته وګوماره.

د شدياق کره کتنه، افرادو او ټولنې دواړو ته متوجه وه، هغه به خپلې خبرې په جرايدو کې د ((جمل ادبية)) تر سرليک لاندې تل په ((من الناس)) پيلولې او د خلکو پر ناوړه خويونو او دروغو ويلو او داسې نورو شيانو به يې نيوکې کولې. د کورنيو په اړه د هغه دا رايه وه چې ښځه د نر له استبداده وژغورل شي او اولاد د والدينو له ناپوهۍ، او همدارنګه په روزنه کې د هغو له ناسمو کړو وړو ازاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. ښځې د (شدياق) په اند د لوی ځښتن يو غوره مخلوق دی، د ژوندانه کچه يې بايد لوړه شي او په ګټورو پوهنو وپسولل شي.

څنګه چې يې په لويديځ کې ليدلي وو، چې علم، ښوونه او روزنه هلته پرمخ تللي، نو هيله يې لرله چې دده په هېواد کې هم علم، ښوونه او روزنه هغسې وي، ځکه يې پر خپل هېواد مسلط جهل غندهٔ، تل به يې د خپلو ليکنو له لارې په لويديځ کې د علمي پرمختياوو معلومات خپرول او خپل ولس به يې د هغه ځای له نورو اکتشافاتو خبراوه.

ب- ادبي کره کتنه يې: (شدياق) له ادب سره ډېره مينه درلوده او د لرغوني او نوي ادب په اړه يې بشپړ معلومات درلودل. له تقليدي بنديزونو څخه بېزار و، پر دې اساس يې د عالمانو او اديبانو پر مروجو اسلوبونو نيوکې کولې، که څه هم دی په خپله نه دی بريالی شوی چې په خپلو ځينو منظومو او منثورو اثارو کې له هغو څخه ځان وژغوري.

څنګه چې هغه په خپلو سفرونو کې د لويديزو ادبياتو او اروپايي ليکوالو د اندونو او تعبيرونو په هکله معلومات ترلاسه کړي وو، نو يې د عربي ادبياتو پر پخوانيو طريقو او متداولو اسلوبونو نيوکې کولې او د عربي نحوې، د هغې له سختو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکلو طریقو، د بیان او بدیع او د هغو د اړوندو صنایعو له بې ګټې اسلوبونو څخه یې ناخوښي څرګندوله.

هغه په خپلو لغوي کتابونو کې ځانته بېله لاره غوره کړې وه او د کلمو ماناوو ته یې ټول پام اړولی و. د کلمې اصل او مانا او د توري عام مدلول او خصایص به یې پلټل او په دې توګه د ډېرو لغتونو پر اسرارو داسې پوهېده چې نور ډېر لږ عالمان به پرې پوهېدلي وي.

هغه شعر د مناسباتو له بندیزونو او پخوانیو اسلوبونو څخه ازاداوه. له دې امله هغه پر شاعرانو ځوروونکې نیوکې کولې، خو دې سره سره یې بیا هم ځان له همغو مناسباتو ازاد نه شو کړای.

د نثر پر پخواني دودیز شکل یې هم کلک بریدونه کول او له پخواني شکل څخه یې د نثر د ازادولو هڅه کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- شیخ ابراهیم یازجي:

شیخ ابراهیم یازجي له (۱۸۴۷-۱۹۰۶م) کلونو پورې ژوند کړی دی. د نومیالي پوه او لیکوال، (شیخ ناصیف یازجي) زوی دی. په بیروت کې زېږېدلی. تر تحصیل وروسته یې پر (۱۸۷۲م) کال د ((النجاح)) په نامه جریده راوایستله، بیا له عیسویانو سره (نهه کاله) د (انجیل) د عربي ژباړې پر سمون بوخت شو او د دې ترڅنګ یې د عیسوي پادریانو په غوښتنه د لغتونو کتاب ((الفرائد الحسان من قلائد اللسان)) پر لیکلو پیل وکړ. د بېروت په (بطریرکیه) مدرسه کې یې د ښوونکي دنده هم ترسره کړه او د دې ټولو چارو ترڅنګ یې بېل بېل کتابونه تصحیح او د پلار ځینې نابشپړ کتابونه یې بشپړ او ځینې یې لنډ او خلص کړل. بیا یې د ((نجعة الرائد)) کتاب ولیکه. بیا یې د دربو ډاکترانو په ملګرتیا د ((الطبیب)) په نامه مجله راوایستله، کله چې یې په مصر کې ډېره ازادي ولیدله، د ادب او خپرونې د کار قدر، نو اروپا ته یې سفر وکړ او د ځینو اړتیا وړ سامانونو او شیانو تر برابرولو وروسته مصر ته ولاړ. لومړی یې خپل یوه پخواني ډاکتر ملګري سره یوځای د ((البیان)) په نامه مجله راوایستله، خو یو کال وروسته سره بېل شول او بیا یې پر (۱۸۹۸م) کال د ((الضیاء)) په نامه مجله خپره کړه او اته کاله یې د خپلې مړینې ترمهاله وچلوله. هغه پر دې سربېره چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم، شاعر، ليکوال، ورځپاڼه ليکونکی او ويي پوه و، کره کتونکی هم و.

هغه ادبي اثار له مانيز او هنري پلوه کره کول او په دې هکله د نظر خاوند او د سليم ذوق څښتن و.

۳- سليمان البستاني:

(**۱۸۵۲- ۱۹۲۵**م) کلونه دده د ژوند زمانه ده. (سليمان البستاني) د (لبنان) په (بکشتين) نومي ځای کې زېږېدلی دی. د (بېروت) په (المدرسة الوطنية) کې يې زده کړه کړې او په خپل ځاني کوښښ يې انګرېزي، فرانسوي، الماني، يوناني، ايټالوي، اسپانوي، بلغاريايي، هنګري او پرتګالي ژبې زده کړې او په رياضي، کيميا، حقوقو، کرنه، سوداګرۍ، کانپوهنه او ټولنپوهنه کې يې مالومات ترلاسه کړي دي. عراق او د عربو ټاپو وزمې ته يې سفرونه وکړل او بيا يې په بېروت کې له (سليم البستاني) سره د (دايرة المعارف) په ليکلو کې برخه واخيسته. بيا بېرته بغداد ته ولاړ، هلته يې له يوې ښځې سره واده وکړ. بيا يې په مصر کې د (هومر) د (ايليډ) منظومه په عربي وژباړله، سريزه او شرح يې پرې وليکله.

بيا يې پر (۱۹۰۸م) کال د ((عبرة و ذکری)) په نامه کتاب خپور کړ، دې کتاب له هغه سره د هغه د وطنوالو مينه زياته کړه او د (بېروت) له ولايت څخه پارلمان ته وټاکل شو. بيا د پارلمان د دويم مشر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه انتخاب شو، بیا د عثماني دولت د استازي په توګه د اروپايي هېوادونو پلازمېنو ته ولاړ. پر (۱۹۱۳م) کال د کرنې او سوداګرۍ د وزير په توګه غوره شو. دغه مهال يې کوښښ وکړ چې عثماني دولت په جګړه کې برخه وانه خلي، خو چې خبره يې ونه منل شوه وزارت يې پرېښود او د درملنې لپاره سويس ته وخوځېد. تر جګړې وروسته مصر ته ولاړ، پر (۱۹۲۴م) کال امريکا ته ولاړ، هلته يې د خپلو کډوالو هېوادوالو له خوا تود هرکلی وشو او امريکايانو هم په درنه سترګه ورته کتل، خو وروسته په سترګو ړوند او پر (۱۹۲۵م) کال مړ شو.

د (بستاني) کره کتنه له هغه ځايه چې په هغه کې د يوه ربښتيني کره کتونکي اوصاف شته د عربي کره کتنې په غورځنګ کې يو بېل پړاو جوړوي. د هغه پراخه مطالعه د (ايليډ) پر منظومه باندې د هغه له تعليقاتو څخه په ګوته کېږي، البستاني د هغو ربښتينو پوهانو په سر کې راځي چې د اړتيا وړ معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره يې هر ډول ستونزې زغملې. هغه د (ايليډ) پر عربي کولو او سپړلو باندې د شاوخوا سلو شاعرانو اثار، د يونان او عربو ډېرې مهمې سرچينې پلټلې، د لاتيني، انګرېزي او فرانسوي ژبو په اشعارو يې استشهاد کړی، د ډېرو کره کتونکو نظريې يې پرې را اخيستې او ډېر جغرافيوي او نور مسايل يې په کې څېړلي او ځای کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ترڅنګ يې د (ايليډ) په شننه کې له ډېره دقته هم کار اخيستی دی او ډېر کتابونه يې ورته کتلي دي، تر دې چې د يوه بيت د موندلو لپاره يې، چې د دليل په توګه يې وړاندې کړي، درست کتاب لوستی دی.

پر (بستاني) باندې د علمي او فلسفي لېوالتيا ذوق دومره غالب و چې هغه به د (هومر) شعر د خپل فلسفي تمايل له مخې څېړه او د يوناني او عربي ادب تو پيرونه به يې له دغه نظره په ګوته کول، په تاريخي، ژبنيو او اخلاقي مسايلو کې يې له زياتې څېړنې څخه کار اخيستی. خو کره کتنه يې د ادبي فنونو، ځيرکتيا او پوهې څخه برخمنه وه.

۴- جرجي زيدان:

(۱۸۶۱-۱۹۱۴م) کلونه دده د ژوند زمانه ده. (جرجي زيدان) په (بېروت) کې زېږېدلی په (مدرسه ثلاثة اقمار) کې يې څه زده کړه وکړه، بيا په داسې حال کې چې کوچنی و په بېروت کې د ناکراريو او مذهبي شخړو له امله اړ شو، چې سبق پرېږدي او له پلار سره د کورني خرڅ په پيداکولو کې مرسته وکړي، له علم او ادب سره يې زياته مينه درلوده، ډېر کتابونه يې ولوستل، انګرېزي ژبه او ډېر نور څه يې زده کړل. پر (۱۸۸۱م) کال په بېروت کې امريکايي پوهنتون ته شامل شو او د روغتيايي علومو او درمل جوړولو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه کې تر څه زده کړې وروسته يې بېرته هغه پرېښود ، بيا مصر ته وخوځېد او د ((الزمان)) د جريدې د خپرولو چارې يې پرغاړه واخيستې، بيا يې پر (سوډان) باندې د انګرېزانو د حملې پر مهال د مصريانو او سوډانيانو د ژباړن په توګه دنده ترسره کړه.

پر (۱۸۸۵م) کال بېروت ته لاړ او د ختيځ د علمي ټولنې د غړي په توګه وټاکل شو ، بيا يې انګلستان ته سفر وکړ او بېرته مصر ته لاړ او هلته د تاليف، ژباړې او مجلې ليکلو پر کار بوخت شو. پر (۱۸۹۲م) کال يې د ((الهلال)) مجله را وايستله او ان د خپلې مړينې تر مهاله يې وچلوله.

هغه د تاريخ، جغرافيې، ادبي او لغوي علومو او کيسو په باب کتابونه وليکل، مشهور يې ((تاريخ مصر الحديث))، ((تاريخ التمدن الاسلامي))، ((تراجم مشاهير الشرق)) او ((تاريخ آداب اللغة العربية)) دي.

(جرجي زيدان) د عربي ژبې له هغو معاصرو ليکوالو څخه دی چې ډېر مهم او په زړه پورې کتابونه يې ليکلي، ((تاريخ آداب اللغة العربية)) اثر يې له ډېرو ادبي فوايدو څخه ډک دی او په (الهلا) مجله کې يې علمي، دقيق او معتدل کره کتنيز ذوق ټولو ته څرګند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- ابراهیم عبدالقادر المازني:

(۱۸۹۰-۱۹۴۹م) کلونه ددې کره کتونکي د ژوند مهال دی. (ابراهیم عبدالقادر المازني) د هغو کسانو له ډلې څخه چې د عربي کره کتنې وروستی بنسټیز غورځنګ دده د هلو ځلو زېږنده بلل کېدی شي، دې چارې ته یې ځانګړی پام اړولی و او په دې هکله یې ارزښتناک اثار پرې ایښي دي.

دغه مصري ادیب د انګرېزي ادب او فرهنګ په باب هم معلومات لرل، هم شاعر و او هم یې کیسې لیکلې. د کره کتنې له کتابونو څخه یې ((الشعر وغایاته)) او ((بشاربن برد)) دي. د لیکنو ټولګې یې هم چې د ((حصاد الهشیم)) او ((قبض الروح)) تر سرلیکونو لاندې خپرې شوې دي، د کره کتنې په اړه ډېر مواد لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- عباس محمود العقاد:

(۱۸۸۹-۱۹۶۴م) کلونه د عباس د ژوند کلونه دي. (عباس محمود العقاد) په (اسوان) کې زېږېدلی دی، تر دوديزو زده کړو وروسته مصر ته ولاړ او هلته يې د ((الامة)) له ګوند سره اړيکي ټينګ شول، ورځپاڼو ته يې ليکنې ورکولې او په ازادو مدرسو کې د لوست ورکولو پر کار بوخت شو، بيا چې د ((الوفد)) له ګوند سره يوځای شو (نهه مياشتې) بندي شو. پر (۱۹۳۸م) کال د عربي ژبې د ټولنې د غړي په توګه وټاکل شو. هغه ډېر ګټور اثار ليکلي دي چې له هغو څخه يې ځينې دادي:

۱-((الديوان))، دغه کتاب يې ابراهيم عبدالقادر المازني سره په ګډه ليکلی دی. دا کتاب دوه ټوکه دی او په هغه کې يې د ځينو معاصرو شاعرانو پر شعرونو کره کتنه کړې ده.

۲-((شعراء مصر و بيئاتهم في الجيل الماضي))

۳-((ابن الرومي، حياته و شعره))

۴-((ابو نواس الحسن بن هانئ))

۵-((هتلر في الميزان))

۶-((الامام علي کرم الله وجهه))

۷-((فاطمة الزهراء))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-((فاطميون)) ، يې نور اثار دي.

د بېروت (دارالكتب اللبناني) پر (۱۹۷۴م) كال د (استاد عباس محمود العقاد) د اثارو بشپړه ټولګه په دوه ويشتو ټوكونو كې خپره كړه. عقاد چې له معاصرو سترو ليكوالو ، كره كتونكو او شاعرانو څخه دى، تر هغه چې مړ كېده د نازيانو ، فاشيستانو او ښكېلاكګرو پر ضد يې مقاومت وكړ او په خپلو اثارو كې يې د سمونپالو (مصلحينو) له هلو ځلو سره مرسته وكړه. البته كوم څه چې د ده اثار ځانګړي كوي، هغه د ده د حقيقت پلټلو او ازادۍ غوښتلو ذوق دى. ان د ده په اند ((ادب او هنر په خپله د ازادۍ او ازادۍ خوښوونې د اروا ډېر لوړ څرګندوى او بيانوونكى بلل كېږي.))

(عقاد) په كره كتنه كې د شاعرانو او ليكوالو د مهال او چاپېريال بيانولو ته په ځانګړې توګه پام اړوي. د ((شعراء مصر وبيئاتهم في الجيل الماضي)) په سريزه كې كاږي: ((په هر ولس او هر پېر كې د شعر او ادب د كره كتنې لپاره د چاپېريال پېژندلو ته ضرورت دى، خو دا ضرورت د مصر په هكله په تېره بيا كله چې د هغه د تېر توكم د شعر او ادب خبره په منځ كې وي، لا زيات دى.)) هغه په خپله هم په دغه كتاب كې د شاعرانو چاپېريال څېړلو ته ډېر زيات پام كړى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ((ابن الرومي، حياته و شعره)) کتاب کې يې پر بهرني چاپېريال سربېره د شاعر باطني او اروايي احوالو ته هم پام اړولی دی. دغه کتاب يې له ځينو اړخونو د انګرېزي کره کتونکي او ليکوال (هازليټ) بحث او کره کتنه سره ي ته ور په يادوي او داسې ښکاري چې د دغه کتاب په ليکلو کې به يې د هغه کړنلاره په پام کې نيولې وي.

۷- محمد حسين هيکل بک:

محمد حسين هيکل بک پر (۱۸۸۸م) کال زېږېدلی دی. **نوموړی** د مصر او سمهالی کره کتونکی، ليکوال، څېړونکی او ټولنيز منتقد دی، هغه سربېره پر دې چې د نامتو جريدې ((السياسة)) ليکونکی و او په هغې کې يې مهمې او په زړه پورې ليکنې خپرولې، د ادبي او کره کتنيزو ليکنو ټولګه يې هم د (فی اوقات الفراغ) تر سرليک لاندې خپره شوې ده، نور اثار يې دا دي: (تراجم مصرية وغربية)، (ثورة الادب)، (ولدي)، (حياة محمد) او (في منازل الوحی).

هيکل بک د مصري ادب د تجدد او تحول له مخکښانو څخه شمېرل کېږي، هغه په مصر کې د فرانسوي ژبې او ادب او د فرانسوي اديبانو او شاعرانو د اندونو او اسلوبونو د خپرولو لپاره ډېر زيار وايست. دده په اند د ټولو عربي ولسونو معارف او فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دی او ټول عرب بايد په ټولو عربي هېوادونو کې د هغو د پراختيا او پياوړتيا لپاره هلې ځلې وکړي.

د هغه په نظر د عربي ادب بيا رغښت مهم کار دی او لار يې هم داده، چې ليکوال د زړو او متروکو بې مانا الفاظو له کارولو ډډه وکړي، ځکه رښتينی اديب هغه نه دی چې له زړو او مشکلو الفاظو سره بلد وي، بلکې واقعي اديب هغه دی چې وکولای شي افکار او مانا وې د داسې الفاظو په ښه وړاندې کړي، چې د دغو مانا وو ښکلا له الفاظو څخه هم احساس او څرګنده شي. له دې امله هر څومره چې الفاظ ډېر ساده وي، هغومره پر غوږو ښه لګېږي او زړه ته نږدې کېږي.

۸- احمد امين:

پر (۱۹۵۳م) کال مړ شوی. (احمد امين) د مصر له معاصرو کره کتونکو او څېړونکو څخه دی. هغه سره له دې چې د عربي ادب او تاريخ په څېړنو کې يې کارنده ونډه واخيسته، له اروپايي ادب او فلسفې سره يې بلدتيا لرله. د هغه له مهمو اثارو څخه د ((فجرالاسلام))، ((ضحی الاسلام))، ((ظهرالاسلام)) او ((يوم الاسلام)) کتابونو لړۍ ده، چې د اسلام د تاريخ، تمدن او فرهنګ په هکله يې ليکلي او په هغو کې يې د تاريخي کره کتنې اصول او قواعد په ډېر ښکلي ډول کارولي دي. (عمر احمد عثماني) چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې لړۍ ((فجرالاسلام)) يې په اردو ژبه ژباړلې دی، د احمد امين د دغو کتابونو په هکله وايي: ((پروفيسر احمد امين د خپلو کتابونو په دغه لړۍ کې د اسلام تاريخ ليکلی دی، نه د مسلمانانو، تر کومه ځايه چې زما فکر کار کوي دغه خبرې موږ ته تر دې وړاندې نه دي ويل شوي. په دغه کتابونو کې به تاسې ووينئ چې اسلام يې د يوه داسې بهاند سمندر غوندې ښوولی، چې خپلې سرچينې ته نږدې ېېخي صاف، شفاف او سپېڅلی ښکاري. خو وروسته له يوې او بلې خوا، لښتي او ويالې پرې ګډې شوي او هغه يې اغېزمن کړی دی. که په سطحې کتو ورته وکتل شي، دغه بهرني عناصر عيناً اسلام ښکاري، خو که لږ څه يې تل ته پام وشي، نو د دغو راغلو لښتيو او ويالو اوبه د اصلي سمندر له روانو اوبو څخه ګرد سره بېلې ښکاري. (علامه احمد امين) د اسلام تاريخ په دغسې ژور ليد څېړلی دی او په دغه ډول يې د تاريخ خپله دغه لړۍ وړاندې کړې ده.))

(علامه احمد امين) بل کتاب د ((النقد الادبي)) په نامه د کره کتنې د تاريخ او اصولو په هکله ليکلی دی. د دغه کتاب د ليکني کار يې پر (۱۹۵۲م) کال په قاهره کې سرته رسولی دی او له هغه مهاله تراوسه څو واره چاپ شوی دی. د احمد امين دغه کتاب په کره کتنه کې د هغه د کلونو کلونو تجربې او د مصر په (فوادالاودل) پوهنتون کې د دغې موضوع د کلونو کلونو تدريس

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصول دی. د (علامه احمد امین) د لیکنو ټولګه هم د ((فیض الخاطر)) تر سرلیک لاندې په (اتو ټوکونو) کې خپره شوې، چې د کره کتنې په هکله ګڼې لیکنې په کې شاملې دي.

۹- ډاکتر طه حسین:

(۱۸۸۹-۱۹۷۳م) کلونه دده د ژوند زمانه ده. مصری لیکوال، کره کتونکی، څېړونکی او ادیب (طه حسین) چې د مصر د (مغاغه) نومي ځای په یوه کلي کې زېږېدلی دی. په کوچنیوالي کې د سترګو له نعمت څخه بې برخې شو. هغه لومړی د ((الازهر)) په پوهنتون کې زده کړې ترسره کړې، بیا یې په ((الجامعة الاهلیة)) کې لوړو زده کړو ته دوام ورکړ او د عربي ادب په څېړنه کې یې د ختیځپوهانو او د نوي فرهنګ د مخکښانو د کړو کارونو زده کولو ته مخه کړه. بیا فرانسې ته لاړ، لرغوني ادبیات او فلسفه یې ولوستل او د فرانسې د معاصر ادب په هکله یې پوهه ترلاسه کړه. کله چې مصر ته ستون شو په (الجامعة الاهلیة) کې استاد شو. کله چې پر (۱۹۲۵م) کال ((الجامعة المصریة)) نوې پرانیستل شوه، د هغې د ادبیاتو د پوهنځي استاد او مشر وټاکل شو. ډېرې لیکنې یې مجلو ته ورکړې او د ((الوفد)) په اخبارونو کې یې هم سیاسي لیکنې خپرې شوې. بیا د ((جامعة الاسکندریة)) مشر، ورپسې د پوهنې وزیر او بیا د ((اللجنة الثقافیة للجامعات العربیة)) رئیس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي او کره کتنيزې ليکنې يې ډول ډول او بېخي ډېرې دي. له هغو څخه يې ځينې دا دي:

۱-(ذکرى ابى العلاء) پر دغه کتاب يې پر (۱۹۲۵م) کال د مصر له پخواني پوهنتون څخه دوکتورا اخيستې ده.

۲-(ابن خلدون و فلسفته الاجتماعية) دغه کتاب يې د (ډي لټ ډګرى) (په ادبياتو کې د دوکتورا) لپاره د (پاريس) د (ساربون) پوهنتون ته وړاندې کړى دى. (عربي ژباړه يې پر (۱۹۲۵م) کال خپره شوه).

۳-(في الادب الجاهلي) د دغه کتاب پر خپرېدو ډېر ستر شور ماشور جوړ شو. اديبانو او استادانو پر هغه نيوکې وکړې او ډېر ايرادونه يې پرې ونيول او ويې ويل؛ چې هغه هڅه کړې ده چې د جاهلي شعر او ادب په نه منلو سره په حقيقت کې د عربو له ټول ادب، تاريخ، ژبې، دودونو او وياړونو څخه انکار وکړي او د هغه په رد کې يې ليکنې او کتابونه خپاره کړل.

(ډاکتر زرين کوب) په خپل اثر (نقد ادبي) کې وايي: ((که څه هم په دغه کتاب کې د طه حسين رايې او عقايد له مبالغې خالي نه دي، خو کومه غوڅه لهجه، لطيف او ساده بيان چې په هغه کې شته، هغه ته يې ډېر ارزښت ور په برخه کړى دى او طه حسين بې له شکه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي نوې کره کتنه کې تازه ساه پوکړې ده او نور کره کتونکي په تېره نوي ځوانان تر ډېره د هغه تر احسان لاندې دي.))

۴-(حديث الاربعاء) دغه کتاب يې سړي ته د فرانسې د نامتو کره کتونکي (سنټ بوو) اثر (د دوشنبې ليکونه) ورپه زړه کوي. له آره (طه حسين) په کره کتنه کې د فرانسوي کره کتونکو، په ځانګړې توګه د (سنټ بوو)، (تين) او (برونتير) طريقو ته تمايل لري او د عربي ادب په کره کتنه کې د هغو د طريقو او اسلوبونو پلوي کوي. خو له دې سره سره په کره کتنه کې د هغه ډډه يوازې پر علم او عقل نه ده، بلکې ذوق او عاطفه هم د هغه په کره کتنه کې خپل ځای لري او دغه ټکي د هغه د کره کتنې له ښېګڼو څخه شمېرل کېږي.

۵-(الوان)

۶-(نقد و اصلاح)

۷-(مع المتنبی)

پورتني څلور کتابونه هم د هغه د کره کتنې د ليکنو ټولګې دي، چې ډېرې کره کتنيزې ګټې لري.

۱۰- محمد کرد علي:

پر (۱۸۸۹م) کال زېږېدلی دی. (محمد کرد علي) د (دمشق) اوسېدونکی او د ادب او څېړنې د ډګر ستر سړی دی. د سوريې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ وزیر شو. د ((المقتبس)) مجله یې تاسیس کړه او د دمشق د فرهنګي چارو د ریاست مشري یې هم کړې ده. څو ځله یې اروپا ته سفرونه وکړل. د ډېر ښه استعداد څښتن دی او د تاریخ لیکلو کار یې په ښه توګه سرته رسولی دی. په ادبي کره کتنه کې یې غالباً د پخوانیو اشخاصو په هکله لیکنې کړي او په خپله د زړه له کومي (د پخواني ژوند د نوي کولو)) د غورځنګ پلوی دی. د (کرد) مهم اثار دا دي: ((رسائل البلغاء)) (د لرغونو متنونو ټولګه)، ((غرائب الغرب))، ((القدیم والجدید))، ((خطط الشام)) (شپږ ټوکه)، ((الاسلام والحضارة العربیة))(دوه ټوکه).

۱۱- زکي مبارک:

(زکي مبارک) پر (۱۸۹۱م) کال زېږېدلی دی. نوموړی د مصر او سېدونکی او ښکلی او غوخ اسلوب لري. له شور او ځوړه ډک غنایي شعر وایي، مډرنې ادبي څېړنې کوي او خپل شخصي او خپلواک عقاید په کې بیانوي. کله کله داسې مخالفت کوي چې شخصي او خپلواک عقاید په کې بیانوي. کله کله داسې مخالفت کوي او یا له استهزا ډکې لیکنې کوي چې د ځینو د سپکاوي، زړه بداوي لامل ګرځي، دښمني او ناوړه تفاهمات راپاروي. که په لیکنو کې یې یو څه ډېر صمیمیت وای، اثارو به یې ډېر مینوال درلودل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (زكي مبارک) مهم اثار: ((حب ابن ابي ربيعه))، ((البدائع))، ((مدامع العشاق))، ((الاخلاق عند الغزالي))، ((الموازنة بين العشراء))، ((ذكريات باريس))، ((النثر الفني في القرن الرابع)) (د ده د هغې رسالې عربي ژباړه ده چې د دوکتورا لپاره يې په فرانسوي ليکلې او په پاريس کې پر (۱۹۳۱م) کال چاپ شوې ده.) ((وحی بغداد)) او ((التصوف الاسلامي)) يې نور اثار دي.)) (**۲۷: ۴۲۸-۴۳۹**).

د يادونې وړ ده چې د عربي ژبې د ادبياتو په معاصره دوره کې نور په سلګونو کره کتونکي شته، چې د ټولو پېژندنه دلته ناشونې ده دا يو څو تنه د بېلګې په توګه ياد شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- کره کتنه په دري کې:

عربي ژبه او کره کتنه پر پښتو ژبې او کره کتنې خپل خپل تاثیرات لري، زموږ یو زیات شمېر لیکوالو د خپلو ادبیاتو په وده کې د عربي ژبې له معنوي پانګې څخه ډېره زیاته ګټه اخیستې ده. په پښتو ادب کې نږدې (۱۴) شعري فورمونه له عربي ژبې راغلي دي. په پښتو کې د بدیع او بیان علم تطبیقي اړخ اکثره د عربي ژبې د بدیع او بیان علم څخه الهام اخلي.

زموږ یو زیات شمېر شاعرانو او لیکوالو له عربي ژبې څخه هم په کلاسیکه او هم په اوسنۍ دوره کې ګڼ شمېر اثار ژباړلي دي. عربي ژبه لا تراوسه زموږ د دیني نصاب اصلي ژبه ده. د کره کتنې په برخه کې هم له عربي ژبې څخه ځینې کتابونه او لیکنې ژباړل شوي دي.

د عربي ژبې ترڅنګ د فرهنګي شتمنیو له پلوه بله بډایه ژبه فارسي ده. په افغانستان او ایران کې په فارسي ژبې ګڼ شمېر اثار تو کېدلي دي. په دې اثارو کې د کره کتنې اثار هم د پام وړ دي. په تېره بیا په ایران کې په دې برخه کې ډېر زیات کار شوی دی. ایرانیانو نه یوازې په خپله د کره کتنې په برخه کې ګڼ شمېر اثار لیکلي دي، بلکې د نړۍ په نورو ژبو کې، چې په دې برخه کې کوم اثار لیکل شوي هغه یې ډېر ژر په فارسي ژبه ژباړلي او چاپ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. خو د ایران په انډول په افغانستان کې په معاصره دوره کې دري کره کتنې ته دومره پر کار نه دی شوی.

زموږ په هېواد کې د دري ژبې کره کتنه په او سني مفهوم دومره اوږد تاریخ نه لري. ادبي کره کتنه په افغانستان کې د دري ژبې د شعر او ادبي نثر په اړه ظاهراً تر (۱۳۱۰ل، ۱۹۳۱م) کال وروسته د مقالو په لیکلو سره تر څېړنې لاندې نیول شوې ده. پر همدغه کال نامتو پوه او ادیب، (هاشم شایق) د ((منتقد کیست و انتقاد کدام؟)) تر سرلیک لاندې لیکنې د ((ایینه عرفان)) خپرونې د لومړي کال په څلورمه ګڼه کې خپره کړه، چې له دغه کال څخه تر اوسه اته لسیزې تېرېږي. وروسته د دې برخې مینه والو څېړونکو د ادبي کره کتنې په بشپړتیا کې ستره ونډه واخیسته.

پر (۱۳۳۲ل) کال د (محمد حیدر ژوبل) لیکنه د ((امکان نقد در ادبیات دری)) تر سرلیک لاندې د همدغه کال د (ادب) د مجلې په لومړۍ ګڼه کې چاپ شوه. پر (۱۳۴۱ل) کال (پوهاند محمد نسیم نګهت سعیدی)، د(رنه ویلک) او (اوستن واردن) د ((ادبیاتو نظریې)) د کتاب ځینې برخې، چې په ادبي کره کتنې پورې اړه لري، له انګرېزي څخه وژباړلې او پر همدغه کال یې د (ادب) مجلې په (پنځمو او شپږمو) ګڼو کې خپرې کړې. پر (۱۳۴۹ل) کال د ((بحثهای در زمینه ادبیات)) تر سرلیک لاندې یو کتاب چې (پوهاند عبدالقیوم قویم) لیکلی دی، د کابل پوهنتون د ادبیاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري علومو د پوهنځي له خوا د کابل پوهنتون په چاپخونه کې چاپ شو ، چې په هغه کې د ادبي کره کتنې په هکله هم بحث شوی دی. پر (۱۳۵۴ل) کال یوه بله لیکنه چې (لطیف ناظمي) لیکلې وه د ((نقد مطبوعاتی و دشواریهای آن)) تر سرلیک لاندې د پښتون غږ مجلې په اوومه او اتمه ګڼه کې خپره شوه. پر (۱۳۵۷ل) کال د همدغه لیکوال یوه بله لیکنه د ((چرا از نقد بترسیم؟)) تر سرلیک لاندې د(آریانا) مجلې په لومړۍ ګڼه کې چاپ شوه. پر (۱۳۵۸ل) کال د ((تیوریهای ادبی و نقد ادبی) په نامه کتاب، چې (پوهاند محمدرحیم الهام) ژباړلی او تالیف کړی دی، د ادبیاتو پوهنځي له خوا د کابل پوهنتون په چاپخونه کې چاپ شو. پر (۱۳۶۱ل) کال یوه لیکنه د ((نگرشی بر نقد ، روند افرینش ادبی و نقد ادبی)) تر سرلیک لاندې د (رهنورد زریاب) له خوا د (عرفان) مجلې په (اوومه) ګڼه کې خپره شوه. بله لیکنه د ((وظیفه اموزشی نقد ادبی)) تر سرلیک لاندې د پوهاند عبدالقیوم قویم له خوا د (عرفان) مجلې په (۵-۶) ګڼه کې خپره شوه. بله لیکنه د ((درباره نقد ادبی)) تر سرلیک لاندې د (بیرنگ کوهدامنی) له خوا په ((مجموعه لکچرهای اموزشی)) کې چاپ شوه. د (رهنورد زریاب) لیکنه دویمه پلا د ((حاشیه ها)) په کتاب کې هم پر (۱۳۶۲ل) کال د افغانستان د لیکوالو د ټولنې له خوا چاپ شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پورته یادو شوو مقالو او کتابونو سربېره نورې ډېرې لیکنې هم په دغه کلونو او تر هغو په را وروسته کلونو کې د هېواد په مجلو، ورځپاڼو او جریدو کې د ادبي کره کتنې په هکله چاپ شوي دي. دغه راز په دې اړه سیمینارونه او د کیسو او شعر لوستلو او د هغو د کره کتنې غونډې هم جوړې شوې دي. چې د ځینو بهیرونه له راډیو او ټلویزیون څخه هم خپاره شوي او په دې توګه د ادبي کره کتنې بهیر ورځ تر بلې وده او پیاوړتیا موندله.

د دري ژبې د ادبي کره کتنې په هکله پر پورتنیو ادبپوهانو سربېره یو شمېر نورو ادبپوهانو لکه (پوهاند ډاکتر جاوید)، (پوهاند غلام سرور همایون)، (استاد واصف باختري)، (پویا فاریابي)، (عبدالرازق رویین)، (سرور انوري)، (نیلاب رحیمي)، (پرتو نادري) او ځینو نورو هم د قدر وړ کار کړی دی.

پیاوړي استاد (پوهاند عبدالقیوم قویم) چې له دېرو لسیزو را په دې خوا یې د کابل پوهنتون په ادبیاتو پوهنځي کې د دري ژبې او ادبیاتو په څانګه کې د ادبي کره کتنې، ادبي نظریې او ادبي فنونو او ادب تاریخ درس ورکړی او د دې برخې له مخکښانو څخه شمېرل کېږي، هم د ((نقد ادبی)) په نامه یو په زړه پورې کتاب لیکلی دی، چې تراوسه پورې څو ځله چاپ شوی دی. (۲۷: ۴۲۱-۴۲۳).

البته په ایران کې په سلګونو کره کتونکو د فارسي کره کتنې لپاره ډېر کار کړی دی. هم د ژباړې له لارې او هم په خپله د کره کتونکو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثارو له پلوه. (داکتر رضا براهني، شفيع کدکني، داکتر زرينکوب، رضا سيد حسيني او نور) يوازې د ايران نه، بلکې د سيمې په کچه غټ کره کتونکي ګڼل کېږي.

۳- کره کتنه په اردو ژبه کې:

اردو ژبه بله هغه ژبه ده چې زموږ په ګاونډ کې په سوونو مليونو وګړي پرې ګړېږي او اوس د نړۍ له ډېرو ګڼ ويونکو ژبو څخه ګڼل کېږي. که څه هم اردو ژبه د پخواني ادب د کاروني ډېره اوږده سابقه نه لري، خو له کوم وخته چې دا ژبه د رسنيو، حکومت، هنر او سياست ژبه شوې، نو ډېر چټک پرمختګ يې کړی دی.

د اردو ژبو په سيمو کې د ولسواکۍ او تمدن چټکې ودې د دې ژبې پراختيا او په تېره بيا د کره کتنې عامېدلو ته لاره اواره کړه. دلته غواړو په اردو ژبه کې د کره کتنې پر څرنګوالي او څومره والي او همدارنګه د لويو کره کتونکو په باب لنډه رڼا واچوو:

يو- د اردو کره کتنې لومړنۍ بېلګې:

دا چې په اردو ژبه کې له (وجهي) څخه تر (حسرت موهاني) پورې هر ښه شاعر د کره کتنې يو ښه شعور هم لري، خو څنګه چې په شعر کې (قافيې)، (رديف) او د (وزن) قيد د خيال په بيان او پرله پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثرگندونه کې ستونزې پیدا کوي، له دې امله تر شعر لا په تذکرو، بیاضونو، تقریظونو، دیباچو او داسې نورو لیکنو کې د کره کتنې پانګه له پیله په ډېره ثرګنده توګه موجوده ده. ځکه نو موږ د اردو ژبې پر لرغونې شعري پانګې باندې د پوهېدلو او د هغې د څېړلو لپاره د لرغونو کره کتنیزو اندونو د راسپړلو په لټه د اردو شاعرانو د تذکرو پاڼې را اړوو.

دوه- د اردو ژبو شاعرانو تذکرې او د کره کتنې لومړني ثرکونه:

د اردو ژبې د شاعرانو تذکرې د دې ژبې پخوانۍ او ارزښتناکه ادبي پانګه ده او په دې ژبه کې د کره کتنې بنسټ د همدغو تذکرو په مټ ایښودل شوی دی. په دغو تذکرو کې چې د کره کتنې بېلګې ترلاسه کېږي، هغو ته سمه او بنسټیزه کره کتنه ویل ستونزمنه خبره ده، خو هغه د اردو کره کتنې لومړۍ کرښې خامخا بلل کېدی شي.

د هند پر نیمه وچه باندې تر انګرېزي واک دمخه، اردو ادب له عربي او فارسي ادب څخه اغېزمن و او ددغو دوو ژبو ادبپوهانو تر لفظ مانا ته زیات ارزښت ورکاوه. د شاعرۍ د کره کولو لپاره یې معاني، بیان، بدیع، عروض او قافیې ته مراجعه کوله. د کره کتنې دغه معیار پخوانۍ اردو کره کتنې هم خپل کړ او ددغو پوهنو له مخې یې شعر او ادب څېړل کېده. لکه د فصاحت، بلاغت، تشبیه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

استعارې، لفظي صنعت، معنوي صنعت، سلاست، روانۍ، خوږ لهجې، خوږ ژبې او جادو کلامۍ غوندې الفاظو او اصطلاحاتو کارونه د کره کتنې په پخوانیو خیالاتو کې عامه شوه.

د (میر) تذکره چې وکتل شي د هغه د کره کتنې بصیرت به ومنل شي. هغه تر عام دود تېر شوی، بې پرې رایه ورکوي او په کره کتنه کې مراعت نه کوي. په (نکات الشعراء) کې چې د (میر) د کره کتنې کومې نظریې اوډل شوي دي، د هغو لنډون دادی: ((شاعري یوازې د ګل او بلبل بیان نه دی، له دې پرته نور ډېر شان هم بیانوي. د شاعر د نویو اندونو په اړخ کې د ژبې ښکلا هم باید په پام کې ونیول شي او د الفاظو په ټاکلو کې ډېر احتیاط وشي. د بیان سوچه والی او د الفاظو او محاورې سمون ته پاملرنه ډېره ضروري ده. د فصاحت او بلاغت اصول هېڅ ډول نه ښایي چې له پامه وغورځول شي.))

د (میر) په کره کتنه کې چې تر ټولو لویه ځانګړتیا تر سترګو کېږي، هغه دده ترخې خبرې دي. دده لهجه زیاتره تونده او کره کتنه یې له طنزه ډکه وه. (حاتم) غوندې ستر شاعر هم دده له طنز او خندا څخه لرې نه و پاتې شوی.

(مصحفي) په خپلو تذکرو کې سوچه او ساده ژبه وکاروله. هغه د لفظونو تور نه غوړاوه، بلکې په څرګندو الفاظو به یې رایه ورکوله. د هغه کره کتنه یوازې تر سترو شاعرانو محدوده وه. خو رایه یې کره او متوازنه وه، په قضاوت کې هغه تر (میر) وړاندې دی. هغه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو حریفانو څخه غچ نه اخیست، بلکې د هغو پر ویناوو به یې هم نیاومنه رایه ورکوله. (مصحفي) د (انشا) له شاعرۍ سره جوړ نه و، خو کله چې د هغه پر وینا باندې د رایې ورکولو وخت راغی، نو له دیانته یې کار واخیست او د هغه وړتیا یې وستایله او دا یې هم ولیکل چې (انشا) په کم عمر کې په دریو ژبو شعر وایه، خو ځانګړی پام یې اردو ته اړولی و. د هغه مثنوي ((وریجې او شیدې)) د رواني ژبې او فصاحت ډېره ښه بېلګه ده. (مصحفي) له (بقا) سره دوستي درلوده، خو هغه د (بقا) د شاعرۍ پر نیمګړتیاوو پرده ونه غوړوله. (مصحفي) د خپلو هممهالو په اړه سوچه او کره رایې ورکړې دي. د (سودا) د غلطیو او توارد یادونه یې هم کړې ده، خو د هغه روانه طبع یې هم ستایلې ده او هغه یې د اردو قصیدې ((لومړی انځورګر)) بللی دی. هغه په خپلو تذکرو کې ځوان شاعران هم له پامه نه دي غورځولي. د خپلو شاګردانو د ښېګڼو او نیمګړتیاوو په هکله هم بې پرې رایه ورکوي. د خپل شاګرد (آتش) په هکله یې وړاندوینه کړې چې: ((که عمر وفا ورسره وکړي، نو د خپل مهال له وتلو شاعرانو څخه به یو دی وي.)) خو د خپل بل شاګرد (رنګین) بې علمي یې منلې ده.

(شیفته) د خپل پېر بل باشعوره او پوخ کره کتوکی دی. د هغه یوه کارنامه دا هم ده چې هغه په ((ګلشن بې خار)) کې د شاعرانو مستند حالات او غوره ویناوې راغونډې کړې او د هغو د راتلونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنې لپاره يې لار اواره کړې ده. (شيفته) ژور کره کتنيز نظر درلود ، هغه د (مير) غزلې د هغه تر قصيدو ښې بولي او د (سودا) په هکله يې ليکلي چې د هغه غزل تر قصيدې او قصيده تر غزل ښه ده. د (مصحفي) د منتخبو اشعارو ښېګڼې يې ستايلي دي. (غالب) هم د (شيفته) د کره کتنې نظر مانه، په يوه فارسي شعر کې (غالب) ويلي دي چې که زما کوم شعر د (مصطفی خان شيفته) خوښ نه شو ، نو زه هغه په خپل ديوان کې نه پرېږدم. په دې کې مبالغه شوې ده، خو چې ځوک (ګلشن بې خار) مطالعه کړي، د شيفته د کره کتنې بصيرت به هرو مرو ومني.

د اردو ژبې په شعر کې د کره کتنې لومړنۍ بېلګه د (وجهي) په (قطب مشتري) مثنوي کې ليدل کېږي او په تذکرو ليکونکو کې لومړنی کره کتونکی (مير) بلل کېږي.

لکه څنګه چې (مير تقي مير) په شاعري کې د استاد درجې ته رسېدلی دی. دغسې په تذکره ليکنه کې د لومړيتوب له امله لومړی کره کتونکی هم بلل کېږي.

په هر ډول د څېړنو له مخې د (مير تقي مير) تذکره ((نکات الشعراء)) تراوسه تر ټولو لومړنۍ تذکره بلل کېږي، په دې کې د (۱۰۲) تنو اردو ژبو شاعرانو يادونه شوې ده. د (مولوي عبدالحق) د استدلال له مخې دغه تذکره پر (**۱۷۵۲**م) کال ليکل شوې ده. دغه تذکره (ډاکتر عبادت بريلوي) پر (۱۹۸۰م) کال په لاهور کې چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه. هغه په خپله سریزه کې لیکي چې (مولوي عبدالحق) هغه له خپلې سریزې یوځای د (۱۹۳۵م) کال په جون کې د اورنګ اباد (دکن) له (انجمن ترقي اردو) څخه خپره کړه.

د (میر) او (حمیدالدین) تر تذکرو یو کال وروسته د اردو ژبو شاعرانو (دریمه تذکره) د (فتح علي حسین ګردیزي) ((تذکرة ریخته ګویان)) ده. چې د (۹۸) شاعرانو یادونه په کې شوې ده، له هغو څخه د (۲۵) تنو شاعرانو یادونه (میر) نه ده کړې. تر دې وروسته د اردو تذکرو شمېر ډېر شوی دی. (سید وقار احمد رضوي) په خپل ((تاریخ نقد)) او (سلیم اختر) په ((اردو ادب کې مختصر ترین تاریخ)) کې د څه د پاسه (پنځوسو) تذکرو نومونه یاد کړي دي، خو دغه تذکرې تقریباً ټولې په فارسي ژبه دي. یوازې د (میرزا لطف علي) تذکره (ګلشن هند)) (۱۸۰۱م) لومړی تذکره ده، چې په اردو لیکل شوې ده.

د کره کتنیزو رایو له پلوه تر (میر) وروسته د (مصحفي) (تذکره هندی ګویان) د (میر حسن) (تذکره شعرای اردو) او د (شیفته) (ګلشن بې خار) ډېر ارزښت لري. د شیفته تذکره پر (۱۸۳۵م) کال بشپړه شوې، خو وروسته خپره شوې ده. په دې تذکره کې د (۲۴۴) تنو شاعرانو یادونه شوې ده. دا تذکره د (ګلشن بې خزان) په نامه پر (۱۸۴۵م) کال (غلام قطب الدین باطن) په اردو ژباړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۱۸۵۷م) کال د ازادۍ د جګړې په پایله کې له بده مرغه مسلمانان مات او انګرېزي ښکېلاک واکمن شو. په دې اوښتون کې نه دا چې د مسلمانانو ځانونه، شته، عزت او ناموسونه قرباني شول، بلکې د انګرېزي ښکېلاک په بري او شتون کې د پخواني فرهنګ او اسلامي تمدن مرګ هم تر سترګو شو. په دغه حال احوال کې د نورو هڅو ترڅنګ د ادب نامتو وګړو ادب ته هم پام واړاوه او په دې لټه کې شول چې په ادب کې ژوندي پاتې کېدونکي عناصر په ګوته کړي. دغه مهال د لویدیځ نوې ادبي کره کتنه له پیاوړي او ځواکمن روایت سره رامنځته شوې وه. دغه روایت د خپل طبیعت او معیار له مخې نه یوازې د هند د نیمې وچې د ادبي کره کتنې، بلکې د ختیځ د ادبي کره کتنې له معیار او مزاج سره سر نه خوړ. ددغه نوي بهیر تر اغېزو لاندې د نوو اندونو یو شمېر ادبي کره کتونکي رامنځته شول چې په هغو کې څرګند نوم د (خواجه الطاف حسین حالي) دی. (حالي) د اردو کره کتنې لومړنی باقاعده کره کتونکی بلل کېږي او د هغه کتاب (د شعر او شاعرۍ سریزه) د اردو ادبي کره کتنې لومړنی معیاري کتاب دی.

درې- د اردو ادب منځمهال پېر:

د (سرسید احمد خان) تر غورځنګ وروسته تر (۱۹۳۲م) کال پورې، یا د هند تر پرمختیا خوښي غورځنګ د مخه موده، له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله چې په دغه موده کې په ادب کې کوم بنسټيز ادبي غورځنګ نه و رامنځته شوی د اردو ادب منځمهالی پېر بلل کېږي.

پـه دغـه پېـر کـې د ادب د نـورو اصـنافو پـه پرتلـه کـره کتنـې تـه ځانګړې پاملرنه نه ده شوې، خو د (مولـوي عبـد الحق)، (نيـاز فـتح پــوري) او (ډاکتــر عبــد الرحمن بجنــوري) د ليکنــو پــه بنــه کــې د موضـوعاتو او اسـلوبو تنـوع احساسېږي. بيـا (مولـوي عبـد الحق) لومړی محقق او بيا کره کتونکی بلل کېږي. (عبـد الرحمن بجنـوري) د (محاسن کلام غالب) په کښلو سره د اروپا له نامتو شاعرانو سره د هغه په پرتلنې سره، د غـالب د کلام ښېګڼې جوتې کړې دي، پـه دې ډول د هغه دغه کتاب د ((د پرتليزې يا تقابلې کره کتنې) يوه ځرګنده بېلګه ګڼل کېدی شي. (نياز) د کره کتونکي په توګه عصري کره کتنه لـه هـره پلـوه اغېزمنـه کـړې ده. پـر دوی سربېره د (مهـدي الافـادي)، (وحيد الدين سليم)، (عبد الاسلام ندوي)، (کلـيم الـدين احمـد) او نورو نومونه هم د يادونې وړ دي.

ځلور- پرمختيا خوښی ادبي غورځنګ:

هـر نـوی ادبـي غورځنـګ لـه خپـل مهـال څخـه بېـل د متصـادم يـا منفرد ادب د تخليقولو له امله پخوانی کره کتنيز معيار ناکافي ګڼي او د ځـان لپـاره نـوې کـره کتنـې رامنځتـه کولـو تـه اړ کېـږي. پـر دې بنسټ د اردو د پرمختيا خوښو تخليقـاتو د کـره کولـو او لـه دې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د پخوانیو اسلوبونو او روایاتو د ثبېرلو او پلټلو لپاره چې کومه نوې کره کتنه له (۱۹۳۲م) کال څخه رامنځته شوې، هغه د خپلو اصولو او قوانینو له مخې مارکسیستي (کمونیستي یا اشتراکي) کره کتنه ده. ددې کره کتنې بنسټ د (پریم چند) له وینا څخه کېښودل شو. دده تر وینا د مخه لیکنې زیاتره تبلیغي وې. (پریم چند) اعلان کړه چې: ((د ادیب موخه خوښي، د مجلس تود بدل او تفریح نه بلل کېږي. ادب په هېواد پالنه او سیاست پسې تلونکی حقیقت نه دی، بلکې داسې حقیقت دی چې ددې دواړو په مخ کې ډیوه نیسي او وړاندې درومي.))

د هر غورځنګ په پیل کې د نظریې او ډلو پر مهال نظریاتي مباحث او شخړې هم رامنځته کېږي. له دې امله د کره کتونکو لومړنۍ ډله ډېر ارزښت لري. لکه چې د دغه غورځنګ په مخکښانو کې (سجاد ظهیر)، (ډاکتر عبدالعلیم)، (مجنون ګورکپوري)، (احتشام حسین) او (ډاکتر اختر حسین رای پوري) یادېږي. له دوی څخه ځینو د نظریاتي کره کتنې په ترڅ کې ډېر څه ولیکل. وروسته (سردارعلي جعفري)، (ممتاز حسین)، (عزیزاحمد)، (باري) او نور هم له دې ډلې سره یوځای شول او د ډیالکټیکي ماټریالیزم په رڼا کې یې د ادب او ټولنې د اړیکو د جاج اخیستلو په ترڅ کې د هنر او هنرمند حیثیت او اهمیت وټاکه. د اردو کره کتنې په تاریخ کې دغه پېر ځکه ارزښت لري چې یوازې مارکیسیتي کره کتنې د یوه بنسټیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځي ښه غوره کړه او له دې پرته د کره کتنې نورې تولې نظريې يوازې د انفرادي تمايلاتو حيثيت لري.

د پرمختيا خوښي غورځنګ په پيل کې د بنستپالنې په ځوږ کې له پخوا سره د بېلتون تمايل، په څرګنده ښکارېده او له (مير) څخه نيولې تر (غالب) پورې ځينې ښه شاعران يوازې په دې ګناه چې په طبقاتي جګړو کې يې په هېڅ ډول برخه نه ده اخيستې، ټول له پامه ولوېدل.

د پاکستان د رامنځته کېدو پر مهال د (سيد عابد علي عابد)، (مولانا صلاح الدين احمد) او تر دوی وروسته د (نياز فتح پوري) کره کتنه په ادب کې د ښکلا پېژندنې پر ارزښتونو او د امريکايي کره کتونکي (جويل سپينګارن) پر تاثراتي کره کتنه منحصره وه، خو د اردو ژبې په مشرو او معاصرو کره کتونکو کې زياتره هغه ښاغلي دي چې مشکله ده څوک يې په ځانګړې توګه د کره کتنې له کوم مسلک سره وتړي. لکه (خليفه عبد الحکيم)، (ډاکتر تاثير)، (حميد احمد خان)، (ډاکتر سيد عبد الله)، (ډاکتر محمد احسن فاروقي)، (وقار عظيم)، (ممتاز شيرين). تر دوی وروسته نور کره کتونکي لکه: (ډاکتر ابو الخير کشفي)، (سحر انصاري)، (ډاکتر خواجه محمد ذکريا)، (جيلاني کامران)، (انيس ناګي)، (جميل جالبي)، (ډاکتر وزير اغا)، (فتح محمد ملک)، (ډاکتر سهيل احمد)، (احمد همداني)، (ډاکتر طاهر تونسوي)، (شېرزاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظر)، (انوار احمد)، (نجیب جمال) او داسې نور ډېر د یادونې وړ نومونه دي. د کره کتنې په اړخ کې د (اقبال پېژندنې) او (غالب پېژندنې) ماهرین هم شته، خو د لیکنې د اوږدوالي له امله د هغو له یادولو ډډه کېږي.

په اردو ژبه کې د کره کتنې او څېړنې په هکله لږ کار کېږي، خو څه چې کېږي د معیار او ارزښت له پلوه بشپړ دي، چې دا لویه خبره ده. هسې هم د کره کتنې لپاره د ځانګړي ذهني روزنې، د مطالعې د پراختیا او زیار اړتیا ده چې دا د هر چا په وس کې نه ده.)) (۲۷:۴۶۵-۴۸۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډريم څپرکي لنډيز

په لويديځ کې په منځنيو پېړيو کې علم و ادب اکثره د کليسا تر انحصار لاندې و ، نو ځکه پردې مهال په شعر و ادب او په تېره بيا په کره کتنې کې د پاملرنې وړ پرمختګ ونه شو. دې پړاو ان تر رنسانس مهاله دوام وکړ.

د رنسانس په دوره کې چې اروپا په علمي ډګر کې نوې برياوې ترلاسه کولې، (کرتيکوس) نومونه په خپلې پخوانۍ مانا وکارېدله.

پر (۱۴۹۲م) کال يو ايټالوي عالم (پولي زانيو) د کره کتنې په باب څرګندونې وکړې. وروسته (بشرپالو) د (کريتک) او (کرتسيزم) نومونې په ځانګړي ډول د لرغونو متونو د سمون او کره کولو په مانا وکارولې.

وروسته بيا (کانت)، (شلنګ)، (جاکوبي) او (هيګل) دا اصطلاح وکاروله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نولسمې پېړۍ کې (الوس ريل) پر دې نومونې لاس پورې کړ او تر دې وروسته نورو ګڼو ليکوالو دا اصطلاح د کره کتنې په مفهوم وکاروله. تر دې وروسته (شيګل او اګلام مولر) ادبي کره کتنې ته زياته پاملرنه وکړه.

د رنسانس په دوره کې (بشرپالو) د لغوي او متني کره کتنې بنسټ کېښود.

په انګلستان کې په (بوالو) پسې (الکساندرپوپ) او په المان کې (ګوتشد) د کره کتنې لړۍ پسې وغځوله. (ګوتشد) په دې نظر و چې په شعر او ننداره کې بايد له نامعقولو او ناباوره شيانو څخه ځان لرې کړو او حقيقت ته بايد مخه کړو.

د فرانسي انقلاب ته په ورخېرمه وخت کې د اروپا د پوهانو نظريات په کره کتنه کې د نويو افکارو د ټوکېدو سبب شول. د (تامس هابز، جان لاک او کندياک) د نظرياتو پر بنسټ زياتره پر حس او تجربې ډېره ولګول شوه. د (لايب نيتس او دکارت) د نظرياتو له مخې عقل ته ډېره پاملرنه وشوه او د ايټالوي کره کتونکي (ويکو) له ليدلوري بيا د ښکلا پوهنې قضاوت ته ډېر ارزښت ورکړ شو.

په المان کې د (کانت) نظرياتو کره کتنه غښتلې کړه. (ژان ژاک روسو) پر ذوق ډېره ولګوله. ددې وضعې په پايله کې د (رومانتيزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځی) رامنځته شو. رومانتیزم د معمول تصویر پر خلاف نه ګل و نه پتنګ او نه شاعرانه منظرې سره ارتباط لري او نه تشو خیالونو سره. دا داسې یو ښوونځی دی، چې د ژوند واقعیتونو ته ګوري او نړۍ لید یې پر ټاکلې فلسفې او رښتیني تعبیر او تفسیر ولاړ دی.

د (فروید) د نظریاتو له امله خبره (سور ریالیزم) ته ورسېده. په (سور ریالیزم) پسې په اروپا کې نور ښوونځي لکه (ګرستانیالیزم، ریالیزم، دادایزم، ناتوریالیزم) او ګڼ نور ادبي جریانونه او د کره کتنې بهیرونه راوټوکېدل او ان تر شلمې پېړۍ یې دوام وکړ.

په شلمې پېړۍ کې کره کتنې بېلابېل اړخونه پیدا کړل. ددې پېړۍ د کره کتنې یوه ځانګړنه د هغې تطبیقي اړخ دی. ددې کار علت د روابطو پراخوالی، ژباړې، د رسنیو او نورو تبلیغي ذریعو زیاتوالی دی. ددې پېړۍ د کره کتنې بله ځانګړنه د فلسفې او ټولنیزو ښوونځیو اغېز دی.

په شلمه پېړۍ کې په انګلستان، فرانسې، المان، امریکا او نورې لویدیځې نړۍ کې ګڼ شمېر کره کتونکي راوټوکېدل او په کره کتنې کې نوي نظریات رامنځته شول.

په عربي نړۍ کې، احمد فارس الشدیاق، شیخ ابراهیم یازجي، سلیمان البستاني، جرجي زیدان، ابراهیم عبدالقادر المازني، عباس محمود العقاد، محمد حسین هیکل، احمد امین، ډاکتر طه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسین، محمدکرد علي، ذکي مبارک او نورو ډېر کره کتنیز اثار ولیکل. په ایران کې ډاکتر رضا براهنی، شفیع کدکني، ډاکتر زرینکوب، رضا سیدحسیني او نور د ایران غټ کره کتونکي دي. په اردو ادب کې هم کره کتنې ته ډېر کار کړی دی. (میر تقي میر)، (مصحفي)، (مصطفی خان شیفته)، (مهدي الافادي)، (وحید الدین سلیم)، (عبدالسلام ندوي)، (کلیم الدین احمد) او ځینې نور د اردو ژبې مهم کره کتونکي ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریيم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-په فرانسه کې د معاصرې کره کتنې مخکښان څوک دي؟

۲-په معاصره کره کتنې کې الماني کره کتونکي څوک وو او نظريات يې څه وو؟

۳-په امريکا کې معاصره کره کتنه څنګه رامنځته شوه؟

۴-د معاصرې او پخوانۍ کره کتنې ترمنځ اړيکي تشريح کړئ؟

۵-په شلمه پېړۍ کې د انګلستان، هسپانيې او ايټاليا د کره کتونکو نومونه واخلئ؟

۶-د عربي ژبې ادبيات او کره کتنه پر پښتو ادبياتو څه اغېز لري؟

۷-د ايران نوميالي کره کتونکي څوک دي؟

۸-په افغانستان کې د دري ژبې نوميالي کره کتونکي څوک دي؟

۹-په اردو ژبه کې د معاصرې کره کتنې څرک چېرته ليدلای شو؟

۱۰-د اردو ژبې معاصر کره کتونکي څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- محصلین دې د عربي ژبې د معاصرې دورې یو یو کره کتونکی وپېژني.
- محصلین دې له ګاونډیو ژبو سره زموږ د ژبې ادبي- کره کتنیز اړیکي د خپلو علمي سیمینارونو له لارې تشریح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

کره کتنيز او ادبي ښوونځي

د کره کتنې په بېلابېلو چاپ شويو اثارو کې د کره کتنې جريانونه او د ادبياتو بېلابېل ښوونځي اکثره د ادبياتو د ښوونځيو تر چتر لاندې څېړل شوي دي. کله چې يو ادبي ښوونځی رامنځته شوی او يوه مشخصه محتوايي او شکلي بڼه يې غوره کړې ده، نو بيا ادبپوهانو يا کره کتونکو همغه اثار چې د دې ښوونځي ساحې ته داخلېږي، د همغه ښوونځي د ځانګړنو په رڼا کې مطالعه کړي، شنلي او څېړلي دي. د يوه ادبي ښوونځي د پولو او ځانګړتياوو تشخيص هم د ادبپوهانو او کره کتونکو له خوا په ګوته کېږي. نو که موږ غواړو د کره کتنې د ښوونځيو په باب رڼا واچوو، ضروري ده چې د ادبياتو بېلابېل ښوونځي هم وپېژنو، د همدغو ښوونځيو پېژندنه په حقيقت کې د کره کتنې د ښوونځيو بڼه اسانوي. په ځينو څېړنيزو اثارو کې د کره کتنې ښوونځي، ادبي ښوونځي او د کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنې ډولونه تر یوه چتر لاندې څېړل شوي دي، په تېره بیا د کره کتنې ښوونځي او ډولونه. د کره کتنې د ښوونځي او د هغه د یو ډول ترمنځ یو څه توپیر په کار دی. په یوه کره کتنیز ښوونځي کې کېدی شي، د کره کتنې څو ډولونه مطرح شي، خو په پښتو او دري کې اکثره کتابونو کې ددې موضوعګانو په باب توپیرونو ته ډېره پاملرنه نه ده کړې.

دلته لومړی غواړو کره کتنیزو ښوونځیو ته لنډه نغوته وکړو او بیا ادبي ښوونځینو ته لاړ شو.

۱- کره کتنیز ښوونځي:

لکه څنګه چې د مخه مو یادونه وکړه، یو شمېر ادبپوهانو د کره کتنې ډولونه، ښوونځي او ادبي ښوونځي د ځینو ګډو خصوصیاتو له امله یو له بله نه دي جلا کړي، دوی تاریخي کره کتنه چې پر یوه ادبي اثر او د هغه پر پنځوونکي باندې د تاریخي حالاتو او حوادثو د اغېز څېړنه کوي، هم د کره کتنې یو ډول ګڼلی او هم یوه کره کتنیز ښوونځی. (پارناس) ښوونځی چې په فرانسه کې رامنځته شوی و، (هنر د هنر لپاره) نظریه یې وړاندې کړې او د ښکلاییزې کره کتنې بیان توجیه کوي، هم یو کره کتنیز ښوونځی ګڼل شوی او هم د کره کتنې یو ډول. ددې تر څنګ اروا پوهنیزه کره کتنه چې د (فروید) د نظریاتو پر بنسټ رامنځته شوې او د انسان دورني او پټ ضمیر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوه یو ادبي خېرې، هم یو ښوونځی او هم د کره کتنې یو ډول ګڼل شوی دی. مارکسستي کره کتنه هم یو ډول ښوونځی بلل شوی دی، په دې ښوونځي یا د کره کتنې په ډول کې داستان او ټولې اړیکې څېړل کېږي، په دې کره کتنیز ډول کې تخلیق د اقتصادي اړیکو او مادي حقیقتونو تابع ګڼل کېږي، دوی (ادب د ادب) نظریه هم راولي.

رومانتیکه کره کتنه هم د کره کتنې یو ډول یو غورځنګ او یو ښوونځی ګڼل شوی دی. ددې ښوونځي اساس پر مسرت حسن او جذباتو اېښودل شوی دی او په یوه ادبي اثر کې هم موضوعات څېړلي. ځینو تحلیلي نقد هم د نقد یو ډول او یو جلا ښوونځی ګڼلی او ځینو نورو یې مخالفت کړی دی.

استقرایي کره کتنه هم په همدې ډول ده، چا یو ښوونځی او چا د کره کتنې یو ډول ګڼلی دی. دا نقد د ادبي اثر تعریف او غندنې ته اړتیا نه لري، استقرایي نقد د ساینسي څېړنو په ادبي اثر کتنه او مطالعه کوي. دا ښوونځی یا د کره کتنې ډول ادبي قوانین په خپله په ادبي اثارو کې لټولي او ادبیات هم د فطري مظاهرو په څېر ارتقالي عمل سره تړلي بولي. دې ته ورته نظریات د کره کتنې په نورو ډولونو کې هم شته چې چا د کره کتنې ښوونځي او چا د کره کتنې ډولونه بللي. تفصیلي بحث به په شپږم څپرکي کې وشي خو اوس دلته پر دې لنډې یادونې بسنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ادبي ښوونځي:

تر اوسه پورې ادبپوهانو په نړۍ کې ګڼ شمېر ادبي ښوونځي راپېژندلي دي، چې د ټولو سپړل، شنل او معرفي کول دلته ممکن نه دي خو، موږ غواړو دلته دا ادبي ښوونځي په درېو ډلبنديو کې وڅېړو او لنډه رڼا پرې واچوو.

الف- لويديز ادبي ښوونځي:

په لويديځ کې ګڼ شمېر ادبي ښوونځي چې ځينو ادبپوهانو د کره کتنې ښوونځي هم ګڼلي دي، رامنځته شوي دي. موږ دلته غواړو د دې ښوونځيو له جملې څخه ډېر مهم يې په لنډيز سره معرفي کړو.

۱- کلاسيزم:

د کلاسيزم ترکيبي کلمه چې له ((کلاس)) يا ((کلاسيک)) کلمو څخه د ((يزم)) روستاړي (لاحقې) په مرسته جوړه شوې، لغوي مانا يې په فرهنګونو کې پخوانی يا لرغونی، اولنی، تاريخي، هغه څه چې په لرغونو او پخوانيو زمانو پورې اړه لري، راغلې ده او په ادبي اصطلاح هغه هنري ادبي ښوونځی (مکتب) دی چې د اروپا د هنر او ادبياتو په ډګر کې يې لږو ډېر درې پېړۍ (له پنځه لسمې نه تر اتلسمې ميلادي پورې) رواج درلود. ښکلا ييز اصول او لارې يې د لرغوني يونان او روم له هنر او ادبياتو څخه اخيستې دي. ځينو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي څېړنو کې ددې ادبي مکتب د پیدا ښت لومړنی ټاټوبی انګلستان، ګڼلی خو په زیاترو کې فرانسه ښودل شوې ده، چې له هغه ځایه المان او د اروپا نورو هېوادونو ته خپور شوی دی.

اصول او ځانګړنې:

۱- د لرغونو تقلید: ددې ادبي ښوونځي پلویانو تل دا هڅه کړې چې د لرغونې زمانې د ادبیاتو او ادبپوهانو ادبي نظریات مطالعه کړي او خپل اثار د هغوی په تقلید ولیکي.

۲- د طبیعت تقلید یا پېښې: ددې ښوونځي هر پلوی مجبور و، چې تر هر قانون او قاعدې مخکې د طبیعت تقلید وکړي.

۳- د عقل اصالت: ددې ښوونځي پلویان (عقل) په وینا او کړنه کې د انسان لارښود ګڼي او د عقلاني اصولو پلوي دوی ته ډېره مهمه ده.

۴- لنډون او څرګندتیا: ددې ادبي ښوونځي په ټولو اثارو کې دې اصل ته پاملرنه شوې ده.

۵- یووالی: د دریو وحدتونو (د زمان ، مکان او د موضوع یووالي) قانون ته پاملرنه ده.

۶-اخلاقي: په ادبي اثارو کې دیني او اخلاقي مسایلو ته ډېره پاملرنه شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-کرکټرونه: خیالي او فوق العاده نه دي، بلکې طبیعي او د لوړو اخلاقو په لرلو سره هر چاته د منلو وړ دي.

۸-ساده ګي او رواني خوږنوي

۹-د اثر په ټولو برخو کې تناسب او هماهنګي مراعاتوي.

۱۰-فصاحت او بلاغت ته زیاته پاملرنه کوي.

د کلاسیزم نومیالی استازي: په فرانسه کې (راسین)، (بوالو)، (پاسکال)، (لافونتین)... په انګلستان کې: (جان میلتون)، (درایدن) او په ایټالیا کې: (الفیری) او (ګلدوني) دي.

۲- رومانتیزم:

رومانتیزم د (رومان) له کلمې څخه اخیستل شوی، چې لغوي مانا یې خیالي، افسانوي او عشقي ده او په ادبي اصطلاح د یو ادبي مکتب نوم دی، چې د اتلسمې میلادي پېړۍ په پای کې د کلاسیک ادبي مکتب د مخالفت له امله په اروپا کې رامنځته شو. په (۱۹مه) پېړۍ کې د نړۍ په ډېرو هېوادونو کې خپور او د ادب او هنر په بېلابېلو څانګو، په ځانګړې توګه انځور ګرۍ (نقاشۍ) کې یې ډېره وده او پرمختیا وموندله.

ځانګړنې:

۱- د خیال او فکر ازادي او بې پروایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-لوړ تخیل او الوت.

۳-د ښکلا او جمال ستاینه.

۴-د لغتونو او ژبنیو تعبیرونو پراختیا.

۵-له ادبي قید و بند نه ځان خلاصول، ددې مکتب یوه پیاوړي لاروي (ویکتور هوګو) به ویل: ((رومانتسیزم یانې د شرایطو له بې ځایه قیدونو څخه د ادبیاتو ازادي.))

ددې ادبي مکتب نومیالي استازي: په فرانسه کې: (ویکتورهوګو)، (شاتوبریان)، (د ولامارتین)، په انګلستان کې: (ویلیام شکسپیر)، (والترسکاټ او شلي)، په روسیه کې: (میخایل لرمانتوف)، (الکساندر پوشکین)، په ایټالیا کې: (الکساندر مانزوني) او په مجارستان کې: (شاندر پتوفی) دي.

۳- ریالیزم:

دا ادبي ښوونځی تر رومانتسیزم وروسته په فرانسه کې رامنځته شو. د غلته یې لومړنی بنسټګر (بالزاک) ګڼل شوی دی. دې ادبي ښوونځي د نولسمې پېړۍ تر لومړۍ نیمایي وروسته رواج وموند او د اروپا د خلکو پاملرنه یې له خیالي او رومانتیکو افکارو څخه د ژوند واقعیتونو ته واړوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ادبي ښوونځي پلويانو د ژوند د ورځنيو مسايلو او پېښو په هکله خبرې کولې او واقعيتونه به (ښکلي وو ، ناوړه او که بدرنګ) په خپلو ادبي اثارو کې بيانول.

ځانګړنې:

۱-په دې ادبي ښوونځي کې د ژوند ، چاپېريال، موجودات او ټولنيز مسايل څنګه چې دي، هسې بيان شوي دي.

۲-د ادبي کيسو موضوعات هغه عيني مسايل دي، چې د ټولنې زياتره خلک ورسره مخامخ دي، لکه: لوږه، بدمرغي، رنځوري، دوستي، دښمني، کرکه او کينه، زياتره د خلکو روحي او جسمي غوښتنې او اړتياوې.

۳-د کيسو اتلان د ټولنې له هرې طبقې څخه غوره کېږي، کړنې، اخلاق او عادات يې بايد واقعي او عيني وي، نه دا چې خيالي او له واقعيت څخه لرې.

۴-په ادبي اثارو کې د پېښو د ټولو جزئياتو او اړخونو ژورې او دقيقې راخيستنې ته ډېره پاملرنه.

۵-د واقعيتونو د درک لپاره ډېر غور، دقت، ځيرکتيا ، څېړنه او پلټنه، د ادبي اثارو د ليکوال لپاره ډېره ضروري وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې: رښتیا، اسانتیا، ښکلا او د واقعیتونو بیانول ددې ادبي ښوونځي غوره ځانګړنې دي.

استازي: په فرانسه کې: (بالزاک)، (استاندال)، (مادام بواری)، په انګلستان کې: (چارلیزدیکنس)، (ویلیام ثاکري)، په روسیه کې: (تولستوی)، (داستا یوفسکی)، (ماکسیم ګورکي)، په المان کې: (دهمل) او (هولتز) په امریکا کې: (ارنست همینګوی) او (ویلیام فاکنر).

۴- ناتورالیزم (نچرلیزم):

ناتورالیزم کلمه له ادبي پلوه په ادبیاتو کې د طبیعت دقیق تقلید او د ډېرې زیاتې ستاینې په مانا ده او په اصطلاح کې د یو ادبي ښوونځي نوم دی، چې په ادبیاتو کې د علمي او تجربه یي طریقې پر کارولو باندې باور لري.

دا ادبي مکتب د نولسمې پېړۍ په پای کې په فرانسه کې رامنځته او د شلمې پېړۍ تر لومړیو پورې یې ډېره وده او پرمختیا وکړه، ډېر پلویان یې پیدا کړل.

ددې ښوونځي پلویانو باور درلود: څرنګه چې هر لیکوال یا شاعر د خپل چاپېریال او طبیعي شرایطو، لکه: نژاد، روزنې او د خپل وراثت د عواملو تر اغېز لاندې وي، جسمي او روحي ځانګړنې یې پر اثارو هم اغېزه کوي، لکه څنګه چې علمي مسایل څېړل کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی اثار دې هم دغه ډول تر څېړنې او کره کتنې لاندې ونیول شي. دوی په دې هڅه کې وو چې د ادبیاتو لپاره هم لکه د نورو علومو په څېر د سنجش معیارونه پیدا کړي.

ځانګړنې:

۱-دا چې لیکوال یا شاعر د خپلو تجربو او ازمايښتونو بیانوونکی دی، باید په لیکنه یا شعر کې د خپل تخیل او هیجاناتو له دخالت څخه ځان وژغوري.

۲- په شعر او ادب کې دې دیني او اخلاقي مسایل نه راوړي.

۳-د ادبي اثارو په تخلیق او پنځونه کې دې د خلکو د محاوري ژبه وکاروي، چې لیکوال او شاعر د واقعیتونو په بیانولو کې ټینګ پاتې شي، څه کمی او زیاتی دې په کې ونه کړي.

۴-پر جبر باندې د باور لرلو او د خلکو ذات ته په کتو، ددې مکتب پلویان د انسانانو باطن ته ګوري او په هغه کې چې څه ناولتیاوې او فسادونه ګوري، هماغه د خپل قضاوت بنسټ او اساس ګرځوي.

۵-په دې ادبي ښوونځي کې د وراثت مساله ډېره ارزښت لري او د دوی په نظر د ادیبانو او هنرمندانو روح او فکر د جسماني او طبیعي عواملو تر اغېز لاندې راځي.

نومیالي استازي: په فرانسه کې: (امیل زولا)، (ګي دومو پاسان)، په امریکا کې: (جک لندن)، په انګلستان کې: (جوج مورو)، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

المان کې (کرتزر) او (هولتس) او په هالنډ کې (مارسل امانتس) دي.

۵- سمبولیزم:

د (سمبول) لغوي مانا (نښه) یا (علامه) ده. سمبولیزم په اصطلاح کې هغه ادبي ښوونځی دی، چې د (۱۹)مې پېړۍ په پای کې د (ریالیزم) (ناتورالیزم) او (پارناس) ادبي مکتبونو پر خلاف، په فرانسه کې د نومیالي شاعر (شارل بودلر) په مشرۍ منځته راغی. دوی اعلان وکړ چې په شعر کې هېڅ ډول قید او بند نه مني. شعر باید د وزن او قافیې له قید څخه ازاد وي؛ ساده، روان، ښکلی او اهنګوال وي، خو دا لازمه نه ده چې د ټولنې د ټولو طبقو لپاره دې وړاندې شي. دوی په شعر کې عجیبه نا اشنا مسایل مطرح کول، له ژوند او ټولنې څخه یې لرې کاوه، داسې څه به یې په رمز او اشارو وایه چې عام خلک پرې نه پوهېدل.

ځانګړنې:

۱-په شعر کې ابهام او په څرګند ډول د مسایلو له بیانولو سره مخالفت.

۲-د ژوند په هکله بدبیني او ناهیلیتوب او پر نېکمرغۍ باور نه لرل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پر غیبي او له دې نړۍ څخه پرته پر یوې بلې نړۍ باور او عقیده لرل.

۴-پر دې نړۍ باور نه لرل او پر دې باور نه کول چې زموږ شته والی دی، چې دې نړۍ ته شکل وربښي.

۵-د ادبي مطالبو په بیانولو کې د یوې داسې لارې اختیارول، چې هر څوک یې لولي په مخصوص ډول په کې له خپلې روحیې سره سم خپل حال او مقام درک کړي.

نومیالي استازي: په فرانسه کې: (شارل بودلر)، په بلژیک کې: (موریس مترلینګ)، په ایرلنډ کې: (ویلیام باتلر)، په روسیه کې: (ولادیمیرسولوویف) او په انګلستان کې: (دیوید هربرت لارنس) او نور.)) (۲۲: ۹۷-۱۰۳).

۷- سور ریالیزم:

سور ریالیسم ښوونځی پر (۱۹۲۴م) کال د (اندره برتون) په وسیله رامنځته شو، هغه وایي: ((ادبیات باید د هغه فکر له تظاهراتو او څرګندتیاوو، چې له ټولو بندیزونو ازاد وي، پرته نور له هیڅ شي سره سروکار ونه لري، نوموړی وایي: ((سور ریالیسم هغه خپلسری فعالیت دی چې د هغه په واسطه کولای شو، په ګړنې یا لیکنې او یا هم په کوم بل ډول د فکر د حقیقي او واقعي فعالیت بیان وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو.)) سور ریالیسم له هر هنري او اخلاقي قید څخه ازاد ، د عقل له ملاتړ پرته، د فکر له وړاندې کولو څخه عبارت دی.

څرنګه چې (اندره برتون) او د هغه دوست (لویي اراګون) دواړه ډاکتران وو ، نو ځکه خو غواړي د (فروید) هغه نظریه چې د (پټ ضمیر) په اړه یې درلوده، ادبیاتو ته داخله کړي. ددې ډلې په اند هر څه چې د انسان په مغز کې ګرځي، که څېرې تر تفکر دمخه ولیکل شي، دا داسې نا اګاهانه مطالب او داسې خپلسرې خبرې دي، چې بېواکه له خولې څخه راوځي. سربېره پر دې خیال او تصور د سور ریالیسم لومړني مواد ګڼل کېږي، (سور ریالیستان) وایي اکثره تخیلات او تصورات د انسان په فکر کې شته، خو انسان د اخلاقي، سیاسي، ټولنیزو او دودیزو بندیزونو له امله د هغو له بیان څخه ډډه کوي او دا تصورات د خپل پټ ضمیر تل ته سپاري، خو دا ډول تخیلات بیا اکثره په ټوکو ټکالو، خوبونو او هغو خبرو کې، چې له کومې ارادې پرته د انسان له خولې راوځي، ځان ښکاره ...

(سور ریالیستان) بیا په رښتیني او صادقانه ډول د دغه ډول وهمونو، افکارو او نظریاتو د بیان پلویان دي. په لنډه توګه ویلای شو چې سور ریالیستان په حقیقت کې همغه فعالیتونه د انسان اصیل فعالیتونه ګڼي چې د انسان په درانه کې د یو خوب او خیال په شان موجود وي، خو واقعي بڼه نه لري، یانې همغه د ناخبرې پټې نړۍ فعالیتونه. د (سور ریالیستانو) په فکر شعر د انسان د همدغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټې داخلي نړۍ يو ډول غبرګ او فعاليت دی. د سور رياليستانو د ښوونځی نامتو شخصيتونه پر (برتون) او (اراګون) سربېره، (بل الوار) او (اپوليز) دي. (۱۸: ۱۲۳).

۷- اګسزسيتانسياليزم:

((سره له دې چې اګزيستانسياليزم په واقعيت کې يو ډول فلسفي ښوونځی دی، خو (ژان پل سارتر) هغه ادبياتو ته داخل کړی دی، سارتر د ((د وجود اصالت)) ته معتقد دی او وايي: ((په انسان کې هستي تر ماهيت وړاندې ده، ياني لومړی ((وجود)) دی او تر هغه وروسته همدا وجود ((ماهيت)) پيدا کوي، دا نو په واقعيت کې خپله انسان دی چې خپل ماهيت ټاکي، ځکه خو نو يو سړی بايد پر هغې لارې لاړ شي چې دده خپله ځانګړتيا ده او د هغې په غوراوي کې ازاد دی. څرنګه چې انسان خپل ماهيت په خپله جوړوي، نو ځکه د همېشنۍ هڅې په لټه کې دی، ځکه نو انسان په هېڅ وجه د طبيعت او تاريخ د لاس نانځکه نه ده، ذاتاً ازاد دی او د هغه د ژوند ماهيت د همدې ازادۍ په حقيقت کې دی. خو دا ازادي يوازې په انتخاب کې ده. انسان پر دې ازادۍ محکوم دی او نه شي کولای له هغې څخه وتښتي. له همدې کبله ذاتاً مسول او ژمن دی. ځکه خو سارتر په دې ډول ((ادبي التزام)) او ((مسوليت)) ته رسېږي او د ادبياتو اصلي جوهر همدا ((ژمنتيا او التزام)) ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (سارتر) په نظر انسان د دې لپاره چې خپل ماهيت جوړ کړي، پر يو ډول عمل لاس پورې کوي او دا ((عمل)) ادبيات دي. نو څرنګه چې مونږ په خپله په يو عمل ځان بدلوو، دغه کار په خبرو هم کوو. د يو ليکوال کار دادی چې نړۍ او په تېره بيا يو انسان نورو ته څرګند کړي، چې هغوی د هغه شي پر وړاندې چې ورڅرګند شوی دی، خپل مسوليت څرګند کړي او مسوليت ومني. ليکوال بايد داسې کار وکړي چې هېڅوک له نړۍ څخه ناخبره پاتې نه شي او هېڅوک ونه کړای شي خپل ځان له هغې څخه جلا وانګېري. ليکوال يې ښکاره کوي او لوستونکی يې پنځوي، ياني هغه نړۍ چې ده ته د ادبي اثر له لارې وړاندې شوې، هغه له سره پنځوي. په دې ډول نو لوستونکی نور ناپېيلی او ناکاره نه دی. په عمومي ژوند کې خپله ونډه او مسوليت پر غاړه اخلي. د (سارتر) په نظر ادبي نړۍ بايد له واقعي نړۍ څخه ارماني او تحولي نړۍ ته د تېرېدو لاره وي او هم بايد د هوسونو ښار ته د تېرېدو مورچل وي.)) (۱۸: ۱۲۴).

۸-سينتيمنتاليزم:

((دغه ګړنه يا اصطلاح له فرانسوي کلمې (Sentimental) څخه چې مانا يې احساسي يا احساساتي کېدی شي، اخيستل شوې ده. دا ادبي ښوونځی د اتلسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې رامنځته شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړونکي وايي: دا مکتب په اروپا کې د کلاسيزم د ادبي مکتب پرځای د فيوډالي نظام د زوال او د پانګوالي نظام له ودې سره يوځای په هغه مهال کې ايجاد شوی و.

دا هغه مهال و چې د فيوډالي او پانګوالي سيستمونو ترمنځ سخته مقابله او مبارزه روانه وه. د دغه هنري ادبي ميتود د پيدا ايښت لومړنی ځای انګلستان ګڼل شوی (هلته فيوډالي نظام له پښو لويدلی او د پانګوالۍ له واکمنۍ سره يوځای نوموړي ادبي مکتب خپل شتون، د کلاسيسزم د پاتې شونو پر وړاندې ځرګند کړی دی.)

ددې ادبي ښوونځي بنسټ ايښودونکی انګليسي ليکوال (لورينس ستيرن) ګڼل شوی دی. ده په فرانسه کې د خپل مسافرت د خاطراتو يو اثر (سينتيمينتال)، (د عاطفي مسافرت، د احساساتو مسافرت) وليکه، له همدې کبله دې ادبي مکتب ته د (سينتيمنتاليزم) نوم غوره شو. د نوموړي ادبي مکتب پالونکو او پلويانو د لوړې طبقې د ظلمونو او تېريو پر وړاندې د مظلوم ولس غږ اوچتاوه او هم يې د کارګرې طبقې د زيار او زغم ستاينه کوله، د کلاسيزم د (تعقل پالنې) پر ځای يې د (عاطفي او احساس پالنې) پلوي کوله. ددې ادبي مکتب د انځورونې چاپېريال ښوزله کورنۍ وې. په دې ادبي مکتب کې د رياليزم او رومانستيزم د ادبي مکتبونو ځانګړنې هم ځرګندې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځینو سینتیمنتالیستانو ، لکه (روسو ، دیدرو ، لیسنګ) په اثارو کې د ریالیزم نښې او ځانګړنې هم شته. همدا ډول د (توماس ګري، یونګ) په اثارو کې بیا د رومانتیزم ځانګړنې ډېرې دي.

د نوموړي ادبي مکتب استاد او زده کوونکو هڅه کوله، چې د ټیپیکو اشخاصو او تکرارېدونکو پېښو پر ځای، په چاپېریال کې واقعي پېښې او کسان انځور کړي. له همدې امله د دوی پاملرنه د چاپېریال د شرایطو د ترسیم او تصویر پرځای، په ژوند کې د واقعي اشخاصو د ژوند پېښو ، کړو وړو ، احساساتو ، دردونو او د هغو د داخلي نړۍ انځورونې او ترسیم ته ور اوښتې وه. ځکه خو د دوی اثارو تر ډېره، د مستندو مکاتبو او ورځنیو یادښتونو بڼه او رنګ درلود. دوی تل د انساني احساس داخلي او روحي نړۍ له مبالغې سره یوځای انځوروله، دوی د مبالغې په مرسته په ټولنه کې ځانګړې پېښې او فوق العاده اشخاص په هنري انځورنه لوستونکو ته وړاندې کول. دغو پېښو ته یې په ټولنه کې تعمیم نه شو ورکولای، ترسیم به یې ټیپیک نه و ، ځکه خو یې د ریالیستي مکتب ځانګړنې خپلې نه کړای شوې.

ددې ادبي مکتب اصلي زانګو انګلستان بلل شوی دی. هلته ددې ښوونځي پلویانو ، بې عدالتي او بې انصافي غندله، خلک یې د پرهېزګارۍ، تقوا او شرافت لور ته هڅول، د (پسیمیزم) تلقین یې کاوه چې په دې لړ کې د (هولډ سمیت) ، (یونګ) او نورو نومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاد یږي. په جرمني او فرانسه کې بیا سینیتمنتالیزم نه یوازې عواطف او احساسات ترسیمول، بلکې د مبارزې خواته یې هم بلنه ورکوله، چې له انګلستان سره یې توپیر درلود. په روسیه کې بیا په ځانګړو شرایطو کې دغه ادبي مکتب راوتوکېد ،له لویدیځ سره یې ښکاره توپیر درلود. دغه ادبي بهیر په روسیه کې د خواصو په خدمت کې و ، له بلې خوا د بزګرانو له پاڅون څخه یې هم وېره درلوده. مخ پر ودې پانګوالۍ څخه یې هم وېره درلوده، نه یې غوښتل چې فیوډالي او نیمه مریتوب مناسبات په ټولنه کې پایته ورسېږي.)) (۱۴: ۲۳۷-۲۳۸).

۹- نهیلیزم:

((په ادبیاتو کې یو بل جریان یا مکتب بیا د (نیهیلیزم) په نامه یادیږي د نیهیلیزم کړنه یا اصطلاح د لاتیني ژبې له (nihil) څخه جوړه شوې، چې مانا یې ده: (هېڅ شی) دا یو داسې فلسفي او ادبي جریان دی چې هر ډول مثبتې نظریې په مطلق ډول ردوي، منلو ته یې غاړه نه ږدي. نوموړې کړنه د لومړي ځل لپاره د جرمني فیلسوف (جاکوبي) له خوا وټاکل شوه، وروسته بیا د ډېر مشهور ادبي مکتب په نامه نومول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- فورمالیزم:

فورمالیزم کلمه د لاتیني له (forma) څخه چې بهرنی، ظاهري، شکل او بڼې ماناوې لري، اخیستل شوې ده. دې ته په ادب کې د نقد او ادبي تیوری له نظره یو ارتجاعي ادبي بهیر ویل شوی دی. د مضمون منځپانګه او مفکوره په پام کې نه نیسي، یوازې ظاهري بڼې، د الفاظو ترتیب، ترکیب او ښایستونو ته پاملرنه کوي؛ ظاهري ښکلا ته ارزښت ورکوي.

فورمالیستان په شعر او ادب کې له قافیو، فنونو، مبالغې، پېچلو ترکیبونو او ظاهري جمال سره مینه لري، هنري اثار له واقعیت او حقیقي ښکلا او جمال څخه لرې کوي.

۱۱- ایماژینیزم:

ایماژینیزم هم یو کوچنی ادبي جریان یا مکتب دی چې ځینو فورمالیستیک ادبي جریان ته ورته او ځینو یې یو جز ګڼلی دی، چې ډېر شهرت نه لري. دغه ګړنه د فرانسوي (Emage) (شکل، بڼه) له کلمې څخه جوړه شوې ده، چې د (ایماژیزم) په شکل هم لیدل کېږي. د دې جریان په نظر په ادبي اثر کې باید ژبه په ظاهري توګه په داسې نوې بڼه وکارول شي، چې وړاندې یې ساری موجود نه وي. اثر کې باید فکري تسلسل او منطق موجود نه وي. (هیوم پاوند)، (لوبیل) او داسې نور ددې جریان پلویان ګڼل شوي دي. دوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

روسیه کې د (ایماژیستانو) په نوم یوه مطبعه هم درلوده. د دوی شعار د نوي فورم ایجاد و چې هېڅ مفکوروي اړیکي ونه لري او له مضمون څخه فورم خپلواک وي.

۱۲- پارناس ښوونځی:

د (۱۸۶۰م) کال په شاوخوا کې د ادبیاتو په باب شدید بحثونه پیل شوي وو. یوه ډله هغه شاعران چې د رومانیزم پر ضد یې سر پورته کړی و او (هنر د هنر لپاره) د نظریې تر سخت تاثیر لاندې راغلي وو. سره راټول شول، ادبي ټولنې یې جوړې کړې، ددې شاعرانو په سر کې (لوکنت دولیل) و، چې شاوخوا ټول شاعران یې تر اغېز لاندې راوستي وو. د باید ددغه ادبي ښوونځي تر ټولو مهم استازی وګڼل شي. ده پر (۱۸۶۶م) کال د معاصرو (پارناسانو) په نوم ددې شاعرانو د شعرونو یوه ټولګه خپره کړه، څرنګه چې دا کتاب د لوستونکو خوښ شو، تر یو مهال وروسته یې د هغې دویم او درېیم ټوک هم پسې خپاره کړل، ورو ورو دا شاعران د (پارناسیانو) په نامه یاد شول. په پای کې د (اندره تریو) په نامه یوه کره کتونکي، په خپل یوه اثر کې چې (پارناسیانو) شاعرانو ته یې ځانګړی کړی و. د (پارناسیزم) اصطلاح وکاروله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- امپرسیونیزم:

دغه ګړنه له فرانسوي کلمې (impression) څخه اخیستل شوې چې مانا یې (خاطره، تاثر) کېږي. نوموړی نوم یې په (پاریس) کې د انځورګرۍ له یوه مکتب څخه اخیستی دی. دا د پانګوالۍ ادب یو هنري ادبي مکتب پېژندل شوی، چې د نولسمې پېړۍ په (۲۰) کلونو کې رامنځته شو، په وروستیو د برشو کلونو کې، چې د شلمې پېړۍ پیل و، دغه ادبي مکتب په غربي هېوادونو کې وده وکړه. ددې ادبي مکتب پلویان د هنر او ادب دنده، د لیکوال او هنرمند هغه احساسات، خیالات او خاطرات بولي، چې دی ورڅخه اغېزمن شوی وي او د انځورګرۍ په بڼه یې لیدونکو ته وړاندې کوي. دا ادبي مکتب یا جریان یو څه ناتورالیزم او ریالیزم ته ورنږدې دی، د ژوند ریښتینیې انځورګري کوي او فردي احساس د فورم په مبالغې کې څرګندوي.

۱۴- کونستروکتیویزم:

دا ګړنه د لاتیني ژبې له (construcio) څخه چې مانا یې (جوړونه) کېږي، اخیستل شوې ده. نوموړی ادبي مکتب تر لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته رامنځته شوی دی.

د ادب او هنر د مفکورې او فکري مضمون له ټولنیز ارزښت څخه سترګې پټوي. ددې ښوونځي د منځته راتلو وخت د طبیعي علومو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تخنیک د بریو وخت ګڼل شوی دی، پلویانو ته یې همدا ویل کېدل چې باید پوهې او تخنیک ته درناوی وشي؛ که دغه پوهه (علم، تخنیک) د هرې ټولنیزې طبقې په لاس کې وي. ددې ادبي مکتب پلویانو فکر کاوه چې د زړې نړۍ ادب او هنر زاړه شوي دي اوس نه پکاریږي. د زړو شیانو ځای اوس نوي ماشین، نوي تخنیک او نورو پرمختیاوو نیولی دی. دوی وایي چې زموږ د وخت هنري اثار همدغه پرمختللی ماشین ګڼل کېږي. دغه ډله لومړی، پر (۱۹۲۴-۱۹۳۰م) کال په پخواني شوروي اتحاد کې جوړه او د (کونستروکتیویستانو مرکز) تر سرلیک لاندې یې فعالیت کاوه. د دوی په ادبي هنري اثارو کې د (کونسترکتیویزم) اغېزې موجودې وې، خو وروسته بیا د هغو په هنري اثارو کې هغه ناوړې اغېزې ژر له منځه ولاړې او ډېر ښه هنري اثار ایجاد کړل.

۱۵- اوربانیزم:

له لاتیني کلمې (اوربان) څخه چې (ښاري) مانا ښندي، را اخیستل شوې کلمه ده. فرانسوي اوربانیزم د شلمې پېړۍ د دویمې لسیزې په شاوخوا کې رامنځته شوی و.

یوه پانګوالې تیوري ده، چې غواړي ټوله کلیوالي مادي او معنوي شتمني باید په لویو ښارونو کې تمرکز ومومي او د بانډو او کلیو په زیان ګام اوچت کړي. دوی په هنر او ادب کې پانګوالي نظام، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویو ښارونو کې صنعت، تجارت، ترانسپورت او د تخنیک حرکت ستایي. د انسان پر ځای ماشین ته ارزښت ورکوي او د پانګوالۍ سندرې وایي.

۱۲- دادایيزم:

نوموړې ګړنه له فرانسوي کلمې (Dadaisme) څخه اخیستل شوې ، مانا يې (د لرګي اس) ده. دغه ادبي مکتب د لومړۍ نړیوالې جګړې پر مهال پر (۱۹۱۸م) کال ایجاد شوی دی. ډېر دوام يې نه دی کړی، دې ادبي مکتب په شعر کې د بې مانا الفاظو او تصویرونو راوړل دود کړي او د مفاهیمو او انځورونو افاده يې خورا کمزورې وه. (دادایيزم) بیا په سویس کې د انارشیستو روڼ اندو ترمنځ او د هغو په شکل کې رامنځته شوی و. په فرانسه کې تر جګړې وروسته، فرانسوي دادیستانو د داسې هنر او ادب نارې سورې وهلې چې له خپلې ملي دندې څخه بې برخې وي. په فرانسه کې يې بیا د میلیتاریزم او پانګوالي نظام پر وړاندې څرګندونې کولې.

۱۷- اونانیمیزم:

فرانسوي کلمه ده له (unanime) اخیستل شوی مانا يې (متفق، یووالی) ده، دې ادبي جریان د بشرپالنې تبلیغ کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- ویریزم:

دا کلمه له لاتیني ریښې ویروس (verus) او له ایتالیایي ژبې (vera) څخه اخیستل شوې ده، مانا یې (رښتیا - ریښتوني) کېدی شي.))(۱۴: ۲۵۳-۲۵۲).

د نړیوالو ادبي ښوونځیو ترڅنګ، په پښتو او دري ژبو کې هم د ځینو ادبپوهانو او کره کتونکو په باور او نظر یو شمېر ادبي ښوونځي شته، که څه هم د دې ښوونځیو په باب د نظر اختلاف شته، چا د ښوونځیو، چا د سبکونو او چا هم د ادبي جریانونو په نومونو یاد کړي دي، دلته به د دې ښوونځیو په باب هم لنډه رڼا واچوو:

ب- پښتو ادبي ښوونځي:

((مخکې تر دې چې د پښتو ځینې ادبي ښوونځي دروپېژنو، باید ووایو چې د پښتو، د ادبي جریانونو او مکتبونو په باب تراوسه بشپړ، منظم او اکاډمیک څېړنیز کار نه دی شوی او په دې باب نورو ډېرو څېړنو ته اړتیا لیدل کېږي. کله چې د پښتو د ادبي تاریخ زریني پاڼې را اړوو د ځینو داسې سترو ادبي جریانونو بېلګې مخې ته راځي چې د ادبي مکتب بنسټیزې ځانګړنې په کې ترګندې دي، زموږ پیاوړو څېړونکو او ادبپوهانو په خپلو لیکنو کې دغه ادبي جریانونه د پښتو ادبي ښوونځي بللي او نومولي دي)) لکه څنګه چې مو پورته یادونه وکړه، ځینو نورو بیا دا ادبي سبکونه بللي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوځينو ورته د ادبي جريانونو نوم ورکړی دی. د نظر له دې اختلاف سره موږ غواړو په نسبتاً معموله مانا دا جريانونه، ښوونځي يا سبکونه دلته دادبي ښوونځو تر نامه لاندې په لنډه توګه دروپېژنو:

۱- روښاني ادبي ښوونځی:

دغه ادبي مکتب د لسمې هجري پېړۍ په دويمه نيمايي کې رامنځته شوی، بنسټګر يې پياوړی عالم او ليکوال بايزيد روښان دی. نوموړي د خپلې تصوفي او عرفاني لارې د تبليغ او خپراوي لپاره فرهنګي هلې ځلې پيل کړې. په ليکنو کې يې ځانګړې لاره او سبک رامنځته کړ، ډېر پلويان يې وموندل، هغوی دده لاره تعقيب کړه او دغسې روښاني ادبي تصوفي ښوونځی جوړ شو. ددې ښوونځي د پياوړو ليکوالو او شاعرانو په ډله کې دا لاندې نومونه د يادونې وړ دي:

ملا ارزاني، علي محمد مخلص، دولت لوانی، ابابکر کندهاری، واصل روښاني، ميرخان روښاني، ميرزاخان انصاري، اورکزی، قادرداد او نور...

ادبي ځانګړنې:

۱-د تصوف او عرفان پېچلو مسايلو او اصطلاحاتو په پراخه کچه پښتو ادب ته لاره کړې. يا په بله وينا: عرفان د يو مسلک په توګه پښتو ادب ته راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-د عربي او فارسي شاعرۍ زياتره شکلي فورمونه، لکه: قطعه، رباعي، قصيده او نور پښتو ادب ته راننوتي او شاعرانو د عربي او فارسي ژبو د شاعرانو په څېر مردف دېوانونه جوړ کړي دي.

۳-په نثر ليکنو کې مسجع نثر رواج شوی دی.

۴-اخلاقي او ديني مسايل په شعر او ادب کې زيات شوي، حماسي او ملي روحيه په کې ډېره تته او کمزورې ښکاري.

۵-دا چې ددې دورې زياتره ليکوال او شاعران د هند پر ځمکو اوسېدلي او يا هلته تللي راغلي دي، د هندي فرهنګ اغېزې پرې جوتې ليدل کېږي.

۶- پر پښتو ادب د عربي او فارسي ادب اغېز ډېر زيات شوی دی. ددې دورې ليکوالو او شاعرانو په خپله هم په عربي او فارسي ژبو اثار ليکلي او هم يې ژباړې ترې کړې دي.

۲- خوشال ادبي ښوونځی:

دغه ادبي ښوونځی کله کله په ادبي څېړنو کې د ((خټکو ادبي مکتب)) په نوم هم ياد شوی دی. په يوولسمه هجري پېړۍ کې منځته راغلی او بنسټ ايښودونکی يې د پښتو ژبې پياوړی شاعر او ليکوال، د تورې او قلم خاوند (خوشال خان خټک) و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوموړي ادبي لاره دده زامنو ، لمسيانو او نورو پلويانو د زړه په وينه او مينه پاللې او (خوشال ادبي مکتب) يې جوړ کړی دی.

ددې مکتب نوميالي پلويان: اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک ، سکندرخان خټک ، صدرخان خټک او نور دي. د خوشال د کورنۍ پر غړو سربېره نورو ګڼو شاعرانو هم د خوشال ادبي ښوونځی پسې تعقيب کړ.

ادبي ځانګړنې:

۱-پښتو ادب يو نوي پرمختيايي پړاو ته داخلېږي او د ودې او پراختيا لپاره يې شعوري هڅې پيل کېږي.

۲-د مسجع او متکلف نثر پرځای ساده، روان او د خلکو محاورې ته نږدې نثر ليکنه پيل کېږي او د خټکو ځانګړی سبک رامنځته کېږي.

۳-په شاعرۍ کې حماسي، رزمي او ملي روحيه ډېره پياوړې کېږي او د پښتنو له ټولنيز ژوندانه رنګ اخلي.

۴-پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړېږي. پر پخوانيو عشقي، عرفاني، وعظيه او اخلاقي موضوعاتو سربېره د ټولنيز ژوند بېلابېل موضوعات، تاريخي پېښې، پر ټولنه انتقاد ، له وطن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوم سره د میني احساسات په شعر او ادب کې په پراخه کچه منعکس کېږي.

۵-پښتو ادب ته د شرقي شاعرۍ ټول انواع؛ پر غزل، قصیدې، رباعي، مثنوي او مربع سربېره چې موږ یې تر دې دمخه دوره کې هم نمونې لرلې، مسدس، مثمن، ترکیب بند، ترجیع بند، ذوالقافیتین او نور ډولونه په پښتو شاعرۍ کې په پراخه کچه رواج مومي.

۶-د پښتنو ملي کیسې (لکه ادم خان او درخانۍ، دلی او شهۍ) ولیکل شوې، له نورو ژبو څخه هم ډېرې کیسې وژباړل شوې او د پښتو د کیسه ییز او حکایتي ادب پانګه درنه شوه.

۷-ددې دورې ادبیات د موضوع د رنګارنګۍ او هنري ارزښتونو له پلوه ښه بډایه او د سیمې له ادبیاتو سره د سیالۍ جوګه شول.

۸- ددې دورې شاعران پر خپلې مورنۍ ژبې سربېره په فارسي ژبه هم شعرونه ویل.

۳- رحمان بابا ادبي ښوونځی:

د پښتو پیاوړي شاعر رحمان بابا د یو ځانګړي تصوفي عرفاني ادبي سبک خاوند و، پر همدې وجه هغه له زیات ټولنیز مقبولیته برخمن شو، پر خپل وخت او راوروسته زمانه کې یې ډېر پلویان وموندل چې د بابا ادبي لاره یې تعقیب او د وخت په تېرېدو یې د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي ښوونځي بنه غوره کړه، چې په ادبي څېړنو کې د رحمان بابا تصوفي عرفاني ادبي ښوونځي په نوم یاد شوی دی.

ددې ادبي ښوونځي نومیالي پلویان: یونس خیبري، معز الله مومند، اخون ګدا، حافظ الپوري، میا نعیم متي زی، عبدالعظیم رانېزی، عبدالرحیم هوتک، مطیع الله او نور دي.

ادبي ځانګړنې:

۱-ددې ادبي مکتب پلویان زیاتره د اخلاقو او نصایحو د بیان خواته ډېره پاملرنه کوي.

۲- په ساده، روانه، خوږه او رنګینه ژبه د تصوف او عرفان د پېچلو مسلو بیانول، د ددې ادبي ښوونځي ستره ځانګړنه ده.

۳- ددې ادبي ښوونځي له لارې د عربي او فارسي ژبو کلمات، اصطلاحات، تشبیهات او استعارات پښتو شاعرۍ ته هم راننوتې دي.

۴-د پښتو شعر وده موندلې او ډېرو شاعرانو د خپلو اشعارو دیوانونه ترتیب کړي دي.

۵-په دې ادبي ښوونځی کې د پښتني چاپېریال خپل رنګونه په ځلېدو دي او د هندي سبک اغېزې په کې ډېرې نه لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-ددې ادبي ښوونځی د پلويانو شاعرانو په ځينو اشعارو کې د هنر او شاعرانه خيالونو نړۍ خپلې ځانګړنې لري، انځورونه او خيالونه يې ساده، خو ډېر ښکلي، په زړه پورې او له لوړ ادبي معياره برخمن دي.

۷-ددې ادبي مکتب پلويان واقعيتونو ته ډېر پاملرنه کوي او د خيال پلويتوب او تابعيت په کې ډېر زيات دی.

۸-ددې مکتب پلويانو پر پښتو سربېره په فارسي او هندي ژبو هم شاعري کړې ده.

۴- حميد-شيدا ادبي ښوونځی:

د پښتو د نازکخيالۍ ادبي ښوونځی د دولسمې هجري پېړۍ په اوږدو کې د هندي مکتب تر اغېزو لاندې رامنځته شوی دی. بنسټګر يې د پښتو نازکخياله شاعر عبدالحميد مومند (تر **۱۱۴۷**هـ ق پورې ژوندی) او بشپړونکی يې کاظم خان شيدا (**۱۱۳۵-۱۱۹۴**هـ ق) ګڼل شوی دی.

سره له دې چې د دوی دواړو ادبي سبکونه يو له بله څه نا څه توپير او تر يوې اندازې بېلې ځانګړنې لري او له زماني پلوه هم يو له بله څو لسيزې وړاندې وروسته دي، خو دا چې دواړه د هندي سبک د لړۍ يا ډېرو اغېزو په منلو دنازکخيالۍ لاره تعقيبوي او د ډېرو پياوړو ادبي سبکونو خاوندان کېږي، د خپل وخت يا وروسته زمانې ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران د دوی د ادبي لارې پلویتوب کوي، د دغو بېلابېلو سبکونو له ګډون څخه یو ادبي ښوونځی منځته راځي چې په ادبي څېړنو کې د ((حمید او شیدا د نازکخیالۍ ادبي ښوونځی)) نوم ورکړل شوی دی.

ددې ادبي مکتب پیاوړي استازي پر (حمید مومند) او (کاظم خان شیدا) سربېره چې ددې مکتب بنسټګر بللي شوي، قلندر اپریدی، محمدي صاحبزاده، حنان بارکزی، کامګار خټک، بېدل هشتنغری، علي خان او نور دي.

ادبي ځانګړنې:

۱-اوچت تخیل، نازکخیالي، نوښت، نادرې استعارې او تشبیه ګانې ددې ادبي ښوونځي بنسټیزه ځانګړنه ده.

۲-ددې ادبي مکتب پیروان غزل ویونکي دي او دغه ادبي ډول یا فورم یې کمال ته رسولی دی.

۳-د اشعارو موضوع زیاتره د مینې او محبت مسایلو ته وقف شوې؛ شعرونه یې له سوزو سازه ډک دي.

۴-سره له دې چې دا ادبي ښوونځی د هندي مکتب تر اغېز لاندې رامنځته شوی، پښتني ژوند او چاپېریال هم په کې په خپله بڼه انځور شوی، استعارې او تشبیه ګانې یې په دغه خم کې رنګ شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-د خیال پر نازکۍ او د مانا پر باریکۍ سربېره په الفاظو او عبارتونو کې د ښکلا، سوز او ساز پیداکول، ددې مکتب غوره ځانګړنه ده.

۶- ددې ښوونځي په شعرونو کې متلونه، عامې محاورې او سیمه ییزه اصطلاحات ډېر استعمال شوي دي.

۷-د فارسي ژبې او ادب اغېزه هم ددې مکتب پلویانو منلې ده.

۸-حکایتي ادب او له نورو ژبو، په ځانګړې توګه له فارسي څخه ژباړو ډېر عمومیت موندلی دی.

ج- فارسي ادبي ښوونځي:

نومیالي ادیب ملک الشعرا بهار په خپل مشهور اثر (سبک شناسي) کې په فارسي شاعرۍ کې په عامه توګه دا څلور ادبي مکتبونه ښودلي دي:

۱-خراساني ادبي ښوونځی

۲-عراقي ادبي ښوونځی

۳-هندي ادبي ښوونځی

۴-د مراجعت دورې ادبي ښوونځی

مخکې تر دې چې دا پورتني ادبي مکتبونه په لنډه توګه درو پېژنو، دلته یو ځل بیا ددې خبرې یادونه ضروري بولو چې دا یاد شوي ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتبونه په زیاترو پښتو ادبي څېړنو کې د (ادبي سبکونو) په نوم یاد شوي، خو ځینې ادبپوهان دا یوه تېروتنه ګڼي چې په ادبي څېړنو او لیکنو کې پرله پسې تکرار شوې او اوس هم زموږ ډېر لیکوال ادبي مکتب او سبک نه سره توپیروي او یو د بل پرځای یې استعمالوي، حال دا چې دواړه ځانګړې ادبي اصطلاح ګانې دي، دا ادبي جریانونه ادبي مکتبونه وو چې هر یوه په پراخو جغرافیوي ساحو کې نفوذ درلود او د ځانګړو ادبي سبکونو د پلویانو له یو ځای کېدو څخه رامنځته شوي او تر پېړیو یې دوام موندلی دی.

۱- خراساني ادبي ښوونځی:

دې ادبي مکتب ته کله کله ترکستاني ادبي مکتب هم ویل شوی دی. دغه ادبي مکتب په خپله پراخه لمن ک د فارسي شعر جریان له معلومې ابتدا او پیلامې نه راپېدېخوا د اوومې هجري پېړۍ تر نیمايي پورې رانغاړي او د طاهریانو، صفاریانو، سامانیانو، غزنویانو، غوریانو، سلجوقیانو او... د واکمنیو د بېلابېلو پېړیو په پوړیو کې د ځلاندو او پیاوړو ادبي بهیرونو څرګندویي کوي. ددې ښوونځي په پلویانو کې: د فردوسي، فرخي سیستاني، خواجه عبدالله انصاري، حکیم ناصر خسرو بلخي، مسعود سعد سلمان، سنايي غزنوي، انوري، خاقاني، نظامي ګنجوي، شیخ فریدالدین عطار او نورو نومونه د یادونې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي ځانګړني:

۱- واکمنو او نورو زورواکو ته د زياتو مدحو د ستاينو او قصايدو ويل.

۲-په شعر کې د کيسو او حماسو رواجېدل، لکه د فردوسي (شاهنامه) او د (خمسه نظامي) ځينې مثنوي ګانې.

۳-د غزل او اخلاقي شعرونو کموالی.

۴-په شعر کې د درنو او ثقيلو کلمو، اوږدو او مشکلو بحرونو کارول.

۵-لفظي او بديعي صنايعو ته لږه پاملرنه او د شعري سبک ساده والی.

۲- عراقي ادبي ښوونځی:

دا د فارسي ژبې د بر په زره پورې ادبي مکتب ګڼل شوی، چې د اوومې هجري پېړۍ له نيمايي څخه د لسمې هجري پېړۍ تر وروستيو پورې يې د دري ژبې په حدودو، په ځانګړې توګه د افغانستان او ايران په ځينو برخو کې، دوام موندلی دی.

ددې مکتب په نوميالیو پلويانو کې: مولانا جلال الدين بلخي، سعدي شيرازي، امير خسرو دهلوي، مولانا عبدالرحمن جامي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظ شیرازي، کمال خجندي، بابا فغاني شیرازي، وحشي باقفي او نور د یادونې وړ دي.

ادبي ځانګړنې:

۱-په دغه ادبي مکتب کې غزل ډېر د پاملرنې وړ ګرځېدلی دی.

۲- ادبي بدیعي صنایع او د شعر بېلابېل اصناف او ډولونه رواج شوي.

۳-عرفاني او تصوفي افکارو په شعر کې ډېر او ژور منعکس شوي دي.

۴-عربي لغات او اصطلاحات فارسي ژبې او ادب ته ډېر راننوتي دي، خو ددې مکتب د پلویانو د ځانګړي مهارت له مخې په شعر او ادب کې کومه پېچلتیا نه پېښوي.

۵-ددې ښوونځي د پلویانو په شعرونو کې معنوي صنایع، کنایه، ابهام او تمثیل، تشبیه او استعاره ډېر کارول شوي دي.

۶-د شعر او ادب لفظي او معنوي ځانګړنو ډېره پیاوړتیا موندلې ده.

۳- هندي ادبي ښوونځی:

د فارسي شعر او ادب دغه ښوونځی د لسمې هجري پېړۍ له پایه یا د یوولسمې هجري پېړۍ له پیل څخه رامنځته شوی، تر دولسمې پېړۍ پورې یې په ایران او تر ډېره پورې په هندوستان، افغانستان او نورو سیمو کې دوام کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ادبي ښوونځي په پیاوړو او نومیالیو پلویانو کې د: عرفي شیرازي، غني کشمیري، صایب تبریزي، میرزا عبدالقادر بېدل، میرزا اسدالله غالب او نورو نومونه د یادونې وړ دي.

ادبي ځانګړنې:

۱-د نویو او تازه خبرو لپاره هڅه.

۲-مضمون پنځونه.

۳-د لفظي او معنوي صنعتونو په زیات استعمال سره د وینا پېچلتیا او کړکېچ.

۴-په مبالغه کې غلو او افراط.

۵-د مضمون او تشبیه د رامنځته کولو لپاره له چاپېریال څخه ګټه اخیستنه.

۶-د ارسال المثل صنعت زیاته کارونه.

۷-د تخیل زیاته ژورتیا.

۴- مراجعت ادبي ښوونځی:

دغه ادبي ښوونځی د دولسمې هجري پېړۍ په وروستیو کې په اصفهان کې رامنځته شوی دی. ددې مکتب پلویانو هڅه وکړه چې ځان د هندي ښوونځي له پېچلتیا څخه وژغوري او د هغوی خلاف مضامین او موضوعات په ساده ژبه بیان کړي.

ددې چارې لپاره دوی بېرته د فارسي ادب لرغونو مکتبونو (خراساني او عراقي) ته مخه وکړه، نو ځکه ورته د مراجعت یا ((بازګشت)) ادبي ښوونځی وایي. ددې مکتب زیاترو پلویانو به د (سعدي شیرازي) او یا (حافظ) په پیروۍ شعرونه ویل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ادبي مکتب په سر لارو کې د (سید محمد شعله اصفهاني) (۱۱۲۰هـ ق مړ) (میرزا محمد نصیر اصفهاني) (۱۱۹۲هـ ق مړ) (میر سید علي مشتقا اصفهاني) (۱۱۷۱هـ ق مړ) او نورو نومونه د یادونې وړ دي. (۲۲: ۸۲-۹۲).

همدارنګه یو شمېر نور ادبي ښوونځي، سبکونه او ادبي جریانونه په ختیځ او لویدیځ کې رامنځته شوي چې دا ځو یې موږ د اساسي بېلګو په توګه یاد کړل او د ټولو څېړل یې د یو جلا اثر د لیکلو ایجاب کوي. د ځینو ادبپوهانو په نظر ادبي ښوونځي د کره کتنې له ښوونځیو یا ډولونو سره ډېر ارتباط لري. د همدې ښوونځیو د اصولو، معیارونو او پرنیسپونو له لارې یو ادبي اثر څېړل کېږي، همدا ښوونځي دي چې کره کتنې ته لید لوري، تګلوري او پرنیسپونه ټاکي. ځینو څېړونکو خو ان ادبي ښوونځي د کره کتنې د ښوونځیو او ډولونو مترادف بللي دي، موږ دلته دا څپرکی ځکه تر ډېره حده ادبي ښوونځیو ته ځانګړی کړ چې کره کتونکي ته د مرستې لاس ورکړي چې یو اثر په اسانۍ سره تحلیل او وارزوي او دا ورته څرګنده کړي چې کوم ادبي اثر د کومو ځانګړنو د شتوالي له امله له کوم ادبي ښوونځي سره اړه پیدا کوي. لوستونکو سره هم د ادبي ښوونځي معرفي دا مرسته کوي چې له بېلابېلو ادبي جریانونو، لیدلورو او تګلورو سره اشنا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځلورم څپر کي لنډيز

تر اوسه پورې چې د کره کتنې په باب بېلابېل اثار چاپ شوي دي، په هغو کې اکثرو د کره کتنې ښوونځي او ډولونه ځنګ په ځنګ څېړلي دي. خو ځینو ادبپوهانو بیا د کره کتنې ډولونه جلا څېړلي دي او ادبي ښوونځي جلا ، په هر ترتیب په هر ادبي ښوونځي کې د کره کتنې څرکونه لیدل کېږي. ځینو بیا خپله د کره کتنې ډولونه د یو ځانګړي ډول او کله هم د یوه ښوونځي په توګه څېړلي دي. په دې ډول د کره کتنې ډولونه، ښوونځي او همدارنګه د ادبي ښوونځیو څېړنې ته لا زیاته اړتیا ده. کره کتونکو او ادبپوهانو د ادبي ښوونځیو په لړ کې ګڼ شمېر ادبي ښوونځي پېژندلي، چې ځینو ته به یې موږ اشاره وکړو. دا هغه ښوونځي دي چې په نړۍ کې د زماني په بهیر کې رامنځته شوي او زیات مطرح دي:

کلاسیزم: دا هغه هنري ادبي ښوونځی دی، چې د اروپا د هنر او ادبیاتو په ډګر کې یې لړۍ ډېر درې پېړۍ (له پنځه لسمې تر اته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمي پېړۍ) پورې رواج درلود. د لرغوني زماني د اثارو مطالعه او تقليد ددې ښوونځي ځانګړنه ده. (بوالو)، (پاسکال)، (لافونتن)، (جان مليتون)، (درايدن)، (الفيري) او (ګلدوني) ددې ښوونځي غوره استازي دي.

رومانتيزم: دا هغه ادبي ښوونځی دی چې د اتلسمې پېړۍ په پای کې د کلاسيک ادبي ښوونځي د مخالفت له امله په اروپا کې رامنځته شو. لوړ تخيل، د ښکلا ستاينه، د خيال او فکر ازادي ددې ښوونځي ځينې ځانګړنې دي.

رياليزم: دغه ادبي ښوونځي د نولسمې پېړۍ تر لومړۍ نيمايي وروسته په اروپا کې رواج وموند او د اروپا د خلکو پاملرنه يې له خيالي او رومانتيکو افکارو څخه د ژوند واقعيتونو ته واړوله. عيني واقعيتونه او د ژوند پېښې لکه څنګه چې دي، په دې ښوونځي کې همغه شان منعکسېږي.

ناتوراليزم: دا ادبي مکتب د نولسمې پېړۍ په پای کې په فرانسه کې رامنځته شو او د شلمې پېړۍ تر لومړيو يې ډېره وده او پراختيا وکړه. ددې ښوونځي پلويانو باور درلود، لکه څنګه چې علمي مسايل څېړل کېږي، دغسې بايد د ليکوال اثار هم د هغه د ژوند او چاپېريال د شرايطو په رڼا کې تر څېړنې او کره کتنې لاندې ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمبولیزم: دا هغه ادبي ښوونځی دی چې د نولسمې پېړۍ په پای کې د (ریالیزم)، (ناتوریالیزم) او (پارناس) ادبي مکتبونو پر خلاف، په فرانسه کې رامنځته شو. دا ښوونځی په شعر کې هېڅ ډول قید و بند نه مني. دوی په رمز، نښو او اشارو کې خپل مفهوم وړاندې کاوه.

د پورتنیو ښوونځیو ترڅنګ د سور ریالیزم، اګزسیتانسیالیزم، سینتمنتالیزم او ځینې ښوونځي هم ډېر مطرح دي.

په پښتو او دري ژبو کې هم یو شمېر ادبي ښوونځي مطرح دي. په پښتو کې د روښان ادبي ښوونځی، د خوشال ادبي ښوونځی، د رحمان بابا ادبي ښوونځی، د حمید-شیدا ادبي ښوونځی مطرح دي. په فارسي کې بیا خراساني، عراقي، هندي او د مراجعت ادبي ښوونځی ډېر زیات مطرح دي.

پر دې سربېره ځینې نور ادبي ښوونځي هم د زماني په بېلابېلو پړاوونو کې مطرح وو، لکه فورمالیزم، پارناس، امپرسیونیزم، کونستروکتیویزم، اوربانیزم، دادایزم، نانیمیزم او نور... چې موږ ورته پر خپل ځای نغوته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-په لویدیځ کې کوم ادبي ښوونځي زیات مطرح دي؟

۲-پښتو کې د مطرحو ادبي ښوونځي نومونه واخلئ؟

۳-د خوشال بابا د ادبي ښوونځي ځانګړنې په ګوته کړئ؟

۴- په فارسي ژبه کې د عراقي ادبي سبک ځانګړنې په ګوته کړئ؟

۵-د کلاسیزم او رومانیزم ادبي ښوونځیو غټې ځانګړنې کومې دي؟

۶-د ریالیزم او ناتوریالیزم ښوونځیو مخکښان څوک دي؟

۷-سور ریالیزم او اګسزسیتانیسالیزم ادبي ښوونځي چا رامنځته کړل؟

۸-د خوشال، رحمان بابا او حمید ادبي ښوونځیو پلویان څوک دي؟

۹-په فارسي ادب کې کوم ښوونځي زیات مطرح دي؟

۱۰-د هندي ادبي ښوونځي ځانګړنې څه دي او پلویان یې څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- هر محصل دې په دې څپرکي کې يو ياد شوی ادبي ښوونځی په خپله خوښه انتخاب او د هغه په باب دې تفصيلي ليکنه وکړي.
- هر زده کوونکی دې د خوشال، رحمان بابا او حميد په پلويانو کې د يوه تن اثار تحليل او وارزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم څپرکی

کره کتنه په پښتو ادب کې

لکه څنګه چې مو په تېرو برخو کې یادونه وکړه ادبي کره کتنه تر ادبیاتو وروسته رامنځته کېږي. که پر یوه مهال هم رامنځته شي، نو لومړی به یو ادبي اثر وي او بیا کره کتنه. که ادبي اثر موجود نه وي، نو کره کتنه به پر څه شي وشي؟ د یوه ادبي اثر تر لیکنې او د ادبي تجربو تر مسلسل تکرار وروسته د کره کتنې اړتیا پیدا کېږي، یو ادبي اثر هم هغه وخت د یوه فورم بڼه خپلوي چې ډېر اثار په یوه واحده بڼه تر ځینو ورته اصولو، قواعدو او معیارونو لاندې ولیکل شي. کره کتنه هم د یوه علم په توګه د یو ډول اصولو او پرنسیپونو مجموعه ده، چې اساس یې خپله د یوه ادبي اثر په اصلي جوهر کې خوندي دی. پښتو شفاهي ادبیات طبعاً تر لیکنیو ادبیاتو دمخه راټوکېدلي دي. ګړنۍ کره کتنه هم تر لیکنۍ هغې دمخه رامنځته شوې، خو څرنګه چې ګړنۍ کره کتنه ګړنۍ وي، نه لیکنۍ، ځکه خو یې اوس موږ کومې لیکنۍ بېلګې په لاس کې نه لرو. البته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ګړني ادب کې د محتوا له پلوه د کره کتنې ډېر ځرکونه لرو. دلته غواړو د تاريخي تسلسل له مخې په پښتو ادب کې کره کتنې بهير ته کتنه وکړو. دلته غواړو د تاريخي تسلسل له مخې په پښتو ادب کې د کره کتنې بهير ته کتنه وکړو.

الف- پخوانۍ دوره:

پښتو ليکنی ادب چې ځرګنده بېلګه يې د امير کروړ سوري له شعره پيلېږي، محتوايي پانګه يې ويارنه ده، تر هغه وروسته په منظوم ادب کې ځينې داسې شعرونه شته چې په خپله محتوا کې د نقد تومنه لري، د (شيخ رضي لودي) او (نصر لودي) شعري مناظره يا تبادله هغه بېلګه ده چې د انتقاد، نيوکې او کره کتنې ځرک په کې شته. د دې کلام بېلګې دا دي:

د شيخ رضي لودي د کلام بېلګه:

((د الحاد په تور دې ترپلل — ګروه دې زمونږ وکوراوه
مونږ رونلې په زيارنه — تا په تور وتوراوه
لرغون ولې ګروهېدلې — چې دې ګوښې اړاوه
هغه ګروه دې اوس اړه کړ — چې پلرو دې رڼاوه
لودي ستا په نامه سپک شو — که هر څو مو درناوه
نصره نه مو يې له کهاله — لودي نه يې په کاوه
زمونږ رغا ده ستا له ګروهه — د ورځلوی په رغاوه.))
(۲۸: ۷۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پټې خزانې له مخې شیخ رضی لودي، د شیخ حمید لودي د پاچاهۍ په زمانه کې د اسلام د مقدس دین د تبلیغ لپاره پښتونخوا ته تللی، دی دوه کاله په کسي غره کې ګرځېده او ډېر خلک یې مسلمانان کړل. شیخ رضی لودي ته دا مهال خبر رسېدلی و، چې دده د تره زوی (نصر لودي) له اسلامه اوښتی او د الحاد لاره یې غوره کړې ده، نو ځکه یې پورتنی شعر ورته ووایه. کله چې دده دا شعر (نصر لودي) ته ورسېد، نو هغه ژر غبرګون وښود او دده د شعر په ځواب کې یې دا شعر ووایه:

((د الحاد په تور تورن شوم　　　زه لرغون خو ملحد نه یم

زما دښنه هسې تورا کړي که ملحد یم د دښنه یم

له اسلامه نه ترپلمه　　　تورانو ځخه په ترپله یم

ګروه مې هغه لرغون دی　　　اوس هم کرور په لرغونه یم

د اسلام پر هسک به ځلم　　　و تورانو ته تیاره یم

د لودي زوی سنتي یم　　　د حمید له لور کهاله یم

تورانې دښن چې وایي　　　زه له ګروهه په اړه یم

دا یې تور تاسې دروهوي　　　زه مومن ستاسې په تله یم

د دښنو ویناوې مغره　　　زه لودي یمه ځو زه یم.))

(۲۸: ۷۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دواړه نظمونه چې د سوال و ځواب په بڼه راغلي، په پښتو لرغونو نظمونو کې هغه نظمونه دي چې پر یو بل په کې نیوکې، تنقید او د هغو معقول ځوابونه لیدل کېږي.

د ابو هاشم ابن زید السرواني په لومړنۍ منظومه ژباړه کې هم د نقد څرک شته:

((ژبــه هــم ښــه وینــا کانــدي چــې یــې وینــه
د خاونـــــد پـــــه لاس کـــــې زر او درهمونـــــه
ژبـــور ورلـــه ورځـــي وینـــا یـــې اوري
د درهـــم خاونـــدان تـــل وي پـــه ویاړونـــه
کـــه درهـــم یـــې ځنـــې ورک ســـو ســـي نتلـــی
پـــر نـــرۍ یـــې وي پـــه خـــړو پېژندنـــه
کـــه بـــدای ســـونې وبـــولي خلـــک وایـــي
دا وینـــا ده رښـــتاینه لـــه رښـــتونه
کـــه بېـــوزلی ووایـــي رښـــتیا خبـــره
نـــور ووایـــي دا خـــو ســـونې دی تېرونـــه
هـــو درهـــم ښـــندي هـــر چـــا لـــه لویـــه برخـــه
د درهـــم د خاونـــد هـــر ځـــای پرتمونـــه
در هـــم ژبـــه ده کـــه څـــوک ژبـــور کېـــږي
ده وسـله کـه څـوک پـرې کانـدي قتالونـه.)) (۳۰: ۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ژباړل شوي شعر کې د ټولنې د افرادو له خوا ، مادي شیانو ، پیسو او مالي پانګې ته پر زیات احترام، سرټیټې او ارزښت نیوکه شوې ده، شاعر، خلک اخلاقي ارزښتونو ته رابولي او په ټولنه کې د مادیاتو پر نامعقول رول باندې نیوکه کوي. که څه هم دا شعر یوه عراقي شاعر (محمد ابن خلاد) ویلی دی، محتوا یې هم د هغه وخت د عربي ټولنې ټولنیزو واقعیتونو ته ورګرځي، خو شاعر دا سې ټاکلې محتوا ته اشاره کړې، چې په هره ټولنه کې د همدې یو شان ارزښت لرونکې ده. له هغه وخته نږدې دولس سوه کاله تېرېږي، خو بیا هم دا محتوا نه ده بدله شوې او تقریباً په همدې بڼه کارول کېږي.

د (شیخ اسعد سوري ویرنه هم د نقد ځینې ځانګړتیاوې لري، له فلکه ګیله، پر ناخوالو انتقاد ، له ظلمه فریاد او نور هغه څه دي چې په دې قصیده کې د نقد څرک لګوي:

((د فلـــک لـــه چـــارو څـــه وکـــړم کوکـــار
زمولـــوي هـــر ګـــل چـــې خانـــدي پـــه بهـــار
هـــر غټـــول چـــې پـــه بیـــدیا غوړیـــده وکـــا
ریـــژوي یـــې پـــاڼې کانـــدي تـــار پـــه تـــار
ډېـــر مخونـــه د فلـــک څپېـــړه شـــنه کـــا
ډېـــر ســـرونه کـــا تـــر خـــاورو لانـــدې زار
د واکمـــن لـــه ســـره خـــول پرېباســـي مـــړ شـــي
د ببوزلـــو وینـــې تـــوی کانـــدي خونخـــوار

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه تېرى څه ظلم کاندې اى فلکه !
ستا د لاسه نه دى هېڅ ګل بې له خار
په ويرژلو، لورنه کړې په زړه کراړيه
پر نتليو اوروې د غم ناتار
کله غورځوې واکمن له پلازونو
کله کښېنوې په خاورو کې بادار
زموږ پر زړونو دې نن بيا يو غشى وويشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار

پر سوريو باندې وير پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړى په بل دار.)) (۲۸: ۴۰-۴۸).

(شيخ اسعد سوري) د (امير محمد سوري) د دربار شاعر و او کله چې (اميرمحمد سوري) د (سلطان محمود) د لښکرو په لاس اسير او بيا د ډېر ظلم له امله مړ شو، ده دا قصيده ويلې وه، په دې قصيده کې د زمانې پر جبر په دې خاطر انتقاد شوى، چې ولې عدل او انصاف په کې نه شته. له فلک نه شکايت شوى چې له دليل پرته تنکي ګلان رژوي. که څه هم دا قصيده په خپل ذات کې يوه ويرنه يا مرثيه ده، خو د قصيدې په منځ کې ګڼشمېر داسې بيتونه شته چې انتقادي او کره کتنيزه روحيه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لرغوني دوره کې نور هم داسې نظمونه او شعرونه شته چې د نقد ځرک ترې لګي، خو اوس راځو منځنۍ دورې ته:

ب- منځنۍ دوره:

د پښتو ادبیاتو منځنۍ دوره له پیر روښان او د هغه د پلویانو د اثارو له مهاله پیلېږي. د روښاني پیر شاعرانو او ناظمانو په کلامونو کې هم د نقد ډېر مواد شته او کله چې د روښاني غورځنګ پر ضد د (اخوند درویزه) تحریک پیل شو، نو بیا د دواړو خواوو له خوا د یو بل پر ضد لیکنې وشوې، خپله د (اخوند درویزه) (مخزن الاسلام)، د (پیر روښان) د (خیرالبیان) پر وړاندې یو غبرګون دی. د روښان او د هغه د پلویانو او همدارنګه د اخوند درویزه او د هغو د پلویانو تنقیدونو اکثره مذهبي محتوا درلودله، اساس یې هم پر مذهبي اساساتو د نظریاتو اختلاف و، ادبي یا هنري برخه یې ډېره بډایه نه وه، خو بیا هم د نثر او نظم په بڼه دواړو خواوو یو پر بل تنقیدونه کړي دي. دغه راز د هر یو پلویان او یو بل هم ارزولي دي.

د روښاني پېر شاعر (دولت لواڼی) د (میرزاخان روښاني) په باب وایي:

هېڅ افغان ده غوندې شعر کړی نه دی
دی په خپل عصر کې له هر چا نه بهتر و.

د علي محمد مخلص په باب وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شــاه طبعانو يې زده قدر

ښـــه کــلام دُر عــدن دی

هـــمه دان مخلص دولته

ددې درو پـــه سفتن دی.)) (۲۳: ۱۷۰).

د اخوند دروېزه او د هغه د پلويانو له خوا پر روښان او د هغه پر پلويانو نيوکې زياتره د مذهبي مسايلو پر محور راڅرخي، که پر اثارو يې هم نيوکې کړي، نو د مذهبي ملاحظاتو له مخې دي، هنري جوهر او يا د کلام د ښکلاييز اړخ له مخې نه وې.

خو کله چې د خوشال بابا پېر ته راځو، نو دلته خپله خوشال د يو مفکر او نوښتګر سترګور کره کتونکي په توګه څرګند بږي، څرنګه چې خوشال بابا د کره کتنې په برخه کې ډېر ګټور او اساسي کار کړی، نو دلته لازمه ده چې پر کره کتونکي خوشال او دده پر انتقادي روحيې زيات بحث وکړو.

خوشال تر هر چا د مخه کره کتنه له خپله ځانه پيل کړې ده:

((د خوشال بابا ژور او تېز نظر د ژوند هره خوا او د هنر بېلابېل ډګرونه په خپل کلام کې رانغاړلي دي، داسې يې کره کتنه، نيوکه او بيا د سمون لاره هم له ياده نه دي ايستلې. خوشال بابا لکه څنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د پښتو ژبې او ادب پـلار ګڼـل کېـږي، داسې پـه علمـي، ټولنيز، ادبي او سياسي ډګر کې هم يو ستر او ژور کره کتونکی دی.

لـه يـوې هنـري ښـکارندې (شعر) څخـه رانيـولې بيـا تـر يـوې لـوړې ټولنيزې پېښې او عمل پورې چې هر يـو دده پـه نظر نيمګړی معلـوم شـوی، هغـو تـه يې د انتقـاد ګوتـه نيـولې او بيـا يـې د سـمون لاره هـم ورپه ګوته کړې ده.

خوشال بابا يو زړور کره کتـونکی و، نـه يې د چا مـدح کولـه او نـه يې ځانستاينې ته اړتيا لرله، خوشال له فکري، اقتصـادي او ټولنيز پلوه په داسې يو دريځ کې و، چې د سالم انتقاد لپـاره يې وړ صفتونه او ظرفيتونـه لـرل، نـو ځکـه خـو ده لـه خپـل ځانـه نيـولې تـر خپلـو اولادونو، کورنۍ، قبيلې او ټولو پښتنو پـورې څـه شـی چې پـه کې د انتقاد وړ وو هغه يې څرګند کړي او نيوکـه يې پـرې کـړې، همداسـې يـې پـه ادبـي او سياسـي برخـه کـې د سـمون او اصـلاح لپـاره ډېـرې نيوکې کړې دي. د خوشـال بابـا د نيـوکې محتـوا ځکـه پـر خلکـو ښـه لګېږي چې حقيقتونه څرګندوي او د رښتيـاينې پر بنسټ ولاړه ده.

بابا دومره اخلاقي جرئت لري، چې که په ځان کې يې هم نيمګړتيـا وي هغه نه پټوي او په ډاګه يې وايي:

((د مغـــول نمـــک مـــې وخـــوړ شـــېبې پېـــړۍ
مـــا د زړو پکـــې روغـــې کـــړې بېـــړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

رعیت مې یوسفزیه درست ختېک وو
په عزت او په حرمت کې یې څه شک و
د مغول لپاره ما توري وهلې
پښتنو به راته کړې ډېرې کنځلې.)) (۲۹: ۲۸۳).

یادا چې:

چې منصب مې د مغول خوړ یو ملک وم
چې منصب د مغول نه شته اوس ملک یم.

خوشال بابا بیا په دویم ګام کې پر خپلو ځینو زامنو او د کورنۍ پر غړو چې دده پر وړاندې په ناحقه راولاړ شوي یا یې نافرماني کړې او یا هم د خپل ولس پرضد ودرېدلي، سخت انتقادونه کړي او د هغو شخصیتونه یې څېړلي، شنلي او څېرې یې ورته څرګندې کړې دي:

((نا خلف مې حواله کړ په تقدیر
نصیحت وربانــدې نــه کاندي تاثیر
خوی خصلت چې ازلي وي نه نورکېږي
په ارشاد او په تلقین د کامل پیر
بد فرزند دې خدای د هېچا پیدا نه کا
په خصلت یې پلار په ځان دی مور په ویر.)) (۲۰: ۳۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دا چې:

((زمـــا زویـــه د ننـــګ نـــه دي غړېتهـــار دي
پـــرې پـــوهېږم چـــې همـــه واړه مـــردار دي
نـــه یـــې لویـــه اندېښـــنه نـــه یـــې لـــوی کـــار شـــته
د مغولـــــو وطبـــــاخ وتـــــه تیـــــار دي
د منصـــب د اضـــافو خبـــرې کانـــدي
پـــه عـــزت، پـــه حرمـــت کلـــه خبـــردار دي
اتفـــاق، یګـــانګي یـــې ســـره نـــه شـــته
همګـــــي روان پـــــه بېلـــــه بېلـــــه لار دي
نـــه د نـــوم دي نـــه د شـــرم نـــه د ننـــګ دي
اندېښـــنې یـــې د نـــاکس، د ناســـردار دي
شـــکایت لـــه نـــورو مـــه کـــوه خوشـــاله
چې خپل زویه هم په ننګ له تا ویزار دي.)) (۹: ۴۳۹).

***

چـــې پیـــدا دي همګـــي زمـــا لـــه ځانـــه
کـــه پنځـــوس دي کـــه شـــپېته دي داغ د زړه دي

***

یـــو و پـــلار نیکـــه تـــه نـــه شـــو
همګـــــي د مـــــور پـــــه شـــــان

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

اشرف سر تر سره نفس اماره دی
په حسد په حماقت کې اواره دی

***

د مور پلار نیکه ته نه دي
دا ناکس دي لا بل شان
په ژوندون مې خپل ځای ورکړ
باندې زه شوم مهربان

***

یو خو لا په کې افت شول تر دا میانه
څوک ((بهرام)) غوندې بدبخت بخیل شي

***

چې هېڅ کار نیولی نه شي استوار
په شامت یې خېلخانه شي تار په تار
څوک ((سدو)) غوندې نامراد عبدالزوجه شي
په تنګسه له خپله پلاره شي ویزار
څوک ((مالو)) غوندې((جلو))غوندې پیدا شي
سراسر واړه نابود او نابکار.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـــرګ د نــــا اهلـــو ســـبا بېګـــــاه غـــــواړم
دعـــــــــا مــــــــــې داده الله غـــــــــواړم
زمــــا توبــــه ده د بهــــرام لـــــه خيــــره
دده لـــــه شـــــره امــــان پنــــاه غـــــواړم.

***

زمــــا زړه لــــه چـــا نـــه روغ نــــه دی بهرامـــه
د هرچـــا ســـره مــــې زيســـت دی لــــه ناکامـــه
نـــور دې نـــوم زمـــا پــــه زويـــو کـــې حســـاب مـــه شـــه
د خوشــــال ختــــک وينـــــا پـــــه دا تمامـــــه.

***

چـــې پـــه ځـــای يـــې نـــا قابـــل زويـــه خـــانې کـــا
د خوشــــال خـــاطر پــــه دا پــــاره پـــاره دی.

لکه څنګه چې خوشال خان پر خپل ځان او هم پر خپلو زامنو نيوکه کوي او نيمګړتياوې يې رابرڅېره کوي دا سې پر خپلې قبيلې (ختکو) هم نيوکې او انتقادونه لري او د هغو له ځينو عملونو او نيمګړتياوو څخه هم ناخوښي څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــــه ختټکـــو نــــه مــــې هـــومره زړه نـــا خوښ دی
چـــــې تو بــــه د همګـــــي ختټـــک لـــــه نامـــــه
د نعمــــــت پــــه قـــــدر هــــېڅ خبـــردار نــــه دي
نــوم ختټــک بــه مــې خــلاص نــه وي لــه انعامــه
ختټـــــک واړه د دودام دي کــــــه يـــــې ګـــــورې
ځــوک بــه ځــه غــواړي د خپلــو لــه دودامــه
د وفـــــا پــــــه ځــــاى همـــــه واړه جفـــــا ده
چـــې بــه ماتــه رســېده لــه خپلــه قامــه
کــه پــه تــوره ختټــک خپـل کـړې ګنـې خپـل شـي
کنــه هــېڅ بــه يــې خپــل نــه کــړې لــه اکرامــه.

***

چـــــې زمـــــا اختيــــار يــــې خــــوار کــــړ
خــــداى دې خــــوار هغـــــه ختټـــــک کـــــا.

***

((درســـــــت ختټــــــک زمـــــا پــــــه دور
نـــــــامور شـــــــو پـــــــــه دوران
کــــــه ختټــــک پـــــه مځکـــــه پـــــروت و
پـــاس مـــې يـــوور پــه اســمان.)) (۱۳: ۳۱-۳۲).

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفحـــص کـــه څـــوک د خـــوږ زړونـــو کانـــدي
د خپـــل قـــام لـــه لاســـه ورک خوشـــال خټـــک دی.

خوشال بابا د خټکو تر انتقادي دايرې او نيوکې وروسته، پښتانه په خپله انتقادي دايره کې داخل کړي او هغه نيمګړتياوې چې په پښتنو کې دي هغه يې يوه يوه څېړلې ده. په پښتنو کې به د خوشال بابا غوندې هېڅ داسې بل لوی ليکوال تر سترګو نه شي، چې د بابا په څېر د پښتنو پر رواني چلند او ټولنيز ژوند بلد وي او هغو ته يې په خپلو اثارو کې په دې کچه ځای ورکړی وي. خوشال بابا د خپل فطري بغاوت او ژور فکر له مخې د پښتنو نيمګړتياوې هم څېړلي او نيوکې يې پرې کړي دي. د خوشال بابا اثار د پښتنو د ژوند هنداره دي، چې د هغوی ښېګڼې او بدګڼې ټولې په کې په ښه روښانه ډول ځرګندېږي:

لېوني شول پښتانه په منصبونو
خدايه ما ژغورې له هسې غضبونو.

***

پښتـــانه لکـــه مګـــس وربانـــدې ګرځـــي
ورتـــه ايښـــی دی مغـــل د حلـــوا تـــال.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

شـــــرم دی ننــــــګ دی کــــــه ډار د ســــــر دی
ســــمه مــــــې پرېښــــوه ځــــای مــــې غــــر دی
پښـــــتانه واړه دمغــــول شــــــوروا خـــــوري
ماتــــــه یــــــې پــــــاتې دا شــــــور و شــــــر دی.

***

پښـــــتانه پــــه عقــــل پوهــــه څــــه نــــاکس دي
کوتــــــه ســــــپي دقصــــــابانو د جــــــوس دي
اوبښ لــــه بــــاره پــــه ولجــــه پــــه کــــورورغلــــی
پــــــه ولجــــــه د اوبښ د غــــــاړې د جــــــرس دي.

***

درســــت جهــــان پــــه ناپوهــــانو ســــره ډک دی
ولـــــې زیـــــات کـــــه پکـــــې وګـــــورې افغـــــان دی.

***

کـــــه رښــــتیا وایــــم شېرشـــــاه دا هســـــې نــــه و
لکـــــه مـــــوږ یـــــو نـــــن پیـــــدا لـــــه کوهســـــتانه
پښــــتانه چــــې بــــې ننګــــي کــــا څــــوک یــــې څــــه کــــا
ګورســــــتان لـــــره بـــــه درومـــــو لـــــه ارمانـــــه.

***

((کــه پــه نــور خلکــو کــې ښــه ســړي مونــدل شــي
ولـــــې ښــــــه ســــــړي بــــــه لـــــږ وي افغانــــــان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره چار د پښتانه ترمغل ښه ده
اتفاق ورسره نه شته ډېر ارمان
د بهلول او د شېرشاه خبرې اورم
چې په هند کې پښتانه وو بادشاهان
شپږ او اووه پيړۍ يې هسې بادشاهي وه
چې په دوی پورې درست خلک وو حيران
يا هغه پښتانه نور وو دا څه نور شول
يا د خدای دی اوس دا هسې شان فرمان
که توفيق د اتفاق پښتانه مومي
زوړ خوشال به دوباره شي په دا ځوان.)) (۱۱: **۱۵۳-۱۵۴**).

***

پښتانه د ادم زاد له زاده نه دي
د عفريت دی که د ديو دي که د دد دي.

خوشال بابا د پښتنو ترڅنګ مغول هم د خپل انتقاد په دايره کې شامل کړي دي. د خوشال بابا د ژوند او مبارزې يوه زياته برخه له مغولو سره په دوستۍ اودښمنۍ کې تېره شوې ده. لکه څنګه چې بابا ته پښتانه معلوم وو، داسې ورته مغول هم ښه معلوم وو. نو ځکه خو يې د هغوی ظلمونو، بدو عملونو او نورو نيمګړتياوو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـم نغوتـه کـړې او انتقادونـه يـې پـرې کـړي دي. مغـول پاچـا (اورنګزېب)، چې د خوشال بابا د سياسي مبارزې يو اړخ ورسره تړاو لري، د بابا په کلام کې ډېر زيات ياد شوی او غندل شوی دی او همدارنګه نور مغول هم.

تفـــاوت د خپـــل پـــردي وربانـــدې نـــه شـــته
کـــه يـــې ګـــورې اورنګزېـــب بادشـــاه ګمـــراه دی
دا لاځـــه چـــې هندوســـتان تـــوره تيـــاره ده
پـــه هـــر ځـــای دده د خويـــه بويـــه اه دی
د اورنـــګ بادشـــاه پـــه دور ارام نـــه شـــته
چـــا ويـــل چـــې جهـــان ځـــای د ارامګـــاه دی
کـــه زينـــت و تـــه يـــې ګـــورې يـــو يزيـــد دی
کـــه طاعـــت و تـــه يـــې ګـــورې اهـــل الله دی.

***

وخـت د اورنـګ شـاه دی　　د هر چا تسپې په لاس دي
خـداى(ج) ځيني خبر دی　　په اخلاص که په لباس دي

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

((پـــلار يـــې پـــه بنـــد ، ورور يـــې بنـــد بنـــد کـــړ
ځـــان يـــې هـــم شـــيخ، هـــم دانشـــمند کـــړ
اوس پـــه غـــزا کـــې خپـــل ځـــان غـــازي بـــولي
پـه ځـو ځـو رنـګ يـې، خپـل ځـان ځرګـند کـړ.)) (۱۰: ۱۷).

***

خانـــــان يـــــې واړه تـــــلاوت خـــــوان کـــــړل
د هنـــــد هنـــــدوان يـــــې دانشـــــمندان کـــــړل
وخـــت داورنـــګ دی عمـــل يـــې هـــيڅ نـــه شـــته
خـــو کتابونـــه يـــې پـــه عـــالم ګـــران کـــړل.

***

ددې دور شـــيخان ډېـــر دي لـــور پـــه لـــور
اورنګزېـــب بادشـــاه د واړو دی انځـــور
پـــه هغـــه چـــاړه قلـــم ســـازکا قـــرآن کښـــي
پـــه هغـــه چـــاړه شـــهرګ پـــرې کـــا د ورور.

***

نو ځکه خو خوشال بابا دداسې واکمن اطاعت نه کوي:

اطاعت د اولوالامر ځکه نه کړم

خليفه د زمانې په زړه کافر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د نورو مغولو په باب هم انتقادونه لري:

د هند په تخت چې عالمګير کېناست
پــه خـلکو کاږي د اسمان پـرېـــوت.

بابـا د مغولـو پرضـد پـه مبـارزه لاس پـورې کـوي او د پښـتنو د يووالي هيله کوي، چې ټول پښتانه بايد له کندهار تر اټکه د ننګ په کار کې پټ او ښکاره سره يو شي، چې د مغولو له ستم نه ځان خلاص کړي.

ټـــول پښــــتون لــــه کنــــدهاره تــــر اټکـــــه
ســــره يـــو د ننـــګ پـــه کـــار پـــټ او اشـــکار.

***

ناګهـــــاني پـــــه دا ملـــــک فســـــاد بنيـــــاد شـــــو
د مـــــا هـــــم د تلافـــــۍ کـــــار را پـــــه يـــــاد شـــــو

***

نـــــن د وارو پښــــــتنو پـــــه ننـــــګ ولاړ يـــــم
دا چـــې هســـې پـــه هـــر در هـــر درنـــګ ولاړ يـــم
چـــې پښـــتون شـــوم پـــه دا هســـې ســـپينه ږيـــره
نـــور مـــې خـــدای مـــه کـــړه مغـــول وايـــم پـــه خيـــره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

و مغـــول و تـــه بـــه نـــن کـــړم اتـــک پولـــه
ملـــک بـــه خـــلاص کـــړم د مغـــول لـــه غالـــه غولـــه.

خوشال بابا نه یوازې په ټولنيز ژوندانه کې د ټولنيزو نيمګړتياوو نقاد دی او پر دغو برخو يې نيوکې کړي، بلکې پر هغه چا يې هم سختې نيوکې کړي، چې د ريا عبادت يې د خپل ژوند د اړتياوو د خړوب وسيله ګرځولې او خلک پرې تېرباسي. خوشال تل دا ډول شيخان غندلي او له دې ډول ملايانو سره يې ورانه ده.

حقيقـي سـجده هغــه ده چــې د يــار پــه لــور يــې کــړې
و کعبـې تــه چــې سـجده شـي دا سـجود دی مجـازي.

***

هر چېرته چې ګرځې په لاحول ورنه تېرېږه
سل بلا په زړه کې سل دانې تسپې په غاړه.

***

د ابلـــيس غونـــدې مکرونـــه يـــې پـــه زړه کـــې
پـــه فريـــب کـــې تـــر ابليســـه لا مـــاهر دی.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر دي چې تر تا نه، خپل ځان ملک کا
په ښو خبرو، ځان په فلک کا
نعوذ بالله، چې ښه يې ځير کړي
شيطان تر ځان پورې، لکه کودک کا.

***

په خوله يې ذکر په زړه کې نور فکر
فساد د دور دانا شيخان دي

***

((چې د کنز د قدوري شي ځان ملا کا
هر حلال حرام په ځان باندې روا کا
نه د کنز په دقيقو څه خبر شوي
نه په مخ د قدوري مبصر شوي
کتابونه په سر کېږدي ځان ملا کا
په هر کلي علت ګرځي تګي غلا کا
کېني شرع پرېکوي په رشوتونو
ځان قاضي کا په غلط روايتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

و هرچاته مسلې د سخاوت کا
خپله خونه ډکوه بله غارت کا
په مسجد راځي پنځه وخته اذان کا
چې ذکات سرسایه نه وي مسجد وران کا
د میراث مالونه خوري له ظالمانو
نوم په ځان باندې کېږدي د عالمانو
په دا هسې علم برند کښېني ملا یي
و عالم ته میراث خور د انبیا یي
نه یې کښل زده، نه لوستل زده، تل تګل کا
تعویذونه ورکوي په دروغ کښل کا
په ناروغ یې خوښي لا زیاته تر روغ شي
ځښت، تعویذ، دعا، هیکل کې په دروغ شي
لا رنځور غریب صحت نه وي موندلای
چې اخون وي اخیستو ته ورنیولای
که په ورکړه کې څه درنګ څه خو تعطیل وي
په غوغا په شور و شر یې قال و قیل وي
چې دا زر هسې ناسازې کا اغازې
خپل مقصود مطلوب حاصل کا په ناسازې
چې څوک ترس له خدایه نه کاندي غلول کا
اس به پر بېږدي زین به باندې په جاهل کا.)) (۱۲: ۳۴-۳۶).

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

په خوله کلیمه لولي نمونځ روژه کاندي کافر شته
دعوې کا د شیخیه، تر شیطانه لا بتر شته
له کوره لوټه واخلي، استنجا لره روان شي
تقوی تر هسې حده، په ولجه یې وړي که زر شته
یوځای الوده نه دی په دا هسې دروېشانو
په دا دور که ګورئ دا ناپاک په هر کشور شته
چې خاص د زماني دي حال یې دادی، نور وګړي
د غوا وو د خرو د کلي دی خالي نوم باندې بشر شته
چې حال د پرهېزګار و سراسر واړه دروغ شو
رښتیا غواړي له چانه چیرته پاتې دا هنر شته.

***

شیخان چې هسې اوږده نمونځونه کا
په کې باغونه اسونه جونه کا
په کې رنګین رنګین ګنډي وریښمین سکڼي
په کې د سپینو د سرو ګنجونه کا.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمـــــونځ، روژه چــــې د ريــــا د پـــــاره کېــــږي
لـــــه اســــمانه بــــه لعنــــت بانـــــدې اوربــــږي.

***

کتابونــــــه د اســــــمان د ځمکــــــې لــــــولي
پـــه عمــــل يـــې فـــرق د ځمکـــې د اســـمان دی.
پــــه بــــاطن يـــــې زړه ګومـــــان ســــره تړلــــی
پـــــه ظـــــاهر ويــــل پــــه ژبــــه مســــلمان دی
پــــه خبــــرو کـــې يـــې فـــيض مونــــده نــــه شــــي
مذبــــذب پــــه قــــول پــــه عهــــد پــــه پيمـــان دی
پــــه طاعـــت پــــه عبــــادت کـــې کـــه بلعـــم شــــي
پــــه اخــــر انــــس پــــه نغوتــــه بــــې ايمـــان دی
زه خوشـــــال ختـــــک بنــــــده د هغـــــه چــــايم
چـــې يـــې رو د زړه د خـــولې ســـره يکســـان دی.

***

تــــل قـــــرآن د وړانـــــدې ايښــــی قـــــرآن لــــولي
ولـــــې هـــــيڅ عمــــل يـــــې نــــه وي پـــــه قـــــرآن.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا د يو لوی مفکر او سالار اديب په توګه، ادبي برخې هم له نظره نه دي غورځولي، د خپلو ليکوالو ادبي نيمګړتياوو ته يې هم ګوته نيولې، آن پر داسې ليکوالو يې نيوکې کړي، چې تر ده وړاندې پرې چا د انتقاد جرئت نه شو کولای، خو ده د خپل فنان ذهن او ژور ليد له مخې د هغوی اثار وتلل او نيمګړتياوو ته يې ګوته ونيوله.

تر بابا د مخه ډېر لوی شخص چې مذهبي شهرت او اغېزيې تر ليکنو زيات و، هغه (اخوند درويزه) و، چې چا پرې د انتقاد کولو جرئت نه شو کولای او هغه وخت په ټولنه کې مطرح شخص او ليکوال و، خو خوشال بابا د هغه اثار وتلل او بيا يې پرې داسې نيوکه وکړه:

درويــــزه لــــه يــــوه لــــوري را پيدا شــــو
پــــه لــږ علــم پــه دا ملــک کــې لــوی مــلا شــو
د روښــــان خيرالبيــــان يــــې وليــــدلی
هغــــه هــــم مجهــــول بيــــان و ناســــپندلی
ده چــې خوشــې ميــدان بيــا مونــد ســخنګوی شــو
پــــه ويــــل کــې يــې چــې زړه و هســې تــوی شــو
درويــــزه چــــې بيــــان کــــړی خپــــل کتــــاب دی
نــــوم يــــې مخــــزن الاســــلام کــــړی جنــــاب دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کــه یــو ه مســره پــه شــل بلــه پــه ســل ده
نامربوطــــه ناموزونــــه پــــه ویــــل ده
مســـلې لـــس نظـــم کـــړي پـــه پښـــتو دی
درتـــه څـــه وایـــم چـــې څـــه دي د ایســـتو دي.

د اخوند درویزه د (مخزن) په باب زیاتوي چې دا یو مجهول او بې وزنه کتاب دی او هغه د عربي قصیدې بوصیري ترجمه ښیي.

هـر هـر بیـت د قصـیدې چـې در مرجـان دی
پـــه پښـــتو کـــې تراوربشـــو لا ارزان دی
قصـــیده د بوصـــیري ترجمـــه کـــړې
عربي یې تر پښتو مضحک راوړې.

***

مخـزن مـې د اخـون چـې تمـامي پـه نظـر کښېوت
په دې کې عـروض نه شته نه یو بحر ما موندلی
یـــو کتـــاب دی درویـــزه ســـره جـــوړ کـــړی
د ســوات خلــک یــې لــه کــل علمــه مــوړ کــړی
نــا معقــول مجهــول بیــان پــه کــې بــې ځایــه
پــه کــې بــد د حســین وایــه یزیــد ســتایه
پــــه حیـــرت بــــه واړو ګـــوتې وچیچلـــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخون په مخزن چاګوتې کښېولې.

خو هغه چا چې پوره او کره شعر ویلی، خوشال بیا هغه ستایلی دی، لکه میرزا خان انصاري:

له چانه په پښتو کې ما میزان میندلی نه دی
میرزا په دا زبان کې ویل کړي دي تللي.

خوشال بابا په یوه قصیده کې د ځینو نورو شاعرانو ارزونه داسې کوي:

یو په حال او په ماضي کې داسې نه و
چې ښکاره یې د خبرو راته خوند کړ
د میرزا د پوان مې ومنده په ګوډي
مسخره مې ارزاني خویشکی زمند کړ
که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې د هر یوه ریشخند کړ
کلمې مې ورته سازې کړې د قندو
د اوربشو په ډوډۍ چې به یې شخوند کړ.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــــــر چـــــــې لاف وهـــــــې د شـــــــعر
نـــــــن پـــــــه دا دور دې ډېـــــــر
خـــــداى دې نـــــه کـــــا چـــــې بـــــه وايـــــم
حـــــــال د ديـــــــو تېـــــــرو بېـــــــر
ځـــــوک پـــــاوي ځـــــوک نـــــيم پـــــاوي دي
قلنـــــــدر پـــــــه کـــــــې نـــــــيم ســـــــېر
چـــــــې د مـــــــوږه پـــــــه حســـــــاب دي
هـــــــيڅ مـــــــې نـــــــه دى واصـــــــل هېـــــــر
بـــــــل دولـــــــت فقيـــــــر دري پـــــــاوه
نـــــــه تـــــــرې ځـــــــو سرشـــــــاهي ســـــــېر.

***

د هغـــــه شـــــاعر دانـــــې وشـــــه پـــــه ژبـــــه
چـــــې د شـــــعر دردانـــــې پلـــــوري پـــــه مـــــال.

***

د هغـــــه شـــــاعر مـــــخ تـــــور شـــــه چـــــې پـــــه طبعـــــه
و هـــر درو هـــر دربـــارو تـــه ولاړ وي.)) (۳۳: ۲۸-۸۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال بابا او رحمان بابا ترمنځ هم شعري مکالمه تبادله شوې، خوشال د رحمان بابا د شعر پر یوه بیت نیوکه کړې او ویلي دي، چې په خپل منځ کې تناسب نه لري او رحمان بابا بیا د هغه پر وړاندې غبرګون ښودلی دی:

خوشال او دولتا مې غلامان دي
زه رحمان په پښتو ژبه عالمګیر یم

***

یو خوشال او یو کم سل خټکه نوره
ځار شه د رحمان د سړبن له یوه فرده

که څېړې خوشال بابا د رحمان بابا پر شعر نیوکه نه وای کړې، د رحمان بابا له دې غبرګون سره نه مخامخېده. همدارنګه د رحمان بابا په کلام کې چې د سترو انساني او روحاني ارزښتونو پالونکی او له دې ارزښتونو څخه د سرغړونکو ډېر پوخ کره کتونکی دی، دده په کلام او د ده پلویانو کې د کره کتنې ډېر څرکونه ښکاري هم. په پښتو کلاسیکه دوره کې کره کتنه د نظم په بېلابېلو فورمونو کې ډېره څرګند ېږي، خوشال نه یوازې د یوه کره کتونکي په توګه د نظم په برخه کې خپل کره کتنیزه بریا څرګنده کړې، بلکې د یو ټولنیز کره کتونکي په توګه یې په خپل نامتو اثر (دستار نامه) کې هم د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سمون لارې چارې په ګوته کړې او د تولنمشر؛ د ستار سړي لپاره يې کره معيارونه هم په ګوته کړي دي.

د خوشال د شاعرانو زامنو په کلام کې هم د کره کتنې بېلګې شته.
اشرف خان د خوشال د شعر د ارزونې په باب وايي:

((اولاً بــه د اســتاد لـــه حــاله وايـم
چې يـې شـعر جهـانګير لکـه د قمـر دی
پــه پښــتو ژبـه چـې شـعر چـا بيـان کـړ
د همـــه وو نظـم سـتوري، دی نمـر دی
ثـه خــوبي د هغــه نمـر وايــې مهجــوره
چې يې نام دهر نيولی سر پـه سر دی.))

(۸: ۲۴۷-۲۴۸).

د خپل شعر په باب وايي:

((په پښتو ژبه مې سيال د شعر نه شته
د معنو په جهان شاه اشرف خټک يم.))

(۷: ۲۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمید بابا او کاظم خان شیدا په شعرونو کې هم د کره کتنې څرکونه شته:

((د حمید له فکره مه پوښته عام خلک
د زربفتو قدر، څه زده بوریا باف
د حمید د مینې کوټ به کره ووځي
که پرې ځیر شي قدر دان، دانا صراف.))
(۲۴: ۱۱۹).

د کاظم خان شیدا ختک په دیوان کې (د پښتو شعر حسب حال) تر عنوان لاندې چې کومه اوږده مثنوي چاپ شوې ده، د دې مثنوي له مطالعې څخه موږ ته د پښتو شعر په باب د شیدا انتقادي نظر ښکاري. دا مثنوي د پښتو شاعرۍ د هغه مهال د ادبي کره کتنو په لړۍ کې حسابولای شو. (۳۱: ۵).

پیرمحمد کاکړ هم د پښتو شاعرانو د شعرونو د فکر او ښکلا د ارزونې په ترڅ کې وايي:

((تل په شعر کې هم سیال د خوشال نه شته
که څه درشت دی، دا دده سخندان شعر
که څوک بحر مواج وايي ورته ښايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه دېـوان کـې يـې مونـده شـي هـر سـان شـعر
هـېـځ تـر شـعره د رحمـان بـه ډېـر کـم نـه وي
و منصـف تـه د ختـک خوشـال خـان شـعر
د ميـرزا شـعر بـه جـوړ وای ولـې دربغـه
پـه وحشـي الفـاظو ده کـړو ويـران شـعر
چـې انصـاف زه پير محمـد کـړم لافـې نـه کـړم
په همعصرو کې مې خوښ دی د ځان شعر.))

(۲۲: ۴۲).

دا لړۍ نوره هم غځېږي، (عبد الله کندهاری) د (احمد شاه بابا) د شعر د ارزونې په باب وايي:

هر غزل يې عشق اوېز دی — او هر بيت يې درد امېز دی
حقيقت دی که مجاز دی — دده دواړو سـره ساز دی
هم عالم دی هم شاعر دی — په نکتو کې ډېر مـاهر دی
په تحقيق سره هيـرا دی — چې دده دېـوان هيـرا دی
تر هيرا، بـلکې فايـق دی — مشتمل پـه دقـايـق دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تېمورشاه دراني د زماني شاعر (بېدل هشنغري) په خپل دېوان کې د عبدالرحمن بابا د کلام د مزاياوو په باب وايي:

((چې مشهور په پښتو ژبه يې دېوان دی
شعراوو کې هغه عبدالرحمن دی
قال و حال يې سره سم زيات وکم نه دی
مسلم ځکه د هر دانا نادان دی
په سلطان الشعرا دی ملقب دی
چې يې بيت مصرع په هر ځای کې برهان دی
دغه واړه ځير کې د بصيرت ده
چې يې فکر شکريز کړی بيان دی.))

(۲: ۲۱۲-۲۱۳).

د پښتو ادب په کلاسيکه يا منځنۍ دوره کې (کره کتنه) يوه په زړه پورې موضوع ده، چې پراخ بحث او اوږدو ليکنو ته اړتيا لري، خو موږ دا څو بېلګې يوازې د دې دورې له کره کتنې سره سره د اشنايۍ لپاره وړاندې کړې.

ج- اوسنۍ دوره:

د ادبياتو په تاريخ کې يوه ستونزمنه مسله هم د ادبي دورو ټاکنه ده. ادبي دورې د تاريخي او سياسي هغو په شان نه دي، چې ثابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال په غبږ کې رانيسي، د يوې ادبي دورې تاثيرات په بله کې هم محسوس وي او د يوې دورې افکار او اغېز بلې ته هم غځېږي. په پښتو کې د اوسنۍ کره کتنې د پيل مسله هم داسې يوه مسله ده. د افغانستان يو نوميالی څېړونکی او ادبپوه (سرمحقق زلمی هېوادمل) وايي: [ادبي کره کتنه په اوسنۍ مانا په پښتو ادبياتو کې د شلمې پېړۍ د لومړۍ نيمايي په دوران کې پيل شوې ده. دغه مهال لر او بر کې د پښتو د ودې او پرمختيا لپاره سرکاري او ولسي اداري فعالې شوې، نوي ادبي جريانونه او د پرمختللې نړۍ ادبي نظريات د هند ، ايران او اروپا له لارې پر پښتو ادبياتو اغېزمن واقع شول او زموږ ځينې فرهنګيان او ادبپوهان د ادبي کره تنې د پخوانيو شرقي سنتي اصولو تر څنګه د ادبي کره کتنې په باب له نويو خبرو ، نويو مسالو او نويو نظريو څخه هم خبر شول او زموږ ادبياتو ته هم ادبي کره کتنې له نويو غوښتنو او نويو ځانګړنو سره لار پيدا کړه، خو له هماغه وخته تر ننه پورې، لکه څنګه چې ښايي هسې نه، بلکې ماته ګوډه تر موږه راورسېده.))

سرمحقق زلمی هېوادمل د ادبي کره کتنې په باب تيوريکو اثارو ته اشاره کوي، وايي: ((که چېرې موږ ووايو چې په پښتو کې د ادبي کره کتنې د مختلفو خواوو په باب لارښودي اثار نه شته، نو دا هم سمه خبره نه ده ، خو که چېرې موږ دغه اثار په پښتو کې د ادبپوهنې د نورو څانګو د اثارو په پرتله له يوې خوا او د منطقې په نورو ژبو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ادبي کره کتنې په خصوص کې د لارښودو اثارو د موجودیت په تناسب له بلې خوا مطالعه کړو، نو ښکاره به شي چې زموږ په ژبه کې دغه اثار ډېر لږ، بلکې ناڅیز دي.))

سرمحقق زلمی هېوادمل وایي: ((د اروابښاد سید رسول رسا (۱۹۹۰م مړ) (ادبي تنقید) د ښاغلي قلندر مومند (تنقید) (د ۱۹۶۳م) کال چاپ) او نظمیات (ترجمه) (د ۱۹۶۳م کال چاپ)، د مولوي محمد اسرافیل له خوا ترجمه کړی (کتاب الشعر)، د پروفیسور محمد نواز خان طایر له خوا د مولانا حالي د (مقدمه شعر و شاعری) پښتو ترجمه، داسې مستقل اثار دي، چې مطالعه یې د ادبي نقد لېوالانو او زده کوونکو ته بې ګټې نه ده، خو د یادونې وړ خبره داده چې لوړ یاد شوي اثار د کره کتنې د معیارونو، ادابو، روشونو، ډولونو او نورو ځانګړنو په باب ډېرې خبرې نه لري. د مثال په ډول د سید رسول رسا (ادبي تنقید) زیاتره د شعر په باب د بحثونو پر محور چورلي او ددې لړۍ ځینې نور اثار هم داسې دروا خله.

دلته باید دا یادونه وشي، چې ایا په پښتو کې د ادبي کره کتنې په باب مشخص لارښودي اثار هم شته او که نه؟ ددې پوښتنې ځواب هم مثبت دی، په لوړو یادو شوو اثارو کې هم ځینې لارښودی ارزښت لري. پر دې سربېره کابل مجلې، د زېرې جریدې او د پېښور په (لار، رهبر) او نورو مجلو کې هم کله ناکله د ادبي کره کتنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

باب لارښودي اثار خپاره شوي دي، چې موږ په دې خصوص کې د دغو اثارو له پدله هم سترګې نه شو پټولای.

پر دغو متفرقو مقالو سربېره د کاندید اکاډمیسن روهي په (ادبي څېړنې) نومي اثر کې د کره کتنې په خصوص کې ځینې مطالب خپاره شوي دي، چې د کره کتنې د معرفۍ، تاریخي پس منظر، هدفونو، اصولو او معیارونو او ادابو په خصوص کې بحثونه لري. ددې اثر د کره کتنې بحثونه له هغه چا سره ښه مرسته کولای شي، چې غواړي ځان د کره کتنې پر مسایلو پوه کړي.

همدا ډول دده په بل اثر (د ادب او فولکلور په باره کې) هم د کره کتنې دروشونو په باب یوه لیکنه شته، چې عنواني یې دی: (په ادبي کره کتنه کې د (ولې، څومره، څنګه؟) پوښتنو ته ځوابونه). دا لیکنه هم په تیوریکو اثارو کې حسابېدی شي. کاندید اکاډمیس محمد رحیم الهام چې کوم کارونه په دې برخه کې کړي دي، له هغو هم سترګې نه شو پټولای، دده په (ادبي مسالې) نومي اثر کې د (ادبي کره کتنه) او (زموږ د دوران د ادبي کره کتنې مسالې) تر عناوینو لاندې دوی لیکنې راغلي دي. دغه راز په (افغان یاد) نومي مجموعه کې هم موږ د کره کتنې په باب دده یوه ښه مقاله موندلای شو، چې لارښودی ارزښت لري. د استاد پوهاند دوکتور تړي او استاد سعدالدین شپون ددې برخې لیکنې هم د هېرولو نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل افضل ټکور چې د زېري جريدې له بېلابېلو ګڼو (۱۳۵۵-۱۳۵۲) څخه يې د ادبي نقد په خصوص کې د دې جريدې د اقتراح مضامين ټول کړي او د کره کتنې په نامه يې په يوه مجموعه کې چاپ کړي دي، د دې ټولګې ځينې ليکنې هم لاربښودی ارزښت لري او د کره کتنې نوي زده کوونکي ګټه ځنې پورته کولای شي.

دغه راز د متن د نقد په باب هم زموږ ژبې تر وروستيو کلونو پورې لازم تيوريک اثار نه درلودل او زموږ پوهانو چې په دې ساحو کې کوم کارونه کول، زياتره د عنعنوي ميتودونو تابع وو او يا يې هم يو پر بل پسې د اقتدا پر اساس دا کار سرته رساوه.)) سرمحقق زلمی هېوادمل زياتوي: ((ماته خپله د متن نقد په باب کومه لاربښودې او تيوريکه مقاله نه وه معلومه، په وروستيو کلونو کې چې ما د متن د نقد، تحقيق او تدوين په باب ځينې مقالې له اردو ژبې څخه په پښتو ترجمه کړي، په هغو کې ځينې مطالب داسې هم شته، چې د متن د نقد په باب لاربښودی حيثيت لرلای شي. د څلوېښتمو کلونو په جريان کې کابل مجلې د استاد رښتين يوه ليکنه چاپ کړې ده، چې زياتره د خطي نسخو د تصحيح او تدوين پر مسايلو بحث کوي، نه د نقد، خو لکه چې د مخه مې عرض وکړ، دغه اثار او مقالې په هېڅ ډول کافي نه دي او زموږ فرهنګي موسسو ته ښايي چې له ځوانو کره کتونکو او په خاص ډول له هغو کره کتونکو سره چې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خارجي ژبو نه پوهېږي، د مرستې په منظور په پښتو کې نوي او نور ډېر لا ارښودي اثار وراضافه کړي.))

د پښتو ادبي کره کتنه په برخه کې، په تېره بيا په معاصره دوره کې چې د کره کتنې په باب کومه بله پوښتنه مطرح کېږي، هغه د کره کتنې د وېش ساحې دي؟ په کومه برخه کې کار شوی او په کومه برخه کې نور کار په کار دی. دې پوښتنې ته سرمحقق زلمی هېوادمل ځواب وايي:

((کومې عملي کره کتنې چې د شلمې پېړۍ په دوران کې زموږ کره کتونکو او ادبپوهانو په پښتو کې کړي دي، زما د عقيدې او مطالعې له مخې په څلورو ساحو کې دي:

الف- (د تخليقي اثارو کره کتنې، ب) متني کره کتنې، ج) د ادبپوهنې د ځينو څانگو د تحقيقي اثارو په باب کره کتنې، د) د کره کتونکو پر کره کتنو ، کره کتنې.

د رواني پېړۍ په دوران کې لر او بر او حتی جنوبي پښتونخواه کې پښتو نقادانو د پښتو د تخليقي اثارو د نقد په خصوص کې يو څه کارونه کړي دي او د همدې لړۍ په کارونو کې په لسگونو تخليقي اثار، د اشعارو مجموعې، ځانگړي شعرونه، د کيسو مجموعې، د پښتو د يوې دورې شعري بهير او نور تخليقي اثار يې نقد کړي او له خپلو برداشتونو سره سم يې دا ډول کارونه سرته رسولي دي. دا ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقدونه په طلوع افغان، کابل مجله، زېري، اصلاح، انيس، هېواد، ولس، رهبر، لار، ننگيالی، جمهوريت، ژوند، پښتو، شهباز، هېواد، وحدت، انجام او نورو ورځپاڼو، مجلو او جريدو کې خپاره شوي دي.

په دې لړ کې د پرو ښاغلو قلم چلولی دی، چې د څو تنو نومونه يې دادي: استاد عبدالحی حبيبي، استاد الفت، استاد رښتين، پوهاند عبدالشکور رشاد، ارواښاد شهيد پوهاند دوکتور مجروح، پوهاند دوکتور حبيب الله تږی، کانديد اکاډميسين سرمحقق محمدصديق روهي، سعدالدين شپون، داکتر مجاوراحمد زيار او حبيب الله رفيع. په پېښور کې: دوست محمد خان کامل، قلندر مومند، ايوب صابر، همېش خليل، مهدي شاه پاچا، تقي شراب هاشمي، قمر راهي، افضل رضا، اياز داودزی، ربنواز اورکزی، قاضي احمد سعيد، ولي محمد شويان، محمد اعظم اعظم، پروفيسور محمد نوازخان طاير. په کوټه کې: پروفيسور سيال کاکړ، صاحبزاده حميدالله او نور...

زموږ په ځوانو نقادانو کې زرين انځور، دوکتور لطيف بهاند، خالق رشيد، عبيدالله محک، گل افضل ټکور، نورمحمد سهيم او نورو نومونه د يادونې وړ دي. د تخليقي اثارو د نقد په لړ کې د استاد شپون مقاله معاصر پښتو شعر ته يوه کتنه او د زرين انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر (شعرونه او نقدونه) د يادونې وړ اثار دي، چې زموږ ځوان کره کتونکي ښه ګټه ځنې پورته کولای شي.

که چېرې د متن د تحقيق سوابق موږ په پام کې ونيسو، نو ان د نولسمې پېړيو له لومړۍ نيمايي څخه په اروپا کې د پښتو متونو د چاپ او نشر په لړ کې موږ په ځينو متني اثارو کې د متن د تحقيق بېلګې راپيدا کولای شو، چې دا لړۍ تر ننه پورې د ختيځپوهانو په حلقو او دغه راز افغانستان، پښتونخوا او جنوبي پښتونخواه کې راروانه ده. په دې تحقيقي متونو کې ځينې د متني کره کتنې له اصولو سره برابر تهيه شوي دي. د متني کره کتونکو په لړ کې موږ د لوی استاد پوهاند عبدالحی حبيبي، پوهاند عبدالشکور رشاد، پوهاند محمد رحيم الهام، استاد عبدالروف بېنوا، استاد رښتين، بسم الله ځيرمن، سرمحقق دوست شينواری، حبيب الله رفيع، سرمحقق عبدالله بختانی او زلمی هېوادمل او نورو؛ په پېښور کې د: استاد کامل مومند، قلندر مومند، صنوبر حسين مومند، هميش خليل، خيال بخاري او ځينو نورو نومونه نه شو هېرولای، دغو يادو شويو کسانو هر يو د پښتو زيات متون په تحقيقي ډول ترتيب، تدوين احيا او بيا چاپ کړي دي، چې د ځينو کارونه د کره کتنې برخې هم لري.

د تخليقي اثارو او زړو متونو ترڅنګه په پښتو کې د تحقيقي چاپ شوو اثارو کره کتنې هم شوي دي. دغه کره کتنې زياتره د هغو کسانو دي، چې د نقد په نورو ساحو کې يې هم کار کړی دی، لکه: استاد حبيبي، استاد رشاد، استاد رښتين، استاد کامل، محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواز خان ختک، قلندر مومند، صنوبر حسین مومند، سرفراز خان عقاب ختک، ایوب صابر، حبیب الله رفیع، همیش خلیل، عبدالله بختانی، دوست شینواری، پروفیسور سیال کاکړ، زلمی هېوادمل، پوهنمل حکیم حلیم او نور.

د ښاغلي هېوادمل په وینا: [په دې کره کتنو کې زیاتره د پښتو ادبي تاریخ، تذکرو او دغه ډول پر معلوماتي مقالو کره کتنې شوې دي، چې که په مجلو او ورځپاڼو کې خپرې شوي دغه ډول کره کتنې وشمارو، نو شمېر به یې ډېر اوږد شي. دلته به له دغه ډول کره کتنو څخه ځینې هغه کره کتنې یادې کړو، چې په مجموعو کې چاپ شوي دي:

۱- پښتو چاپ اثارو ته یوه کتنه. دا د پوهاند رښتین یوه مقاله ده چې د پښتو تذکرو ځینې عمده تېروتنې یې ښوولي دي. دا مقاله په (پښتو چاپي اثار) نومي مجموعه کې چاپ شوې ده.

۲- د پروفیسور سیال کاکړ ځینې دغه ډول کره کتنې د (کسي د لمنې پښتانه لیکوال) دواړو ټوکونو او (ادبي انځور) نومي مجموعه کې چاپ شوي دي.

۳- د همیش خلیل یو نقد (د یو تنقید بازګشت) د یوې ځانګړې رسالې په توګه په پېښور کې چاپ دی. دا نقد د لوی خان خوشال ختک په باب د ښاغلي فضل احمد غازي د یوې کښل شوې مقالې په ځواب کې لیکل شوی دی. دا نقد کېدی شي سړی د کره کتنې (کره کتنه) وبولي، خو په واقعیت کې دا کره کتنه، کره کتنه نه بولم

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه دا چې د غازي مقاله کره کتنه نه ده، په دې کې یو لړ عندیات دي، چې سړی هر ډول عندي خبرې کره کتنه نه شي بللای.

۴- د ښاغلي قلندر مومند (پټه خزانه فی المیزان) او (د خیرالبیان تنقیدي مطالعه) مقدمه داسې نقدونه دي، چې زه یې په دغسې څېړنو کې ضرور یادوم، خو دا یادونه ددې مانا نه لري، چې زه ورسره موافق یم، زه د دغو نقدونو په سلو کې له نوي خبرو سره موافق نه یم او دغه اثار د نقد له اصولو او معیارونو ډېر په کروهونو لرې اثار بولم. ما د دغو دواړو نقدونو د ځینو برخو په رد کې (د محمد هوتک ژوند او مزار) او (د پښتو د ادبي تاریخ د منابعو پېژندنه او ارزیابي) او نورو اثارو کې څه لیکلي دي. له دې نقدونو سره نه یوازې زه، بلکې زما په څېر په لسګونو نور لیکوال او ادبي محققین هم نه دي موافق.

۵- د پښتو د ادبي تاریخ له منابعو څخه د ځینو اثارو کره کتنه، دا مقاله د (زلمي هېوادمل) ده او د پښتو د ادبي تاریخ میتودولوژي نومي مجموعه کې چاپ شوې ده. په دې مقاله کې د پروفیسور دورن (**۱۸۰۵**-۱۸۸۱ع) د خریستو ماتې پر مقدمه، فرهنګ ادبیات پښتو دوهم جلد، د پښتو غزل او د هشنغر ادب نومو اثارو باندې کره کتنه شوې ده.

۶- د پښتو د ادبي تاریخ د منابعو پېژندنه او ارزیابي، دا کتاب هم (زلمي هېوادمل) لیکلی دی او د پښتو د ادبي تاریخ د ځینو منابعو تاریخي تېروتنې په کې له وسې سره سمې شوې دي. دا کتاب د منابعو د پېژندنې ترڅنګه په بېلابېلو برخو کې د نقد برخې هم لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د سرفراز خان عقاب خټک ځینې نقدونه په خوشحالیات او د تواریخ حافظ رحمت خاني او اخلاقنامې نقدونه یې په خوشالنامه کې چاپ شوي دي.

۹- د لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي ځینې کره کتنې په ((پښتو نثر ته کره کتنې)) نومي مجموعه کې چاپ شوي دي.

د کره کتنو کره کتنې او همدا راز ځوابي کره کتنې هم زموږ د پښتو کره کتنې په ساحو کې شاملې دي.

په افغانستان کې ددې لړۍ پخوانۍ کره کتنې هغه دي، چې پر (۱۳۲۲هـ ش) کال په انیس ورځپاڼې کې نشر شوي دي. د (ترین) په نامه یوه لیکوال د پښتو پر شعري بهیر یوه انتقادي لیکنه په انیس کې نشر کړې ده، ددې مقالې ځینې برخې پر پخوانیو، لکه خوشال بابا، حمید بابا او نورو باندې انتقاد و، دې انتقادي لیکنې زموږ د هغې زمانې ادبا او شعرا پارولي او دده پر کره کتنه یې کره کتنې کړې دي او یا دا چې د ده ځوابي کره کتنې یې کښلي دي. په دې لړ کې ډېرې کره کتنې کښل شوي، د ځینو کره کتونکو نومونه یې دا دي: استاد عبدالروف بېنوا، استاد سید شمس الدین مجروح، حیدر ژوبل او نور. د لوی استاد پوهاند حبیبي ددې لړۍ د کره کتنې عنوان و: ((ایا حق لرو چې پر پخوانیو تنقید وکړو؟))

ځوابي کره کتنې زیاتره د اثارو د لیکوالو له خوا د نقادانو پر نقدونو لیکل شوي دي، چې مثالونه یې ډېر دي، لکه: د (میا شرف) د پښتو عروضو پر چاپي نسخه کره کتنه، چې د استاد رشاد له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې ده او ورېمې مجلې چاپ کړه او استاد رښتين يې ځواب ويلی دی، دا ځواب هم په ورېمه مجله کې چاپ شوی دی، يا لکه پر (ادبي ستوري) چې استاد رښتين کومه کره کتنه وکښله، استاد حبيب الله رفيع يې ځواب ووايه دا دواړې کره کتنې د کابل مجلې د **۱۳۵۴**هـ ش کال په دوو ګڼو کې نشر شوي دي.

همدا راز د زېري جريدې د **۱۳۵۲**هـ ش کال په ګڼو کې چې د زبردست، فقير احمد اخوندخېل او احمد د پچکۍ او د (طب نامې) او (بازنامې) د ځينو لغاتو په باب کومې کره کتنې او ځوابي کره کتنې نشر شوي، دا هم ددې لړۍ يوه کړۍ ده، دا کره کتنې د استاد رشاد، استاد رښتين، استاد رفيع او زلمي هېوادمل له خوا ليکلی شوي دي. د کره کتنو کره کتنې څو کاله دمخه د ليکوالو انجمن په ځينو محافلو کې ښې باب شوي، زرين انځور په دې لړ کې ګټور کارونه کړي دي.

د ګل افضل ټکور پر شعرونو چې سرمحقق دوست شينواري کوم نقد ليکلی و، د هغه پر نقد بيا زرين انځور نقد کړی دی، دا نهضت ډېر ښه پرمخ روان شوی و. د کره کتنو، د کره کتنې بل ډېر ښه مثال د قلندر مومند د (پټه خزانه فی الميزان) نقد دی، چې لومړی ځل پر **۱۹۷۲**ع کال پښتو مجلې د يوې مقالې په ترڅ کې نشر کړ. دده پر کره کتنه دغو لاندې ښاغلو کره کتنې وليکلې او نشر شوې: پروفيسور سيال کاکړ، عبدالرحيم مجذوب، همېش خليل او نورو، خو کله چې دا کره کتنه د کتاب په شکل نشر شوه، نو لومړی ځل زرين انځور او اصف صميم پرې يو کتابي اثر وليکه او په پېښور کې يې چاپ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپور کړ چې ((د پټې خزانې میزان رښتیا میزان دی؟)) نومېږي. ددې لړۍ نورې کره کتنې هم شته چې د ټولو یادول خبره اوږدوي.] (۳۱: ۵-۱۸).

ددې ترڅنګ یو شمېر ختیځپوهانو هم د کره کتنې په برخه کې کار کړی چې دلته یې نومونه د یادونې وړ دي او همدارنګه د افغان لیکوالو چې په متفرقه ډول یې کار کړی دی.

د- د کره کتنې په برخه کې متفرقه کار:

پر پورتنیو ځانګړو اثارو سربېره یو زیات شمېر پښتانه لیکوال شته، چې په پښتو کره کتنه کې یې خپله ونډه اخیستې، د پورتنیو ځانګړو اثارو ترڅنګ یې د کره کتنې په برخه کې ځینې نورې لیکنې هم خپرې شوي، چې هغه لا په دې اثارو کې شاملې نه دي، خو د هغو لیکوالو ترڅنګ چې مستقل او متفرقه لیکنې یې خپرې کړي، په لسګونو داسې لیکوال نور هم شته چې د کره کتنې په برخه کې یې عملي او نظري کارونه کړي او متفرقه لیکنې یې په بېلابېلو وختونو کې په چاپي رسنیو کې خپرې شوي دي، په دې لیکوالو کې بهرني لیکوال هم شامل دي او خپله پښتانه لیکوال هم. دلته به د هغو بهرنیو او پښتنو لیکوالو نومونه واخلو چې پر متفرق ډول یې د پښتو کره کتنې په برخه کې لیکنې کړي دي.

۱- ختیځپوهان:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسور برنهارډ ډورن، میجرهاري جارج راورټي، ډاکتر هنري والسټر بیلز، جیمز ډارمستتر، سي. ای. بډلف، ډاکتر میکنیزي، سراولف کیرو، سرایولن هاول، پادري هیوز، ولادیمیر واسیلوویچ کوشیف.

او ځیني نور، دغو ښاغلو ختیځپوهانو د پښتو ژبې بېلابېل متفرق او مستقل منظوم او منثور اثار راټول کړي، اوډلي، متني سمون یې په کې کړی، په سم ډول یې ثبت کړي، تحلیل کړي دي، د مرګ له خطره یې ژغورلي ځیني یې د خپل ژوند پر مهال چاپ کړي او ځیني یې د دوی تر مړینې وروسته نورو ختیځپوهانو او افغان لیکوالو چاپ کړي دي. د ختیځپوهانو په دې کاروزیار کې د کره کتنې برخه هم له یاده نه شي ایستل کېدی او دا برخه یې هم خورا مثمره او ګټوره ګڼل کېږي.

۲- پښتانه کره کتونکي:

هغه پښتانه چې مستقل کره کتنیز اثار یې لیکلي د دوی په ګډون ګڼ شمېر داسې نور لیکوال هم شته چې په متفرقه ډول یې لیکنې په چاپي خپرونو کې چاپ شوي دي. دلته به یوازې د هغو نومونه واخلو، پوهاند علامه حبیبي، استاد ګل پاچا الفت، مولانا قیام الدین خادم، پوهاند اکاډمیسین عبدالشکور رشاد، استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالروف بېنوا ، پوهاند صدیق الله رښتین، کاندید اکاډمیسین محمدصدیق روهي، پوهاند مجاوراحمد زیار، استاد حبیب الله تږی، استاد سعدالدین شپون، سرمحقق عبدالله بختانی خدمتګار، سرمحقق زلمی هېوادمل، سرمحقق نورمحمد نعیم، زرین انځور، ډاکتر لطیف بهاند ، اسد اسمايي، اسدالله غضنفر، نورالحبیب نثار، مصطفی سالک، عبدالمالک همت، اصف صمیم، عبدالخالق رشید ، ایمل پسرلی، اجمل پسرلی، محمد معصوم هوتک ، عبدالغفور لېوال او نور...

همدارنګه په پښتونخوا کې مولوي احمد ، قاضي عبدالسلام زیارتي، دوست محمد کامل، نصرالله خان سفر، مهجور خویشکی، شعید ګوهر، مجروح یوسفزی، زبیر حسرت، حنیف خلیل، سیدصابرشاه صابر، میا سهیل انشا ، همېش خلیل، قنلدر مومند ، محمدعبدالشکور، عقاب ختهک، ایاز داودزی، دوکتور اسرار، پروفیسور صاحب زاده حمیدالله... او ګڼ شمېر نور.

په افغانستان کې د فعالو او کره کتونکو له جملې څخه یو هم ښاغلی زرین انځور دی. ده په شپېتمو لمریزو کلونو کې د عملي او نظري کره کتنو ډېرې ښېلګې تهولنې ته وړاندې کړې چې اکثره یې ډېرې موثرې واقع شوي او تر یوه حده یې د پښتو شعر د شعاري کېدو مخه ونیوله. لکه څنګه چې د مخه یادونه وشوه زرین انځور په دې برخه کې د (شعرونه او نقدونه) په نوم یو مستقل اثر هم لیکلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې د عملي کره کتنې یوه ښه بېلګه یې ګڼلای شو. دلته به له دې کتاب څخه ((په پښتو او سني شعر کې د نوښت مساله) یوه لیکنه د عملي کره کتنې د بېلګې په توګه وړاندې کړو.

په معاصر پښتو شعر کې د هنري نوښت مساله:

د شعر او ټولو هنري څانګو یوه اساسي او بنسټیزه ځانګړتیا داده، چې باید نوي وي. دغه نوښت باید د شعر په رګ رګ کې ولیدل شي او که د دغه عنصر شته والی سوچه له یاده وویستل شي، نو هغه شعر به څو کرښې وي، کاغذ به پرې تور شوی وي، د جوړونکي یا لوستونکي او اورېدونکي، وخت به پرې نیول شوی وي، خو شعر به نه وي او له هنري ارزښت څخه به خالي وي.

زموږ ځیني معاصر شعرونه همداسې دي او زموږ ځیني معاصر شاعران او د نن ورځې شاعران همداسې، هغه نوښت چې باید شعر یې ولري، زموږ په شاعرۍ کې ورته ډېره پاملرنه نه کېږي او دا زموږ د معاصر پښتو شعر یو ستر بحران دی. ددې خبرې یو علت دا کېدی شي چې زموږ ځیني شاعران (بې ضرورته) شعر ونه لیکي. که شعر د یوه ژور ضرورت له مخې ولیکل شي یا وویل شي شاید په دغه ژور ضرورت کې د یوه نوښت څرک هم ولیدل شي یا باید ولیدل شي. د (کنستانتین فدین) په نامه یو لیکوال لیکي: ((یو لیکوال یوازې، هغه وخت باید قلم ته لاس کړي، چې یوه مشخصه او دروني هیله او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیا هغه دې کار ته اړ کړي. که یو داسې څه لیکي چې د نورو له کار سره توپیر ونه لري، نو اصلاً یې د څه لپاره لیکي؟ اخر له دې څنې څه لذت ورلی شي؟ تل او په هره لاره کې باید یو انسان هڅه وکړي چې خپل ځان پیدا کړي او د لیکنې په کار کې د خپل کار لاره پیدا کړي. لیکوال باید د هنر په هره څانگه او هره برخه کې خپل خلاقیت، انفرادیت او ځانګړی توان وښیي..))

همدغه خبره ده چې شاعر باید خپله لار پیدا کړي او هر شعر که په مجموع کې د شاعر د مشخصې لارې لارویان وي، باید په جلا ډول هم د هغه هر یو شعر یو ځانګړی خصوصیت، ابتکار او نوښت ولري او د هغه هر یو شعر هم د ضرورت د جلاوالي پر بنسټ باید د یو مشخص خصوصیت لرونکی وي.

شاید ځینې کسان د ابتکار په بحث کې د شکونو درلودونکي وي، یانې دا چې د تقلید او ابتکار په لړ کې ورسره پوښتنې پیدا شي. د یوه لیکونکي نظر په دې ډول دی چې وایي: ((... هیڅ داسې یو هنري او ادبي اثر نه شته چې هغه ته له یوې مخې ابتکاري ووایو، حتی د شاعرانو او لیکوالو په خیالي ترا ابداعاتو کې هم د نورو هنرمندانو د خیال د ترکیب اجزا لیدلی شو. په دې توګه هر ډول ابتکار تر یوې اندازې په بل ځای پورې تړلی او راغلی شوی دی. خو دغه موشګافي او زیات افراط په هیڅ ډول له پوهې او منطق سره سر نه خوري. د (ګویته) او (شکسپیر) لپاره فولکلوري او ولسي کیسې او زاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښليکونه د کار ماده شمېرله کېدله. داسې لکه تيږه او چونه چې د معمار او مجسمه جوړوونکي د کار اصلي مواد ګڼل کېږي ايا کېدی شي سړی معمار او مجسمه ساز هم په دې خبره ملامت کړي، چې ولې د خپل کار اصلي ماده يانې تيږه او چونه خپله نه خلقوي چې له طبيعت نه يې اخلي.))

معمار او مجسمه جوړوونکی په دې خبره نه شي ملامتېدی، خو که هغه ټکي په ټکي د کوم بل مجسمه جوړوونکي کار تقليد کړي، څوک به ورته د هنرمند نوم ورنه کړي.

ليکوال يا شاعر هم په طبيعت کې له يوې اجتماعي پديدې(ژبې) څخه د خپل کار د وسيلې يا مادې په توګه کار اخلي. که هغه د نمونې په ډول يوازې د ولسي کيسو او فلکلوري ادبياتو ثبتوونکی وي او خپل هنري نوښت يې نه وي ورسره ملګری، نو شاعر يا هنرمند نه دی، د فلکلور يا ولسي ادب د راټولوونکي نوم بايد ورکړي او په همدې ډول که د هغه په کار کې د خپل ولس د ادبي جريان له تېرو تجربو سره توپير ونه ليدل شي بيا هم شاعر يا هنرمند نه دی.

په ټولو هنري ادبي پديدو کې اصلي او د پام وړ موضوع داده چې هنرمند يا شاعر څه غواړي ووايي يا څه وايي؟ که غواړي يو داسې څه ووايي چې تر هغه مخکې ويل شوي او حتی په ښه توګه ويل شوي، نوبيا ويلو او يا اورېدلو ته يې ضرورت څه دی؟ له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله خو د یوه ښه شعر ویل یا د یوې نوې هنري یا شعري خبرې کول دومره سخت ګڼل شوي لکه یو علمي کشف. یوه شاعره وايي: ((د یوه ښه شعر ویل دومره سخت دي او دومره غور، کار او زیار غواړي لکه د یوه علمي کشف غوندې. فکر کوم هر هغه څوک چې په هنري کار بوخت دی، لومړی باید خپل ځان جوړ او بشپړ کړي بیا له خپل ځانه رابهر شي او خپل ځانته هم د هستۍ د یوې برخې په توګه وګوري. په دې توګه به هغه وکولی شي خپلو ټولو فکرونو، حسونو او غوښتنو ته یو عمومي حالت ورو ښيي.))

کله چې په یوه شعر کې د یوه کشف په اندازه دقت او غور لازم دی، نو ایا داسې شاعري به څومره په درد خوړونکې وي او څومره به نوې وي. د (علمي کشف) خبره دلته د مفاهیمو پر اساس یاده شوې او د دقت او پاملرنې د راوړلو لپاره ورته اشاره شوې ده.

هره هغه خبره چې نوې نه وي، شعر نه دی خو هره نوې خبره هم شعر نه دی. هره نوې خبره د شعر تر حده باید راښکونکې او ښکلې شي، بیا یې یو سړی د شعریت پر امکاناتو باوري کېدی شي. هسې له ساده، سطحي او سرسري نوې خبرې څخه شعر نه شي جوړېدی.داسې خبره یا موضوع چې د شعر جوړولو استعداد ولري او یو باصلاحیته شخص (چې باید شاعر ورته وویل شي) هغه تر شعریته ورسوي. یو لیکوال کاږي: ((ساده ګي د شعر لوی صفت دی. خو په دې شرط چې هغه پیغام، هغه لید او هغه تجربه چې رابرسېره کوي یې مبتذله نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، هغه خیال یا (امیج) چې په شعر کې وي هرومرو باید داسې وي چې په عادي ورځني ژوند کې که څه هم موږ ورسره مخامخ کېږو، خو د شعور مرحلې ته یې نه شو را ایستلی.))او د شاعر ابتکار په همدې کې دی چې هغه د (شعور) تر مرحلې او د (شعر) تر مرحلې ورسوي او د ژوند هره تجربه چې تر دې ځایه راورسېدله (شعر) دی او هغه چې یې دغه تجربه تر دې ځایه رارسولې ده (شاعر). هره تېره شوې تجربه که په هماغه بڼه بیا بیا تکرارېږي، شعر نه شي ورته ویل کېدی، دا ځکه چې د یوه شعر د جوړښت او سکښت یو اصلي ټکی (نوښت) به په کې نه وي. یو بل لیکوال لیکي: ((شاعر هغه څوک دی چې له ژوند څخه یې ځانګړی او نوی مفهوم موندلی وي. هغه د بیان په قالب کې نغاړي او نورو ته یې انتقالوي. یو تازه او خاص مفهوم ځکه چې که نورو پیدا کړی او بیان کړی وي، د شاعر د دویم ځلي لټون هڅې بېهوده شمېرل کېږي... ته که نړۍ هماغه ډول ګورې چې یوه بل شاعر بیان کړې وي، ښه به دا وي چې خپل وخت او زموږ وخت ضایع نه کړې، ځکه له همدغه ځایه څرګندېږي چې شاعر نه یاستئ!))

وایي چې محمود طرزي په خپلو لیکنو کې له یو غربي منتقد څخه نقل قول کوي چې: ((هغه څوک چې د لومړي ځل لپاره یې د خپلې مینې مخ له ګل سره تشبه کړ، شاعر و او هغه څوک چې د دویم ځل لپاره یې دا کار تکرار کړ، بې شعور!)) شاید د شعر د نوښت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث کې د غربي منتقد دا خبره یو څه (افراطي) تصور شي، خو په مجموع کې د پرنسیپ له پلوه جالبه خبره ده. تقلید که په هره پیمانه وي، د غندلو او ردولو وړ دی.

زموږ په معاصر شعر کې د دغسې تکراري شعري تجربو زیاتې او پرله پسې نمونې لیدل کېږي. د یوه معاصر شاعر یوه مشهوره څلوریزه ده چې:

پتنګ نه دی په ډیوه چې ستي نه شي

بلبل نه دی چې په ګل فریادي نه شي

زړه یې مه بوله تور کاڼی د صحرا دی

په لیدو د زخمي زړه چې زخمي نه شي

او زموږ د راوروسته شاعرانو له خوا همدغه خبره اړول شوې را اړول شوې ده. خو د دې پر ځای چې ښه او له نویو تجربو سره یو ځای شي، په سرچپه ډول مبتذله شوې، تکراري شوې او سخته کمزرې شوې ده. یوه نمونه یې زموږ د یوې ځوانې شاعرې(!) دغه شعر دی:

ښه هغه دی چې د بل په درد دردمن وي

په لیدو د زخمي زړه یې زړه غمجن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاً یې شاعر څه غواړي وو ایي؟ هغه څه چې دا یې غواړي وو ایي، مخکې ویل شوي و تر دې په ښه توګه ویل شوي دي. دې بې ځایه خپل ځان سترې کړی دی. که زموږ په او سني شعر کې ابتکار نه وي، که دغه ډول انفرادیت (په خپل عمومي هنري مفهوم سره) په کې نه وي او که نوي مفاهیم او نوي مضامین په کې نه وي، نو چېرې به هم د منل شوي معاصر شعر او د نمونه یي شعر په ښه تائید نه شي. د ((شعر او هنر)) لیکوال لیکي: ((هغه هنرمند د ازادۍ دعوا کولای شي چې ذوق، سلیقه او فکر یې د بل چا اسیر نه وي. مقلد څرنګه ازاد دی؟ هغه څوک چې د ذوق او فکر لاس او پښې یې بند وي چې هڅو د خلاصون امکانات یې هم نه شي لیدل کېدی، ولې د شعري خپلواکۍ غورې کوي! غواړي ازاد وي، ددې لپاره چې بندي پاتې شي؟ ازاد وي چې له ځایه ونه خوځېدی شي، ازاد وي چې د بدمرغو بندیزونو زنځیرونه ونه شلولای شي! شاید دا د ازادۍ یوه نوې بڼه وي(!) زما په فکر په هنر کې هم د ټولنې په څېر د ازادۍ لپاره هلې ځلې په کار دي، جرات په کار دی او د ازادۍ د لټولو خاوند باید پر خپل ځان متکي وي... ازاد هنرمند هغه دی چې پر خپل ځان باندې په باور لرلو سره له هغه نه خپل ذهن خلاص کړي چې نورو ورته ښنلي دي. دا سې ګومان وکړي چې تر هغه وړاندې هېچا هم ددې پراخې دنیا د وصف لپاره تکل نه دی کړی او هغه د لومړي ځل لپاره موظف شوی دی چې نړۍ هم خپله وپېژني او هم یې نورو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروپېژني. که کوم هنرمند پر دغه لار لاړ او کوم سوغات يې له ځانه سره راوووړ، د هغه دغه ډالۍ به تازه، نوې او د زيات ارزښت لرونکې وي...))

په ادبياتو او يا په شعر کې د تقليد پر ځای او د بل په پل د پل اېښودلو پر ځای د (نوښت) اصلي کيفيت په دې کې پروت دی، چې د شاعر په قلم او ژبه بايد د ولس ادبيات او د ولس ژبه غني شي د ژبې پر وړاندې او د ژبې د ادبياتو پر وړاندې شاعر ستر مسووليت لري. په شعر کې هره کلمه بايد حساب شوې وي. د هغه هر شعر او د شعر هر نوی مفهوم بايد د ژبې د ذخيرې لپاره يوه نوې او حساب شوې او معتبره پانګه وي. د نړۍ يو نامتو منتقد (تي، اس، اليوت) ليکي: ((خپله ژبه له هغه شکل څخه چې وه په پراخه، پاکه او دقيقه توګه راتلونکو ته سپارل،دا دی د شاعر په عنوان د شاعر ستر او ممکن برياليتوب)).

که شاعر د ژبې لپاره دومره کار وکړي دا به رښتيا هم لوی برياليتوب وي او هغه چې شاعر دی بايد هم دومره برياليتوب وګټي. زموږ د پښتو ژبې په کلاسيک شعر کې خوشال، رحمن او حميد او نورو ځکه مخکښان ګڼل کېږي چې هغوی خپله ژبه بډايه کړې ده. هغوی د ژبې په شعر کې مفاهيم وضع کړي دي او ځکه خو زموږ د شعر ځلندې او بلندې څېرې دي او ډېوې. د خوشال په شعر کې که له يوې خوا د وخت د پښتنې ټولنې د ژوند دايرة المعارف

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروت دی، نو له بله پلوه هغه پښتو ژبه د شعري پرېمانه نویو او خوږو مفاهیمو له لارې غني کړې ده. شاید زموږ ځینې کلاسیک شاعران د همدغو لارو لارویان وي، چې ځکه یې شهرت نه دی موندلی او د مخکښانو نوم نه دی ورکړ شوی.

زموږ د معاصر پښتو شعر د ځینو او زیاترو شاعرانو نیمګړتیا په دې کې ده چې هغوی نه یوازې دا چې دې ټکي ته پاملرنه نه کوي، بلکې اصلاً ورته دا خبره مطرح هم نه ده.

هغوی ژبه بډایه کوي نه، نیستمنه کوي یې، غني کوي یې نه، بې وسه کوي یې او دا ځومره لویه بدمرغي ده ! څومره د افسوس وړ خبره ده ! هغوی د دې پرځای چې د ژبې پانګه بډایه کړي حتی د ژبې له تېرې او موجوده پانګې څخه هم په سمه توګه کار نه شي اخیستلی او دا زموږ د شعرستره نیمګړتیا ده.

خبره داده چې د ټولنې د پرمختګ له بهیر سره سم د ټولنې ادبي بهیر هم بدلون مومي او باید بدلون ومومي. دا یوه ډېره عمومي او حتی (چوکاټي) خبره ده، خو زموږ ځینې اوسني او ځوان شاعران له دغه منل شوي (چوکاټي) پرنسیپ سره هم زیاته اشنایي نه لري. هماغه تېرې خبرې، همغه تېر مفاهیم او هماغه د لیلی او مجنون کیسې او مفهومونه او هماغه زړې شوې تکراري خبرې د نویو او اوسنیو شعرونو په نامه وړاندې کوي. د (ژوند او فن) لیکوال او شاعر لیکي: ((... د امیر کروړ او بېټ نیکه زمانه د خوشال او د رحمن له

(c) ketabton.com: The Digital Library

زماني بدله وه. ځکه يې په شاعرۍ کې د وخت د بدلون په لحاظ د موضـوعاتو او اقـدارو تبـديلي واضـحه ښـکاري. د خليـق او عبدالاکبرخان اکبر زمانه د خوشال او د رحمان زمانه نه ده، نو ځکه يې د ادب اقدار هم د زماني په مناسبت بدل شوی... د سوسيايټي له بدلون سره به د ادب انداز بدلېږي، که دا د چا خوښه وي هم او که نه وي خوښه نو هم، ځکه چې که بېټ نيکه وايي:

لويه خدايه لويه خدايه ستا په مينه په هر ځايه

غر ولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې

نو په خپل ساده ماحول يې په پاک ذهن او زړه عکس غورځولی دی. دغه وخت دغه د معاشرې ژوند و. که خوشال وو ايي چې:

بله هېڅ ليدلی نه شي تر دا منځه يا مغل د منځه ورک يا پښتون خوار

نو د وخت حالاتو ورته دا احساس وربښلی و، ځکه دا سې وايي...))

زمونږ په معاصر پښتو شعر کې نه يوازې دا چې د پرمختګ دغه مجموعي بهير ته په شعوري توګه پاملرنه نه کېږي، بلکې د تېرو شعري تجربو او د تکراري او زړو مفاهيمو هماغه زياته تکراري بڼه چې اوس مبتذله ده، رواج لري.

کومه بله خبره چې دلته يې يادول ضروري دي، هغه دا ده چې د ژوند د تجاربو ځينې عادي برخې زمونږ د معاصر شعر زياتې نمونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي، داسې نمونې چې نه په کې شعري ابتکار شته او نه هنري تخیل. زموږ د یوه او سني خپاره شوي شعر یوه برخه لولو او وینو چې څومره عادي خبرې دي؟

څومره تکرار شوې او منلې شوې خبرې:

کار دی چې موږ ته محبت ښيي
کار دی چې معمار به وي د نوي ژوند
کار دی چې به جنګ او جګړه ختمه کړي
کار دی چې به واړه سره ورونه کړي
کار دی چې سیندونه خیژوي په غرو
کار دی د سترپاوې د دمې ضامن
کار دی چې به رنځ بیماري ورکه کړي
کار دی چې د لوږې بدبختۍ پر ضد
کار دی چې څوک نه شي تمبولی بیا
کار دی چې به موږ پرې مخ پر وړاندې ځو

کار دی چې موږ ته ستر نعمت ښيي
کار دی چې نړۍ ته به زینت ښيي
کار دی چې به سوله امنیت ښيي
کار دی چې کارګرو ته وحدت ښيي
کار دی چې رغو ته طراوت ښيي
کار دی چې بشر ته سعادت ښيي
کار دی چې صحت او سلامت ښيي
موږ ته استحکام استقامت ښيي
څرخ چې د تاریخ ته حرکت ښيي
کار دی چې به موږ ته دا جرات ښيي

وګورئ! سمې خبرې دي او معقولې خبرې! د کار ارزښت همدومره او حتی تر دې هم زیات دی، خو خبره دا ده چې له دغو خبرو سره او له دغو نصیحتونو سره د شاعر خلاقیت څه شی دی؟ همدومره خبرې چې (کار ښه دی، ډېر ښه دی، ښځي زیات ښه دی) دا خو نو عمومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې او د شعر لپاره حتی سطحي خبرې دي، شاعر څه غواړي ووايي او په څه ډول يې غواړي ووايي؟ شاعر په دغه شعر کې کوم نوي ټکي بيانول غواړي؟ هېڅ نوی ټکی نه شته هماغه زوړ واعظ دی او زړې خبرې.

يا مثلاً دا چې د دهقان ارزښت او مقام د زياتې ستاينې وړ دی، خو که زموږ معاصر شاعر د هغه د دريځ تشريح کول غواړي، بايد دا کار د نويو موضوعګانو او نويو مفاهيمو له لارې وکړي، په دې ډول چې سړی پوه نه شي چې کوم شعر دی او که د نباتاتو د پوهنې کوم فصل ! د يوه نوي شاعر يو شعر ته پاملرنه کوو:

((ګرانه دهقانه))

راغی موسم د بهار
ښايسته ښکاري ګلزار
نباتات واړه بيدار
د ځوان بزګر انتظار
وطن مو کار غواړي
زيار بېشمار غواړي

ګرانه دهقانه

پنبه غنم وکره
په دغه دم وکره
په زړه بې غم وکره
له چانه مه کوه ډار
وطن مو کار غواړي
زيار بې شمار غواړي

او ګرانه دهقانه !...

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په همدې ډول دروا خله، زموږ ځينې نور شعرونه. په دغه ډول شعرونو کې يوازې خبرې شته او څرګنده ده چې يوازې خبرې شعر نه شي کېدی. شعر بايد يو نوی ټکی او د بيان يو نوی ډول ولري او دغه بيان بايد يوازې د شاعر په ژبه او قلم پورې منحصر وي. ځکه چې هغه شاعر دی، هغه بايد ددې صلاحيت لرونکی وي او د هغه په قلم او ژبه کې بايد دومره توان پروت وي.

زموږ د معاصر پښتو شعر يوه بله ځانګړتيا او يوه بله نيمګړتيا داده چې که يو ځلې کوم شاعر يوه نوې، يوه ښه او يوه شعري او هنري خبره وکړه، هماغه خبره بيا هنګامې پيدا کوي او هر شاعر يې د تقليد لپاره راپاڅي. هماغه ډول شعر ليکي، خو تر اصل شعره کمزوری او مبتذل. يوه نمونه وړاندې کېږي:

يوه لوی معاصر شاعر په دې موضوع چې زه شاعر يم او دا چې شاعر بايد څنګه وي؟ يو ښکلی شعر ليکلی دی، يوه ډېره لږه برخه يې داسې ده:

ته د سلطان د دربارونو شاعر	زه د محرومو ولسونو شاعر
ته د خمونو او جامونو شاعر	زه د پېړی د قيامونو شاعر
... ته د ماڼی د اقبالونو شاعر	زه د کېږدۍ او ادبارونو شاعر
ته په بزمو کې د نازونو شاعر	زه په زندان کې د مرګونو شاعر
ته د نېکمرغو پسرليو بربښنا	زه د بدمرغو بارانونو ژړا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وروسته نو زموږ شاعرانو قلمونه راخیستي دي او همدغه چیغې یـې شـروع کـړې دي چـې: بـس زه د ولسـونو شـاعر او زه دردونـو او غمونو شاعر او زه د پاڅونونو شاعر او همدغسې نورې خبرې چې د لومړني ښکلي او اصلي شعر بې ځایه تحریف په کې لیدل کېږي. یا یوه بله نمونه: زموږ یوه بل معاصر نامتو شاعر په خپل وخت کې یـو ډېر ښکلی شعر زمزمه کړ. داسې شعر چې زیاتې هنګامې او انګازې یې جوړې کړې. شعر د خپل وخت یو لوی پیغام پـه ډېر هنـري ډول پـه خپل ځان کې نغښتی و، یوه برخه یې داسې ده:

نسیم ووې د ګل غوږ کې

بدل شو د یارانې رنګ

غلی شانته انقلاب دی

بدلوي د زمانې رنګ

ورسره نوي رنګونه

رنګا رنګ تحولونه

کړي سمسور به راغ راغونه

موسم بل دی هم بل شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلبل د ترانې رنګ

غلې شانته انقلاب دی

بدلوي د زمانې رنګ

دړې وړې زوړ رباب دی

زوړ مطرب خانه خراب دی

زوړ اهنګ د روح عذاب دی

هم شو نوی د نغمې رنګ

غلې شانته انقلاب دی

بدلوي د زمانې رنګ

نوی دام نوی صیاد دی

نوی چل نوی بیداد دی

نوی آه نوی فریاد دی

هوښیاري صید لره بویه

بدل شوی د دانې رنګ

غلې شانته انقلاب دی

بدلوي د زمانې رنګ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه بڼکلي شعر تر څېرېدو وروسته، بیا هم زموږ شاعرانو ملاوې وتړلې، متې یې راونغښتې او قلمونه یې راواخیستل، هېڅ داسې شعر به نه وي چې د (نوي) نوم به په کې نه وو اخیستل شوی. هر څه نوي، شاعر نوی، شعر نوی، ژبه نوې، قلم نوی، ساقي نوی، پیاله نوې، میخانه نوې او پیمانه نوې.

زموږ زیاتو شاعرانو خپلو شعرونو ته دغه ډول (نوی) خو تکراري شکل ورکړ. هماغه خبرې ډېرې ډېرې او بې ځایه بې ځایه کارېدلې.

دغه ډول تقلیدي شعرونو زموږ د مطبوعاتو پاڼې ډکې کړې. ددې پرله پسې لړۍ یو (نمونه یي) شعر دلته لیکو:

موسم نوی بهار نوی ارغوان تازه تازه
چمن نوی ګلشن نوی بلبلان تازه تازه
محفل نوی شاعر نوی ساقیان تازه تازه
رباب نوی سرود نوی نغمه خوان تازه تازه
عشق نوی جانان نوی عاشقان تازه تازه
جمال نوی وصال نوی سره لبان تازه تازه
جهان نوی زمان نوی سور اسمان تازه تازه
دوران نوی ژوندون نوی ارمغان تازه تازه
تقدیر نوی تدبیر نوی طرازان تازه تازه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنت نوی نعمت نوی جنتیان(! !) تازه تازه
...خیال نوی فکر نوی طراحان تازه تازه
معمار نوی تعمیر نوی نقاشان(!) تازه تازه
طبیب نوی درمل نوی هم درمان تازه تازه
شربت نوی ګیلاس نوی تشنګان تازه تازه
معلم نوی تدریس نوی شاګردان تازه تازه
شکل نوی مضمون نوی هم عنوان تازه تازه
بیان نوی ادب نوی ادیبان تازه تازه
نثر نوی نظم نوی شاعران تازه تازه
باغوان نوی بوستان نوی ګلستان تازه تازه
له خزان دې په امان وي سره ګلان تازه تازه

ښه نو دا خبرې، دا لیکنې او دا ډول تشې قافیې شعر ګڼل کېدی شي؟ نه ! نه ! هېڅکله هم نه !

زموږ په معاصر پښتو شعر کې که د عشقي سندرو جاج هم واخیستل شي، له بده مرغه چې په زیاترو شعرونو کې هماغه زړې خبرې او هماغه تکراري خبرې بیا بیا تکرارېږي. د سر زوري او سرتېري مین لپاره هماغه لېونی مجنون نن هم زموږ د شعر سمبول دی. هماغه د قرنونو لیلی لا زموږ د شعر د ښایست اتله ده او هماغه سرې شونډې، زرین شال، تورې سترګې او تورې زلفې لا زموږ شعري مفاهیم دي چې په ډېرو لږ تو پیرونو سره د یوه او بل شاعر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا پـه شـعر کـې پـه پرلـه پسـې ډول کـارول کېـږي او کـه د قـافيې ضرورت وي، نو بيا خو زرين شالان، تور چشمان، تور زلفان او سره شونډان هم د معاصر شاعر د شعر مضامين جوړېدلای شي.(!)

د نـن ورځـې د شـاعر سـندره هم بايـد د قرنونـو لـه سـندرو سـره تـوپير ولري.

دا يو عمده ضرورت دی او دا ځکه چې که موږ وا يو: (معاصر پښـتو شعر)، نو بايد د خپل عصر ټول خصوصيات له ځانه سره ولري او کـه نـه خـو کـه يـې تـاريخ او د شـاعر نـوم ورسـره ونـه کښـل شـي، شـايد معلومه نه شي چې دغه يا هغه شعر نـن او پـرون ويـل شـوی او کـه پـه لسـمه يـا دولسـمه هجـري پېـړۍ کـې. او بيـا دا چـې کـه زمـوږ د شـعر مفـاهيم همدا سې پـه مبتـذل ډول دوام وکړي شـايد د معاصـر شـعر د رشد لپاره د امکاناتو پـه لټون کې مو ځه برياليتوب پـه برخـه نـه شـي. د يـوه تقريبـاً ښـه عشـقي شـعر نمونـه دلتـه وړانـدې کـوم او وينـو چـې څومره ښه او خوا ږه شعري مفاهيم پـه کې کارول شوي دي. دا د پخـوا وخت يو شعر دی خو يو نسبي ابتکاري شعر يې ګڼلای شو:

سپيدې مـګر خيـال د چـوولـو لري
چــې زړه تـــلاش د تپېدلو لري

اوښکه به څو وي په زانګو د سترګو
دا هلک وخت د تلو راتللو لري

د وصـل صيـد پـه دعا رام کلـه شي
وحشي خو خوی د ترهېدلو لري

د خـــال دانــې پــه هــوا زړه الــوزي
دا مــرغـــه ذوق د الـــوتـلو لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه ښکلـي مـخ کې ختنما نه اوسي | خط دې نـوبـت د راوتلـو لــري
نــازو نـخرې بــه رســاقد کوې څو؟ | دا سـبر وخت د کـرېدلـو لـري
لکـه ســحر تــاجر په مينه کې ستا | نوبـت د خپـل ګرېـوان څيرلـــو لــري.

معاصر شاعر بايد خپل شعر تـه د واعـظ د خبرو يـا د ناصح د پند رنګ ور نه کړي. هغه بايد په شعر کې د لويو او وړو نيمګړتياوو پر وړاندې راپورته شي او په خپل شعر کې داسې خبرو تـه ځای ور نه کړي چې له ده پرته پرې حتی ټول عادي خلک هم پـوهېږي. هغـه بايد ژورتياوې راوسپړي او په ډېر دقت يې راوسپړي. هغـه بايد پـه خپـل شعر کې د خپلې ژبې لپاره نوي مفاهيم وړاندې کړي. د غني دغه شعر همداسې يو نوښت لري او دقت ورته په کار دی:

((پيدايش))

او ما ځان له ساز کړ پخپله جوړ | د خپـل خـوب نـه، د خپـل
خيـــــــــــــــــــــــــــــــال نـــــــــــــــــــــــــــــــه
د خـــپل غـم نـه، د مـــستۍ نه | د خـــپل تــول نـــه، د خپـل تـال نه
او ماځان له يار کړ پخپـــله جوړ | د خپـــل سوز نـــه، د ارمـــان نـــه
د خوبـونو نـه، د رنګونـو نـه | د ګــلونـــو نـــه، د خـــزان نـــه
او ما ځان لـه غـم کړ پخپله جوړ | د خنــدا نـــه، د خـوشالـــۍ نـــه
د وصـــال نـــه د خـمار نـــه | د بـــهار نـــه د لـــولـــۍ نـــه
او ماځان له ژوندون کړ پخپله جوړ | د امـيـــــد نـــــه، د
رنـــــــــــــــــــــــــــــــا نـــــــــــــــــــــــــــــــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیارو نه، د ښېرو نه — د غمونو نه د سودا نه
او ما ځان له مرګ کړ پخپله جوړ — د ژوندون نه، د مستۍ نه
د پسرلي د زېړو ګلو نه — د لالونو نه، د ځوانۍ نه

خبره رالنډوو او وایو چې د نن ورځې شاعران باید یوازې (خبرې) د شعر په نامه وړاندې نه کړي. د نن ورځې شعر د پېړیو پېړیو پخوا زمانو شعر نه دی. خو زموږ ځینې شاعران نه یوازې دا چې د نن ورځې شاعران نه دي، بلکې هغه د پېړیو پېړیو پخوانۍ عنعنه یې هم نه ده یاده او نه پرې پوهېږي.

او د (فضل الحق شیدا) یو بیت زموږ د معاصر پښتو شعر د ابتکار یا تقلید د بحث د پای ټکی جوړوي. موږ یې معاصر شعر او معاصر شاعر ته خطاب ګڼو:

تېل یې و چېږي خپلې وینې په کې ژر واچوئ
هسې نه مړه شي د جونګړو مو ډیوه ملګرو !))

(۳: ۲۲-۴۴).

ادبي بهیرونه: لکه څنګه چې د مخه یادونه وشوه، پر لیکوالو سربېره یو شمېر ادبي او علمي مرکزنو هم وخت پر وخت د کره کتنې عملي غونډې جوړې کړې، له هغې جملې څخه په شپېتمو کلونو کې د افغانستان د لیکوالو ټولنې او په تېره بیا د هغې د ځوانو لیکوالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګې وخت پر وخت کره کتنيزې غونډې جوړولې، دې غونډو خپل خپل تاثيرات درلودل. د تنظيمي جګړو پر مهال دا غونډې له منځه لاړې. وروسته په اويايمو کلونو کې په پېښور کې افغان ادبي بهير جوړ شو، په دې بهير کې هره اوونۍ د کره کتنې غونډې جوړېدې، وروسته بيا په کوزه پښتونخوا، کابل، ننګرهار، کندهار، خوست، پکتيا، کندوز، بلخ، لغمان او د هېواد په ګڼ شمېر نورو سيمو، ولايتونو او علمي مرکزونو کې ادبي خوځښتونه رامنځته شول. په دې بهيرونو کې د کره کتنې په سوونو عملي بېلګې وړاندې شوي چې تر دې دمه يې په هېواد کې ساری نه و ليدل شوی، دا کره کتنيزې غونډې اوس هم ښې په درز کې روانې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډیز لنډیز

له هغه وخته چې په پښتو ادبیاتو کې لیکنی ادب رامنځته شوی، نو کره کتنه هم ورسره تړوکېدلې ده. البته دا کره کتنه له ادبي اثارو څخه جلا د مستقلو اثارو په توګه نه ده ترلاسه شوې، کله چې موږ په لرغوني دوره کې پښتو ادبیات ګورو، نو د کره کتنې محتویات یې هم په متن کې تر سترګو کېږي. په لرغونې دوره کې د (شیخ رضی لودي) او (نصر لودي) په شعري مناظره یا مکالمه کې د نقد لومړني څرکونه شته، د ابو هاشم ابن زید السرواني په لومړني ژباړل شوي شعر کې هم د کره کتنې محتویات راغلي، د شیخ اسعد سوري قصیده هم کره کتنیزه او انتقادي مالګه لري او همدارنګه د ځینو نورو شاعرانو په شعرونو د کره کتنې ځینې ځانګړنې لیدل کېږي.

د پښتو ادبیاتو په منځنۍ دوره کې بیا د لرغونې هغې په اندول د کره کتنې برخه زیاته شوه، د روښاني دورې د شاعرانو په اثارو کې د کره کتنې محتویات راغلي، که څه هم دا نیوکې اکثره پر مذهبي اساساتو راڅرخېدلې، د اخوند درویزه او د هغه د پلویانو اثار چې یوه برخه یې د روښاني غورځنګ پر وړاندې غبرګون و، هم انتقادي محتویات لري. تر هغه وروسته بیا (خوشال) په ډېره غوڅه ژبه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوا ړو جریانونو پر اثارو ډاګیزه کره کتنه کړې ده. د خوشال په منظومو او منثورو اثارو دواړو کې د کره کتنې جوهر شته، خو په منظومو اثارو کې یې کره کتنیز جوهر زیات ځلېږي. تر خوشال وروسته هم د منځنۍ دورې ګڼ شمېر شاعرانو په خپلو شعرونو کې د کره کتنې محتوا ځای کړې، د شعر او نظم په ژبه یې د نورو شاعرانو د شعرونو شننه او ارزونه کړې ده. خو په منځنۍ دوره کې چې خوشال کره کتنې ته څومره پاملرنه کړې، بل هېڅ شاعر او لیکوال د کره کتنې په برخه کې دومره کار نه دی کړی. خوشال له خپل ځانه نیولې، بیا تر خپلې کورنۍ، قبیلې، ټولو پښتنو او ټولو افغانانو پورې پر هر یوه پر خپل ځای کره کتنه کړې ده. پر خپل چاپېریال او په هغو کې یې د ملایانو او نورو په ګډون پر بېلابېلو ټولنیزو کرکترونو تېنګې نیوکې کړي او په دې دوره کې د یوه لوی کره کتونکي په توګه ځرګند شوی دی.

د پښتو معاصرو ادبیاتو په بېلابېلو پړاوونو کې کره کتنې ته زیاته پاملرنه وشوه.

ددې دورې په بېلابېلو پړاوونو کې بېلابېلې ادبي ټولنې جوړې شوې، کره کتنیزې غونډې یې جوړې کړې او مستقل اثار یې رامنځته کړل. د سید رسول رسا (ادبي نقد)، قلندر مومند (تنقید) د مولوي محمد اسرافیل له خوا ترجمه کړی (کتاب الشعر)، د کاندید اکاډمیسین محمد صدیق روهي (د کره کتنې تاریخي پس منظر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونه)، د پوهاند محمد رحیم الهام (ادبي کره کتنه) او ځینې نور اثار د یادونې وړ دي.

د شلمې پېړۍ پ بهیر کې د پښتو کره کتنې په برخه کې ګڼ شمېر لیکوالو لکه، استاد عبدالحی حبیبي، استاد الفت، استاد صدیق الله رښتین، پوهاند عبدالشکور رشاد، پوهاند دوکتور بهاوالدین مجروح، دوکتور حبیب الله تږی، کاندید کاندېد میسین محمدصدیق روهي، استاد سعدالدین شپون، دوکتور مجاوراحمد زیار، حبیب الله رفیع، زرین انځور، لطیف بهاند، دوست محمد خان کامل مومند، قنلدر مومند، ایوب صابر، همېش خلیل، مهدي شاه باچا، افضل رضا، قمر راهي، ایاز داودزی، محمد اعظم اعظم، پروفیسور سیال کاکړ، صاحب زاده حمیدالله او نور ګڼ شمېر لیکوال او کره کتونکي د یادونې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-په پښتو لیکني ادب کې د کره کتنې څرک له کومه وخته لیدل کېږي؟

۲-د پښتو ادب په منځنۍ دوره کې کومو لیکوالو پر یو بل کره کتنې او یا نیمه کره کتنې کړې دي؟

۳-د خوشال د کره کتنې، کرکترونه، چاپېریال او محتویات کوم دي؟

۴-ایا موږ په پښتو لرغونې او منځنۍ دورو کې د خوشال په شان بل کره کتونکی لرو؟

۵-خوشال ولې کره کتنې ته ډېره پاملرنه کړې ده؟

۶-د پښتو د معاصرو ادبیاتو په پیل کې کومو لیکوالو کره کتنې ته ډېره پاملرنه کړې ده؟

۷-په معاصره دوره کې له پښتو ادبي اثارو سره د کره کتنیزو اثارو انډول برابر دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-په معاصره دوره کې کوم کره کتنيز اثار د تائيد او کوم د تامل وړ دي؟

۹-د ليکلو اثارو ترخنګ ادبي بهيرونه هم د کره کتنې د بهير لپاره موثر دي او که نه؟

۱۰-کومې ستونزې دي چې په معاصره دوره کې يې پښتو کره کتنه ډېرې ودې ته پرې نښوده؟

سپارښتنې

۱-محصلين دې په خپلو څېړنو هغه پښتو اثار او کره کتونکي په ګوته کړي، چې په دې اثر کې يې يادونه نه وي شوې.

۲-هر محصل دې له خپل ليدلوري په معاصره دوره کې د پښتو کره کتنې پر ستونزو يوه تحليلي او څېړنيزه ليکنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د کره کتنې ډولونه

څومره چې د ادبیاتو محتوایي او شکلي ډولونه زیاتېږي، د کره کتنې ډولونه او د ادبیاتو د تشریح او توضیح میتودونه او لارې چارې هم ورسره زیاتېږي.

ادبپوهانو کره کتنه د خپلې محتوا او تخصص له امله پر بېلابېلو برخو وېشلې ده. سره له دې چې پر بېلابېلو ډولونو او په تېره بیا د کره کتنې د وېش پر ثابت شمېر د کره کتونکو د نظر یووالی نه شته، خو پر دې ټول ادبپوهان متفق دي، چې کره کتنه په لومړي سر کې پر دوو ډولونو: (نظري او عملي کره کتنې) وېشل کېږي.

[نظري نقد یو لړ اصول او روښونه رانغاړي، چې د همدغو روښونو په مرسته په نظري کره کتنه کې له ادب او هنر سره د مربوطو مسایلو او مباحثو ارزونه کېږي، جاج یې اخیستل کېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي مېچونو او چنهولو له لارې د تخليقي اثارو د معيارونو تجزيه او تحليل کېږي.

ادب څه شی دی؟ کره کتنه څه ارزښت لري؟ له تخليق سره د کره کتنې څه ارتباط دی؟ نقاد څه مقام لري؟ او د بېلابېلو ژانرونو د فني ښېگڼو او بدگڼو د ټاکلو لپاره د لارښودو اصولو تشکيل او تحليل، د دغو او داسې نورو پوښتنو لپاره د ځوابونو پيداکول، د نظري نقد کار دی. يوازې دانه، بلکې د لوړو ټولو پوښتنو پر ټولو ځوابونو نقد هم په نظري نقد کې شاملېږي، يا په بله ژبه نظري کره کتنه، د کره کتنې کره کتنه هم ده.

کله چې د نظري نقد د وضع شويو اصولو په رڼا کې او يا د يوې بلې ذريعې له لارې، د ادبي تخليقي اثارو ښېگڼې او بدگڼې وښودل شي، نو دې کار ته بيا عملي نقد ويل کېدی شي. د عملي او نظري نقد له جلا او ځانگړو يادونو څخه مطلب دا نه دی، چې گوندې موږ کره کتونکی هم په عملي کره کتونکو او نظري کره کتونکو سره جلا کولای شو؟ اصلي خبره داسې نه ده، ځکه چې يو کره کتونکی د کره کتنې د نظريو د جوړونې تر څنگه عملي نقد هم کولای شي.

د يو څېړونکي په وينا: ((د کره کتنې د نظريو او عملي کره کتنې ترمنځ بېلتون تر زياته حده مصنوعي دی، خو په دغو دواړو ډولونو کې توپير کول کاري ثابتېږي. دا پوښتنه چې ادب څه شی دی؟ او يا د يو خاص ادبي اثر د ځانگړنو د ښودلو عمل که څه هم په خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځو کې سره مربوط او هماهنګ ښکاري، خو دغه دواړه د یو ځانګړي نوعیت لرونکی دی او د هغو ځانګړې مطالعه په یقیني ډول د اثر په پوهېدنه کې د صراحت او اسانتیا سبب ګرځي.))

په دې لړ کې دا هم باید په نظر کې ولرو، د نظریې جوړونې لپاره چې څومره اساسي او ژور فلسفیانه شعور، منطقي استدلال او رسا ذهن ته اړتیا لیدل کېږي، هماغومره زیاتره نقادان له دې ذهنیت څخه محروم دي، نو له همدې امله د خپلو نظریاتو په رڼا کې پر خپلو نظریو ولاړ عملي کره کتونکي ډېر لږ پیدا کېږي. که کوم ستر نظریه جوړوونکی دومره همه ګیر ثابت شي، چې ډېر نور نظري کره کتونکي ترې بالواسطه یا بلا واسطه ګټه واخلي، نو په دغسې مواردو کې د هغې نظریې انفرادیت یوازې په هغه حالت کې ټینګ پاتې کېدلای شي، چې دوی په پټو سترګو د چا تقلید، ونه کړي.

ددې لپاره چې موضوع یو څه نوره هم روښانه شي، غواړو د نظري او عملي کره کتنې په باب لږ څه نوره رڼا هم واچوو او د کره کتنې ډولونه له همدې نظري کره کتنې پیل کړو:

۱-نظري کره کتنه:

د نقد د دغه ډول بل نوم Literary Aesthtics هم دی. دا ډول نقد د بېلابېلو ادبي او تنقیدي مسایلو په باره کې پر مباحثو او نظریاتو خبرې لري. ځینې ادبپوهان پر همدې اساس وايي موږ دا ډول نقد د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنې د ځانګړي ډول په توګه نه شو منلای. ځکه د ارسطو له بوطیقا څخه نیولې د نن ورځې تر کره کتونکو پورې ټول نقادان په پرله پسې ډول د نظریاتو پر نوي کولو او جوړولو مصروف دي. په انګلستان کې د اسپانیا او ایټالیا د کره کتونکو په څېر J.C.Scaliear او vives تر اغېز لاندې د (سډني) په زمانه (۱۵۷۰ع) کې نظریاتي نقد لږ ډېر ظهور وکړ او په غالب ګومان د (رچرډ ډیلز) کتاب De,poetical کولای شو، د نظریاتي نقد په لاره کې لومړنی اثر حساب کړو. دا کتاب پر (۱۷۷۳ع) کال خپور شوی دی. په شپاړسمه پېړۍ کې (سډني) تر ټولو زیات مشهور شو، ګواکې دی بالعموم لومړنی انګرېزي نقاد منل کېږي، خو دده د مشهور تالیف د لیکنې تاریخ په باب د نظریاتو اختلاف دی دی. عام قیاس دادی چې دا اثر پر (۱۵۸۰ع) کال پای ته رسېدلی دی او یا پر ۱۵۸۱ع کال بشپړ شوی دی، البته دا کتاب دده په ژوند کې چاپ نه شو، بلکې دده تر مړینې نهه کاله وروسته پر ۱۵۹۰ع کال چاپ شو. ددې کتاب دوه ایډېشنه خپاره شوي دي، په یوه ایډېشن کې یې نوم Anapology for poetire او په بل ایډېشن کې یې نوم The Defence of poesie راغلی و او له دې څخه ښکاري چې مسوده یې بې عنوانه وه.

دا د نظریاتي نقد پیل و او تر دې وروسته ددغه ډول نقد په پانګه کې زیاتوالی راغی او لکه: (هابس)، (اډیسن)، (برک)، (کولرج)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(میتوارنولډ)، (اوتی)، (اس ایلیت) او نورو له ادبیاتو او نقد سره تړلي مباحث له فلسفیانه مسایلو سره اشنا کړل.

لنډه دا چې نظري نقد د یوه ادبي اثر د ارزونې په باب نظریې وړاندې کوي، په حقیقت کې د نقاد د نظریو یوه مجموعه ده چې په دې کې د کره کتنې معیارونه پرنیسپونه او میتودونه ټول شاملېږي.

۲-عملي کره کتنه:

عملي کره کتنه د کره کتنې تطبیقي اړخ دی. په دې کره کتنه کې هغه اصول، معیارونه او پرنسیپونه چې په نظري کره کتنه او یا هم د کره کتنې په نورو ډولونو کې بیان شوي، هغه په عمل کې پلي کېږي یا د هغو په رڼا کې یو اثر شنل کېږي. عملي کره کتنه تر نظري هغو ځکه سخته ده چې دلته ټول معیارونه او پرنسیپونه عملاً پر یو اثر تطبیقېږي.

عملي کره کتنه له عملي بېلګو پرته ممکنه نه ده. یو اثر باید موجود وي، چې پر هغه د کره کتنې عملیه تطبیق شي. په دې مرحله کې باید له ډېر احتیاط څخه کار واخیستل شي.

له نظري کره کتنې سره د نظریاتو اختلاف وي، خو دا اختلافات له عملي کره کتنې سره ډېر زیات دي، که په عملي کره کتنې کې له ډېر دقت څخه کار وانه خیستل شي، نو د کره کتنې او کره کتونکي پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې ډېرې ستونزې راولاړولای شي. (په پښتو او سني شعر کې د نوښت مساله) لیکنه چې مخکې راوړل شوه، د عملي کره کتنې یوه بېلګه ده، چې دلته د شعر یا نظم عملي بېلګې راوړل شوي او پر هغو کره کتنه شوې ده. عملي کره کتنه کېدی شي د هنري ادبي اثر پر هر ډول ترسره شي.

۳-تاریخي کره کتنه:

تاریخي نقد یا کره کتنه د نقد یو ډول دی، چې ځینو کره کتونکو هغه د نقد یو ځانګړی ښوونځی او ځینو یو ډول معرفي کړی دی. د (کره کتنیز او ادبي ښوونځي) څپرکي کې مو دې ډول کره کتنې ته ځینې اشاره کړې ده. باید وویل شي چې د ادب په تخلیق کې ډېر او بېلابېل عوامل دخل لري، د ادبي ایجادګر له خوا قلم او چتول او د اثر ایجادول کومه میخانیکي بڼه نه لري، بلکې د هغه تخلیقي شعور ته خاص جهت ورکول، په پوره اندازه یو پېچلی عمل دی. څنګه چې ډېر ځله د محرکاتو او عواملو له یو ځای کېدو څخه خاص نظر را زېږي، ددغو عواملو او محرکاتو شننه او بیا د هغو د اهمیت ټاکنه د نقد په مهمو مسایلو کې راځي، ددغه مقصد لپاره پر ادب او ادبي ایجادګر باندې د تاریخي حالاتو او حوادثو د اغېزمنې کتل او جاج اخیستل لازمي بربښي او په نقد کې تاریخي نظریه یا ښوونځی د همدې اړتیا د پوره کولو لپاره رامنځته شوی دی. (عابد علي عابد) په خپل اثر (اصول انتقاد ادبیات) کې کښلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په تاريخي لحاظ د ادبي انتقاد منظم پيل د اوه لسمې پېړۍ له ابتداء څخه شوی دی. پر ۱۶۷۵ع کال د (دنپلز) فلسفي رساله (نوی علم) خپره شوه. دا رساله د تاريخ پر فلسفه بحث کوي. په دې رساله کې غالباً په تاريخ کې لومړی ځل د ادب د اجتماعي تعبير کوښښ وشو او وروسته تر دې دغه تصوير ډېر زيات مقبوليت وموند، چې د هنر او ادبياتو مطالعه او تشريح او تعبيرول له دې لوري په کار دي او دا خبره واضح شوه، چې د ادبياتو او هنر د پوهېدنې لپاره لازم دی، ټول هغه سياسي، اجتماعي، تاريخي او فرهنګي حالات بايد مطالعه شي، چې ادبيات يې تر اغېز لاندې ايجاد شوي دي.

له زماني او مکاني اړخ سره سره (جانسن) دغه ډول نظر وړاندې کړی دی، لکه: ((د يوه تخليقي اثر په باره کې د سمې پرېکړې لپاره موږ اړ يو، چې د هغې زمانې عمومي فضا ځانته ښکاره کړو او دا وښيو، چې خلکو څه ډول ژوند کاوه، د خلکو غوښتنې څه ډول وې؟ او ادبي ايجادګر د خلکو د غوښتنو د پوره کولو لپاره څه ډول وسايل استعمال کړي دي.))

(جانسن)، د (ايډمنډ شيرر) Edmondscherer په څېر تاريخي نقاد نه و، خو له دې اقتباس څخه ضرور دومره څرګندېږي چې پخوانيو نقادانو ته هم د تاريخي عواملو ارزښت څرګند و او پر اهميت يې پوهېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخي نقد منظم پيل د فرانسوي نقاد (ايډمنډ شيرر) له زماني څخه ګڼلای شو. ده پر (ملټن) باندې د (والټر)او (ميکالی) انتقادي نظريات مطالعه کړي وو. (شيرر) پر دې خبرو ټينګار کاوه چې د يو ادبي اثر په انتقادي مطالعه کې بايد تر ټولو دمخه شخصي خوښه يا نه خوښه او د خپلې زمانې ادبي تعصبات يوې خواته کېږدو او اثر ته د خپلو شرايطو په رڼا کې کتل په کار دي. ددې مقصد د ښه ترسره کولو لپاره د ادبي اثر د مفصلې او هر اړخيزې کتنې تر څنګ د ادبي اثر د ايجاد ګر شخصي ژوند ، د هغه د ژوند زمانه، ماحول او په هغه زمانه کې د سياسي، اجتماعي او ادبي عواملو شننه او کتنه هم ضرور ده او دا بايد ښکاره شي چې دغو عواملو پر ادبي اثر باندې په څه ډول مثبت يا منفي اغېز ښندلې دی.

د ريچارډ مولټن (Rechard Moulton) په څېر (شيرر) هم له معيار ټاکنې او درجه بندۍ سره مخالف دی، دده په خيال د نقاد وظيفه دا نه ده، چې دی د ادبي اثارو بيه وټاکي، د نقاد وظيفه داده چې دی په بېطرفۍ سره د تاريخي او نورو عواملو په رڼا کې ادبي اثر وشني او بيا د اثر د معيار او ارزښت پرېکړه لوستونکي ته پرېږدي. فرانسوي نقاد (سان) د (شيرر) نظرياتو ته زياته پراختيا ورکړه. پته دې نه وي چې (سان بو) خپل علمي ژوند د طب له مطالعې څخه پيل کړی و. د همدې لپاره دی په نقد کې د نسل او نسلي وراثت اغېزمنۍ ته هم په زيات اهميت قايل دی او په همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

علت دی وایي چې د ادبي اثر تر مطالعې دمخه د ادبي ایجاد ګر مطالعه هم ضروري ده. ده یو ځل یو ځای ویلي وو: ((زه ادب او ادبي تخلیق له انساني تنظیم څخه کوم بېل شیز نه ګڼم)).

د (سان بو) نظریاتو ته بیا بل فرانسوي نقاد (دالاتین) زیاته پراختیا ورکړه، (تین) د ادب د تفهیم او د تخلیقي محرکاتو د شننې لپاره پر خپلو وضع کړېو اصولو تر دې حده ټینګار کاوه چې هغو د یوې خاصې فارمولې حیثیت ځانته غوره کړی و، هغه فارموله داده: (نژادي ماحول او د تخلیق شېبه) ددې نظریې له مخې ادیب د خپلې زمانې پیداوار دی هغه له یو خاص نژاد سره تړلی دی او په یو جلا ټولنه کې زېږېدلی دی او سربېره پر دې د کوم ځانګړي مقام او تاریخي شېبو د خاصو اثراتو له یوځای کېدو څخه دده شخصیت جوړ شوی، ادبي شعور او تخلیقي استعداد په یو مخصوص قالب کې اچوي او په یو خاص ډول د اظهار جامه وراغوندي.

تاریخي کره کتنه له دې امله هم ډېر اهمیت لري، چې لومړی ځل یې د هغو اجتماعي عواملو تاریخي محرکاتو او نژادي اثراتو اهمیت څرګند کړ چې په یو ډول نه یو ډول د ادیب شخصیت په یو خاص قالب کې اچوي او د تخلیقي شعور لپاره یې په یو مخصوص انداز کې سره تنظیموي. څنګه چې تاریخي نقد یوازې هغو مسایلو ته اهمیت ورکوي، چې سرو کار ورسره لري، نو د همدې لپاره ډېر ژر یې خامۍ هم څرګند بېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(متیو ارنلډ) ځان له افراط او تفریط څخه ساتي او د تاریخي نقد په باره کې ډېر زیات متوازن نظر ورکوي، دی لیکي: ((په موجوده زمانه کې تاریخي نقد ډېر مهم او مشهور دی، خو ددې خبرې یادوه هم په کار ده، چې که وو ایو یوازې ددې مطالعې له لارې د ادب سم تفهیم کېدی شي نو دا یوه خطرناکه نظریه ده.))

د ایران مشهور لیکوال او کره کتونکي عبدالحسین زرینکوب بیا د تاریخي کره کتنې په باب وایي: ((که چېرې یو کره کتونکی د یوه ادبي اثر د تحلیل او ارزونې لپاره، تاریخي حوادثو، یا هم تاریخ پورې نورو اړوند مسایلو ته لاس وروړي، یا هم د یو شاعر شعر څېړي او یا د هغه همعصره شاعرانو اثار تحلیل کېږي، یا د اثارو تاریخي قدامت څېړل کېږي، دغه ډول کره کتنې ته تاریخي کره کتنه ویل کېږي. دا ډول کره کتنه د کره کتونکي د استعداد په اندول د هغه ډېر زیار ته اړتیا لري، ځکه چې په دې ډول کره کتنه کې یوه اثر ته له ذوقي لیدلوري ډېر نه کتل کېږي. ځکه نو کره کتونکی د یو اثر له هنري درک او ارزښت څخه عاجزېږي. په دې ډول ویلای شو چې تاریخي کره کتنه د یوه شهکار ادبي اثر پر واقعي تحلیل نه بریالی کېږي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-تشریحي او توضیحي کره کتنه:

د (جارج واټسن) په خیال تر (۱۶۲۰ع) کال د مخه انګرېزي نقد قانون جوړونکی او یا نظریه جوړونکی نقد و. (ډرایډن) لومړنی نقاد دی، چې په خپل (Dramatic poesie) نومي اثر کې یې توضیحي نقد په عام او پراخ مفهوم استعمال کړ. دا کتاب پر (۱۸۲۸ع) کال چاپ شو او په یوه وینا د نقد تاریخ له ده څخه پیلېږي او پر همدې اساس (ډاکتر جانسن) دی د ((نقد بابا)) بللی دی؛ په دې باب د ده خپل الفاظ دادي: ((ډرایډن بې له شکه د انګرېزي نقد بابا ګڼلای شو، ځکه چې ده لومړی ځل ادبي اثار د ستاینې د اصولو په رڼا کې راوپېژندل.))

۵-ښکلاییزه کره کتنه:

ادبپوهان په دې نظر دي چې د ښکلاییز نقد او د هغه د اصولو تر مطالعې او کتنې د مخه د ښکلا پوهنې اجمالي مطالعه هم ضروري ده، ځکه چې له ښایسته زیاتې زمانې څخه، د شاعرۍ او نورو ښکلو هنرونو په نقد کې ښکلا پوهنه له ډېرو مهمو مباحثو څخه شمېرل کېږي. د ښکلا پوهنې مطالعه له دې پلوه هم مهمه ده، چې په ښکلا پوهنه کې د (کروچه) په څېر فلاسفه هم تېر شوي دي، د (کروچه) مفکورې د ادبي نقد پر معیارونو او له هغه سره پر تړلو مباحثو له یوې نوې زاویې څخه رڼا اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ذموقراطیس) لومړنی فیلسوف دی، چې د هغه په اقوالو کې موږ د ښکلا پوهنې په باب ځینې اشارې پیدا کولای شو، خو دده افکار د ښکلاپوهنې په اړه اساسي اهمیت نه لري، ده په منظمه توګه د ښکلا پوهنیزو مفکورو د وړاندې کولو کوښښ نه دی کړی او دا خو افلاطون و، چې په منظم ډول یې دې خوا ته مخه وکړه او په خپلو اثارو کې یې له ښکلاپوهنې سره تړلي اصول او قوانین تدوین کړل.

اوس په دې برخه کې له تاریخي کرونولوژیک بحث څخه تېرېږو او اصلي مسئلې ته راځو او ګورو چې حسن او د هغه رنګارنګ مظاهر په یو نه یو ډول انساني ژوند اغېزمن کړی دی، خو تراوسه د هغه د ماهیت ژوره مطالعه لانه ده شوې او په همدې علت د هغه جامع تعریف موږ نه شو وړاندې کولای. دا په دې مانا چې له خالص جسماني نظري لوري نیولې تر صوفیانه نظریاتو پورې په دې باب بېلابېلو خلکو د کره کتنې زیارونه ایستلي دي او د ځوانۍ د خوب غوندې، د ښکلا هم په سلګونو تعریفونه دي، خو خبرې لا هسې بنیاد نه دی پیدا کړی او ددې وجه داده چې د نېکۍ، شر، خیر، محبت او نورو په څېر حسن هم یو مجرد کیفیت دی. ارسطو چې د استنباطي منطق د تعریف لپاره څومره قواعد وضع کړي دي، د هغو اطلاق د هغو پر مجردو کیفیاتو نه شي کېدی، دغسې د رنګونو د حسي تاثر، له محسوسولو سره موږ د ژبې، سور او نیلي رنګ تعریف نه شو کولای. دا د انسان بدمرغي ده چې حسن ګوري او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه له ساحرانه کیفیاتو مدهوش کېږي، خو خپل دغه احساسات په الفاظو کې نه شي راوستلای، پر همدې اساس د حسن په باره کې چې کوم تعریفات وړاندې شوي دي، هغه یوازې د الفاظو شعبده بازي ده.

اوس یوه ډېره با اهمیته پوښتنه دا راپیدا کېږي، چې حسن انسان څنګه متاثر کولای شي؟ او ددې وجه څه ده چې د ګلاب ګل، کهکشان، سرې شونډې، نیلي سترګې، شفق، د بوډۍ ټال او نور څنګه پر انسان تاثیر کولای شي؟

په دې لړۍ کې د ښکلا او د هغه د لیدونکي ترمنځ یوه اړیکه یا رشته شته او هغې ته لوی اهمیت حاصل دی، موږ په ښکلا کې له اسراره ډک یو کشش حس کوو او موږ ددغه کشش له امله په ښکلا کې یوه لېوالتیا محسوسوو. دلته بیا سوال پیداکېږي، دا لېوالتیا د څه شي زېږنده ده؟ دا لېوالتیا تخیل رازېږولې ده؟

د ښکلا په باب تر لوړې اجمالي او لنډې یادونې وروسته، د ښکلاییز نقد وار رارسي، خو په پیل کې یوه خبره څرګنده په نظر راځي، چې د نقد هره طریقه تر یوه حده پورې د اظهار او ابلاغ په وسیله کې جذابت پیدا کوي، خو ښکلاییز نقد، د نقد له نورو ښوونځیو پر دې پیلېږي، چې په دې نقد کې د ښکلا او ښکلاییزو مسایلو مطالعه د تنقید اساس نه منل کېږي او پر دې سربېره کوم بل څیز هم نه مني، د همدې لپاره یو ښکلاییز نقاد په ادبي تخلیقاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د حسن او زړه راکښون د ځانګړنو تحلیل ته په خپل قضاوت کې اساسي اهمیت ورکوي.

د ښکلا پوهنیز نقد اصطلاح مشهوره او زیاته ده، خو زیاته پخوانۍ نه ده، حال دا چې د حسن فلسفه، حسن او ښکلا زیات پخواني دي.

دا چې د ښکلاییز نقد اصطلاح ولې پخوانۍ نه ده، وجه یې داده چې د ښکلا پوهنې اصطلاح تر دوو سوو کلونو زیاته پخوانۍ نه ده.

(بام ګارټن) (۱۷۱۴-۱۷۶۲ع) تر هر چا دمخه د ښکلا Aesthetics اصطلاح وضع کړه. دا اصطلاح ډېره پخوانۍ نه ده، خو دغه الفاظ بې حده پخواني دي. او دا ټول له دوو یوناني لفظونو څخه مرکب شوي دي او مطلب یې داسې شی دی چې د پنځه ګونو حواسو په وسیله یې درک کېدل ممکن وي، خو (ګارټن) دا پخپله تر لغوي حده پورې نه محدودوي او په عام ډول یې د ښکلا فلسفې لپاره استعمالوي.

د ښکلاییز نقد اساسات د حسن د هغو مظاهرو پر ادراک پورې تړلي دي، چې ادبیات یې په یو نه یو ډول اظهار وي. د ادبي اثر د پنځوونکي شعوري ژورتیا چې کله د حسن له صورت منلو سره مرسته کوي او یا یې په یوه ځانګړي بڼه اظهاروي، نو دا بیا ښکلاییز تخلیق دی. ښکلاییز نقد هم د ښکلا او هنر له بېلابېلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صورتونو سره تر حده زياته لېوالتيا لري، چې ښکلا څه شی دی؟ او تر دې هم مهمه دا چې څه شی ښکلا نه ده؟ ايا د حواسو په وسيله د حسن بشپړ ادراک ممکن دی؟ ايا ادبي ايجادگر د بشپړ حسن په اظهار قادر دی؟ ايا لوستونکی په ادبي اثر کې د حسن د وړانگو د ليدنې او کره کتنې د صلاحيت حامل دی؟ له دغو سوالونو او ځوابونو څخه د ښکلا ييز نقد معيارونه جوړېږي، خو که په دقيق ډول وکتل شي، دا گرده سوالونه د نوعيت په لحاظ فلسفيانه دي.

په ادبي تخليق کې د حسن د مخصوص کيفيت د اندازه کولو لپاره د ښکلا ييز مېچ اصطلاح استعمالوي. په دې ضمن کې کله کله د جمالياتي حسن د اصطلاح نوم هم اورېدل کېږي او د همدغه حسن په وسيله هر انسان له ښکلا څخه تر يوې اندازې پورې د خوند اخيستلو صلاحيت پيدا کوي. گنې د ښکلا د ادراک لپاره انسان پنځه گونو حواسو ته اړ دی، خو له دغه ادراک سره تړلي کيفيات د خپل بې حده لطف له امله د انسان په زړه کې څپې او په روح کې مستي پيدا کولای شي. د لطيفو احساساتو د څښتنانو شديد ښکلا ييز حس په نسبي ډول زيات قوي وي. همدا حس لومړی د ايجادگر شعور او وجدان په يوه بڼه اغېزمنوي، بيا د همدې ښکلا تر اغېزې لاندې دې ايجاد ته تمايل پيدا کوي، خپل دغه کيفيات په يوه ځانگړي قالب کې اچوي او د نړيوالو مخې ته يې د يوه هنري اثر په بڼه وړاندې کوي. په دې ترخ کې د لطيف حس، سليم مذاق، ذوق

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وجدان غوندې اصطلاحات هم استعمالېږي او ددې ټولو مطلب دادی چې د همدغو ذوقونو په مرسته انسان له یوه هنري اثر او د هغه له بېلابېلو کیفیاتو څخه د خوند اخیستلو صلاحیت لرلای شي. تر دغو اساسي اصطلاحاتو وروسته باید ووایو ، چې ښکلاییز نقد ، د نقد له نورو ډولونو سره په ځینو اساسي مسایلو کې د بېلوالي له امله ځینې اساسي توپیرونه لري، یانې دا چې د ادبي اثر د تشریح، تفهیم یا ارزښت ټاکلو لپاره د هغه د بېلابېلو اجزاوو یا مهمو خصوصیاتو تحلیل نه کوي، دویمه دا چې د اثر د ارزښت د ټاکنې لپاره پرېکړه خو کوي، خو دغه پرېکړه د نقد پر ځینو اصولو ، یا ژبنۍ قاعدې او کومې هنري طربقې باندې د ټینګښت زیار نه باسي او ددې مقصد لپاره له پخوانیو مهمو انتقادي نظریاتو څخه د مرستې غوښتلو کوښښ نه کوي.

ښکلاییز نقد په اصل کې (ادب د ادب لپاره) د مفکورې ضمني زېږنده و. ددې نظریې له مخې ادب له ژوند سره کوم تعلق نه درلود او پر همدې اساس ښکلاییز نقد هم له ژوند او د ژوند له مختلفو مظاهرو سره خپل اړیکي شلوي.

(ادب د ادب لپاره) نظریې په څېر ښکلاییز نقد هم د جان رسکن (John Ruskin) د معیار خوښوونې او اخلاق پالنې پر ضد یو عکس العمل ګڼلای شو او ښایي پر همدې اساس وي چې ښکلاییز نقاد هم هر هغه شی چې د ښکلا او له هغې څخه د حاصل شوي خوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف وي، د هغو پر مستردولو ټینګار کوي. والترپيټر (Walter peter) د ښکلاييز نقد مهم مخکښ ګڼلای شو ، ده چې د خپل کتاب (The Reaiscance) په سريزه کې د کومو خيالاتو بيان کړی دی، هغه په حقيقت کې د ښکلاييز نقد نچوړ دی. ددې سريزې پر بنسټ کله چې ښکلاييز نقاد د کوم ادبي ايجادګر د اثارو شننه کوي، پر دغه خبره ورته فکر په کار دی چې دغه اثر پر ذهن څه ډول نښې پرېږدي او اغېزمني يې تر کومه حده ثابتېږي؟ ښکلاييز نقاد دغه ډول سوالونه پيداکوي: دغه ادبي اثر څه شی دی؟ ددغه اثر له مطالعې څخه څه ډول اثرات را زېږي؟ له هغه څخه خوښي پيداکېږي که نه پيدا کېږي او بالاخره دغه خوښي څه ډول خوښي ده؟

دده په فکر د ښکلاييز نقاد فريضه هم ده، چې هغه د ادبي اثر هغه خواوې راڅرګندې کړي، چې د خپل حسن پر بنسټ د خوند موجبات جوړوي. په دې ترڅ کې به ده د ځينو ښکلاييزو اغېزمنيو د ماخذونو وضاحت کاوه او ورسره به يې پر دې خبره هم رڼا اچوله چې دغه اغېزمني څنګه رامنځته کېږي.؟

په اوسنۍ زمانه کې د ايټالوي فيلسوف (کروچي) افکارو هم پر ښکلاييز نقد ژور اغېز پرې ايښی دی. هغه په ښکلا پوهنه کې د (Expressionism) له بنسټګرو څخه دی. دی په ځينو برخو کې (والترپيټر) او (اسکروو ايلډ) ته نږدې دی. د مثال په ډول (کروچه) هم د هر ډول موخې او خارجي حقيقت ليکنې مخالف دی. دی له ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثخه له ښکلا له پرته د بلې هرې افادې د اوچتولو مخالف دی. (کروچه) د ادبي پنځونو د ښکلاییزو کیفیتونو پر سم ابلاغ باندې ټینګار کوي. په نقد کې تجزیه، تحلیل او عقلي جواز ضروري او مهم نه ګڼي، دده په فکر په یوه هنري اثر کې د حسن د بشپړ ابلاغ قوت په خپله یو ضرورت دی، نو پر همدې اساس په هنري اثر کې د اخلاقو، مقصد او منطقي صداقت تلاش بې ګټې کار دی، ځکه چې تخلیق ځانته د ښکلا خپل جهان دی. د تخلیق د ښکلا په دې جهان کې د عقل نه، بلکې د وجدان سکه چلېږي. هغه، تجزیه او تحلیل د نقد لپاره نا ضروري شیز ګڼي، دده په فکر مانا، صور، مواد، اډانه او اسلوب دا ګرده عناصر په یو ناوېشلي لوړوالي کې د ښکلا د ابلاغ سبب ګرځي، له وجدان څخه مرسته غواړي او له هغه څخه ګټه اوچتوي، چې په علمي طریقو سره ددې چارو تحلیل ممکن نه دی.

د (کروچه) په فکر تخلیق تر څلورو مرحلو وروسته بشپړېږي.

۱- تر ټولو دمخه پنځوونکی اغېزمن کېږي.

۲- تر دې وروسته د خپل تخیل او ښکلاییز ذوق په مرسته په یو نوي ډول د خپل ذهن او وجدان له امتزاج څخه کار اخلي، چې دی ورته (Expression) وايي.

۳- له دغه وجداني ترکیب او امتزاج څخه پنځوونکی ښکلاییز خوند اخلي (په دې خوند کې دده د اثر لوستونکی هم شریک دی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تر دې وروسته دغه ټولې اغېزمنې او د هغوی ښکلا ییز ترتیب، د وینا، رنګ، اواز او اهنګ په ښه نورو ته د رسېدلو جوګه کېږي. (ډاکټر زرینکوب) بیا د ښکلا ییزې کره کتنې په باب وایي((دا هغه کره کتنه ده چې په یوه اثر کې د هغې له خاصې محتوا پرته د هنر ښکلا ییز جوهر څېړي. ددې ډول کره کتنې اساس او ریښه کولای شو په اروپا کې د (کالیریج) او په امریکا کې د (ادګارالن پوه) په نظریاتو کې ومومو. (الن پوه) هنر ته د ښکلا پېژندنې له لید لوري ګوري او په هنر کې د اخلاقو عنصر پردی ګڼي، د ده په نظر هنرمند ته چې کوم شی اهمیت لري دا نه دی چې کومه خاصه نظریه بیان کړي او کوم فکر ځرګند کړي، بلکې هغه ته دا مهمه ده چې پر لوستونکي یو واحد او ټولیز تاثیر پرېباسي. دده په نظر ادبي اثار هغه ودانۍ ده چې یو معمار یې جوړوي، خو کوم څه چې په دې کې ارزښت او اهمیت لري، د هغې انډول او هماهنګي ده.

په فرانسه کې د (پارناس) (هنر د هنر لپاره) ادبي ښوونځي هم په یوه ډول د همدغې کره کتنې بیان توجیه کوي. که څه هم (هنر د هنر لپاره) تعبیر د لومړي ځل لپاره (ویکتور هوګو) اعلان کړ، خو وروسته بیا (تئوفیل ګویته) د هغه پر توجیه او دودونې لاس پورې کړ. هغه د هنر په باب وایي: ((د هنر ګټه څه شی دی؟ ښکلیتوب، ایا همدا کافي نه ده؟ لکه ګلونه، عطرونه، الوتونکي او نور هغه شیان چې بشر نه شي کولای له خپلې لېوالتیا سره سم یې تغیر او ضایع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. په ټولیز ډول هر هغه څه چې ګټور شي، نور نه شي کولای ښکلي اوسي، ځکه چې ورځني ژوند ته داخلېږي.))

۶-حکمي کره کتنه:

دا کره کتنه د یو لړ داسې اصولو او معیارونو له مخې کېږي، چې دمخه وضع شوي. کره کتونکی د نقد پر وخت پخواني ټاکلي معیارونه مخې ته ږدي او د هغو په رڼا کې د ادبي اثر په هکله حتمي فیصله ورکوي. ادبپوهان په دې کره کتنه کې یوه لویه نیمګړتیا دا ګڼي، چې د کره کتنې دا روش له هغو ادیبانو سره زیاتی دی، چې په ادب کې ارتقا او بدلون ته قایل دي. په لنډه وینا ویلی شو چې د کره کتنې دا لاره په ادب کې د نویو لارو چارو د رامنځته کېدو پر وړاندې لوی خنډ دی.

۷-اروا پوهنیزه کره کتنه:

د اروا پوهنیز یا ارواییي کره کتنې ښوونځی او ډول ډېر زوړ نه دی، څنګه چې په ډېره لږه موده کې اروا پوهنیزو تحلیلونو د انساني فکر لوری بدل کړ او د مذهب، معاشرې، اخلاقو او ښکلا په اصولو او طریقو کې یې د یو نوي انقلاب هنګامه توده کړه، دغسې ارواییز نقد هم د ادبي او تخلیقي نظریو په پوړیو کې اساسي بدلونونه راوستل، وینا او پیغام د بېلابېلو تجربو لپاره د تهیج د برابرولو سبب شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروايي کره کتنې اساس د (فرويد) په نظرياتو کې نغښتی دی، د وروستيو اروا پوهانو نظرياتو ورته ژوروالی وباښه او حتی نن د ايرا پروګوف (Ira progoff Depth psycoloty) په بنه اروا پوهنې او د هغې تر څنګ اروايي نقد زياته پراختيا موندلې ده. د اروايي نقد تر نقادانه مطالعې دمخه پر دې خبره پوهېدل په کار دي، چې نن په ادبياتو کې د اروا پوهنيزو مباحثو مقبوليت او يا په نقد کې د اروا پوهنې د اصطلاحاتو د عام منښت دا مطلب نه دی، چې د کره کتنې له دغه ښوونځي څخه ړومبی هېڅکله کوم نقاد له اروا پوهنې څخه کومه ګټه نه ده پورته کړې او نه له دې دا پوهېدل پکار دي، چې يوازې د (فرويد) او (ايدلر) او (رژنګ) غوندې د لويو مفکرينو تعليماتو په ادبي کره کتنه کې اروايي مسايل راداخل کړل او له دغو مسايلو څخه يې ګټه واخيسته. څنګه چې روحيات د انساني ذهن او دده د چلند او کړو وړو د تفهيم نوم دی، نو دا ښکاره خبره ده، چې له اروا پوهانو څخه دمخه هم ځينو خلکو او ايجاد ګرانو له دغسې ذهني کيفيتونو سره لېوالتيا لرله. همدا وجه ده چې له اوسنۍ اروا پوهنې او د اروا پوهنې له اصطلاحاتو څخه ناخبره پخوانيو نقادانو، ځينې داسې اروايي څرګندونې کړې وې، چې په هغو کې اروا پوهيز بصيرت ځلا موندلې وه، لکه: (ډيوډ ډيشز) (David Daisches) چې دی اروايي پوهه ان تر افلاطونه پورې رسوي. دده په فکر افلاطون چې په (Ion) که د ادبي تخليق د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمل پېچلتیاوې په کوم ډول څرګندې کړې وې، هغه په نفسیاتي طریقې پورې اړه لري.

همدارنګه ایټالوي نقاد لان جینس (Lon Ginus) په خپل کتابګوټي (On the subline) کې د خپلې ادبي نظریې د څرګندولو په ترڅ کې ځینې داسې افکار څرګند کړي، چې هغه موږ د ارواییي نقد تر عنوان لاندې راوړی شو. (ډاکټر زرینکوب) د اروا پوهنیزې کره کتنې په باب وایي: ((په دې ډول کره کتنه کې کره کتونکی هڅه کوي چې د شاعر او لیکوال باطني او رواني احوال درک او بیان کړي او د هغه استعداد، ځواک او هنري ذوق وسنجوي، د هغه د عواطفو او تخیلاتو ځواک وټاکي او له دې لارې هغه تاثیرات چې د چاپېریال، دودونو او ټولنې له خوا ددې جریان پر ټوکېدو وارد پرې، مطالعه کړي. ځکه نو کره کتونکي، د ادبي اثارو د پوهېدنې لپاره اروا پوهنیزو ارزښتونو ته پاملرنه مهمه ګڼي او د کره کتنې د نورو ډولونو او برخو دخولې دروازه یې ګڼي، په حقیقت کې شعر او ادب د شاعر او لیکوال اروا پوهنه ګڼي.

د انسان د روح د لیدلورو څېړنه له ډېر پخوا څخه د یونان په ډراماتیک شعر کې موجوده وه، وروسته بیا په اروپا کې د (راسین)، (شکسپیر)، (ایبسن)، (متیرلینګ) او (داستایوفسکي) په شان اشخاصو دې پلټنې ته دوام ورکړ او دې سره یو نوی فکري فلسفي بهیر، ددې سبب شو چې ادبیات د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارواپوهنې له نظره وڅېړي او دا د (فروید) (یونګ) او (ادلر) د نظریاتو تاثیرو.

د (فروید) په نظر: د انسان روان د مرګ او ژوند د غریزې ترمنځ کشمکش دی. د انسان ارامي د هغه ژوند د غریزې بریالیتوب او د نارامۍ هغه یې د مرګ د غریزې بریالیتوب دی.](۱۸: ۲۱-۴۱).

له لوړو عمومیاتو نه چې ورتېر شو اروايي نقد په عمومي ډول د اثر جاج دا سې اخلي:

_ د ایجادګر د شخصیت د نفسي اساس پیدا کول او بیا د هغه په رڼا کې د تخلیقي شخصیت مطالعه.

_ د ارواپوهنیزو اصولو په شیاق او سباق کې د مخصوصو تخلیقي پلټنو تشریح او توضیح او بیا د هغه د ادبي مرتبې ټاکنه.

د ارواییي نقد د عمل د دایرې له دې ټکو څخه څرګندېږي، چې ارواییي کره کتونکي پر یوه وخت د تخلیقي عمل او ایجادګر له مطالعې څخه یوې نتیجې ته درسېږو کوښښ کوي. تخلیقي عمل د ایجاد په ډګر کې د ځینو داسې مخصوصو تعبیراتو سبب ګرځي، چې دده د شخصیت لپاره د ځینو ارواپوهنیزو ګټو باعث کېږي او هغه د یوه له مطالعې سره، د بل مطالعه لازمي ګڼي. که ارواییي کره کتونکی یوازې په ایجادګر پورې ځان محدود کړي، نو دا به د روحي معالج د کار خبره وي او که ددې برعکس دی په تخلیقاتو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروايي مسايلو لټون وکړي، نو دا به بيا د غشي ويشتونکي خبره شي. له اروايي نقد څخه د مخه تاريخي نقد او ټولنيز نقد هم د ايجادګر د شخصيت او د چلند د محرکاتو د پېچلتياوو پر پوهېدنه ټينګار کوي، خو په اروايي نقد کې دې چارې ته زيات ارزښت ورکول کېږي.

د (فرويد) د لاشعور نظريه او د هغې پر نتايجو بنا د اروايي تحليل نظريه اوس هم متنازع فيه حيثيت لري، خو دلته زموږ د دې نظريې له ښه والي او يا بدوالي سره کوم کار نه شته دلته يوازې دومره ويل کافي دي چې اروايي تحليل، اروا پوهنې ته يوه نوې پراختيا ورکړه او ژوروالی يې ور وبانښه، لکه څنګه چې د ژوند او هنر د نورو څانګو په څېر يې ادبي نقد هم له اغېزمنتيا څخه په امان کې نه پاتې کېږي. (فرويد) د نفسي تحليل نظريه د عصبي ناروغانو د شفا لپاره وړاندې کړې وه. اما تر ده وروسته د ده شاګردانو او مقلدينو زياتې څېړنې وکړې او د اروايي مسايلو د اهميت په باب يې مواد راټول کړل. د دې نظريې ځلېدلو پراخ حيثيت غوره کړ. که څه هم (فرويد) نه ادبي نقاد و او نه ده د خپلو نظرياتو په رڼا کې د ادبي نقد طريقې تدوين کړې دي. خو هغه (داستايوفسکي) او نورو، چې پر دې موضوع يې مقالې وليکلې او د (موناليزا) پر خالق (ليو ناردو) يې هم مفصله مقاله وليکله. اما د دغو ليکنو لومړنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقصد د ادبي مباحثو تفهيم نه و ، بلکې د جنس او د هغه د کارونو د تنوع د ځرګندتيا لپاره د شواهدو ټولول وو.

تر (فرويد) وروسته د ده شاګردانو او له اروا پوهنې سره د ژورې لېوالتيا لرونکو کره کتونکو په پرله پسې او پېيلي ډول د ادبي شننو او د ليکوالو د حالاتو د څېړنې لپاره د اروايي تحليل څراغ رون کړ. په دې لړ کې د (فرويد) د شاګرد او د هغه د مشهور سوانح ليکونکی (دکتر ارنست جونز) ځانګړې يادونه په کار ده. دی په خپل کتاب (Hamlet and Oedipus) کې د (شکسپير) (هملت) له اروايي پلوه تحليلوي، پر (۱۸۵۹ع) کال دکتر، جي، سي، بکنل (Dr.J.C. Bucknil) په خپل کتاب (Psy chloty of Shakespeare) کې تر (دکتر ارنست جونز) څخه څه وړاندې دا خبره کړې وه، چې د (هملت) انتقادي مطالعه د اروا پوهنې له لارې پکار ده، ده خپله د (هملت) اروايي مطالعه وړاندې کړه.

په دې لړۍ کې د (فرويد) يو بل شاګرد داکتر هنس ساش (Dr. Hans sachs) نوم هم اخيستلای شو. ده د (شکسپير) يوه بله ډرامه (Measure for measure) د اروا پوهنې د اصولو له مخې مطاله کړه. د ده کتاب (Crative unconscious) ډېر مشهور دی. ده د ځينو ځانګړو ادبي اثارو له مطالعې سره سره د ادبياتو اروايي تحليل هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي اثارو له اروايي تشريح سره سره د اروايي نقد بله مهمه فريضه د ليکوال يا شاعر د اروايي جوړښت تاکنه او بيا د هغه په رڼا کې د هغه د تخليقي اثارو شننه او کتنه ده. ځينې وختونه د غسې شننې او کتنې يوازې په تخليقي اثارو پورې محدودې پاتې کېږي، ځينې وختونو کې د دې خبرې لټون کېدی شي دا په ډاګه کړي چې دغه تخليقات تر کومه حده پورې د ليکوال د اروايي جوړښت او له دغه جوړښت څخه د رازبرېدلو پېچلتياوو زېږنده دي.

د اروايي جوړښت د پيداکولو لپاره له لاندې طريقو څخه کار اخيستلای شو:

۱- د ادبي ايجادياتو له تجزيې څخه د داسې طريقو را ايستنه چې د هغو په مرسته د ايجادګر پر نفسي وارداتو هم رڼا واچوي. د دې مقصد لپاره خو په کار دي، چې دده ټول ايجادي اثار وکتل شي او وشنل شي. که نه وي دا سې تخليقات خو دې ضرور مخې ته پراته وي، چې مهم او د استازو تحقيقاتي اثارو د ارزښت له لرلو سره سره د اروايي اهميت لرونکی هم وي.

۲- د ايجادګر (ليکوال) د ژوند له خارجي واقعاتو سره سره شخصي خطوطو، ورځپاڼو، د ځان ليکلو سوانحو، اعترافاتو ،تذکرو او نورو دغسې اثارو په مرسته د ليکوال د شخصيت او دده تخليقي ذهنيت د جوړوونکو عواملو له تاکنې څخه دې دده د ژوند د مهمو اروايي حوادثو پته ولګوي او بيا دې د هغو په رڼا کې دده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجادیاتو عمومي شننه وکړي او یا دې ځانګړي ادبي اثار تر څېړنې لاندې ونیسي. دا طریقه ډېره ګټوره او د مخنۍ طریقې په پرتله څو ځله زیاته سمه او خوندي ده او زیاتې اروایي څېړنې ددې طریقې په وسیله ترسره کېدی شي. کله چې (هربرت رید) پر (بربایرن) باندې د خپلې مقالې پر لیکنه پیل وکړ، نو ده نه یوازې خپل نقادانه مسلک څرګند کړ، بلکې د اروایي څېړنې اهمیت یې هم ددې طریقې په کالب کې په ډاګه کړ، د ده په وینا: ((د بایرن د ژوند او هنر د نوي طرز د شننې لپاره یوازې همدا یوه طریقه کېدی شي، د استناد وړ وي او هغه دا چې د دده ټولو منظومو، لیکونو او د ژوند له نورو شخصي کیفیتونو څخه موږ په بشپړه ډول ځان خبر کړو.))

۳- د لوړو یادو شویو دوو طریقو له یو ځای کولو څخه کولای شو، دریمه طریقه هم وضع کړو، یانې دا چې د ایجادګر د ژوند حالات او دده د پنځونې څنګ په څنګ سره کېښودل شي، بیا د هغو کتنه او شننه وشي او بیا دې ځانګړې ایجادي اثار د ژوند د ځانګړو حوادثو د اروایي پېښو او حالاتو تابع شي، نو دا طریقه به هغه وخت زیاته ګټوره او سودمنه واقع او په زړه پورې پایله به ترې ترلاسه شي.

د (داستایوفسکی) ژوند په ځانګړي ډول یو ښه داستان دی او دده ځینې ناولونه لکه: (The Gambler, the House of the dead) او (The idiot) او نور دده د ژوند د بېلابېلو دورو ښکارندوی دي. ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځو کاله په (سایبریا) کې تېر کړي دي. دده لومړی ناول د ده د ژوند ددې دورې په باره کې دی. دغسې (منشي پریم چند) هم دړواخله. دا طریقه په زړه پورې خو ده، لیکن یوازې ددې طریقې جواز لیوالتیا نه پیدا کوي، بلکې دا د کره کتونکي وظیفه ده چې خپلو لوستونکو ته داسې شواهد پیدا کړي، چې د هغو په رڼا کې د تخلیق ځینې نوي څنګونه راڅرګند کړي او پر هرې ځانګړتیا یې له یوې نوې زاویې رڼا واچوي او یا د تخلیقي محرک له ټاکنې څخه، د تخلیق پس منظر روښانه کړي او بیا یې ارزښت او بها وټاکي. ددغسې مقاصدو تر بشپړونې وروسته، بیا نو ددې طریقې کارول جواز لري.

د اروا پوهانو لپاره د ټولو اساطیري فرضیو یا پخوانیو مفکورو تائید ضرور نه دي، خو اروا پوهانو پر شاعرانه لېونتوب ډېر غور کړی او هغه یې تائید کړی هم دی. اروا یي حالات او پېښې پخوا هم پېښېدلې او اوس هم پېښېږي، د افهام او تفهیم لپاره تو پیر یوازې له ژبې او اصطلاحاتو څخه پیدا کېږي. په دې ترڅ کې د (رژنګ) خبرې د اورېدو دي: ((د هنرمند رباني لېونتوب تر خطرناکه حده پورې د ناروغتیا له حالاتو سره اړه لري، تر یوې زمانې په اروایي نقد کې ددې نظریې سکه چلېدله، خو تر ژورو څېړنو وروسته ددې نظریې پر خلاف د احتجاج اواز لوړ شو ، دا طلسم باطل شو او په مخالفتونو کې یې (لایلي ترننګ) د ځانګړي اهمیت لرونکی دی، هغه په خپل مضمون (Art and neurosis) کې چې ډېر مشهور دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل : ((مور ته ددې حقیقت یاد ساتل په کار دي، چې ادیب د خپل کار د ځانګړتیاوو له مخې له یو ډول نه یو ډول فانتیزي سره په ارتباط درلودلو مجبور دی. دده کار دادی چې که دی د خپل لاشعور اظهارول وغواړي، د وسایلو رنګارنګي دده د لاشعور د جامو د بدلولو زیار باسي، خو د جامو دغه بدلون ځان پټول نه دي، بلکې حقیقت دادی چې که چېرې یو ادیب د خپلو تخلیقاتو له خپل ذات او باطن څخه د ځان پاللو کولو کوښښ وکړي یو څه زیات دده شعور په څرګند ډول مخې ته راځي.))

د ادبي تیورۍ مولفینو، (رنه ویلیک) او نورو هم په دې باب ځینې ښې خبرې کړې دي. د دوی د فکر بنیادي پوښتنه دا ده، چې ایا عصبي خلل د ادیب لپاره د موضوع د تخلیق یا محرک سبب ګرځي؟ د دوی په عقیده عصبي خلل د تخلیق موجب ګڼل یوه غلطه نظریه ده او له سرې څخه لاره ورکوي، خو په انتقالي ډول کېدی شي یو ادیب پر عصبي خلل مبتلا وي، مګر د عصبي خلل هر مبتلا ناروغ ادبي ایجادګر نه شي کېدی.

۸-متني کره کتنه:

متني کره کتنه لوستونکی د متن له رموزو، ماناګانو او قرینو سره اشنا کوي او د یوه اثر د صحت او سقم په باره کې ژوره څېړنه کوي. د متني کره کتنې هدف دادی چې د مختلفو نسخو له مخې د یوه اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي متن احیا کړي. د نولسمې پېړۍ تر نیمایي پورې د متني کره کتنې عمده هدف دا و چې تر ټولو ښه نسخه لاس ته راوړي. خو اکثرو کره کتونکو د دې هدف د تحقق لپاره کوم منلی مېتود نه درلود. (کارل‌پخین) پر (۱۸۳۲م)کال یو نوی تخنیک رامنځته کړ چې په هغه کې دوی مرحلې په نظر کې نیول شوې دي: بیا کتنه او سمونه. په بیا کتنه (recension) کې ټولې هغه نسخې پلټل کېږي چې احتمالاً له لرغونو نسخو سره اړه لري او د یوې مشکلې پروسې په ترڅ کې هر ډول جزییات په نظر کې نیول کېږي. په دویمه مرحله کې د ټولو نسخو له پرتلنې څخه اصلي نسخې ته ډېره ورته نسخه ترتیبېږي چې دې مرحلې ته سمونې (emendation) ویل کېږي.

۹-مارکسستي کره کتنه:

مارکسستي نقد هم د تاریخي او ټولنیز نقد په څېر له ټولنې او معاشرې سره تړلو عواملو ته اهمیت ورکوي او دا ښیي چې ټولنه او معاشره ادیبان او ادبیات څنګه متاثره کوي. په لومړي نظر د ټولنیز نقد او مارکسستي نقد ترمنځ کوم توپیر نه محسوسېږي. د کره کتنې دواړه ښوونځي له انساني معاشرې څخه بحث کوي، خو دا یو شانوالی سطحي دی او دا ځکه چې ټولنیز او تاریخي نقد له معاشرې ټولنې سره لېوالتیا لري، خو د ټولنې او معاشرې له جوړوونکو او اساسي عناصرو او محرکاتو سره کوم تعلق نه ساتي. د کره کتنې دواړه ښوونځي یا ډولونه انساني معاشره، لکه څنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ده هسې مني. خو کله چې مارکسستي نقاد دغه مسایل تر کتنې لاندې نیسي، د کومو پر بنسټ چې معاشره جوړه شوې ده، نو د هغو محرکات شني او تجزیه کوي یې. د کره کتنې له نورو ښوونځیو څخه د مارکسستي نقد د بېلتون یوه اساسي وجه داده، چې ددغه نقد پیل خاص د ادبي مقاصدو لپاره نه و او دا نقد تر یوې اندازې پورې له اروايي نقد سره نږدې والی لري، دا دواړه ښوونځي د ادبي نظریاتو او نقادانه غورځنګونو زېږندوی نه دي او دا دواړه د ځانګړو علومو ضمني زېږنده دي.

د مادي ایجادیاتو په رڼا کې چې څوک د ادب مطالعه کوي، نو هغوی ایجاد د تفریح څیز نه بولي، بلکې وايي چې تخلیق، د فرد او ټولنې د همېشني ارتباط او طبقاتي مبارزې ترجماني کوي. په اشتراکیت کې شعور، فکر او تخیل هم د مادي حقیقتونو او اقتصادي عواملو تابع وي، پر همدې اساس په دې سیستم کې مادې او د هغې مظاهرو ته اساسي اهمیت ورکول کېږي؛ حال دا چې خیال او شعور ته ثانوي. په مارکسیستي نقد کې د ادبیاتو د مطالعې لپاره له اجتماعي حالاتو، طبقاتي وېش او د تاریخ د مادي عواملو جایزه اخیستل تر حده زیات ضروري برېښي او ددغو ټولو عواملو له سمې تجزیې پرته پر ادبیاتو سم تنقید نه شي کېدی. د نقد نور ښوونځي، لکه: ښکلاییز نقد، اروايي نقد او نور، لوړو یادو شویو عواملو ته ډېر زیات ارزښت نه ورکوي، اما مارکسستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقد او د کره کتنې دا ډول نور ښوونځي بيا دا ډول فکر د ادبياتو لپاره نه يوازې ناموزون ، بلکې بې ګټې بولي چې له سرې څخه لار ورکوي. ځکه نو مارکسستي نقادان پر اروايي نقد او د نقد پر نورو ښوونځيو انتقادونه لري او د نقد دغسې نظريې د پانګوالي نظام مولود ګڼي. په مارکسستي نقد کې ادبيات د ژوند او ټولنې په مادي ارتقاء کې شريک بولي او وايي چې ددې ارتقا د بېلابېلو پوړيو انځور هم وړاندې کوي. د مارکسستي نقاد په ګروهه که چېرې ادب د ژوند پراخه او پېچلې مبارزه کې د عوامو ترجماني ونه کړي، نو له دغه ډول ادبياتو څخه کومه ګټه نه ده متصوره. لنډه دا چې په دې ډول نقد کې د ادب او ژوند مرکز مزدور انسان وي، لکه چې (مارکسسم ګورکي) ويلي دي: ((زموږ د ليکنو هيرو او قهرمان بايد مزدور وي، يا په بله وينا هغه زيار کښ انسان چې په زيار او زحمت ژوند کوي.)) د مارکسستي نقد له مخې (ادب د ادب لپاره) نظريه غلطه ده. دوی وايي دا داسې نظريه ده چې له خلکو لاره ورکوي او وايي چې دا ډول ادبي نظريات د عوامو په استثمار کې موثريت لري. ادب د ژوند لپاره پر همدې هدف من ادب چې دغه ډول نقد څومره زور اچوي، ښايي. تر دې د مخه د نقد يوه ښوونځي هم پرې دغه رنګه ټينګار نه وي کړي. د مارکسستي نقاد لپاره اساسي سوال دا دی چې اديب په طبقاتي کشمکش کې د کومې طبقې حمايت کوي؟ څنګه هغه د پربوتو ارزښتونو او مراتبو سندرې وايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د مړه نظام بوللې بولي؟ او که په ژوند کې د مادیت صفت کوي؟ پاڅونوالو عوامو او زیار کښانو ته اوږه ورکوي او پرمخ درومي؟ که دی د زیار کښانو او خلکو دوست وي، نو دا سمه خبره ده او د ادبي تخلیقاتو مقصد همدا دی او دا دی د مارکسستي ادبي نقد مقام او منزل.

۱۰- قانون جوړوونکې کره کتنه:

ددغه ډول نقد کار د عملي نظریو په بیان کې ددغسې اصولو وضع ده، چې هغو اصولو او قوانینو ته په پاملرنه شاعر ښه شعر ویلای شي او په دې ډول نقد کې د نقاد کار د خرابو شعرونو د خامیو ښوول او د ښو شعرونو د ویلو لپاره تر مشورې ورکولو پورې محدود ږي. د سرفلپ سډني (Sir Philip Sidney) له استثنایي مثاله که تېر شو، په ټوله شپاړسمه پېړۍ کې او د اوه لسمې پېړۍ تر نیمایي پورې د انګرېزي نقد همدا شکل و. له دغه ډول نقد سره د لوستونکو لږه، خو د لیکوالو او شاعرانو ډېره لېوالتیا وه. په اوه لسمه پېړۍ کې جان ډرائیدن (John.Drydin) ددغه نقد او راتلونکي نوي نقد ترمنځ د یوې کړۍ حیثیت غوره کړ. ددغه نقد قوانین قوي، اصول یې ګران او تر کره کتنې لاندې اثر سخت ګیرۍ یې، نه یوازې د زغم وړ نه و، بلکې کله کله دغه روشونه د تخلیقاتو لپاره ضرر رسوونکي هم وو، پر همدې اساس کله چې ددې کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنې زور مات شو، نو بيا د همېش لپاره د کره کتنې دا طريقه متروکه شوه.

۱۱- ټولنيزه کره کتنه:

د تاريخي نقد نظريه يې د نژاد، چاپېريال او د تخليق د شېبو پر درېو بنيادونو متکي ښوولې ده، دغه رنګه د ټولنيز يا د ځينو په اصطلاح اجتماعي نقد له دغو درېو عناصرو څخه يوازې د چاپېريال له عنصر سره سروکار لري او ماحول په ژوره ډول تر کتنې او تجزيې لاندې نيسي. په دې نقد کې نقاد له چاپېريال سره تړلي بېلابېل عوامل له يوې محدې هېنداري څخه مطالعه کوي. د ادبي اثارو د تخليق او د ايجادګر په تشکل کې د ټولو اجتماعي محرکاتو تلاش ته اساسي اهميت ورکوي، او دا کار ادبي نقد ته د اجتماعي عواملو د يوې څانګې حيثيت ورکوي.

تر ټولو دمخه ددې خبرې څرګندونه لازمه ايسي، چې په ټولنيز نقد کې ټولنه، چاپېريال او ټولنيزو عواملو غوندې اصطلاحات په خپله محدوده مانا نه استعمالېږي، بلکې ټولنه يوه لويه دايره ده، چې په هغې کې کلتوري عناصر او تمدني عوامل هم شامل دي. څنګه چې د ټولنې په تشکل کې کلتوري او تمدني محرکات اساسي حيثيت پيداکوي، نو د هغو ځانګړې مطالعه هم په خپل ذات کې موږ ته په علم کې نوې څنګونه روښانه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په یوه ټولنه کې ځینې انګېرنې، رواجونه او رسمونه یا هم کرکې، کږنې او نور په څرګنده ازاد، او خپلسري ښکاري، خو په حقیقت کې دا ټول یو له بله سره اړه لري او په شالید کې یې د پېړیو پېړیو لرې زمانو انساني شعور ځای لري. یوه عقیده په یوه ټولنه کې په اسانۍ سره ریښه ځغلوي او وده مومي او همدا عقیده بیا په یوه بله ټولنه کې د یو پردي نیالګي په ډول مړاوې کېږي. دا خبره ولې داسې ده؟ دې او دې ډول نورو پوښتنو ته د ځوابونو د برابرولو لپاره باید علم الانسان (بشر پوهنې) ته مخه شي. د انسان او د انسان په لاس د جوړ شوي تمدني او هم کلتوري تغیراتو مقایسه یې کتنه به کېږي او په دې ډول به د پخوانیو نا متمدنو ټولنو او اوسنیو معاشرو ترمنځ د فکري مسیرونو ورتوالی او توپیرونه څرګندېږي، په دې مانا چې پخوانی فکري څرنګوالی او اوسنی په کومو برخو کې سره یو شی او په کومو برخو کې سره توپیرونه لري. دغه ډول مسایل هم موږ د بشر پوهنې په رڼا کې حلولای شو.

د ټولنیز کره کتونکي دوه مهمې دندې دي، یو دا ده چې تر ټولو د مخه باید له یوې خاصې ټولنې او معاشرې سره تړلي رجحانات تجزیه کړي او د یوې ځانګړې زمانې ذهني شالید باید وټاکي، په دې لړۍ کې باید د ټولنې له هرې هغې ځانګې څخه مرسته وغواړي، چې په یو نه یو ډول دده په مطالعاتو کې د نویو لیدلورو د راپیدا کېدو سبب ګرځي. د دغه ذهني شالید او د هغه د جوړوونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمدني عناصرو تجزیه ځکه اهمیت لري، چې کره کتونکی د همدغو په مرسته د ادبي پنځوونکي، ادبي تخلیقات مطالعه کوي.

د ادبي تاریخ د مطالعې په بهیر کې که موږ له ځینو استثنایي مثالونو تېر شو، نو راڅرګندېږي، چې په بېلابېلو زمانو کې د ځینو خاصو فکرونو او نظرونو څراغ روښان شوی دی او د همدغسې فکرونو تر اغېزې لاندې یو خاص ډول ادبي اثار تخلیق شوي او همدا د ټولنیز نقد تر ټولو لویه ګټه ده، موږ د هغو په مرسته دا اندازه لګولای شو، چې په یوه خاصه زمانه کې څنګه او څه ډول د یوې زمانې ادبي ایجاد ګر د بلې زمانې له ادبي ایجادګر څخه څنګه او څه ډول بېلېدی او توپیرېدی شي؟

ددې مسلې یا سوال ځواب (هډسن) داسې ویلی دی:

په انګرېزي ادبیاتو کې د ناولونو د مطالعې لپاره له ټولنیز نقد څخه په خاص ډول ګټه پورته کېږي او ددې وجه داده چې په ناول یا لنډه کیسه کې لیکوال ژوند ته د هغه په ټولنیز مفهوم ګوري. کېدی شي د نظر څرنګوالی بالکل شخصي وي، ژوند ته هم له یو خاص لیدلوري څخه وګوري او لوستونکو ته یې هم له یوې مخصوص زاویې څخه وښیي، خو بیا هم دی کولای شي، چې د ټولنې بېلابېل تصویرونه وړاندې کړي، د همدې لپاره ټولنیز نقد په دې ساحه کې ډېر ګټور تمامېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ایډمنډولسن)، (چارلس دکنز) او (کیپلنګ) د ټولنیز نقد پر اساس خپله مطالعه کړې ده. همدا ډول د (همفری هاوس) د کتاب ((ډکنز ورلډ)) نوم هم په دې لړۍ کې یادولای شو. که له ټولنیز نقد څخه د هر ډول ناول او لنډې کیسې په کره کتنه کې ګټه وانه خلو، نو د هغو ناولونو او افسانو په نقد کې خو باید ضرور تر ې ګټه پورته شي، چې پر ټولنیزو مسایلو بحث کوي او که نقاد پر دغسې اثارو د بحث پر وخت له ټولنیزو عواملو سترګې پټې کړي، نو دا په خپله یو لارورکی عمل دی. دلته د یوې بلې خبرې یادونه هم ضرور او د دغسې اثارو د نقاد لپاره لازمي ده، هغه داده چې نقاد باید د هماغې ټولنې پر خصوصیاتو او ټولنیز ژوندانه پوه وي. که چېرې نقاد ته په خپله د ټولنې په باب څه نه وي معلوم، نو دی به څنګه حقیقت راوسپړي او پر حقیقت به پوه شي؟

له لوړو مثالونو څخه ښایي ځینو کسانو ته دا فکر پیدا شي، چې ټولنیز نقد به یوازې د کیسیز ادب لپاره لارښودی ارزښت ولري، خو خبره داسې نه ده، شعري تخلیقات هم موږ ددغه ډول نقد په مرسته کتلای او شنلای شو.

په دې کره کتنه کې د ټولنې او ادبیاتو ارتباط څېړل کېږي، پر ادبیاتو د ټولنې او پر ټولنې د ادبیاتو اغېزې شنل کېږي. ټولنیزه کره کتنه تل ادبیات د ټولنې او ټولنیز چاپېریال محصول ګڼي. ځکه نو وروستیو کره کتونکو هڅه کړې چې په ادبیاتو کې هر ډول تحول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بدلون یوازې په ټولنه کې د ټولنیزو بدلونونو له لیدلوري بیان کړي. د دوی په نظر که شعر د شاعر د زړه د عواطفو ترجمان او ژبه ده، خو کوم څه چې دا عواطف یې راټوکولي هغه د ژوند له چاپېریال، زمان او مکان پرته بل څه نه دي. ځکه نو د شخص د عواطفو او احوال د دقیق درک لپاره د ټولنیزو حوادثو د علومو له پیدا کولو پرته بله لار نه شته.

نامتو فرانسوي کره کتونکی (هیپولیت تن) په دې نظر دی، چې ادبیات د ((زمان)) ((ټولنیز چاپېریال)) او ((نژاد)) محصول دي. دده په نظر ټولنیز حوادث او احوال د دغو درېو پورتنیو عواملو نتیجه ده.

۱۲- رومانتیکه کره کتنه:

رومانتیک نقد د روماني ادبي غورځنګ محصول دی، پر همدې اساس که چېرې مونږ رومانیت یا روماني ادبي غورځنګ په پام کې ونه نیسو، نو بیا مونږ د رومانتیک نقد کتنه او مطالعه نه شو کولای. د رومانتسیزم له پرمختیا سره سم رومانتیکې کره کتنې هم پرمختیا وموندله او د هغه له زوال سره دې ډول نقد هم زوال وموند؛ اوس نه روماني ادبي غورځنګ ژوندی دی او نه رومانتیک نقد تر سترګو کېږي، خو رومان، روماني فکر، رومانیت، روماني احساس، روماني طرز، روماني فکر او نور داسې الفاظ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات نن هم استعمالیږي، خو په زړه پورې خبره یې داده چې له استعمال سره سره یې په مفهوم کې کوم قاطعیت نه شو پیدا کولای، په ډېرو حالتونو کې دا مفهوم د غوټې د خلاصونې پرځای تر زیاته حده انجړبنجړ او پېچلی بهیر پیدا کوي. په رومانیت او له هغه سره په اړوندو مباحثو کې رومان د کیلي حیثیت لري، د رومانیت د ځرګندونې لپاره په عام ډول له کلاسیکیت سره د هغه موازنه کېدی شي، خو په دې ترڅ کې دا خیال ساتل په کار دي، چې د رومانیت برعکس کلاسیکیت د کوم ادبي غورځنګ نوم نه دی او دا یوازې د ښکلو هنرونو او ادبي تخلیقاتو د ازمېښت لپاره د یوه ځانګړي فکري ډول نوم دی. په غالب ګومان تر ټولو دمخه (ګویته) پر رومانیت باندې د کلاسیکیت پر مفهوم بحث پیل کړی و، د هغه په قول ((رومانیت ناروغي ده او کلاسیکیت روغتیا)). د مقایسوي بحث دغه طریقه د منلو وړ ده او راتلونکی نقادان بالعموم د کلاسیکیت او رومانیت موازنه کوي او پر دې هم باید پوه شو چې څه شی چې کلاسیکیت دی، هغه رومانیت نه دی، په بله وینا که موږ کلاسیکیت مثبت فرض کړو، نو د نفې په حالت کې یې د رومانیت خصوصیات را ځرګند ېږي.

کله چې (شال دال) د کلاسیزم برعکس رومانیت د زمان غوښتنه او د وخت اواز ومانه، نو یې کلاسیزم ته یو عمومي حیثیت ورکړ. د همدې نظریې پر اساس ټولې اساسي ادبي پنځونې لومړی روماني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او بیا تر عامې منني وروسته کلاسیکه بڼه غوره کوي. (ویکتورهوګو) د (کراسول) په سریزه کې رومانیت په ادبیاتو کې له ازادۍ خوښوونکو رجحاناتو سره مرادف باله.

اوس دلته پوښتنه پیدا کېږي چې د کلاسیزم د پردې تر شا رومانیت په څه ډول موجود دی؟ددې خبرې ځواب د رومانیت له دې تعریف څخه، چې (هر برت رید) وړاندې کړی دی، ترلاسه کېږي. دده په فکر ((د رومانیت اصول په دې تصور کې نغښتي دي، چې هغه ته د تخیل (رغانده قوت) وویل شي او دا هغه ځواک دی، چې دوه عنصر سره یوځای کوي او یوه نوې جامه ور اغوندي. له ډول ډول عناصرو څخه رازېږېدلی دغه وحدت یا سکښت ته هنري اثر ویلی شو.))

په بله وینا همدا رغانده قوت دی، چې په هره دوره کې جاري وي او د رومانیت د تشکل سامان راټولوي او زمینه ورته برابروي.

دا هغه اساسي مباحث دي چې د روماني غورځنګ او روماني نقد د تفهیم لپاره د یو تناظر حیثیت اختیاروي.

د رومانیت د غورځنګ تر مطالعې وړاندې ذهن ته ددې خبرې سپارل په کار دي چې تر ډېرو وختونو پورې انګرېزي، فرانسوي او جرمني ادبیات، یوناني او لاتیني تخلیقات د نقد د اصولو په رڼا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ګام په ګام پرمخ درومي، چې نتیجه یې د انفرادي فکر په مرګ کې ځان ښکاره کوي.

په انګلستان کې (ډرایډن) او په جرمني کې (ویلک مین) تر ټولو دمخه د یوناني اصولو او ضوابطو د زنځیرونو دما تولو زیار ویوسته او پر دې خبره یې ټینګار کاوه، چې موږ د خپل عصر ازاد ترجمانان یو. په انګلستان کې تر (ورډزورتهـ) پخوا (ولیم بلیک) لومړی شاعرو، چې انګرېزي شاعري یې له یوناني اثراتو څخه وژغورله او پر دې خبره یې ټینګار کاوه چې: ((موږ ته په خپلو ادبیاتو کې د رومن یا یوناني مثالونو څه ضرورت نه شته، موږ ته یوازې له خپل تخیلي قوت څخه، چې زموږ له روماني قوت سره تړلی دی، د پلوی ضرورت دی.))

(بلیک) شاعري یو الهامي څیز باله او تر دې حده ازادي خوښوونکی و، چې له پخوانیو عروضو څخه یې د ځان ژغورلو هڅه کوله، (بلیک) د تخیل قوت ته قایل و او شاعری یې یو الهامي څیز ګڼه او د دې مفهوم د بیان لپاره یې د نویو قالبونو پر لټون ټینګار کاوه، نو پر همدې اساس نقادان د رومانیت اثرات د همده له لیکنو څخه پیلوي.

په جرمني کې (لسینګ) (LeSSing) ډېر مهم نقاد و، د هنري کارونو او ادبیاتو د مطالعې په ترڅ کې یې په هنري اثر کې پر ښایست او د هغه د اغېزمنې پر ځانګړنو زیات ټینګار کاوه. پر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره (ګویته) او ځینو نورو فیلسوفانو ویل چې ((د علم د حصول لپاره رومانیت یوه ذریعه ده، لکه څنګه چې جذبات، احساسات او مسرت تر مناسب او موزون حالت لاندې زموږ لپاره د خیر ښېګڼې سبب ګرځي او له همدغه حالت څخه موږ د پوهې او محبت د حصول په لاره کې ممکنه مرسته ترلاسه کولای شو.))

لنډه دا چې مسرت، حسن او جذبات د رومانیت اساس جوړوي، (ورډزوتهـ) په خپله سریزه کې ځینې داسې سوالونه هم رامنځته کړي چې تر هغه وخته پورې جدي توجه نه وه ورته شوې، لکه: شاعر څوک دی؟ شاعر له کومو تخلیقي عملیو څخه تېرېږي او په کوم ډول ذهني حالت کې هغه تخلیق ته لېوالتیا پیداکوي؟ دا داسې سوالونه دي، چې په اروا پوهنیز نقد کې اساسي حیثیت پیدا کوي. (ورډزورتهـ) په شاعرۍ کې ژبې ته په خاص اهمیت قایل دی او دی زیار باسي چې له ادبي تخلیق سره تړلي جذبات، احساسات او د هغو د اظهار لپاره د کوټلې ژبې خپل منځي روابط څرګند کړي. څنګه چې هغه د فطرت او ادبي ایجادګر هماهنګي خوښوله، نو د همدې لپاره هغه د فطرت په څېر د سمې، ساده او له تصنع څخه د پاکې ژبې تلقین کاوه.

د (کولرج) په فکر د یو نظم لومړنی او اساسي مقصد یوازې د صداقت ترجماني نه ده، نظم باید خوښي هم وبښي، دی وایي، که څه هم شاعري باید په مجموعي ډول د خوشالۍ ښېلو ترځنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صداقت هم ابلاغ کړي، خو د نظم لپاره د خوښۍ ښښل لومړنی شرط دی. یو نظم چې څومره د خوښۍ په انتقال کې بریالی وي، هومره خپل نظمي حیثیت هم لرلای شي او ښه نظم هغه دی، چې لوستونکي ته د خوښۍ اسباب برابر کړي. ددې کار لپاره شاعر ته ښایي، چې د ژبې خواته هم زیاته پاملرنه وکړي، ځکه چې د موزونو او مناسبو الفاظو د استعمال له لارې د خوښۍ د انتقال په لاره کې بریالی کېدی شي، په دې برخه کې د ده دا لاندې وینا د غور وړ ده:

((د ډېر ښو الفاظو استعمال نثر دی، خو کله چې ډېر ښه الفاظ په ((ډېر ښه هنري ډول استعمال شي، نو هغه بیا شعر شي.)) د همدې لپاره ده د شاعرۍ لپاره معیار وضع کړ او ویل یې چې ښه شاعري هغه ده چې د هغې له هر ځل لوستو څخه خوښي ترلاسه شي. که چېرې په کوم شعر کې د الفاظو په تغییر او تبدیل سره کوم اثر نه پرېوځي، نو هغه شعر بېکاره او د شعریت درجه یې پرېوتې ده.)) تر (ورډزوتهـ) او (کولرج) وروسته درېیم کره کتونکی (شیلي) ګڼلای شو، پر ده هم د (ورډزورتهـ) او (کولرج) مفکورو ژوره اغېزه درلوده.(شیلي) هم د دوی په شان الهامي قوت ته قایل و او شاعري یې د جذباتو او احساساتو د اظهار وسیله بلله. د قیدونو او عروضو پر وړاندې ده هم باغیانه فطرت درلود ، دده په فکر تخلیقي اظهار د یوې منظمې ژبې له لارې کېدی شي. روماني نقد او روماني شاعري په اصل کې د هغه وخت په لرغونپالي انګلستان کې یو داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بغاوت و، چې د تخليق په کچه يې ځان ځرګند کړ. په روماني نقد کې چې پر حسن، مسرت، جذباتو او احساساتو کوم ټينګار شوی و، د هغو غبرګون په وروستيو ادبي غورځنګونو کې لا ډېر تېز و، لکه څنګه چې نورو ادبي غورځنګونو او د کره کتنې نورو ښوونځيو ټينګ نقدونه پرې وکړل.

۱۳- تحليلي کره کتنه:

(ډيوډ ډيشنز) د کره کتنې دغه ډول د يو ځانګړي ښوونځي په توګه نه مني. دده په ګروهه دا د ادبياتو د پوهېدنې يوه طريقه ده، چې مثالونه يې موږ په پخوانيو کره کتنو کې لټولای شو. ددې ډول نقد يادونه، (ارسطو)، (ډرايډن)، (ډاکتر جانسن) او (کولرج) او نورو کړې ده. که چېرې د (ډيوډ ډيشنز) نظريه ومنو او تحليلي نقد ته د يوه ځانګړي ښوونځي مفهوم ورنه کړو او په پراخ مفهوم يې استعمال کړو، نو بيا د نقد هره طريقه تحليلي ګڼلای شو.

که له عمومياتو تېر شو، نو دا ډول نقد د کره کتنې د يو ښوونځي په توګه تر ټولو دمخه (وليسم ايمپسن) Wiliam Epson مشهور کړ او دی يې تر ټولو مهم لاربښود ګڼلای شو. (وليم) د (دريچاردز) شاګرد و. (ريچاردز) چې له الفاظو سره کومه لېوالتيا لرله، هغه له چا څخه پټه پناه خبره نه ده، څنګه چې ده هم د خپل نقد بنسټ د هغه پر نظرياتو بنا کړی دی، نو دده نظر هم د الفاظو له بېلابېلو مانيزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګونو څخه پیدا شوی، د بېلابېلو پیغامونو ځانګړې کتنه یې د خپل کار اصلي مقصد ګڼله.

د (ایمپسن) په فکر د شاعر، شعر د جلا جذباتو او احساساتو له مخې ممتاز حیثیت نه غوره کوي، بلکې دا د ژبې استعمال دی، چې هغه له عامو خلکو او نثر لیکونکو څخه بېلوي، یا په بله ژبه شاعري د ژبې د یوې ځانګړې بڼې د منلو نوم دی.

د (ریچاردز) په فکر نقاد د الهام په مرسته ژبې ته یو نوی صورت وربښي، دغه نظریات بیا (ایمپسن) د خپلو انتقادي نظرونو د بنسټ په توګه ومنل، په دې برخه کې دده څه استدلالونه دادي، چې د شاعرۍ اساس ژبه ده او د ژبې اساسي پیغام رسول دي. پر همدې اساس شاعري هم یو پیغام دی، نو څرنګه چې د شاعرۍ ماڼۍ پر پیغام ولاړه ده، نو د پیغام له تحلیلي مطالعې څخه درې مسالې مخې ته راځي:

۱- د تخلیق پر مهال یا د پیغام د عمل تر جوړښت منلو دمخه د شاعر ذهني کیفیتونه څه وو؟

۲- ددې پیغام په نتیجه کې د لوستونکي په ذهن کې کوم کوم بدلون راځي؟

۳- که چېرې مورږ د پیغام جایزه واخلو، نو دا پیغام د شاعر او لوستونکي ذهنونه له څو ډوله کیفیتونه سره مخامخوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ریچاردز) د پیغام له امله د شاعر او لوستونکي په اذهانو کې د روحیاتي مطابقتونو مطالعې او د هغه روحي اهمیت خواته هم توجه کړې وه.

د (ایمپسن) د افکارو له پورتني لنډې یادونې څخه دا څرګندېږي چې تحلیلي کره کتونکی د ادبي اثر د تفهیم لپاره الفاظو ته لکه څنګه یې چې زړه غواړي، برابر، برابر داسې طلسمي اهمیت ورکوي، چې له هغو سره د ټرلو ټولو مفاهیمو د روښانولو زیار باسي. دی په دې نظر دی چې د لوستونکي او لیکوال ترمنځ الفاظ د پیغام رسولو وسایل دي، نو پر همدې اساس کره کتونکي ته پکار دي، چې دی د الفاظو د استعمال له ټولو ممکنو توکو څخه خبر وي، تر دې وروسته دې لوستونکي ته ټول مربوط مفاهیم ورتفهیم کړي. دا د کره کتنې هدف او دا هم د کره کتونکي کار دی. د همدې لپاره د کره کتنې په دې ښوونځي کې پر ادبي اثارو د پرېکړې پر وخت د مرتبې د ټاکلو څه اړتیا نه پېښېږي او په دې توګه د لیکوال د افکارو او اندونو د ښوولو په خبر هومره ارزښت نه لري، لکه څومره چې د پیغام دی. څنګه چې لفظ د پیغام کیلي ده، نو پر همدې بنسټ دې ډول کره کتنې ته یوازې الفاظ په زړه پورې دي.

له الفاظو سره د تحلیلي کره کتنې تر زیاته حده لېوالتیا، د ختیځ، د کره کتنې له هغه روایت سره، چې کره کتونکی یوازې د صرف و نحوې او د بیان د علم پر اساس د اشعارو ښېګنې او بدګنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثرګندوي، ډېر نږدې پوالې لري. د ختیځ په زیاترو تذکرو کې د کره کتنې دغه ډول جریان درلود.

د اثر د مرتبې ټاکنه او د هغه په باب پرېکړه د نقد اساس ګڼل کېږي، خو د کره کتنې دغه ښوونځی دا دواړه توکه مستردوي. د تحلیلي کره کتونکو په فکر پرېکړه یو فلسفیانه عمل دی. کره کتونکی باید د یو ساینسپوه په شان له بشپړ ناپېیلتوب څخه کار واخلي او د ادبي اثر تشریح او توضیح وکړي، لکه څنګه چې (ولیم ایمپسن) ویلي دي: ((د نوي تحلیلي نقد په هر پړاو کې دې لوستونکی د اصلي متن مراجعې ته اړ باسي، دا چې لوستونکی د نقاد له تشریحاتو سره موافقه کوي یا یې نه کوي، دا خبره هومره مهمه نه ده، خو د کره کتونکي د استدلال او د بحث د پوهېدو لپاره ده ته د اصلي متن د محتاطانه مطالعې اړتیا پېښېږي، دا چې لوستونکی د کره کتونکي دلایل نه مني دا پر کره کتونکي کوم اغېز نه لري، ځکه چې تحلیلي کره کتونکی یوازې خپله رایه ثرګندوي او پر نورو یې د منلو هڅه نه کوي.))

۱۴- استقرایي کره کتنه:

د کره کتنې ددغه ښوونځي بنسټګر پروفیسور (ریچارډ مولټن) (Prof. Richord Moulton) دی. دده په فکر کره کتنه هم باید د ساینس په څېر بېطرفي ولري، د کره کتونکي وظیفه دا نه ده، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخلیقاتو ښېګڼې او بدګڼې څرګندې کړي او د هغوی ادبي مرتبه وټاکي. دده په وینا: ((نن سبا د کره کتنې په مروجو طریقو کې د مرتبې ټاکنه تر ټولو زیات ارزښت لري او ددغه مقصد لپاره د پرتلې له لارې د تخلیقاتو د مقام د ټاکنې زیار ایستل کېږي.))

دی د معیار پالنې تر نامه لاندې کېدونکو کره کتنو، نقادانه پرېکړو او د مرتبې ټاکنې پر هر ډول هڅې سخته نیوکه کوي او د استقرایي نقد ادبي مقام داسې بیانوي: ((ددې ډول کره کتنې مقصد دادی، چې ادبي کره کتنه دې د استقرایي علومو په لړۍ کې شامله کړای شي.))

په نقد کې د اثر د مرتبې د مقام د ټاکنې لپاره موازنې او مقایسوي مطالعې ته بنیادي ارزښت ورکول کېږي او د هرې زمانې کره کتنه پر هغې باور کوي، خو (مولټن) ته دا مسایل د منلو وړ نه دي، دده په وینا: لکه څنګه چې د بوټو یو پېژندونکی د ګلابو یو ګل او نورو ګلانو په ډله کې یو ته ښه او بل ته بد نه وایي، بلکې دی ټول بېلابېل ګلان بولي او هر یو په ځانګړي ډول مطالعه کوي، د هغو د ودې او زیاتوالي قوانین پیدا کوي، دغه ډول نقاد هم ددې حق نه لري، چې دی د دوو شاعرانو د کلام موازنه او مقابله وکړي او بیا دې یو پر بل وړ ثابت کړي، استقرایي نقاد د معیار پالنې تر نامه لاندې له ټولو نقادانه نظریاتو سره مخالفت کوي. د هغه په فکر څنګه چې په ساینسي پوهنو کې له اصولو او قوانینو د باندې کوم عمل نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نافذېدی، بلکې د زیاتې مطالعې په منظور مشاهده او تجربه د خپل لټون له لارې د لاربنود په توګه قبلوي، نو دغه ډول نقاد هم باید تر هر څه د مخه له موجودو اصولو، پخوانیو روایاتو او د کره کتنې له فورمولونو څخه ځان وساتي او د ساینسپوه په څېر د ایجاد ګر د ټولو ایجادیاتو تر مطالعې وروسته پر هغو د کره کتنې لپاره، د کره کتنې د اصولو لټون وکړي، ګنې دا ډول نقد د دوو بېلابېلو شاعرانو د کلام او اندېښنو جاج د یو معیار په وسیله نه اخلي، بلکې د هر یوه د اثارو تر ځانګړې مطالعې وروسته، د ځینو لاربنودو طریقو له لارې لټون کوي او یوازې د همدغو طریقو په رڼا کې د هر یوه د اثارو شننه او تحلیل کوي. د استقرایي نقد اصول له معیار پالنې سره مخالفت لري او هر ادبي صنف او هر ادیب په ځانګړي ډول مطالعه کوي او د هر اثر په مطالعه کې نقادانه اصول هم بدلېږي. دا ډول نقد نه څوک غټ ثابتوي او نه د چا غندنه کوي. (مولټن) لیکلي دي: ((استقرایي نقد د ادبي اثر تعریف یا غندنې ته اړتیا نه لري، استقرایي نقد د ساینسي څېړنو په څېر د اثر کتنه او مطالعه کوي، دا ډول نقد ادبي قوانین، په ادبي اثارو کې لټوي او ادبیات هم د فطري مظاهرو په څېر له ارتقایي عمل سره تړلي بولي.))

د کره کتنې په ځینو ښوونځیو په خاص ډول په ښکلاییز نقد کې، ذوق او وجدان ته اساسي اهمیت ورکول کېږي، خو استقرایي نقد

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مستردوي، لکه څنګه چې ساینسپوه د خپلې ځاني خوښې یا نه خوښې پرځای پر تجربه، مشاهده، څېړنو او له هغو څخه پر استخراج شویو استثنایي جولو ډډه لګوي، نو ددغسې بېطرفۍ توقع له نقاد څخه هم کېدی شي او دا په دې مانا چې نقاد باید د ذوق په نامه له خپلې شخصي خوښې، نه خوښي او د معیار پالنې له تعصباتو څخه لوړ وي او په یوه بېطرفه موقف کې دې کره کتنه وکړي.

استقرایي نقد تعصب او تنګ نظري غندي او د کره کتنې د زیات درنښت او قطعي کولو زیار باسي.

خو استقرایي نقاد یو اساسي حقیقت هېروي او هغه دا چې ادب له احساساتو او جذباتو سره اړه لري او ادیب د هغو تر اغېز لاندې ژوند داسې انځوروي، چې د لوستونکي هېجانات او احساسات په خاص ډول اغېزمن کړي، خو ساینسپوه برعکس د ژوند دا اړخ نه ویني، ځکه هغه هر څه د علمي مشاهدو او لابراتواري تجربو په رڼا کې ویني. سربېره پر دې د ادبي اثر په تخلیق کې، اجتماعي، روحي، اقتصادي او تاریخي محرکات مهم نقش ادا کوي، استقرایي نقد دا ګرده له پامه غورځوي.

دغه ډول د ژبې په استعمال کې هم توپیر شته، ساینسپوه د طبیعت د پیداکولو لپاره پر اصطلاحاتو انحصار نه کوي، بلکې په لیکنه کې د کفایت او په تفهیم کې د سهولت لپاره اشارات (Signs)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضع کوي او هره نقطه له خپلې لغوي مانا سره سمه استعمالېږي، خو په ادبیاتو کې د اغېز ښندلو لپاره الفاظ نه یوازې په مجازي او نا لغوي مانا استعمالېږي، بلکې د مبالغې او ادبي صنایعو په مرسته په نا شعوري ډول د له قطعیت څخه مفهوم د پاکولو کوښښ کوي.

لنډه دا چې د ساینس او ادب له دې مقایسوي مطالعې څخه راښکاري، چې په اساسي ډول د دواړو ترمنځ کوم معیار او ارزښت شریک نه دی، نو بیا د یوه د پوهېدنې لپاره له بل څخه څنګه ګټه پورته کېدی شي؟

د کره کتنې استقرایي ښوونځی د منازعې وړ یو ښوونځی دی. پر (مولټن) سربېره (ګریوز)، (مس ستل) او ځینو نورو هم په دې ښوونځي کې نوم پیدا کړ. اکثریت نقادانو دا ښوونځی نه دی منلی، د مثال په ډول (ریچارډ) په خپل مضمون (Speculative Instrument) کې دا ډول نقد یوه مضحکه بللې ده. (هر برت د نګل) په (Science and litery Criticism) کې پر ساینسي کره کتنه سخت انتقاد کړی دی او د کره کتنې دا ډول یې مسترد کړی دی. همدا رنګه (ایس، ایلیت) په خپل مضمون (For ntiers Criticism) کې په څرګندو ټکو کې ویلي دي:

((نقد نه ساینس دی او نه له هغه څخه ساینس جوړېدی شي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- پرتلییزه کره کتنه:

د مقایسوي نقد له مطالعې څخه ددې خبرې څرګندول ضروري دي، چې مقایسوي نقد یوه طریقه ده او دا د کره کتنې کوم مخصوص ښوونځی نه دی. دا طریقه د ادبي تخلیقاتو له موازنې، مقابلې او پرتلنې څخه د اثر د معیار او مرتبې د ټاکنې زیار باسي.

که له نقادانه بحثونو او علمي اصطلاحاتو تېر شو، نو په عامه ذهني سطح کې هم لوستونکی په شعوري او یا نا شعوري ډول په خپلو ادبي پرېکړو کې له مقایسوي نقد څخه کار اخلي، لکه د ډېرو ادیبانو له جملې څخه یوه ته ته ځانګړې ارزښت ورکول او یا پر یوه موضوع د څو اثارو له جملې څخه د یوه خوښونه، په عام ژوند کې د مقایسوي نقد عام مثالونه دي. د ادبي نقد په تاریخ کې د ډېرو مهمو نقادانو له مقایسوي نقد څخه کار اخیستی دی، لکه: له (درایدن) او (جانسن) څخه نیولې تر (متېو ارنلد واتي)، (ایس ایلیت) پورې نقادان. که د هرې مفکورې نقادان دي، دوی په یو نه یو ډول له مقایسوي نقد څخه کار اخیستی دی. په عام ډول د دوو لیکوالو مقایسوي موازنه، مقایسوي نقد ګڼل کېدی شي. ددې نقد تر ټولو منلی شکل دا دی، چې د دوو شاعرانو تر مقایسوي مطالعې وروسته یوه ته ترجیح ورکول کېږي، خو ددې ترجیح لپاره بېطرفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لازمي شرط دی. که چېرې نقاد په خپل قضاوت کې بېطرف نه وي، نو ګڼي دا نقد، نقد نه دی. د مقايسوي نقد پر پورته ډول سربېره ددې نقد بل ډول دادی چې د يوې ژبې په ادبي اثارو کې د يوې ځانګړې موضوع اثار او اشعار له پيله تر پايه پورې په مقايسې ډول تحليل او تجزيه شي. د مثال په ډول د يوې ژبې په ادبياتو کې د ويرنو جاج اخيستل کېږي. په دې ډول پرتليز نقد کې يوازې دا نه ويل کېږي، چې چا د ويرنې په تکنيک کې ښه تجربه کړې ده او چا په کې نوې موضوعات ورځای کړي دي، بلکې دا هم ورسره ويل کېږي چې د چا مرثيې ډېرې ښې دي.

د پرتليز نقد وروستی صورت دادی، چې د دوو يا زياتو ژبو يا هېوادونو د ادبياتو يو خاص ادبي ژانر د ليکوالو او ويناوالو د بېلابېلو اړخونو د څرګندونې په منظور په مقايسوي ډول مطالعه شي.

د مقايسوي کره کتنې بېلابېلې ښې البته د نقاد لپاره ګټورې دي، خو ددې مانا دا نه ده چې د نقد دا طريقه له خاميو او اعتراضونو څخه لرې ده. د نقد پر دې ډول تر ټولو لومړنی اعتراض دادی، چې د اروا پوهنې له مخې ان په يوې کورنۍ کې دوه ورونه بېلابېلې طبعې او خصوصيات لري، رواني تمايلات يې سره بېل دي، نو بيا څنګه کېدی شي چې د دوو ادبي ايجادګرو مقايسوي مطالعه دې وشي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغـه هـم پـه دې دلیـل چـې دواړه ادیبـان دي او پـه یـوه عصـر کـې اوسېدلي دي؟ په اروايي لحاظ دا ډول مطالعه ناممکنه ده.

لـه دې او داسـې نـورو اعتراضـونو څخـه لـرې تـر لـرې ضـرور دا څرګندېږي چې مقایسوي نقد ګټه وردی، خو له دې نقادانه مطالعې څخه چې کـوم نتـایج ترلاسه کېږي، د هغـو د نتـایجو پـه بـاره کـې د احتیاط ساتل پکار دي.] (۳۱: ۳۲-۲۳).

۱۲- لغوي کره کتنه:

[دا په یوه ادبي اثر کې د ژبې او ګرامر د اصولو، قاعدو او ګرامـر لـه کارونې سره سروکار لري او همدا برخه ارزوي. څرګنده خبره ده چې یوه کلمه هغه وخت کولای شي خپل مانا پـه ښـه ډول وښـندي چې پـه ښکلې او ظریفانه ډول پر خپل ځای وکارول شي.

له هغه پرته د کلمې مانا له ستونزو سره مخامخېږي او دې سره د یوه اثر ارزښت راټیټېږي. ځینې کره کتـونکي بیـا پـه دې نظر دي چې د ژبې له معمولو قواعدو څخه سرغړاوی، په ژبه کې یـو ډول تحـول او حرکت رامنځته کوي او دا کار د یوه اثر جذابیت څرګندوي، خـو دې سره سره ځینې نـور بیـا پـه دې نظر دي چې لیکـوال بایـد د ژبـې نـور نورمال قواعد مراعـت کـړي او خپـل کـلام تـه همـاهنګي ورکـړي، پـه دې برخه کې باید مانا له ابهام سره مخامخ نه کړي. کره کتونکي باید لیکـوال تـه څرګنـده کـړي، چـې تـر کومـه حـده د ژبـې لـه قواعـدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړاوی کولای شي او تر کومه بریده باید د ژبې قواعد مراعت کړي.

د کلمې سمه کارونه، د ښکلو تعبیراتو او نورو شیاتو پنځونه او جوړونه او دا چې یوه کلمه د جملې په کوم ځای کې راشي، هغه مسایل دي چې په لغوي کره کتنه کې پرې بحث کېږي. مترادفې کلمې که له شکلي پلوه وي که له محتوايي پلوه، هم په لغوي کره کتنه کې راځي.))

۱۷- فني کره کتنه:

دا کره کتنه په نثر او نظم دواړو کې د بلاغت بېلابېل فنون څېړي، د هغوی ارزښت او اعتبار مطالعه کوي. ددې کره کتنې بنسټ په یونان کې د (ارسطو) او (اریستاک) او په روم کې د (هوراس) له خوا ایښودل شوی دی او د سکندریه د پوهانو له خوا پالل شوی دی. په عربي او فارسي ادب کې هم دا مهمه کره کتنه ګڼل کېږي، په عربي ادب کې د (قدامة بن جعفر)، (ابو هلال عسکري) او (عبدالقاهر جرجاني) په شان پوهانو دې کره کتنې ته ډېر کار کړی دی.

په فارسي ادب کې (رشید الدین وطواط) او (شمس قیس رازی) ددې کره کتنې اصول او قواعد وضع کړي دي. په عمومي ډول په دې کره کتنه کې د مانا، بدیع او بیان په ګډون د بلاغت پر ټولو اړخونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث کېږي. خو د هغې پر اصولو او قواعدو پوهېدل د دې مانا نه ورکوي چې لیکوال یا شاعر دې د یو اثر په پنځونه بریالی شي، خو پر دې اصولو پوهېدل له لیکوال سره د یو اثر په ښکلا کې مرسته کولای شي.

۱۸- اخلاقي کره کتنه:

په دې کره کتنه کې اخلاقي ارزښتونه د کره کتنې اساسي اصل ګڼل کېږي، کېدی شي د ادبي کره کتنې ډېر پخوانی ډول وي. اپلاتون په شعر او ډرامه کې د هغو اخلاقي او ټولنیزو تاثیراتو ته توجه کوي، له شعر او ادب څخه یې په همدې خاطر انکار کاوه چې کېدی شي د ځوانانو اخلاقو ته زیان ورسوي. (ارسطو) هم په دې باور دی چې د شعر په تېره بیا د تراژیدي هدف باید د نفس تصفیه او تذکیه وي. (هوراس) بیا د شعر ارزښت د هغه په ګټورتیا او ښکلا کې ګوري. په هر حال اکثره پخواني مفکران د شعر او ادب روزنیز او اخلاقي اړخ ته قایل وو.

په اروپا کې په منځنیو پېړیو کې یوازې د کلیسا پلویانو، په دې خاطر چې شعر د اخلاقو په خدمت کې نه و، د شیطان غذا ګڼله، د اوولسمې پېړۍ کلاسیکانو هم د شعر لپاره د ظاهري ښکلا ترڅنګ اخلاقي هدفونه هم لازم ګڼل. په اتلسمه پېړۍ کې فرانسوي (دیدرو) پاکي پالنه، د ازایلو غندنه، او د عیبونو راسپړنه د هر ډول هنر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهداف ګڼل. ویل به یې ((د یو ادبي اثر هدف دادی چې په سړي کې د مینې او تقوا روحیه وروزي او له وحشت څخه یې لرې کړي.)) د همدې پېړۍ انګلیسي لیکوال (دکتر جانسون) په دې نظر دی چې شاعر باید نړۍ لکه څنګه چې ده تر هغې ښکلې انځور کړي)).

د شلمې پېړۍ په پیل کې (تولستوی) او ګڼ شمېر نورو کره کتونکو د ادبیاتو پر اخلاقي اړخ ټینګار وکړ او نورو لیکوالو او کره کتونکو هم دا لاره تعقیب کړه.

د کره کتنې دغه پوره بېلابېل ډولونه چې هم د کره کتنې د بهیرونو او هم د ښوونځیو په نامه یاد شوي دي، دلته مو په لنډیز سره معرفي کړل، خو یو زیات شمېر ادبپوهانو چې کله هم د کره کتنې ښوونځیو ته اشاره کړې، نو هلته یې ادبي ښوونځي معرفي کړي دي، ددې ښوونځیو تشخص یې په واقعیت کې د کره کتنې د ښوونځیو تشخص ګڼلای دی. د کره کتنې پر پورته ډولونو سربېره چې ځینو پوهانو د کره کتنې د ښوونځیو په نامه هم یاد کړي دي، د کره کتنې ځینې ډولونه، لکه تاثراتي، نیوهیومانیستي ، فتوایي، محاکاتي، عیني، صوري یا شکلي، ټولنیزه-کلتوري، انطباعي او ځینې نورې کره کتنې هم شته، خو پورتني ډولونه یې هغه دي چې ډېر کارول شوي او لا هم کارېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډيز

لکه څنګه چې د مخه مو (د ادبي ښوونځيو) په څپرکي کې يادونه وکړه، يو شمېر ليکوالو او څېړونکو د کره کتنې ډولونه، د کره کتنې ښوونځي او ادبي ښوونځي سره څنګ په څنګ څېړلي، يو بل کې ډېر نغښتي او يو بل سره اوډل شوي، په تېره بيا د کره کتنې ډولونه او ښوونځي، دلته غواړو د کره کتنې د ډولونو په باب ډېرې لنډې څرګندونې وکړو:

کره کتنه په لومړي پړاو کې پر دوو لويو برخو وېشل کېږي: نظري کره کتنه او عملي کره کتنه او په نظري کره کتنې کې د کره کتنې فکري ليدلوری، نظرونه، پرنسيپونه، اصول او معيارونه راځي. په عملي کره کتنه کې عملاً يو اثر تر څېړنې، ارزونې او شننې لاندې نيول کېږي.

د کره کتنې له بېلابېلو ډولونو څخه يو قانون جوړونکی نقد دی. دا ډول کره کتنه د عملي او علمي نظريو د بيان لپاره اصول وضع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاريخي کره کتنه کې يو ادبي اثر د تاريخي شرايطو او چاپېريال له مخې ارزول کېږي.

په ټولنيزه کره کتنه کې بيا په يوه اثر کې د نژاد، چاپېريال او تاريخي شېبو رول ارزول کېږي.

په رومانتيک نقد کې، مسرت، ولولې، رومانيت ددې ډول کره کتنې اساس جوړوي.

په ښکلا ييز نقد کې په يوه هنري ادبي اثر کې د هغه اثر د ښکلا ييز اړخ تحليل او تجزيې ته زياته پاملرنه کېږي.

په تحليلي کره کتنه کې کره کتونکی ناپېيلی پاتې کېږي. په دې ډول کره کتنه کې د ادبي اثر پيغام تحليلېږي، پر لوستونکي يې اغېز ته پام کېږي، روحياتي مطابقتونو ته پام کېږي، خو کره کتونکی کومه فيصله يا حکم نه صادروي.

په استقرايي کره کتنه کې وايي چې کره کتنه بايد د ساينس په څېر بې طرفه وي. ددې ډول کره کتنې هدف دادی چې ادبي کره کتنه د استقرايي علومو په لړۍ کې شامله شي.

په مارکسيستي کره کتنه کې د ټولنې او ادبياتو ترمنځ اړيکې شنل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروا پوهنيزه کره کتنه کې په يوه ادبي اثر کې د پنځوونکي نفسي اساس ته توجه کېږي او د هغه په رڼا کې د تخليقي اثر د پنځوونکي شخصيت څېړل کېږي.

په مقايسوي او پرتليز نقد کې بيا د کره کتونکي له خوا د يوه ليکوال اثر د بل ليکوال له اثر سره پرتله کېږي او يا هم د يوې ژبې د يوې دورې اثار د هغې ژبې د بلې دورې له اثارو سره مقايسه کېږي. همدا رنګه د کره کتنې نور ډولونه چې پر هر يوه يې په خپل ځای کې رڼا اچول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-نظري کره کتنه کومې کره کتنې ته وايي؟

۲-عملي کره کتنه څه ډول کره کتنه ده؟

۳-رومانتیک نقد څه ډول نقد دی، بنسټګر يې څوک دي؟

۴-تحلیلي کره کتنه څه ډول کره کتنه ده، چېرته رامنځته شوه او پلويان يې څوک دي؟

۵-د استقرايي کره کتنې اساسي محتويات څه دي؟

۶-ايا مارکسستي کره کتنه اوس هم د چلند او تطبيق ساحې لري؟

۷-د اروا پوهنيز نقد بنسټګر څوک دی او ددې کره کتنې اساسات پر څه شي ولاړ دي؟

۸-ايا پرتلیزه کره کتنه يوه ګټوره او ممکنه کره کتنه ده؟

۹-ښکلا ييز نقد څه ارزښت لري؟

۱۰-پر پورتنيو کره کتنو نورې کره کتنې کومې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- هر محصل دې له دې پورتنيو کره کتنو څخه يوه په نښه او پر هغې دې ځانګړې څېړنيزه ليکنه وکړي.
- محصلين دې په يادو کره کتنو کې دوه په نښه او يوه دې له بلې سره پرتله کړي او په ټولګي کې دې په ګړني او يا ليکني ډول نورو محصلينو ته وړاندې کړي او د هغوی پوښتنو ته دې ځواب ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د کره کتنې اصول او معیارونه

کره کتنه د یوه علم په توګه ځانګړي اصول او معیارونه لري، خو دا معیارونه د ساینسي هغو په شان فکس او کانکریټي نه دي، لکه د ټولنیزو علومو د نورو برخو په شان، دلته هم معیارونه د یوه نسبي توافق تر حده پورې دي.

د ارزونې لید لوري هم کله کله توپیر کوي. کره کتنه اکثره د شکل او محتوا د ځانګړنو له مخې ترسره کېږي. د شکل لپاره معیارونه څه دي؟ او د محتوا لپاره څه معیارونه په کار دي؟ ((هنري یا ادبي اثر کومې ځانګړنې لري؟ د ادبي اثر مضمون مهم دی که یې شکل؟ که شکل مهم دی نو خصوصیات یې څه دي؟ که مضمون ته ارزښت ورکول کېږي، په هغو کې کوم اړخ تر نورو د مخه دی؟ ښکلاییز،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقي، عقيده يي، سياسي او که بل څه؟ په ادبي اثر کې څومره واقعيت او څومره تخيل شته او افاده يې په کوم سبک شوې ده؟ د ادبي اثر هدف او غرض څه دى؟ تر لاس لاندې متن ثقه دى؟ د ادبي اثر ژبه صريحه او خوږه ده؟ د ادبي اثر د تخليق چاپېريال څه ډول دى؟ له عصري معيار سره سم يې ښکلاوې او عيبونه کوم دي؟ اثر ابتکاري دى که مبتذل او تکراري؟ د ليکوال دريځ او په اثر کې کلتوري انعکاس څنګه دى؟ اثر په کوم ادبي جريان پورې اړه لري؟ د ليکوال هدف او ارزښتونه څه دي؟ ايا ادبي عنعنې په کې مراعات شوي دي او داسې نورې پوښتنې او غوښتنې...)) (۲۲: ۳۵-۳۶).

که څه هم ادبپوهانو د کره کتنې د معيارونو په باب بېلابېل نظريات څرګند کړي چې پر خپل ځاى به ورته اشاره وشي، خو دوه معيارونه يا اصول يې تر نورو زيات مطرح ګڼلي دي، غواړو په پيل کې د کره کتنې دې دوو اصولو او معيارونو ته په لنډيز سره اشاره وکړو:

۱- مطلق اصول او معيارونه:

يو شمېر ادبپوهان په دې نظر دي چې په کره کتنې کې يو لړ داسې مطلق اصول او معيارونه شته چې هغه پر هر ځاى او هر زمان کې پر يوه ادبي اثر د تطبيق وړ دي. ښکاره پيغام، اخلاقي ارزښتونه، تصوير او نور هغه معيارونه او اصول دي، چې د هغو په رڼا کې يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي اثر ارزول کېدی شي او يو ادبي اثر بايد دا ځانګړنې ولري، چې ورته ادبي اثر ووايو، دا اصول او معيارونه د زمان او مکان حدود نه پېژني، په واقعيت کې نړی شموله دي او د هرې ژبې پر ادبي اثر د تطبيق وړ دي.

۲- نسبي اصول او معيارونه:

يو شمېر نور ادبپوهان بيا په دې نظر دي چې د کره کتنې اصول او معيارونه مطلق نه دي، بلکې نسبي دي، يو کره کتونکی يو اثر ته له يوې زاويې ګوري او بل ورته له بل ليد لوري. په دې کتنه کې د کره کتونکي شخصي نظر، فکر او ذوق هم دخيل دی او د اثر چاپېريال هم، چې دا ډول د بل کتونکي له اثر او چاپيريال سره توپير کوي، د دوی په نظر د کره کتنې اصول او معيارونه د ساينسي فورمونو په شان مطلق نه دي، بلکې نسبي دي، دا دواړه نظريې خپل پلويان او مخالفين لري او دواړه خپل خپل دلايل. د دې لپاره دا دلايل لا ښه څرګند شي او همدرانګه د کره کتنې نور ډولونه او معيارونه را ته په ډاګه شي، خپل بحث به پسې وغځوو. که څه هم مور د کره کتنې ډولونو ته په شپږم څپرکي کې اشاره کړې، خو دلته يو ځل بيا غواړو د کره کتنې ځينې ډولونه او د هغو معيارونو ته په لنډيز سره نغوته وکړو او په دې برخه کې د ځينو ادبپوهانو نظريات هم څرګند کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان نامتو کره کتونکی او ادبپوه استاد محمدصدیق روهي د کره کتنې د اصولو او معیارونو په باب وايي: ((ایا په کره کتنه کې جهانشموله (Universel) معیارونه او اصول شته؟ په دې برخه کې دوه ډوله نظریې لیدل کېږي: ځینې، معیارونه نسبي ګڼي او وايي چې د کره کتنې معیارونه له یوې خوا د شخصي ذوق او څکې تابع دي او له بلې خوا د هر کره کتونکي معیارونه د هغه له نړۍ لید او د تفکر له څرنګوالي څخه مشتق کېږي. پر دې اساس د ادبي اثارو ارزیابي د جهانشموله قوانینو غېږې ته ځان سپاري او په عندي بڼه پاتې کېږي. ځینې نور د مکلفیت پر خوا دي او ادعا کوي چې سربېره پر نسبي معیارونو ځینې مطلق معیارونه هم شته چې پر ټولو ادبي اثارو په هر هر ځای کې او هر وخت د تطبیق وړ دي... د مثال په توګه مونږ حتی په شلمه پېړۍ کې د (هومر) له حماسې څخه خوند اخلو او له هغې څخه داسې فلمونه جوړوو، چې لګښت یې تر عادي فلمونو زیات دی. د (هومر) د ژوند داستان د روایتونو په غبار کې پټ شوی دی او هېڅوک په یقیني توګه نه پوهېږي چې دی چېرته او څه وخت پیدا شوی دی. په یوه حساب دی له نن څخه نږدې (درې زره) کاله مخکې ژوندی و. خو د ادب په نړۍ کې هېڅوخت نه دی مړ شوی. د (سوفوکلیز) د (اودیپ) ډرامه دومره تاریخي شهرت او ارزښت لري چې د (فیورټي) په اصطلاح یوه کتابتون کتابونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربانديې ليکل شوي دي. همدارنګه د (شکسپير) او (مولير) ډرامې لا تراوسه د نړۍ په اکثرو تياترونو کې ښودل کېږي.

په دې ترتيب موږ ګورو چې يو زيات شمېر کلاسيک ادبي اثار په هر وخت او هر ځای کې د ستاينې او پاملرنې وړ ګرځېدلي دي او د ادبياتو په تاريخ کې لوړ مقام لري. دغسې نامتو اثار هرومرو ګڼ ارزښتمن خصوصيات لري چې د تاريخ پر پيکر باندې د قيمتي غميو په شان ځړېدلي او ځلېدلي دي او خپل ارزښت يې له لاسه نه دی ورکړی، نو ويلای شو چې سربېره پر نسبي معيارونو، ادب ځينې مطلق معيارونه هم لري چې د زمان او مکان له قيودو څخه ازاد دي. ددغو اصولو او معيارونو تشخيص او پلټنه طبعاً مشکل کار دی، خو له موجوديت څخه يې سترګې نه شو پټولای. له بلې خوا د نسبيت د نظريې پلويان همېشه پوښتنه کوي چې ايا د کلاسيکو اثارو کره کتونکي کولای شي يو ډول معيارونه ومني؟ د مثال په توګه (شکسپير) يوه وتلې او نامتو ادبي څېره ده، خو کله چې دده اثار ارزيابي کېږي مختلف کره کتونکي دده د اثارو مختلف اړخونه ستايي، ځينې يې مضمون ته پاملرنه کوي او ځينې يې شکل ته، ځينې يې ټولنيزه قرينه کې ګوري او نور يې د سايکالوجۍ برخه په نظر کې نيسي. ځينې يې د (نړه) هنر په تله کې تلي او نور يې د اخلاقي ارزښتونو له موازينو سره برابروي. پر دې اساس ويلای شو چې د کره کتونکو معيارونه بيا هم نسبي بڼه غوره کوي او نه شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای چې یو مطلق او د ټولو له خوا منل شوی معیار ورباندې تطبیق کړو. له دې پورتنیو کتنو څخه دې نتیجې ته رسېږو چې د کره کتونکو نظرونه یو له بله توپیر لري.))(۱۵: ۴۱-۴۳).

پوهاند عبدالقیوم قویم چې (نقد ادبي) په نامه یې یو کتاب لیکلی دی او په پوهنتون کې د نقد مضمون تدریسي اثر ګڼل کېږي په دې نظر دی چې: ((کره کتونکی د یوه اثر د ارزونې لپاره بېلابېل معیارونه په پام کې نیسي، خو ښه کره کتونکی همغه دی چې یو معیار مطلق ونه ګڼي. پوهاند قویم د لفظ یا کلمې د کارونې ځرنګوالی د کره کتنې بل معیار دی په دې برخه کې د (لوناچارسکي) یو مثال ورکوي او وایي، چې د (مایافسکي) په شان په هره ښه چې وغواړي په همغه ډول یې ترکیبوي. د پوهاند قویم په نظر په یو اثر کې د هنري ارزښت ارزونه د کره کتنې بل معیار دی، کره کتونکی یو اثر د هغه د خپل هنري ارزښت له مخې ارزوي. نوښت، ابتکار او نویوالی بل معیار دی چې کره کتونکی یې په پام کې نیسي. ټولنیز پرنسیپونه هم د معیارونو له جملې څخه ګڼل کېږي.)) (۲۱: ۸۰).

په ادبي کره کتنه کې پر مطلقو معیارونو نه توافق او د نسبي معیارونو رنګارنګي او څو اړخیزوالی د دې سبب شوی چې ډول ډول معیارونه رامنځته شي، د کره کتنې هر ښوونځی د یوه اثر د تحلیل او ارزونې لپاره یو لړ معیارونه وضع کړي دي، یو ښوونځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اثر له ښکلاییز، بل یې له فکري، بل یې له رواني، بل یې له شکلي او بل یې له بل اړخه څېړي، خو ددې ټولو ترمنځ مشترک ټکي هم شته، مشترکات دادي چې د کره کتنې معیار دا معلوموي چې یو ادبي اثر رښتیا هم ادبي اثر دی که نه؟ ادبي جوهر لري او که نه؟ له عادي کلام څخه د ادبي کلام بېلول دا د کره کتنې دنده ده.

ددې لپاره چې د کره کتنې پر معیارونو مو یو څه رڼا اچولې وي، ښه به وي چې دا معیارونه د بېلابېلو ادبپوهانو او د کره کتنې د بېلابېلو ډولونو له نظره هم وګورو چې یو ادبپوه او د کره کتنې یو ډول د یو ادبي اثر د څېړنې او شننې لپاره کوم لید لوري لري:
((اپلاتوني کره کتنه ادبي اثارو ته د اخلاقي او سیاسي هدفونو له نظره ګوري. اپلاتون پر (هومر) او د یونان پر ځینو نورو شاعرانو باندې د اخلاقي ارزښتونو پر بنا ځینې انتقادونه کړي دي او ویلي یې دي، هغه شعرونه دې ماشومانو ته نه لوستل کېږي چې د درواغو، ټګۍ او بې زړه توب درس ورکوي. دی وړاندیز کوي چې د داسې شعرونو ویونکي دې د (اتن) له ښار څخه وشړل شي. نو د اپلاتون د کره کتنې معیارونه د اخلاقو او ګټې پر بنسټ درېدلي دي. لیکن د (ارستو) په نظر د یوه ادبي اثر ارزښت باید د هغه په داخلي جوړښت، منطقي او صوري خصوصیاتو کې وپلټل شي. په بله ژبه، ارستو که څه هم په ادب کې د اخلاقي ارزښتونو په مقابل کې بې تفاوته نه پاتې کېږي، خو دده په عقیده ادبي اثارو ته باید د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب له نظره و کتل شي. په حقیقت کې ویلای شو چې د (ادب د ادب لپاره) مفکوره په مستتر ډول د لومړي ځل لپاره د ارستو له خوا وضع شوې ده.

د کره کتنې دوه نور متضاد معیارونه د مطلقیت او نسبیت له مفکورو سره اړه لري. د مطلقیت پلویان وایي که چېرې کره کتنه عندي او ذهني شکل غوره کړي، انارشي او ګډوډي به منځته راشي چې دا کار به ادبیاتو ته ډېر زیان ورسوي. د مطلقیت پلویان ټینګار کوي چې د ادبي اثارو په ارزیابي کې همېشه باید فقط یو ډول معیارونه او اصول تطبیق شي. له بلې خوا نسبیون عقیده لري چې د ادبي اثارو د ارزیابۍ لپاره د جهانشموله او مطلقو معیارونو موندل یو ناشونی او ناممکن کار دی. معیارونه نسبي دي او له مختلفو فلسفي تمایلاتو او نړۍ لیدونو سره اړه لري. د مثال په ډول، یوه طبقاتي ټولنه کې استثماروونکې طبقه ادبیاتو ته یوازې د تفنن او تجمل له نظره ګوري او د هغو په زعم ادبیات باید فقط د سرګرمۍ او تفریح وسیله وي. په داسې حال کې چې استثمار شوې طبقې غواړي چې ادبیات د خلکو د ویښولو، لمسولو او د هغوی د طبقاتي شعور د لوړولو وسیله وګرځي.

د تفسیري انتقاد پلویان ادعا کوي چې کره کتونکی کولای شي په نسبي توګه نا شخصي او بېطرفه معیارونه وضع کړي. د دوی په عقیده، هر ادبي اثر یو سند دی. د کره کتونکي وظیفه داده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه سند ماهيت او اصلي کرکتر (اوبژکتيف) ډول وڅېړي او خپل عندي تمايلات په کې داخل نه کړي. کله چې يو ادبي اثر د بېلابېلو تعبيري کره کتونکو له خوا وڅېړل شي د هغه اصلي څېره په روښانه توګه ليدل کېږي.

متني کره کتنه لوستونکی د متن له رموزو او معناګانو او قرينو سره اشنا کوي او د يوه اثر د صحت او سقم په باره کې ژوره څېړنه کوي. د متني کره کتنې هدف دادی چې د مختلفو نسخو له مخې د يوه اثر اصلي متن احيا کړي.

د متني کره کتنې په برخه کې چې تاريخي سابقه هم ولري او يا په اصطلاح د تاريخي متنونو ، هغه څه نظم وي که نثر، کره کتنه ډېر دقت غواړي، ددې ډول کره کتنې او دا چې له کومو معيارونو څخه بايد په کې کار واخيستل شي، ښه به وي چې د هېواد د يو پياوړي ليکوال کانديد اکاډميسين پوهاند محمد رحيم الهام يوه داسې ليکنه را واخلو ، چې يو تاريخي متن يې د متنپوهنې او سبکپوهنې ميتودونو له مخې ارزولی او پر هغه يې عملي کره کتنه هم کړې ده:

[محمد هوتک او محمد يو شاعر دی که بېل کسان دي؟

ســـر محقق زلمـــی هېوادمـــل د لیننګـــراد د ختيځپـــوهنې د انستيتيوت په خطي کتابونو کې د (فوايدا شريعت) د يوې خطي نسخې په پای کې د ((محمد)) په نامه د يوه شاعر يوه غزله موندلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. ده دا غزلـه ((د پښتـو ادبـي تـاریخ خطـي منـابع)) پـه رسـاله کـې رانقـل کـړې او ویلـې یـې دي، چـې ښـایي دغـه ((محمـد)) د ((پټـې خزانې)) مولف ((محمد هوتـک)) وي چـې دغـه یـوه غزلـه یـې پـه دې نسـخه کې نقل او خوندي شوې ده. هېـواد مـل دغـه غزلـه لـه هغـې غزلې سره پرتله کړې ده، چـې محمـد هوتـک د پټـې خزانـې پـه پـای کـې د خپـل شـعر د نمـونې پـه توګـه راوړې ده او دې نتیجـې تـه رسېدلی دی، چې د فوایدا شریعت د قلمي نسـخې غزلـه چـې دده د کتاب ((د پنځمې برخې یوولسمه نمره غزلـه ده، لـه محمد هوتـک څخه پرته د بل شاعر نـه شـي کېدی.)) خـو سره لـه دې هـم، ښـاغلی هېوادمـل چـې یـو دقیـق او ځیـرک سرمحقق دی، غـواړي چـې دغـه مساله نوره هم وسپړله شي چې مبادا ده پـه خپـل دغـه قضاوت کـې اشتباه کړې وي. نو له مانـه یـې هـم وغوښـتل چـې خپلـه رایـه پـه دې باب کې څرګنده کړم، چې که دی په خپل قضاوت کـې تېروتلـی وي خپله سهوه اصلاح کړي. ما د سرمحقق هېوادمل دا غوښـتنه ومنلـه او دا دی هڅه کوم چې کـه وکـولای شـم د پرتلیـزې سبک پـوهنې د اصولو په رڼا کې دغه مساله وڅېړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال:

ایا هغه غزله چې هېوادمل په لیننګراد کې د (فوایدا شریعت) په خطي نسخه کې موندلې ده د پټې خزانې د مولف (محمد هوتک) ده که د کوم بل (محمد) چې لاتراوسه پېژندلی شوی نه دی؟

دې سوال ته د یوتقریبي سم ځواب د موندلو لپاره لومړی د هغه میتود چوکاټونه راوړم چې دلته یې تطبیقول غواړم.

د ځینو پوهانو په عقیده، د سبکپوهنې ساحه پر نهو برخو باندې په دې ډول وېشله کېږي:

۱- سیمه ییز واحد سبک

۲- ملي سبک

۳- په یوه دوره کې د یو ملت د سبک شریکې ځانګړتیاوې

۴- د یو دریځ، مکتب یا نهضت سبک

۵- د یو لیکوال فردي سبک

۶- د یو لیکوال فردي سبک د لیکوالۍ په یوه خاصه دوره کې.

۷- د یو اثر سبک

۸- د یو اثر د یوې برخې سبک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- د يو عصر سبک چې پر ټولو يادشوو هنري پوړيو باندې اغېزه کوي.

ددغو دوو غزلونو په برخه کې د دوو فرضيو د اقامې امکان شته:

لومړۍ فرضيه: دا دوې غزلې به د دوو تنو وي.

دويمه فرضيه: دا دوې غزلې به د يوه شاعر وي.

د دواړو فرضيو د ازمويلو لپاره له ورته ميتود نه کار اخيستلای شو. زموږ لومړۍ هڅه به دا وي چې په پاسنيو (نه ګونو) ساحو کې هغه چوکاټ پيدا کړو، چې دغه دوه غزلې د قرينې، منطق او کميت له مخې په کې واچولای شو. پاتې دې نه وي، چې د يوې علمي فرضيې د سموالي او نا سموالي د ثابتولو لپاره د data کميت ډېر اهميت لري.

يعنې هر څومره چې data زياته وي، همغومره د څېړنې نتيجه ډاډمنه وي. خو له بده مرغه data ډېره کمه ده، يعنې صرف له دوو لنډو غزلونو څخه د سبکي عناصرو او ددغو عناصرو دجوړښت د کليت پشانتيا او بېلوالی په يقيني توګه نه شو معلومولای.

خو موږ به خپله هڅه ونه سپموو.

او س خپله data رانقلوو: د محمد هوتک غزل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساقي، پاڅه، د سرو ملو ډک يو جام را
ستا له غمه نا ارامه يم، ارام را
بې له ميوو د سهار ننداري څه کړم؟
پسرلی سو، د خوښۍ ښه پيغام را
دنيا پاته ده، ښادي مو يو ګړۍ ده
يو ګړۍ مې خوښ که، مې کړی انعام را
د بېلتون په تاريکو کې مې زړه شين سو
رڼا لمر د جام د ميوو په ظلام را
ناکاميو د دنيا مې کام راتريخ کا
چې مې خوږ کا کام، ترخه و مانا کام را
نه نشاط سته، نه مستي سته، نه رندي سته
چې سم رند هغه اوبه علی الدوام را
په اوبو مې سوړ زړګی لږ څه راتود که
محمد ته د اور ډک يو هسې جام را.

د محمد غزل:

نه کړې په هيڅا باندې صرفه هجرانه، ته
يار دې له ما بېل کړ ما په دوه سترګو کاته
دا ترابه ما نه ول چې به يار له ما جدا کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکــه مــې پــه ځيــر د يــار و مــخ وتــه کاتــه
مـه وايـه خنـدان ګـل دې ببـل کـړی لـه بوسـتانه
ولاړه پــه ارمــان بلبــل لــه ګلــو الواتــه
تـور بانـه دې غشـي نـاوکي کـړه مـا پـه وژنـې
ولـې صـرفه نـه کـړې، تـر زړګـي مـې وخاتـه
نجونـه زلمـي واړه تـورو خـاورو لـره دورمـي
تــور اوبــل و ځنــې و لحــد تــه پرېواتــه
ولاړه د ... کــــره ولاړه نــــه ســــتنبږې
يــار يــې ځنــې ببــل کـړئ محمـد يـې وناتـه

اوس، راشئ وګورو چې خپله data پـه کومـو چوکـاټونو کـې ازمويلای شو:

۱- سيمه ييز واحد سبک: زموږ data پـه دې چوکاټ کـې څېړل کېدی شي.

۲- ملي سبک: په دې چوکاټ کې څېړل کېدی نه شي.

۳- په يوه دوره کې د يو ملت د سبک شريک خصوصيتونه: پـه دې چوکاټ کې هم څېړل کېدی نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د يو دريځ، مکتب، يا نهضت سبک: پـه دې چوکاټ کې هم نه شي ځېړل کېدی.

۵- د يـو ليکـوال فـردي سـبک: پـه دې چوکـاټ کې ځېـړل کېـدی شي.

۶- د يو ليکوال فردي سبک د ليکوالۍ په يوه خاصـه دوره کې: په دې چوکاټ کې نه شي ځېړل کېدی.

۷- د يو اثر سبک: په دې چوکاټ کې هره غزله لومړی جلا ځېړل کېدلای او بيا دواړه سره پرتله کېدی شي.

۸- د يو اثر د يوې برخې سبک: په دې چوکاټ کې نـه شـي ځېـړل کېدی.

۹- د يو عصر سبک چې پـر ټولـو يـاد شـوو هنـري مرحلـو بانـدې اغېزه کوي. په دې چوکاټ کې هم ځېړل کېدی نه شي.

لومړی:

د سيمه ييز واحد سبک په چوکاټ کې.

دواړه غزلـې د ژبنيـز جوړښـت لـه مخـې پـه لهجـوي لحـاظ پـه دې لاندينيو پوړيو کې تحليل او پرتله کوو:

۱- فونو لوژيک جوړښت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- لګزيک جوړښت

۳- مورفولوژيک جوړښت

۴- سنيتا کتيک جوړښت

موږ پوهېږو، چې د محمد هوتک لهجه د کندهار داده، چې په خپله د پټې خزانې د نثر متن يې ثابتوي.

الف- فونولوژيکه پرتله:

د پښتو په ګرافيمي سيستم کې ددې ژبې ټولې فونتيکي ځانګړتياوې نه شي منعکسېدی. په غزله کې، سره له دې هم، د پټې خزانې د قلمي نسخې د ليک دود له مخې يوازې يوه کندهاري ځانګړنه موندلای شو:

((پسرلی سو، زړه شين سو، نه نشاط سته، نه مستي سته، نه رندی سته، چې سم رند.))

دکندهار په لهجه کې د ((سول)) د مادي ټول مشتقات په (س) ويل کېږي او دغه فونيم په همدې کلمه کې د نورو لهجو له (ش) سره تقابل لري:

نوري لهجې	کندهار
شوم	سوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوو	شوو
سوی	شوی
سواست	شوئ
سو	شو
سول	شول

خو د محمد په غزله کې د کندهار د لهجې د فونیمیک جوړښت بېلګې نه شته.

ب- لګزیکه پرتله:

د محمد هوتک په غزله کې د کندهار د لهجې خاص لګزیکي عناصر نه لیدل کېږي. خو د محمد د غزلې د دویم بیت په لومړۍ مصرع کې د ((ترا)) کلمه او د ((مانه ول)) جمله چې د نورو لهجو له ((ما نه ویل)) سره تقابل لري، د کندهار د لهجې څرګندې لګزیکي بېلګې دي. همدغسې د محمد دغزلې په مقطع کې چې وایي:

یار یې څنې بېل کړئ محمد یې وناته

د کندهار د لهجې دوه نورې بېلګې شته دي: ((کړئ)) او ((ناته)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کندهار کې د ((کړئ- کی)) شکل (چې مورفولوژیک خصلت هم دی) د واحد غایب د صیغې لپاره د نورو لهجو له ((کړ- که)) سره تقابل لري او ((ناته)) د ((نتل)) له مادې څخه ما په خپله په نورو لهجو کې نه دی اورېدلی او زما له پوهې سره سم دغه شکل هم د کندهار د لهجې ممیزه ګڼل کېدی شي.

ج- مورفولوژیکه پرتله:

د محمد هوتک په غزله کې د ((کا)) او ((را)) شکلونه د ((کړ)) او ((راکړه – راکه)) پر ځای؛ ((پاته ده)) د ((پاتې ده))؛ ((دبېلتون په تاریکو کې)) د ((بېلتانه په تاریکیو کې)) پر ځای ((کاته، الواته، وخاته، پرېواته، وناته)) د ((کوت، الوت، وخوت، پرېووت، وکوت (چې مانه دی اورېدلی) پر ځای او ((وما ناکام را)) د ((ما ناکام ته راکه)) پر ځای ټول د کندهار د لهجې مورفولوژیک ممیزات څرګندوي. په دې غزله کې ((کا)) او ((کړ)) دواړه راغلې دي. په همدې توګه ((نجونه زلمي واړه)) باید د نورو لهجو په شان ((نجونې زلمي واړه)) وي.

نو د مورفولوژیک جوړښت له مخې د محمد شعر د کندهار د لهجې خورا زیات ممیزات لري.

د- سنتاکتیکه پرتله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد هوتک په غزله کې ((یو ګړی دی)) د ((یوه ګړی ده)) پر ځای؛ او بله پلا ((یوګړی)) د ((یوه ګړی)) پر ځای؛ ((رڼا لمر)) د روڼ لمر)) پر ځای، ((ناکامیو ددنیا)) د ((دنیا دناکامیو)) پر ځای (چې په پټه خزانه کې ډېر زیات راغلی دی) کاروني د کندهار د لهجې او د محمد هوتک د سبک له ممیزاتو څخه دي.

د محمد په غزله کې ((په دوه سترګو)) د ((په دوو سترګو)) پر ځای؛ ((د یار ومخ وته)) د ((د یار مخ ته) پر ځای ((یار له ما جدا کا)) د ((یار له مانه (څخه شکه))) پر ځای او ((ولحد ته)) د ((لحد ته)) پر ځای کاروني د کندهار د لهجې د عباراتو د جوړوني ممیزې دي.

له دې پرتلې څخه دا نتیجه لاس ته راځي چې: د محمد په غزله کې د کندهار د لهجې فونولوژیک عنصر نه شته، مګر د لګزیک، مورفولوژیک او سنتاکتیک جوړښتونو او عناصرو له مخې د سیمه ییز واحد سبک دومره کافي ځانګړنې لري چې په پوره یقین سره ووایو: (محمد) د (محمد هوتک) په شان کندهاری لهجه لرله او نو ځکه کندهاری دی.

دویم: د فردي سبک په چوکاټ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- شکلي جوړښت: په متعارفه مانا دواړه ټوټې غزلې دي.
د محمد هوتک غزله ((۷)) بیته او د محمد دا ((۲)) بیته لري او د وزن له مخې د عبدالحمید مومند د هغې غزلې غبرګون دی چې داسې شروع کېږي:

الـهي د مـحبت سـوزو ګـذار را
په دې اور کې د سهي سمندر ساز را

چې د فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن عروضي وزن لري. خو د محمد غزله بېل وزن او بېله قافیه لري او د مفتعن مفتعن مفتعن فع په عروضي وزن که ده.

د محمد هوتک د غزلې د مطلع لومړۍ مصرع او د مقطع وروستۍ مصرع د ((جام)) شایګانه قافیه او د محمد د غزلې مطلع او دویم بیت د ((کاته)) شایګانه قافیه لري. د محمد هوتک د غزلې د دویم بیت دویمه مصرع، یانې ((پسرلی سو د خوښۍ ښه پیغام را)) د وزن سکته ګي لري او باید داسې ولوستله شي: ((پسرلی سو د خوښیه ښه پیغام را)). د محمد د غزلې د پنځم بیت دویمه مصرع، یانې:

((تور اوربل و څنې و لحد ته پرېواته)) ګرامري نیمګړتیاوې لري: لومړی دا چې ((تور اوربل و څنې)) باید ((تور اوربل او څنې))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوستل شي او دويم دا ((پرېواته)) فعل دوه فاعله: ((تور اوربل او ښې)) لري، خو فعل مفرد دی او د عدد له نظره د جملې ددې دوو توکونو ترمنځ مطابقت نه شته. د ګرامري جوړښت په لحاظ باید دغه مصرع په دې ډول وي: ((تور اوربل او ښې و لحد ته پرېوتل)).

نو د شکلي جوړښت په لحاظ دواړه شعرونه نیمګړتیاوې لري، په تېره بیا په دواړو غزلو کې له شایګانه څخه د ځان ژغورلو پروا نه ده ساتل شوې.

ب- محتوایي جوړښت: دواړه غزلې لریک خصلت لري؛ خو د دواړو اصلي تیمونه سره توپیر لري. د محمد هوتک په شعر کې، شاعر ساقي ته خطاب کوي او شراب ترې غواړي او ډېر شراب غواړي او مدام یې غواړي او شراب ځکه غواړي چې شاعر د ساقي له غمه غمجن دی، نو په پسرلي کې هم له ښادۍ نه برخه نه لري. د بېلتانه په تاریکو کې یې زړه شین دی. په دنیا کې ناکامه دی، نشاط، مستي او رندي نه لري او دنیا هم بې بقا ده. په شعر کې د عرفاني روحیې سوز او صمیمیت منعکس شوی دی. د غم او ښادۍ د تضاد موضوع د شعر محتوا ته فلسفي رنګ او د دنیا بې بقاتوب ورته دیني، عرفاني پرداز ورکوي، دغه ټوټه که څه هم غزله ده او په غزلو کې عرفاً د موضوع وحدت، چې شراب غوښتل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ددغې غوښتنې دلایل دي، په ډېره ښه وجه ساتل شوي دي او شعر ته يې منطقي- عاطفي قوت ورکړی دی.

خو محمد په خپل شعر کې ((هجران)) ته خطاب کوي او سر ترپايه دغې موضوع ته انکشاف ورکوي. دغه ټوټه په حقيقت کې ((مرثيه)) ده، ځکه د شاعر محبوبا داسې تللې ده، چې بيا نه راستنېږي: تور اوربل او ښې يې په لحد کې پرېوتې دي. په دغه شعر کې ((هجران)) د ((مرګ)) سمبول دی. شاعر هم د خپلې محبوبې په مرګ کې غمجن دی او هم په خپله خپل ځان ته تسل ورکوي. په دې شعر کې هم عرفاني روحيه منعکسه ده او دا چې وايي نجونې او زلمي واړه تورو خاورو لره درومي د خپل ځان د تسل لپاره منطقي استدلال کوي او د محمد هوتک په شان خپل شعر ته منطقي- عاطفي قوت ورکوي. په دې شعر کې هم د موضوع وحدت او تماميت ساتل شوی دی. نو دواړه شعرونه په سبکي لحاظ عمومي پشانتياوې لري او دا فرضيه قوي کوي، چې دواړه شعرونه به د يوه سړي وي.

درېيم هنري جوړښت:

په دې برخه کې بايد ددغو دواړو غزلو د خيال صورتونو (يانې ايماژونو) چې تشبيهاتو، استعاراتو، کناياتو، اساطيرو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمبولونو او تشخيصاتو (يعنې د بېځايه شيانو ذيروح انګارلو) شرحه او پرتله وشي.

د محمد هوتک په شعر کې طباق، تجنيس او استعارې، مګر ډېر لږ راغلي دي، ياني ايماژونه په کې کم دي، خو د شعر ژبه، وزن، د الفاظو انتخاب او رواني په دې حد کې دي، چې دغه ټوټه ماته سهل محتنع غوندې برېښي او په نسبي صورت يو ښه مکمل شعر دی.

خو د محمد غزل ايماژونه ډېر لري. سمبول لري، تشخيص لري، د اشعات صفت په کې شته او په عمومي توګه د محمد هوتک تر شعر هنري بډايتوب لري، مګر د محمد هوتک د شعر په شان رواني نه لري. زه د اختصار د رعايت په خاطر له تفصيل نه تېرېږم.

نتيجه:

۱- محمد هوتک او محمد د يوه سيمه ييز سبک پيروان، ياني دواړه د خپلو شعرونو د فونولوژيک، مورفولوژيک، سنيتاکتيک او لګزيک جوړښتونو په لحاظ بېخي مشارکت لري. نو دواړه د يوې سيمې، ياني د کندهار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- دواړه د غزلو په ویلو کې پوره مهارت لري او دواړو د شعر په دې ډول کې د موضوع تمامیت او کلیت سالتی دی.

۳- دواړه په خپلو شعرونو کې په قافیو کې «شایګان» لري، یانې په دې برخه کې بې پروا دي.

۴- د دواړو د غزلو په محتوا کې په فکري، عاطفي لحاظ یو ډول طرز لیدل کېږي.

دغه مشترک وجوهات دې فرضیې ته قوت ورکوي، چې ګوندې دغه دواړه غزلې د یوه شاعر وي. یانې دواړه د محمد هوتک د قریحې محصولات دي.

ددې فرضیې قوت عجالتاً په سلو کې اتیاو ته رسېږي، شل په سلو کې نور هغه وخت اثباتېدی یا زموږ دغه فرضیه بالکل نفې کېدی شي، چې د محمد هوتک او د محمد نور منظوم یا منثور اثار هم پیدا شي او زموږ د کمیت د څېړنې لپاره دومره کافي شي، چې د غوڅ قضاوت علمي امکان میسر شي.] (۲: **۵۸-۷۳**).

دا وه د سبکپوهنې او متنپوهنې د اصولو له مخې د یوه تاریخي منظوم متن ارزونه. غواړو اوس د کره کتنې په باب خپل بحث نور پسې وغځوو او دا څرګندوو چې د کره کتنې بېلابېل ډولونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومو بېلابېلو معیارونو له مخې یو اثر ارزوي یانې دا چې د کره کتنې هر ډول د یو اثر د ارزونې لپاره خپل خپل معیارونه لري.

انطباعي (امپریسیونیستي) کره کتنه پر دې اصل ولاړه ده، چې یو ادبي اثر پر کره کتونکي باندې څه ډول اغېزه کوي. دلته کره کتونکی د یوه اثر تر لوستلو وروسته خپل احساس او خپله انطباع ښکاره کوي.

د (اناتول فرانس) په عقیده، انطباعي کره کتنه: ((د شاهکارونو ترمنځ د یوه حساس روح ماجراجویي ده)). امپریسیونیستي کره کتنه، د ځینو په عقیده، د رومانتیک انفرادیت او معاصرې ځان پامۍ زېږنده ده. انطباعي کره کتونکی په دې پسې نه ګرځي چې واقعیت څه شی دی، بلکې دی تاثرات او برداشتونه انځوروي او د هغو له مخې پر یوه ادبي اثر باندې قضاوت کوي او داسې ښکاري، لکه یو څوک چې پر خلکو باندې د هغو د څېرو له مخې قضاوت کوي.

پر دې اساس انطباعي کره کتنه د افراطي ذهنیګرۍ او (اندیویدو الیزم استازیتوب کوي، لکه پورته چې یادونه وشوه، که د چا له قیافې څخه یې ښه راغلل نو هغه سړی ښه دی او که بالعکس د شخص څېره یې په لومړي نظر خوښه نه شوه نو دا د لیدونکي (امپریسیونیست) تقصیر نه دی، بلکې د لیدل شوي شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمګړتیا ده چې ولې یې د لیدونکي په ذهن کې په زړه پورې انطباع نه ده پرې ایښې.

د ژبنۍ کره کتنې له نظره، ادب یو داسې هنر دی چې د ژبې له لارې تحقق مومي. له دې امله په هر ادبي اثر کې ژبه څرګند او عمده نقش لري او حتی ویلای شو چې د ادبي اثر تحلیل په واقعیت کې یو ډول ژبنی تحلیل دی. د ژبنۍ کره کتنې پلویان له یوې خوا د یوه ادبي اثر مفهومونه او ماناګانې روښانوي او په دې وسیله د ناسم پوهاوی مخه نیسي. له بلې خوا، دوی لوستونکي د الفاظو او عباراتو له ښکلا او اغېزې څخه خبروي. په ژبنۍ کره کتنه کې ژبه فقط د ژبې په حیث نه ازمایل کېږي، بلکې دلته ژبه په خپله د یوه صنعت او هنر بڼه غوره کوي.

اکثر ادبي اثار ساده او بېطرفه الفاظ په داسې قرینه کې استعمالوي چې هلته یو ارزښت پیدا کوي. یو معنوي پس منظر زېږوي، څو ډوله سیوری پیدا کوي او کله کله خپله کلمه له منځه ځي خو سیوری یې پاتې کېږي. ادبي ژبه له علمي ژبې سره توپیر لري ځکه چې ادبي ژبه غالباً رمزي او سمبولیکه وي او کېدی شي چې په یوه وخت کې تر یوې زیاتې ماناوې پیدا کړي. د (لیو پیپڅر) اتریشي ژبپوه او مورخ په نظر باید ژبپوهنه او ادبي کره کتنه سره یوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کره کتنې په ډولونو کې تاریخي کره کتنه خاص مقام او شهرت لري. که څه هم کره کتنه په لرغونو وختونو کې موجوده وه، خو د اکثرو ادبي مورخانو په عقیده، تاریخي کره کتنه له اوه لسمې او اتلسمې پېړیو څخه د هغې په اصلي مفهوم پیل کېږي، چې غوره استازي یې (درایدن) او (جانسن) دي. (درایدن) عقیده درلوده چې هر شاعر تر یوې اندازې په ((یوه عصر) پورې اړه لري. د (جانسن) په نظر: ((د دې لپاره چې پر اوسني وخت باندې قضاوت وکړو هغه باید له تېرې زمانې سره پرتله کړو.))

سره له دې، تاریخي کره کتنه په نولسمه پېړۍ کې دوو تنو فرانسوي لیکوالو (شارل اکوبستین سن بوو) او (هیپولت ادولف تین) په لیکنو کې تبارز او عمومیت پیدا کوي. (سن بوو) ویل چې دی غواړي د ادبیاتو طبیعي تاریخ ولیکي. ده پر بیوګرافي باندې زور واچاوه او د یوه ادبي اثر ((شخصیت)) یې د لیکوال له شخصیت سره تاړه. دده په نظر مورږ تر هغه پورې چې لیکوال په سمه توګه ونه پېژنو دده ادبي تخلیق هم په سمه توګه نه شو ارزیابولای: ((لکه څنګه چې ونه هماغسې یې مېوه.))

د (سن بوو) شاګرد (تین) تر ده یو ګام مخکې ولاړ او د طبیعي پوهنو له مېتود څخه د پیروي په اثر یې د علت مقولې ته پاملرنه وکړه او خپل ادبي تحلیل ته یې د علت او معلول د بیانولو له لارې انکشاف ورکړ. دده په پوهه د ادبي کره کتنې معیارونه: ملي کرکتر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخي دوره او ټولنيز چاپېريال وو. ويل کېږي چې په راوروسته کې (ټولنيز کلتوري ميتود) هم د (تين) له نظريې څخه الهام اخيستی دی. د (سن بوو) او (تين) نظريو د اروپا په لويه وچه کې ډېر زيات نفوذ وکړ او حتی په هماغه پېړۍ کې يې امريکې ته هم لاره پيدا کړه. اروپايي کره کتونکو د (سن بوو) او (تين) په پيروۍ د ادبي اثارو د ارزونې پرمهال کوښښ کاوه چې د ليکوال د تفکر څرنګوالی، دده بيوګرافي، دده تاريخي او ټولنيز چاپېريال او د هغه ادبي منبع وڅېړي. په امريکا کې تر (۱۹۲۰م) کال پورې همدغه تاريخي کره کتنه مروجه وه، خو تر دغې نېټې وروسته د فورماليزم له مقاومت سره مخامخ شوه او پر (۱۹۲۰م) کال يې دفاعي حالت غوره کړ.

د نوبل د جايزې وړونکی (سن کلو ليويس) پر (۱۹۳۰م) کال د کترې په ډول تاريخي کره کتنې ته د اشارې په ترڅ کې وويل: ((زموږ امريکايي پروفيسوران داسې ادبيات خوښوي چې څرګند، ساړه تخليق او بالکل بې روحه وي. که په لنډ ډول ووايو تاريخي کره کتنه د يو ادبي اثر د ارزونې پرمهال کې د متن اصالت، ژبنې خصوصيات، کلتوري ارزښتونه، ادبي عنعنې، د ليکوال د ژوند جزييات، د مادي کلتور اغېزې او د هماغه اثر ټول منابع په نظر کې نيسي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاقي، مقايسوي او قضايي کره کتنو له تفصيل څخه تېرېږو، ځکه په اسانۍ سره پوهېدی شو چې په اخلاقي کره کتنه کې يو اثر د اخلاقي ارزښتونو په تله کې تلل کېږي. مقايسوي کره کتنه هم ادبي اثار سره پرتله کوي او زيار باسي چې په دې وسيله د ((عصر روح)) کشف کړي او قضايي کره کتنه هم د يو لړ منل شوو معيارونو پر اساس د يوه اثر ښېګڼه او بدګڼه بيانوي او زياتره اخلاقي بڼه غوره کوي.

صوري يا شکلي کره کتنه (Formalist criticism) په انګلستان او د امريکې په متحده ايالاتو کې ډېر زيات عموميت لري او په دواړو هېوادونو کې په وروستيو څو لسيزو کې يو مسلط مېتود ګڼل کېږي. فورماليزم په ادبياتو کې يو ريالستي ضد تمايل دی، چې پر هغه يو زيات شمېر ادبي مکتبونه، لکه کيوبيزم، نږه هنر، سور رياليزم، دادايزم، پيوريزم، فاويزم، ټاچيزم او پريمتېيويزم ګډه شوي دي.

ددې ادبي مکتب مشترک خصوصيات دا دي چې هنر له واقعيت څخه لرې کوي، شکل ته د مضمون په نسبت ترجيح ورکوي او د شکل خپلواکي او لوړېتوب ته قايل دي. ددې مکتب تيوريکي اصل دادی چې ګويا هنر يوازې له خوند او ښکلا سره اړه لري او بايد له ټولنيزو مفکورو او د خلکو له حياتي اړتياوو څخه لرې وساتل شي. فورماليستي کره کتنه کله کله د (ارستويي کره کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنې) په نامه هم یادېږي او ددې علت دادی چې د (ارستو) په نظر یو ثابت، لایزاله او ایډیال شی دی، په داسې حال کې چې ماده نیمګړې او متغیره ده.

(ارستو) په ادبیاتو کې پر شکل او جوړښت باندې تکیه کوي او هرڅومره چې به یوه ادبي اثر کې شکل کمال او بشپړتیا ته نږدې وي، په هماغه تناسب یې بدیعي او هنري ارزښت زیاتېږي. ماده په هغه وخت کې کمال ته رسېږي چې له ایډیال سره عیاره شي. په دې وروستیو وختونو کې ځینې بورژوا فزیک پوهان هم ادعا کوي، چې ماده په خپل نهایي تحلیل او تجزیه کې پر شکل منتهي کېږي او شکل د جهان د پیدا ایښت مبدا ده. دغه فلسفه له علمي فلسفې سره په متضاد قطب کې واقع شوې ده او کوم علمي ارزښت نه لري. جهان له اشکالو څخه نه دی جوړ شوی او نه خالص شکل وجود درلودلای شي.

اوس به راشو د فورمالیستي کره کتنې عمده خصوصیاتو ته. تر ټولو د مخه باید ووایو چې فورمالیستي کره کتنه د تاریخي کره کتنې عکس العمل دی. فورمالیست کره کتونکی وایي چې د یوه ادبي اثر د ارزونې لپاره د لیکوال څېړنه په کار ده. په خپله لیکوال په اثر کې مدغم شوی دی او د خپل تفکر څرنګوالی یې په خپل اثر کې ښوولی دی. په دې ترتیب، فورمالیست نقاد د هغو عواملو له تحلیل څخه ډډه کوي چې لیکوال یې د ټاکلي اثر تخلیق ته مجبور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي یا هڅولی دی. فورمالیست کره کتونکی د اوضاعو او د چاپېریال له تحلیل څخه وېرېږي ځکه چې په دې صورت کې د بورژوا ټولنې خصوصیات رابرسېره کېږي او د فردي ازادۍ او (انډیویډوالیزم) اصلي ماهیت افشا کېږي. فورمالیست هڅه کوي پر ادبي اثر باندې فشار واچوي او هغه د لیکوال له شخصیته بېل کړي او له ماضي څخه یې جلا کړي. دا سې ښکاري، لکه چې لیکوال په خلا کې اثر ایجاد کړی وي. نو باید د هغه جوړښت او شکل مطالعه شي. مثلاً باید وکتل شي چې د لیکوال په لیکنه کې تضاد شته که نه؟ د تکرار او نوبت برخه یې څومره ده او داسې نور. د (شیکاګو) مکتب چې د فورمالیستي کره کتنې یو ډول دی پر هر ادبي اثر باندې د خوند او لذت معیار تطبیقوي. یو شمېر نور کره کتونکي پر ادبیاتو باندې احصاییوي قاموس تطبیقوي. ځینې نور، لکه انالوجستان د شعر د جوړښت د څېړنې لپاره هغه ټوټې ټوټې کوي او اجزا یې مطالعه کوي. د فورمالیستي نقد په باره کې ویل شوي چې هغه د ښکلا پېژندنې له نظره کلاسیک، د ټولنیزو او سیاسي تمایلاتو له پلوه ارستوکراتیک او د مذهبي عقایدو له اړخه محافظه کار دی.

د کره کتنې له ډولونو څخه یوه هم ټولنیزه کلتوري کره کتنه (Socio-cultural cri ticism) ده. دا کره کتنه په خپلو معیارونو کې تاریخي کره کتنې ته ډېره ورته ده خو له هغې څخه یو څه توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم لري. (اډمیونډ ویلسن) په خپله مشهوره مقاله (د ادبیاتو تاریخي تفسیر) کې ټولنیزه کلتوري کره کتنه داسې تعریفوي: ((د اجتماعي، اقتصادي او سیاسي اړخونو له پلوه د ادبیاتو تعبیر او تفسیر)) ټولنیزه کره کتنه، د تاریخي کره کتنې پر خلاف، د لیکوال تاریخي پس منظر او د یو ادبي اثر منابعو، متن، ژبنیو کیفیتونو، ژانر او عنعناتو ته فقط یوه عبوري کتنه کوي او پر همدې موضوعاتو باندې زیات توقف نه کوي.

دلته کره کتونکی د یوه ادبي اثر اړیکي له ژوند سره (په تېره بیا له سیاسي، اخلاقي او کلتوري خواوو سره) مطالعه کوي. د ټولنیزې کلتوري کره کتنې په منځته راتګ کې د (اپلاتون)، (هیګل)، (تین)، (مارکس) او (متهیو ارنولډ) اغېزه لیدل کېږي، ځکه چې (اپلاتون) په شعر کې د التزام پلوی دی او شعر ته د اخلاقي او سیاسي هدفونو له مخې ارزښت ورکوي او یا یې نفې کوي. (هیګل) هم د (۲۳-۱۸۲۲) په لکچرونو کې پر دې ټکي ټینګار کړی و، چې ادب د ټولنیز ژوند مظهر او د ټولنې د مسلطو افکارو انعکاس دی. (تین) توصیه کوي چې ادبي کره کتنه باید ملي کرکتر، تاریخي دوره او ټولنیز چاپېریال په نظر کې ونیسي. د علمي نړۍ لید بنسټ اېښودونکو دا ثابته کړه چې تولیدي اړیکي د هر ډول سیاسي، حقوقي، فلسفي او هنري مفکورو او موسساتو بنسټ (زیربنا) ګڼل کېږي او په دې ترتیب موږ نه شو کولای ادبیات د تولید طرز له

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو کاږ څخه دباندې مطالعه کړو. (متیو ارنولډ) هم په ادبي کره کتنه کې پر اخلاقي، فکري او ټولنیزو معیارونو ډېره لګوي او فورمالیستي کره کتنه ردوي. ځینې بورژوا مفکرین په ساده ګۍ سره ټولنیزه کلتوري کره کتنه (اپلاتوني) بولي او ځینې نور هغه (چپ لاس) ته منسوبوي او پلویان یې په تور لست کې نیسي. مګر حقیقت دادی چې د ټولنیزې کلتوري کره کتنې پلویان مختلفې درجې لري او ټول یو ډول سیاسي تمایل نه لري. ځینې سیاسي او ځینې نور یې ټولنیزو-اخلاقي او کلتوري برخو ته زیاته پاملرنه کوي، خو په عمومي ډول درې واړه له نرېه هنر او فورمالیزم سره مخالف دي. د (ګریبشتاین) په عقیده د ټولنیزې کلتوري کره کتنې عمده خصوصیات دادي:

۱- ادبي اثر په هغه صورت کې په سمه توګه ارزول کېدلای شي چې د چاپېریال او کلتور په غېږ کې دننه مطالعه شي او د یوې ځانګړې او مجردې پدیدې په نظر ورته ونه کتل شي. هر ادبي اثر د پېچلو ټولنیزو او کلتوري عواملو محصول دی.

۲- د یوه ادبي اثر مفکوره د هغه د شکل او تخنیک په اندازه اهمیت لري. شکل او تخنیک په خپله تر یوې اندازې د مضمون او مفکورو په واسطه ټاکل کېږي او له هغه څخه الهام اخلي هېڅ عمده اثر تر هغې پورې د ادبیاتو قلمرو ته لاره نه شي پیدا کولای تر څو پورې چې پر ژورو، مهمو او کټورو مفکورو باندې ډېره ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګوي. سطحي، مبتذلي او له شرارت نه ډکې مفکورې يو اثر ته مقبوليت نه شي ورکولای.

۳- هر ادبي اثر بايد د کلتور اخلاقي او منل شوي ارزښتونه منعکس کړي او له ژوند سره نه بېلېدونکې اړيکې ولري.

۴- په ادبي اثر کې بايد التزام او مسووليت نغښتل شوي وي.

۵- ادبي اثار طبقاتي ماهيت لري او له ټولنيزو غوښتنو او اړتياوو څخه ځان نه شي جلا کولای.

۶- کره کتونکی د تېرو زمانو او اوسنيو ادبياتو په مقابل کې له مسووليت نه ډک چلند کوي او د هر نسل اړتياوې د خپل وخت د معيارونو پر اساس په نظر کې نيسي.

په همدې ترتيب، د کره کتنې ځينې نور ډولونه شته چې اکثره يې يو له بله جزيي توپيرونه لري او يو په بل کې متداخل دي. په عمومي ډول، د بورژوا ټولنې کره کتنه د لوړو او منځنيو طبقو علايق او ذهنيتونه منعکسوي. البته په دغه ټولنه کې ځينې کره کتنې خپل معيارونه له انتقادي رياليزم څخه را اخلي او د کپيتاليستي ټولنې مزمنې ناروغتياوې، استثمار او اقتصادي بحرانونه، مليتاريزم، هېپي ګري، کانګېستريزم او د ډول ډول جنايتونو شبکې افشا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نولسمې پېړۍ له نيمايي نه راپه ‌ډېخوا يو شمېر مترقي ليکوالو او هنرمندانو د ټولنيزو، دموکراتيکو ايډيالونو د تحقق او د پانګوالۍ له جغ څخه د خلکو د پرګنو د خلاصون لپاره پراخې مبارزې پيل کړې دي. د انتقادي رياليزم سترو ليکوالو، لکه: (ستاندال)، (بالزاک)، (ډيکنز)، (ګوګول)، (تورګنيف)، (ګنچاروف)، (شيدرين)، (نيکراسوف ليف تولستوی)، (دپين) او نورو د انتقادي رياليزم په پلوۍ د ملاکانو، بورژوازي او بيروکراتيکو اصولو پر ضد بې امانه قلمي مبارزه کړې ده او خپل قهرمان يې له زيار ايستونکو او انقلابي روشنفکرانو څخه انتخاب کړي دي. په راوروسته وختونو کې (چارلي چاپلين)، (همينګوی)، (ګرين) او نورو د خلکو د ازادۍ، سولې او نېکمرغۍ لپاره خپل غږونه پورته کړي دي. يو شمېر کره کتونکي د انتقادي رياليزم په پله روان شوي دي، د هغو هدفونه او معيارونه يې د اثارو د ارزونه په برخه کې تطبيق کړي دي. د ټولنيزې کره کتنې ډېره لوړه مرحله د سوسيالستي رياليزم پر معيارونو باندې ولاړه ده چې عمده پرنسيپونه يې پرولتاري ليکوالو او شاعرانو، لکه: (ماکسيم ګورکي) او (د بيان بيدني) له خوا وضع شوي دي. ددې مکتب عمده اصول د علمي نړۍ ليد له ليدلوري د ژوند د واقعيتونو روښانول، مترقي کارګري ايډيالوژي ته ځان وقفول، د خلکو خدمت، سوسياليستي هيومانيزم، انټرنيشنليزم تاريخي اپټيميزم، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنیګـــرۍ او فورمــــالیزم ردول، د ســــولې، ازادۍ، برابــــرۍ او نېکمرغۍ لپاره کار کول دي.](**۱۵: ۴۴-۵۵**).

د کـره کتنـې پورتنیـو ډولونـو تـه پـه کتنـې ویـلای شـو، چې د کـره کتنې هـر ښـوونځی او هـر ډول د یـوه اثـر د ارزونـې لپـاره **خپـل خپـل معیارونه** لـري، نسـبي او **مطلـق معیارونـه** دواړه موجود دي او ددې ترمنځ بیا هر ښوونځی یا هر ډول **خپل خپل معیارونه** لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم څپرکي لنډیز

کره کتنه یو علم دی، هر علم خپل ځانګړي اصول او معیارونه لري. ادبپوهانو یو وخت د کره کتنې دوه ډوله معیارونه په ګوته کړي وو.

یوه ته یې (نسبي معیار) ویل او بل ته یې (مطلق معیار). وایه دا چې دا دواړه معیارونه پر یوه اثر د تطبیق وړ دي، په دې برخه کې د ادبپوهانو ترمنځ د نظر اختلاف و او لا هم شته. د شکل او محتوا معیارونه هم مطرح وو او دي، ځینو د یوه اثر د ارزونې لپاره شکلي او ځینو نورو محتوایي مهم ګڼل. د ځینو ادبپوهانو په نظر د ځینو د ارزونې لپاره نسبي معیارونه د تطبیق وړ دي، خو ځینې په دې نظر دي چې په ادبیاتو کې یو شمېر داسې مطلق معیارونه هم شته چې د هرې ټولنې پر ادبیاتو یو شان د تطبیق وړ دي. ځینې نور معیارونه هم مطرح دي چې هغه هم اکثره د کره کتنې له ډولونو سرچینه اخلي، د ساري په توګه انطباعي کره کتنه پر دې اصل ولاړه ده، چې یوه ادبي اثر پر کره کتونکي باندې څه ډول اغېزه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبنۍ کره کتنې له نظره بیا ادب داسې یو هنر دی چې د ژبې له لارې تحقق مومي، له دې امله په هر ادبي اثر کې ژبه څرګنده او عمده نقش لري او حتی ویلای شو چې د ادبي اثر تحلیل په واقعیت کې یو ډول ژبنی تحلیل دی. تاریخي کره کتنه بیا خپل اصول او معیارونه لري، اخلاقي کره کتنه په یوه اثر کې اخلاقي مسایل څېړي، صوري یا شکلي کره کتنه خپل، فورمالیستي خپل او همداسې هر ډول کره کتنه خپل اصول او معیارونه لري، خو په مجموعي ډول، بې طرفي، بې تعصبي، علمیت او دقت د کره کتنې هغه معیارونه او اصول دي چې د کره کتنې په هر ډول کې باید مراعت شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-د کره کتنې نسبي اصول او معیارونه کوم دي؟

۲-د کره کتنې مطلق اصول کوم دي؟

۳-د مطلقیت او نسبیت نظریاتو کې پر کوم یوه ټینګار په کار دی؟

۴-متني کره کتنه کوم مسایل څېړي او معیارونه یې څه دي؟

۵-د سبکپوهنې ساحه پر کومو برخو وېشل کېږي؟

۶-د شکلي کره کتنې ځانګړنې کومې دي؟

۷-ایا یو ادبي اثر پر یو مهال د مطلقیت او نسبیت اصولو په رڼا کې څېړل کېدی شي؟

۸-په کره کتنه کې نړۍ شموله معیارونه شته؟

۹-د ارستو او اپلاتون د کره کتنیزو نظریاتو ترمنځ توپیرونه کوم دي؟

۱۰-ژبنۍ کره کتنه ادب له کوم لید لوري څېړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- که په دې څپرکي کې د سبکپوهنې د اصولو له مخې پر متن شوی عملي کره کتنه تاسې ته د منلو وړ وه؟، نو علتونه يې وليکئ !
- محصلين دې په خپله خوښه د نظم او نثر يوه ټوټه وټاکي، هغه دې د کره کتنې د يو ډول اصولو په رڼا کې وارزوي او په ټولګي کې دې خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم خپرکی

د کره کتونکي ځانګړتیاوې

لکه څنګه چې هر علم ځانته خپل اصول، معیارونه او میتودولوژي لري، کره کتنه هم د ادبپوهنې د یوې ځانګړې څانګې او پوهې په توګه ځانګړي معیارونه او اصول لري. کره کتونکی هم د یوه عالم او ادبپوه په توګه مشخص عام او خاص معیارونه لري. که کره کتونکی د کره کتنې لپاره لازم ظرفیت، کیفیت او معیار، ونه لري، نو هېڅوخت سالمه کره کتنه نه شي کولای، د ځانګړتیاوو، وړتیاوو او معیار د نشتوالي په حالت کې کره کتنه له خپل علمي مسیره وځي او خپل پوهنیز خصوصیت له لاسه ورکوي، لکه څنګه چې کره کتنه علم دی، دغسې اجرا کوونکی یا رامنځته کوونکی یې هم باید عالم وي او د علم د خپلې ټاکلې برخې پر ټولو حدودو خبر او واکمن وي. ادبپوهانو د کره کتونکي لپاره یو لړ ځانګړتیاوې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې خاص صفات ټاکلي دي. هر کتونکی چې دا خصوصیات ولري، کولای شي په تول پوره کره کتنه وکړي؛ له تېروتنو ځان وژغوري، د لیکوال په اثر کې سمون راولي، نیمګړتیاوې یې لرې او لیکوال ته د بریالیتوب مسیر او لاره اسانه کړي. په دې ځانګړتیاوو کې پوهه او بصیرت، عدل او انصاف، ناپېيلتیا، بې تعصبي، پر اصولو ټینګار، زړورتیا، د کره کتنې د ادابو درناوی او ځینې نورې ځانګړتیاوې شاملې دي، دلته به په ترتیب سره پر دې برخو لنډ لنډ بحث وکړو:

۱- پوهه او بصیرت:

د کره کتنې په باب دا خبره ثابته ده چې کره کتنه علم دی، نه هنر. کره کتونکی په حقیقت کې عالم دی او لیکوال یا پنځوونکی هنرمند. هغه چاته عالم ویل کېږي چې د پوهې پانګه یا علمي زېرمه ولري. څوک چې ځانته کره کتونکی وایي، د پوهې او بصیرت لرل ورته خورا ضروري دي. کره کتونکی د همدې پوهې په برکت د یوه اثر تیاره او مبهم ګوټونه روښانوي، نیمګړتیاوې یې په ګوته کوي او حل لارې ورته ښیي. د یوه روسي لیکوال (لوناچارسکي) په وینا ((کره کتونکی د شاعر یا لیکوال استاد یا پلار دی، خو که چېرې له کره کتونکي څخه ډېره وړه تېروتنه وشي، نو خبره سرچپه کېږي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه خو پوهه او بصیرت یا ژورلید د کره کتونکي لپاره یو اساسي توکی دی. کره کتونکی د خپلې پوهې په برکت د یوه اثر د تحلیل، ارزونې او شننې لپاره معیارونه ټاکي. کله چې پر یوه اثر باندې د هغه د تحلیل او شننې لپاره علمي معیارونه تطبیق شي، لیکوال هم ورسره توافق کوي، په دې ډول د ټولنې پرمختګ او د یوه اثر سمون ته لاره اواریږي.

له پوهې او بصیرت پرته د یو اثر څېړنه او ارزونه په تیارو کې د هدف په نښه کول دي. نه یوازې مطلوبې نتیجې ته نه رسېږي، بلکې معکوس جانبي عوارض هم راټوکوي. د کره کتنې، کره کتونکي او هم ددې عامې پروسې پر وړاندې د مخالف ټوکېدو ته هم لاره اوارېږي. بې پوهې او بصیرته کره کتنه کول اصلاً هېڅ جواز نه لري.

۲- عدل او انصاف:

د ژوند په هر ډګر کې د عدل او انصاف ټینګښت د هغې پدیدې د ژوند د دوام او ثبات سبب کېږي. که چېرې د یوې موضوع په حل کې له عدل او انصاف څخه کار وا نه خیستل شي، د لنډ وخت لپاره کېدی شي، هغه موضوع ثابته او یا د منلو وړ شي، خو دا ثبات مقاوم او دایمي نه دی. که د یوې ادبي پدیدې په تحلیل، ارزونه او شننه کې هم د عدل او انصاف عنصر کمزوری وي، هغه تحلیل ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام نه کوي، په رد کې يې د شنني زيات احتمال راپيدا کېږي او همدارنګه ټولو هغو خواوو ته چې په يو نه يو ډول له موضوع سره لېوالتيا لري د منلو وړ نه ګرځي. نو ځکه د کره کتنې اصول کره کتونکي ته توصيه کوي، چې په خپلو تحليلونو، ارزونو او وروستۍ نتيجه کې له ډېر دقت، عدل او انصاف څخه کار واخلي. که يوه ادبي موضوع له علمي پلوه هم څېړل شوې وي، خو د متواترو دلايلو په لړۍ کې عدالت او انصاف نه وي مراعت شوی، نو بيا هم کره کتنه له ستونزې سره مخامخېږي او کره کتونکي ته هم مشکلات پيدا کېدی شي. نو ځکه د پوهې او بصيرت ترڅنګ د عدل او انصاف درلودنه د کره کتونکي يوه ځانګړنه ګڼل کېږي.

۳- ناپېيلتيا:

د کره کتونکي يوه بله ځانګړتيا، بې طرفي يا ناپېيلتيا ده. که چېرې کره کتونکي د يوه اثر په ارزونه کې خپله ناپېيلتيا وساتله او خپل شخصي، فکري، عقده يي، سياسي او نور تمايلات يې د ارزونې په بهير کې داخل نه کړل، نو ښکاره خبره ده چې د برې پر لوري يې يو ګام پورته کړی دی. ناپېيلتيا ددې زمينه برابروي چې عدالت او انصاف هم تطبيق شي. که چېرې يو کره کتونکی د ناپېيلتيا اصل تر پښو لاندې کوي، نو کولای شي د خپلې پوهې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زور د یوه اثر ښېګڼې د بدګڼو کچې ته راټيټې کړي. د عام لوستونکي ذهن ډېر نازک دی، هغه د يوه ليکوال او کره کتونکي په شان د یوه اثر په باب هغومره ژور فکر نه کوي، لوستونکی يو اثر يوازې د خوند او د مالوماتو د زياتونې لپاره لولي، خو که يو کره کتونکی وغواړي، له خپلې پوهې ناسمه ګټه واخلي، ناپېيلتيا ته ژمن نه وي، عدالت هم تر پښو لاندې کړي، نو کولای شي د عامو لوستوالو ذهن کږې خواته بوځي. په همدې خاطر د کره کتنې علم د کره کتونکي په ځانګړنو او صفاتو کې ناپېيلتيا هم د يو مهم عنصر په توګه انګېري او پر هغې ټينګار کوي.

۴- ناتعصبي:

له کينې، بغض، تعصب او شخصي غرضونو څخه ځان لرې ساتل د کره کتونکي يو بل خصوصيت دی. تعصب، عصبيت چې د (عصبه) له ريښې سره تړاو لري، داسې يو حالت دی چې انسان په کې نورمال نه وي؛ فکري تمرکز يې پرځای نه وي. هر هغه څوک چې عصبي تکليف ولري، طبعاً ناروغ ګڼل کېږي، عصبيت يا تعصب اکثره وخت د نورو پر وړاندې د توپيري چلند په مانا هم کارېږي. تعصبي چلند فکري اساس نه لري، زيات وخت له نامعقول احساس، شخصي اغراضو او ځاني ګټو څخه سرچينه اخلي. که يو څوک په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه کار کې له تعصب څخه کار اخلي مانا دا چې د تفکر عنصر یې کمزوری دی. یو کره کتونکی که وغواړي د یوه لیکوال یا د هغه د اثر په ارزونه کې له تعصب څخه کار واخلي، هغه کولای شي په یوه اثر کې کوچنۍ نیمګړتیا ډېره غټه وښيي، د اثر په باب د لوستونکي لیدلوري ته هم بدلون ورکړي. دا هڅه نه یوازې د یوه اثر د منفي ارزونې سبب کېږي، بلکې د لیکوال استعداد هم مړاوی کوي، د لیکوال او کره کتونکي ترمنځ د کرکې سبب هم ګرځي، په نتیجه کې د ادبیاتو د ودې پر بهیر ناوړه اغېز کوي. د ایران یو نامتو کره کتونکی (رضابراهني) وایي: ((د کره کتونکي کار دا نه دی چې بې ځایه ستاینې وکړي او په غرضي ډول د یو اثر بې ارزښته وښيي ، بلکې هغه ادبیاتو ته لیدلوري ورکوي، هغه بډایه کوي او له ابتذال څخه یې ژغوري. کره کتونکی باید د خپل ګټور کار له امله د ادبیاتو د نیمګړتیاوو په اړه د خلکو ذهن روښانه کړي او د ادبیاتو د پنځونې لپاره باید یو ښه بنسټ کېږدي.)) (۴: ۱۳). موږ په خپله ټولنه کې د کره کتنې په نوم داسې بېلګې لرو چې له سیاسي، مذهبي او ان شخصي تعصب څخه یې سرچپه اخیستی. دا ډول کره کتنې د کره کتنې عمومي بهیر ته خورا زیان رسوي. ددې ډول کره کتنو، چې د تعصب عنصر په کې شامل و، د یوې عملي بېلګې کیسه به درته وکړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د ډاکتر نجیب الله د حاکمیت پرمهال به په کابل کې د افغانستان د لیکوالو ټولنې، وخت پر وخت د کره کتنې غونډې جوړولې، (د خلکو دیموکراتیک ګوند) د یوه غړي د لنډو کیسو یوه ټولګه چاپ شوې وه، ټاکل شوې وه دا ټولګه کره کتنې ته وړاندې شي. د کره کتنې لپاره د همدې خلک دیموکراتیک ګوند یوه بل غړي دنده اخیستې وه. سره له دې چې لیکوال او کره کتونکی د یوه ګوند غړي وو، خو د یوه ګوند دوو بېلابېلو فرکسیونونو پورې یې اړه درلوده، زړې دښمنۍ او سیالۍ د دواړو ترمنځ ذهني واټن او تعصب رامنځته کړی و. کله چې پر ټولګې ((کره کتنه)) پیل شوه، نو له ورایه د سیاسي تعصب، غچ او نیوکې څرک ترې ولګېد. د کره کتنې ډېرې برخې د سیاسي افکارو تاثیر لاندې وې. په غونډه کې ناست یو شمېر کسان یې پر سیاسي افکارو وویشل، غونډه تاوجنه شوه، یو شمېر ازادو لیکوالو پر (کره کتنې) (کره کتنه) وکړه. غونډه له ستونزو ډکه شوه، ډېره بېخونده او پیکه پایته ورسېده، د لیکوال او کره کتونکي ترمنځ کرکه نوره هم پسې زیاته شوه. زه اوس هم دا دواړه لیکوال پېژنم. له هغې نېټې تراوسه (ددې اثر تر لیکلو پورې) نږدې (۲۵) کاله تېر شوي، خو بیا هم د هغه (لیکوال) او (کره کتونکي) ترمنځ زړه بداوی دوام لري.))

دغسې کره کتنې چې د تعصب عنصر په کې دخیل وي، کره کتنه له اصلي مسیره اړوي، نو ځکه خو ادبپوهنې د کره کتونکي لپاره دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري ګڼلې چې په خپل ذهن او فکر کې هېڅ ډول تعصب ته ځای ور نه کړي، له هره ډول تعصب څخه ازاده کره کتنه په حقیقت کې رښتیني کره کتنه ده.

۵- پر اصولو ټینګار:

نه یوازې په کره کتنه کې، بلکې د ژوند په هره برخه کې چې اصول او پرنسیپونه تر پښو لاندې شي، توازن له منځه ځي او ګډوډۍ ته لاره اوارېږي. که یو کره کتونکی د کره کتنې پر مهال خپل اصول مراعت کړي، لوستونکو ته ښه نتیجه په لاس ورکوي، لیکوال ترې نه خوابدی کېږي او د ادبیاتو ودې ته هم لاره برابرېږي.

د ارستو په باب دا خبره مشهوره ده، چې پر خپل استاد (اپلاتون) به یې ډېرې نیوکې کولې. ارستو د علم پر اصولو ولاړ سړی و. د حقیقت په لټه کې و، نو ځکه یې د پوښتونکو په ځواب کې ویل چې: ((خپل استاد اپلاتون راباندې ګران دی، خو حقیقت تر هغه هم راباندې ګران دی.)) نو یو څوک چې د حقیقت د اصولو په پام کې نیولو سره هڅه، پلټنه او نیوکه کوي، پر چا ډېر بد نه لګي. خپله لیکوال هم د کره کتنې پر اصولو پوهېږي. اصول او پرنسیپونه د علمي لارښوونو په رڼا کې تنظیمېږي او ټاکل کېږي. کله چې لیکوال وګوري، کره کتونکی د علمي اصولو په رڼا کې کره کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، حساسیت ورسره نه ښیي، دا ډول علمي کره کتنه تر هر څه زیات په خپله د لیکوال په ګټه ده، نو څوک نه غواړي چې ګټه له لاسه کړي. کره کتنه پر خپلو اصولو ټینګار کوي، کره کتونکي ته په کار دي چې د کره کتنې پر مهال دا اصول په پام کې ونیسي، د کره کتنې د نورو اصولو ترڅنګ، همدا پوهه، عدل او انصاف، ناپېیلتیا، بې تعصبي، زړورتیا او نور چې د کره کتونکي د شخصیت رغوونکي توکي دي، دا ټول په حقیقت کې د کره کتنې اصول هم دي، نو که یو کره کتونکی غواړي عادلانه کره کتنه وکړي، باید ه دي چې د کره کتنې پر اصولو ټینګار وکړي او هغه عملي کړي.

۲- زړورتیا:

انتقاد، ګوتنیونه، نیوکه که په هر نیت وي، په واقعیت کې یې هغه څوک کولای شي چې یو ډول جرئت ولري، نیوکې که مثبتې هم وي، په لومړي ګام کې د مقابل لوري یو ډول حساسیت راپاروي. نیوکې هر ځای سختې وي، په تېره بیا په هغو ټولنو کې چې د تحمل کلتور په کې عام شوی نه وي او د نیوکو ډېره اوږده سابقه ونه لري. په ختیزو ټولنو په تېره بیا زموږ په ټولنه کې د تشدد په اندول د تحمل کلتور ډېر عام نه دی. نو ځکه خو دلته د سمون په نیت نیوکه هم په خپله سمونچاري ته د ښمنۍ مانا لري. دلته دا سې مدبرو او مفکرو اشخاصو ته اړتیا ده، چې د فکر او تدبر ترڅنګ جرئت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړورتيا هم ولري. په لومړي ګام کې زړورتيا يو څه ستونزه راولاړوي، خو وروسته يې مېوه خوږه وي. که يو څوک د يوچا پر ټولو نيمګړتياوو، په دې خاطر چې حساسيت راولاړ نه شي، سترې پټې کړي، نو د نيمګړتياوو تسلسل به همداسې وغځېږي. داسې هم نه ده چې په هر ځای کې بايد له زړورتيا څخه کار واخيستل شي. زړورتيا هغه وخت يو سړی هدف ته رسي چې له هغې سره معقول تفکر، منطق او پوره علم ملګری وي. کله کله داسې هم وي چې يو ليکوال يا کره کتونکی د يوه اثر پر ټولو نيمګړتياوو خبر وي، خو د ويلو جرئت يې نه لري، د بې جرئتۍ په وجه نيمګړتيا همداسې پاتې شي. دلته د پوهې او جرئت ترمنځ يو منطقي انډول په کار دی، د استاد الفت په نظر کله کله ډېره پوهه وهم تقويه کوي او ان يو څوک د مضر احتياط درجې ته پورته کوي. کره کتونکي ته زړورتيا په کار ده، خو معقوله زړورتيا، داسې زړورتيا چې د علم او منطق په ګانه سمبال وي. زړورتيا داسې يو عنصر دی چې که کره کتونکی د کره کتنې نور ټول عناصر ولري، خو چې دا عنصر ورسره نه وي، له هغو يوه څخه هم کار نه شي اخيستلای.

۷- د کره کتنې د ادابو درناوی:

يوه کره کتونکي ته په کار دي چې د کره کتنې د اصولو او ادابو درناوی وکړي. که کره کتونکی په خپله د کره کتنې اصول او اداب مراعت نه کړي، نو نورو تطبيقوونکو څخه دې هم د هغو د منلو هيله

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کوي. زمونږ په ټولنه کې اکثره وخت داسې وي چې موږ له نورو څخه د قوانینو او اصولو د تطبیق هیله کوو، خو خپله ورته غاړه نه ږدو، همدا علت دی چې د وینا والو او نورو خلکو ترمنځ واټن رامنځته کېږي او پر ویناوالو د باور کچه راټیټېږي. د کره کتنې په ادابو کې د سپکو سپورو کلمو د کارونې جواز نه شته، د چا تحقیر او توهین لپاره ځای نه شته، یوازې د علمي اصولو له لارې چې د ژبې ټول مهارت او خوږلني ورسره ملګري وي، د مفهوم انتقال ضروري دی. ژبنی تفاهم او د خوږو کلمو کارونه د کره کتنې د ادابو یوه برخه ده، د مقابل لوري د شخصیت خوندیتوب بل عنصر دی چې باید پام ورته وشي.

که چېرې په یوه کره کتنه کې د هغې اداب مراعت نه شي، نو طبیعي خبره ده چې د کره کتنې تطبیقي اړخ ته سخت زیان رسي، نو کره کتونکي ته په کار دي چې د کره کتنې ادابو ته دقیق پام وکړي، د همدې ادابو مراعتول په حقیقت کې د کره کتونکي د شخصیت یوه برخه جوړوي.

د پورتنیو ځانګړنو ترڅنګ ځینو ادبپوهانو، ژبني مهارت، تجربه، عاطفي مشارکت، فردي اصالت، پلټنه، ذهني روښانتیا او نورې ځانګړتیاوې هم د کره کتونکي لپاره ضروري ګڼي او دا ممیزات د هغه د کار په ښه والي کې موثر ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اتم څپرکي لنډیز

لکه څنګه چې کره کتنه یو علم دی او هره پوهه ځانته خپل معیارونه لري، دغسې د یوه عالم په توګه کره کتونکي ته هم ځینې خاص معیارونه او ځانګړنې په کار دي.

د کره کتونکي د ځانګړنو له جملې څخه یوه دا ده چې دی باید پوهه ولري او په خپله څانګه کې تخصص او تجربه ولري، بې پوهې کره کتنه ممکنه نه ده. له پوهې او بصیرت پرته د یوه اثر څېړنه او ارزونه اصلاً په تیارو کې د هدف په نښه کول دي.

عدل او انصاف د کره کتونکي بله ځانګړنه ده. که یوه ادبي موضوع له علمي پلوه هم څېړل شوې وي، خو که د متواترو دلایلو په لړۍ کې په کې عدالت نه وي مراعت شوی، نو کره کتنه له ستونزې سره مخامخېږي.

ناپېیلتیا او بې طرفي د کره کتونکي بله ځانګړنه ده، چې که کره کتنه کې مراعت نه شي عدالت زیانمنېږي او په نتیجه کې عادلانه کره کتنه نه رامنځته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتونکي ته په کار دي چې د کره کتنې پر مهال ځان له هر ډول تعصب، کينې او شخصي بغض څخه وژغوري.

کره کتونکی باید پر خپلو اصولو ټینګار وکړي او د کره کتنې پر مهال هغه عملي کړي. که د کره کتنې اصول مراعت شي، لوستونکو ته ښه نتیجه په لاس ورکوي، لیکوال ترې نه خوابدی کېږي او د ادبیاتو ودې ته هم لاره برابرېږي.

کره کتونکی باید زړور او باجرئته وي، که یو کره کتونکی د کره کتنې پر نورو ټولو اصولو برابر وي، خو چې د هغو اصولو د تطبیق جرئت ونه لري، اصلاً کره کتنه نه شي کولای، نو جرئت د کره کتونکي لپاره خورا ضروري دي.

که یو کره کتونکی دا ځانګړنې ونه لري، هغه د یوه کره کتونکي په توګه اصلاً پېژندل کېدی نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اتم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-له پوهې پرته کره کتنه ولې ممکنه نه ده؟

۲-ایا هر پوهاند کره کتنه کولای شي؟

۳-که په کره کتنه کې له عدل او انصاف څخه کار وانه خیستل شي څه به وشي؟

۴-ناپېیلتیا په کره کتنه کې څه رول لري؟

۵-په کره کتنه کې تعصب د هغې روغتیا ته څه زیان رسوي؟

۶-د سالمې کره کتنې لپاره اصول څومره موثر دي؟

۷-که یو کره کتونکی د کره کتنې ټول معیارونه او ځانګړنې ولري، خو چې جرئت ونه لري، کره کتنه کولای شي؟

۸-د کره کتنې د ادابو مراعتول د کره کتونکي او لیکوال ترمنځ د څه ډول اړیکو سبب ګرځي؟

۹-ایا زموږ په ټولنه کې کره کتونکی پورتنیو ځانګړتیاوو ته پاملرنه کوي؟

۱۰-ایا دا سې لارې چارې شته چې کره کتونکی د کره کتنې اصول او ځانګړنې عملي کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- محصلین دې د کره کتونکي ځانګړنو څخه په خپله خوښه یوه ځانګړنه غوره او پر هغې دې تحلیلي لیکنه وکړي.
- محصلین دې پر یادو ځانګړنو سربېره ځینې نورې ځانګړنې هم په ګوته او خپلو ټولګیوالو ته دې په لیکنې او یا ګړنې ډول په ټولګي کې تشریح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

د کره کتنې ګټې، د ادبیاتو او نورو علومو په وده کې د هغې اغېز

کره کتنې د ادبپوهنې د یوې مهمې څانګې او د یوه تحلیلي علم په توګه د بشري علومو په وده کې خپل رول لوبولای دی. له هرې علمي څانګې سره یې چې کره کتنه ملګرې نه وي او پر هغې څانګې بیا کتنه ونه شي، هغه علمي څانګه مطلوبې نتیجې ته نه رسېږي او له ګڼو تېروتنو سره مخامخېږي. کره کتنه په همدې نیت کېږي چې د نیمګړتیاوو او تېروتنو مخه ونیسي. هر هغه لیکوال یا عالم چې د کره کتنې له محوره وځي او یا کره کتنې ته غاړه نه ږدي، دا مانا لري چې نه غواړي خپل کړی کار یا اثر یې اصلاح شي. کره کتنه علم دی، علم له چا سره شخصي دښمني، کینه او عداوت نه لري، البته کېدی شي کره کتونکی کله کله د شخصي تمایلاتو، غرضونو او مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اغېز لاندې راشي، خو که علم تر دې اغېزو لاندې راغی، هغه نو بیا علم نه دی. د علم او هنر ترمنځ تو پیر په همدې کې دی، چې علم شخصي تمایلات، عواطف، احساسات، کینې او عداوتونه نه مني او یا دې پدیدو ته په کې ځای نه شته. هغه یوه پېښه، پدیده او یا موضوع له دې اړخونو نه څېړي، خو هنر بیا، چې ادبیات یې هم یوه برخه ده، یوه پدیده د عواطفو او احساساتو له لیدلوري څېړي. نو کره کتنه هغه علم دی چې د یوه علم په توګه یې ګټه هرې برخې ته متصوره ده. دلته غواړو د کره کتنې د عملي او نظري ګټو په باب او دا چې د علم او ادب د ډګر کومو خواوو ته یې څه ډول ګټه رسېږي؟ پر هرې برخې لنډه لنډه رڼا واچوو:

۱- عامو لوستوالو ته یې ګټې:

کله چې پر یوه هنري اثر، لیکنې وي که ګړنۍ یا تصویري، لکه هنري فلم، ډرامه، ستېج ډرامه یا اورېدنۍ وي، لکه راډیويي ډرامه او یا هم نور، نو که کره کتنه پرې ونه شي، د ډېرو تېروتنو د پېښېدو امکان شته، که کره کتنه تر خپراوي دمخه وشي، نو ګټه یې دا ده چې تر خپرېدو دمخه د تېروتنو مخنیوي کېدی شي، خو که یو اثر نشر ته چمتو وي او د کره کتنې د وړاندیز شویو نظریو د تطبیق امکان په کې نه وي، نو که د نشر پرمهال کره کتنه هم ورسره خپره شوي، له لوستونکي، اورېدونکي او یا هم کتونکي سره ډېره مرسته کولای شي، چې د اثر د خپرېدو پر مهال د هغه په باب سم

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاوت وکړي. یوه لوستوال ته د یو اثر په باب د کره کتنې ګټه داده چې ((د لوستونکي د زیات وخت د ضایع کېدو مخه نیسي او هغه اثر چې په څو ورځو کې یې نه شي لوستلای، د کره کتنې د لوستنې له لارې یې ډېر ژر د محتوا پر روح او د لیکوال په موخه او غرض پوهېدلای شي. بل دا چې د اثر په اړه د ګټورو معلوماتو په ورکولو او یا د تیاره ګوټونو د توضیح او تشریح له لارې، د لوستونکي معلوماتي پانګه زیاتوي او د پوهې سطحه یې لوړوي، سربېره پر دې د اثر ادبي ارزښتونه درک او له ښو او بدو اړخونو یې خبرېږي.)) (۲۲: ۳۲-۳۳).

کره کتنه یو عام لوستونکی، کتونکی، لیدونکی یا اورېدونکی له ګڼو تېروتنو ژغوري او د یوه اثر په باب یې قضاوت اسانه کوي. په تېره بیا هغه اثار چې د حقوقي، مذهبي، تاریخي او نورو مسایلو په باب لیکل شوي دي. په حقوقي اثارو کې د یوې کامې(،) ، ندایې (!) او یا هم ټکي (.) بېځایه کارونه ستر حقوقي پرابلمونه پیدا کولای شي. د مذهبي اثارو او افکارو په باب لیکلي اثار او یا هم په هغو کې جزیي تېروتنه لوی عقیدوي بحران ټوکولای شي. په همدې خاطر د مذهبي مسایلو په تشریح، توضیح او تفسیر کې خورا دقت په کار دی، حتی یوه چاپي یا ژبنۍ تېروتنه هم کولای شي په ټولنه کې لوی بحران رامنځته کړي. په هنري او ادبي اثارو کې تېروتنه د اثارو ښکلا ته زیان رسوي؛ ډېر غټ ټولنیز بحران نه راټوکوي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاريخي، مذهبي، سياسي او حقوقي اثارو کې تېروتنه د لوی ټولنيز او فکري کړکېچ سبب کېږي. د ليکوالو له خوا تېروتنه کېدی شي قصدي وي او يا هم نا شعوري، خو دا د کره کتونکي دنده ده چې تېروتنې يې سمې کړي، که کره کتنه د يو اثر تر خپرېدو دمخه وشي، نو ډېره ښه ده، خو دا کار تل ځکه ممکن نه دی چې يو اثر خپور نه شي، نو څنګه به د کره کتونکي او لوستوالو لاس ته ورشي. د اثارو ترخپرېدو وروسته کره کتنه ډېره باب ده، کله چې يو لوستوال يو اثر لولي، نو که همهاله د هغه اثر په باب شوې کره کتنه هم ولولي، نو په اثر کې له شويو تېروتنو څخه به خبر شي او په يوه اثر کې هغه شعوري او ناشعوري تېروتنې، چې کېدی شي د لوستوال ذهنيت کوږ او بلې خواته بوځي، له هغو څخه به خبر شي. کله کله داسې هم وي چې يو لوستوال په بشپړ ډول يو اثر نه وي لوستی، يا يې وخت نه وي پيدا کړی، نو که د هغه اثر په باب سالمه او عادلانه کره کتنه ولولي، نو داسې ده لکه نږدې ټول اثر يې چې لوستی وي. اوسنۍ زمانه، چې وخت په کې رښتيا هم لکه سره زره دی، د اوږدو رومانونو کتنه او لوستنه سخت کار دی، پر هغو باندې شوې کره کتنه او يا د هغو پر شکل او محتوا شوې کره کتنهددې سبب کېږي چې لوستونکي ته د هغو اثارو په باب ذهنيت ورکړي. کله کله کره کتونکی په خپله کره کتنه کې لوستونکو ته د يوه اثر د هغو برخو په باب چې مانيز يا شکلي مشکلات لري، توصيه کوي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

((احتیاط په قید) سره یې ولولي. تش همدا ټکی هم لیکوال ته دا پیغام رسوي، چې په اثر کې څه مشکلات شته، همدا یو ترکیب دا پیغام رسوي چې لوستونکی د اثر لوستو ته ډېر ځیر شي او په اثر کې پر راغلي محتوا ژر باور ونه کړي. تر هغه پورې چې د دې اثر د تحلیل او ارزونې لپاره د کره کتنې نور مواد ترلاسه شي، لوستونکی هوښیاروي. کره کتنه د یوه اثر روح، محتوا او بڼه ټول تشریح کوي. لوستونکي ته د دې زمینه برابروي چې د مبهمو او پېچلو ټکو د مانا تل ته ورکښته شي، او هغه څه چې د لیکوال هدف دی، هغه ته په اسانۍ سره لاره پیدا کړي. کره کتوکی په حقیقت کې لوستونکي ته داسې یوه غذا تیاروي چې له هر اړخه پاکه، صافه، بې خطره او بې ضرره وي. داسې لکه یو اشپز، چې ډېرې ښې وریجې تیارې کړې وي، ښې خوندورې، خو بیا هم کومه شګه ترې تېره شوې وي، کره کتونکی دې شګې ته هم متوجه دی او لوستونکي ته ښیي چې ګوره د خوندور پلو په منځ کې یوه نیمه شګه هم شته، احتیاط کوه چې د خوراک پر وخت دې تر غاښ لاندې نه شي.

۲- لیکوالو ته یې ګټې:

کره کتنه د عامو ګټو ترڅنګ ځینې خاصې ګټې هم لري. د خاصو ګټو په جمله کې یې یوه ګټه همدا خپله لیکوال ته ده، په حقیقت کې که لیکوال لږ هم له زغم څخه کار واخلي، نو د کره کتنې تر ټولو زیاته ګټه خپله لیکوال ته رسېږي. د کره کتنې په واسطه د لیکوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر صفا کېږي، ښکلی کېږي، نیمګړتیاوې یې له منځه ځي او ټولنې ته یو پوخ اثر وړاندې کېږي. کره کتنه کولای شي لیکوال له ډېرو سترو تېروتنو وژغوري. د یوه اثر د ښه والي او پوخوالي نېکنامي او ګټه لیکوال ته منسوبېږي، خو د سمون چارې او زیار یې بل څوک ګالي. کره کتونکی او کتونکی په حقیقت کې هغه پټ خدمتګار دی چې څوک یې نهویني، خو وړیا کارونه او خدمتونه ترسره کوي. د کره کتنې په حالت کې یو لیکوال د خپل اثر تر چاپ او خپراوي وروسته هم خپلو تېروتنو ته متوجه کېږي او د بیا چاپ په حالت کې هغه سموي او یو بشپړ اثر ټولنې ته وړاندې کوي.

کره کتنه لیکوالان له سترو عقیده یي، مذهبي، ژبنی او ان ملي تېروتنو ژغوري، سره له دې چې لیکوال نه غواړي داسې تېروتنې وکړي، خو کله کله داسې پېښېږي، نو که د یوې لیکنې تر شا د کره کتنې وروستی فلتر موجود وي، د دې ډول تېروتنو مخه نیول کېږي. کېدی شي په دې برخه کې یو دوه عملي بېلګې او تجربې هم وړاندې کړو: ((یو وخت ما (هیله) مجله چلوله، په دې مجله کې مو لیکني او ژبني معیار ته ډېره پاملرنه کوله. د لیکنو په محتویاتو کې مو غرض نه درلود، خو ژبنی او لیکنی معیار مو پر ټولو لیکنو تطبیقاوه. له همدې کبله لیکوالو زموږ له خوا، په لیکنو کې د ژبني او لیکني سمون په اړه ډېر غبرګون نه ښود، خو بیا هم ځینې لیکوال داسې وو چې شدید غبرګون یې ښوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ یو ملا صیب، چې نوی لیکوال شوی و، مجلې ته یوه لیکنه راولېږله. ((اسلام د افراط او تفریط په منځ کې)). لیکنه که څه هم د محتوا له پلوه بډایه وه، خو ګڼې املایي او انشایي تېروتنې یې لرلې. دا لیکنه هم په پښتو کې د معمول ملایي نثر په بڼه، چې اکثره په کې مبتدا او خبر وړاندې وروسته کېږي، لیکل شوې وه. نوي لیکوال پر املایي تېروتنو سربېره، ګرامري تېروتنې هم کوي. (له، د، پر، په، سربېره، برسېره، تر دې، له دې) او داسې ګڼ شمېر نور عناصر، چې د یوې جملې د رغښت اساسي توکي ګڼل کېږي، سم نه کاروي. د ملاصیب په لیکنه کې هم دا ډول تېروتنې ښې ډېرې وې. موږ چې معمولاً د هر لیکوال پر لیک د پښتو د معیاري املا او انشا قوانین تطبیقول، د ملاصیب پر لیکنه مو هم دا عملیه پلې کړه. په پایله کې د ملا صیب په لیکلي متن کې له شکلي پلوه یو څه بدلون راغی، خو محتوا یې همغه وه، چې ملا صیب غوښتې وه او یا د هغه هدف و. تر هر څه دمخه مو لومړی سرلیک سم کړ. ((اسلام د افراط او تفریط په منځ کې.)) مو ((اسلام د افراط او تفریط ترمنځ)) باندې واړوه. څو ورځې وروسته ملاصیب دفتر ته تشریف راوړ او شدید غبرګون یې وښود چې تاسې ولې زما په لیکنه کې لاسوهنه کړې؛ ما یو شی لیکلی تاسو بل شوی ترې جوړ کړی دی. موږ ورته وویل لږ ارام شه! ټولې ستونزې به په ګډه حل کړو. موږ ملاصیب ته وویل، چې ستاسو لیکنه د محتوا له مخې خورا غني

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه، ایا تاسو نه غواړئ چې ستا لیکنه لکه څنګه چې ستا هدف و، همغسې خلکو ته وړاندې شي. ملا صیب وویل: ولې نه، موږ وویل موږ خو همدا کار کړی دی. هغه وویل څنګه؟ عنوان مو ولې بدل کړی؟ موږ ورته وویل: ستا هدف دادی چې اسلام د عدالت او اعتدال دین دی او هېڅ ډول افراط او تفریط په کې نه شته، نه هم افراط او تفریط ته اجازه ورکوي او دا دواړه د اسلام له نظره مردود دي، هغه وویل، بالکل: موږ وویل: دلته خو جملې د ترکیب له مخې کاملاً ستاسو د هدف او مقصد معکوسه مانا ورکوي، مانا دا چې خدای مه کړه، اسلام، داسې دین دی چې هم په کې افراط دی او هم تفریط یا هم اسلام په افراط او تفریط او یا د هغو دواړو په منځ کې دی. ملا صیب وویل استغفرالله زما هدف کاملاً ددې برعکس دی. موږ ورته وویل: او سنی جوړښت یې ستاسو د اصلي مفهوم افاده کوي. (اسلام د افراط او تفریط ترمنځ) دا جمله دا مانا ورکوي چې اسلام داسې یو دین دی چې د افراط او تفریط ترمنځ یوه منځنۍ او معتدله لاره تعقیبوي. خو هغه ستاسو په بل ترکیب کې یوازې (په منځ کې) ترکیب د ټولې جملې هدفمنه مانا سرچپه کړې ده. (په منځ کې) دا مانا ورکوي لکه یو څوک، شی یا شیان چې د یو بل شي په منځ کې وي. یو سړی یا ډله د سیند یا سیندونو په منځ کې دي، د ډوبېدو احتمال یې شته، خو یو څوک یا ډله د سیند یا سیندونو ترمنځ دي، دا مانا ورکوي چې په یوه ټاپو کې دي، یا د سیند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچې ترمنځ دي، د ډوبېدو او له منځه تلو هېڅ خطر يې نه شته، يو سړی د اور اورونو په منځ کې دی، ډېر سخت حالت دی، خو سړی د اورونو ترمنځ دی، د مرګ له خطره بچ دی، نو دلته يوازې (په منځ کې) او (ترمنځ) ترکيب، مانا ته دومره بدلون ورکولای شي، نو کله چې مو ملاصيب ته وويل، ستا هم هدف نېک و او هم محتوا ډېره خوږه وه، خو کوم شکل چې ستاسو د خپل مقصد د افادې لپاره کارولی، هغه شکل يا ترکيب ستا محتوا ته سل په سلو کې زيان رسوه، نو ځکه موږ په کې تغير راوست، ملاصيب توبه وويستله استغفرالله، زه په دې ليکنه نږدې کفر ته پورته شوی وم، خدای دې درسره ښه وکړي چې زما په ليکنه کې دې لاس وهلی.)) تر هغه وروسته ملاصيب موږ سره د پوره قلمي همکارۍ ژمنه وکړه او موږ ته يې واک راکړ، چې د ليکنې په شکلي ښه کې هر ډول بدلون راوړلای شو. دا د يوه اثر تر چاپ دمخه د کره کتنې عملي بېلګه وه چې ډېره ګټه يې خپله ليکوال ته رسېدلې، لوستونکي هم له اصلاح شوې ليکنې خوند اخيستی، خو هغه چا چې د دې ليکنې په سمون کې ونډه اخيستې، هغه تردې ليکنې پورې د عامو لوستونکو له نظره پټ پاتې شوی دی. يوه بله عملي بېلګه به هم وړاندې کړو. په همدې (هيله) مجله کې يوه ورځ يوه ليکنه راغله، ليکنه د (مستورې شال) په باب. وه(مستوره شال) د افغانستان يوه تکړه ښځينه ليکواله او شاعره وه. په اويايمو لمريزو کلونو کې يې له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ خپل ابدي سفر وکړ. یوه لیکوال د هغې په اړه یوه لیکنه راولېږله: ((د مستورې شال غمجنه مړینه)). په دې لیکنه کې که څه هم محتوایي او انشیایي تېروتنې نه وې، خو دا ډول عنوانونه دومره تکراري او سولېدلي دي، چې نور یې د کلیشې بڼه خپله کړې او لوستونکو ته ډېر خوند نه ورکوي. موږ د دې لیکنې سرلیک بدل کړ: ((مستوره د مرګ په شال کې)). دا عنوان هم اهنګین شو، هم نوی شو، هم یې مانا ښکلې شوه. (مستوره) نوم دی او (شال) تخلص، خو دلته (مستوره) د (مرګ) په (شال) کې داسې مستوره شوه؛ مرګ د انسان لپاره پرده او پوښ دی، مرګ د دې پر ده شوه او جملې عاطفي مانا پیدا کړه. دا ترکیب تر هغه اولي جوړښت ډېر خوږ او عاطفي و. تر چاپ وروسته ډېرو لوستوکو دا سرلیک خوښ کړی و.

ډېرو کسانو راته وویل، چې موږ دا لیکنه یوازې د عنوان په خاطر ولوستله، لوستونکو فکر کاوه چې خپله اصلي لیکوال دا عنوان غوره کړی دی. خپله لیکوال له ما څخه ډېره مننه وکړه چې ما یې د لیکنې عنوان ښکلی کړی دی. په دې ډول تر چاپ دمخه کره کتنه او یا په ټولیز ډول کره کتنه لیکوال ته څومره موثره ګټه رسوي. د یو اثر د ښېګڼې امتیاز تر ډېره حده لیکوال ته ځي، خو د سمون د زحمت بار پر کره کتونکي پربوزي، خو دې سره سره بیا هم کم لیکوال دې ته حاضرېږي، چې د کره کتونکو ټولې خبرې و مني. اصلي خبره دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چې يوه ليکنه يا يو اثر د يو ليکوال لپاره داسې وي لکه د هغه خپل اولاد. د يوه اولاد تولد، روزنه او پالنه د مور او پلار خورا زحمت غواړي، هر چاته خپل ماشوم ښکلی او بې عيبه ښکاري، ځوک چې د چا د ماشوم د عيب او بدرنګۍ په باب خبرې او قضاوت کوي، ډېره سخته خبره ده چې مور او پلار يې تولې خبرې ومني، ليکنه او يو اثر هم همداسې دی، ليکوال هغه په ډېر زحمت، د سختو عاطفي او ان ستونزمنو فکري شرايطو تر چتر لاندې تولې کوي، هغه ته خپل زحمت او کار ډېر ارزښتناک ښکاري، کله کله ليکوال دومره ستړی وي او پر خپل اثر يې دومره زحمت ګاللی وي، چې د چا د خبرو د اوريدو او سپله هم نه لري، نو ځکه د نقد او ان سالمې کره کتنې پر وړاندې هم غبرګون ښيي. زه د يوه مجلې د ايډېټر په توګه عملاً له کنو داسې ستونزو سره مخامخ شوی يم چې ليکوالو په کې منفي غبرګون ښودلی، نو په دې خاطر يو ځل مجبور شوم، د (ليکوال)، (لوستونکي) او (ايډېټر) يا کتونکی په نامه يوه ليکنه وکړم او په هغه کې هغه ټول مسير تشريح کړم، چې دا درې کتګوری خلک ورسره مخامخ دي. په دې ليکنه کې راغلي چې د يوې ليکنې د ښه والي امتياز ليکوال ته راجع کېږي، محتوا يي خوند او لذت يې لوستونکي ته، خو د سمون زيار او زحمت يې ټول د کتونکي، بيا کتونکي او کره کتوکي پر غاړه وي. دلته کره کتونکی د زحمت هغه قرباني دی، چې په امتياز کې شامل نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په مسولیت کې ورګډ دی، نو په لنډیز سره ویلای شو، چې کره کتنه تر ټولو زیاته خپله د لیکوال په ګټه ده او بیا لوستونکو ته !

۳- ادبیاتو ته یې ګټې:

کله چې د ادبیاتو له تعریف سره مخامخېږو، نو بېلابېل تعریفونه مخې ته راځي. نه پر یوه تعریف د نظر توافق شته او نه هم پر بېلابېلو تعریفونو، خو په ټولو کې داسې مشترک ټکي شته چې د ادبیاتو محتوا او ځانګړتیا په کې ښکاره کېږي. د ادب د کلمې د ریښې په باب هم اختلاف شته، دا چې دا کلمه څنګه د جامدو شیانو له شکل څخه معنویاتو ته را انتقال شوه، په دې کې هم د نظر اختلاف شته، یو روایت داسې هم دی چې پخوا یې د مثمرو ونو نامثمر شاخونه له منځه وړل چې مثمرو شاخونو ته د ودې لاره اواره شي، ادبیات یې هم یوازې همغه کلام ته وایه چې سپوره، سپکې او ستغې کلمې په کې نه وې، یوازې خوږې، پستې او داسې کلمې په کې پاتې کېدې چې د انسان پر ذهن، فکر او زړه ښې لګېدې. طبیعي خبره ده چې له سپوره څخه د ناسپوره، له ترخو څخه د خوږو کلمو جلا کېدل اسانه کار نه دی. د لیکوال تر څنګ د کره کتونکي مرستې ته هم اړتیا ده.

کره کتنه تر ټولو د مخه خپله لیکوال دې ته متوجه کوي چې د ادبیاتو په پنځونه کې له ډېر دقت څخه کار واخلي، لیکوال په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقيقت کې کره کتونکی شي، مخکې تر دې چې ليکنه يې د کره کتونکي تر نظره ورسي، خپله يې په سمون کې برخه اخلي. کره کتنې په برکت ژبې ته يو شفاف او ګټور ادب وړاندې کېږي، کره کتنه ادبيات له انحرافه ژغوري او لوستونکو ته همغه برخه رسېږي چې نيمګړې او ناګټورې برخې يې ترې لرې شوې وي. کره کتنه د يوه علم او ادبيات د يوه هنر په توګه دواړه يو بل سره نږدې اړيکي لري؛ کره کتنه د ادبياتو د فلتر کولو او شفافولو يوه ښه وسيله ده، که کره کتنه نه وي، موږ نه شو کولای ټولنې ته ښکلي ادبيات ډالۍ کړو، په دې حالت کې د عادي خبرو او ادبياتو ترمنځ پولې له منځه ځي. که کره کتنه وي هغه بريد چې اوس د کره کتنې د شتوالي له امله د ادبياتو او عادي خبرو ترمنځ رامنځته شوی، هغه به له منځه لاړ شي، د ادبياتو هنري جوهر به کمزوری شي او د ادبياتو اساسي هدف (ښکلا پنځونې) ته به زيان واوړي. نو همدا کره کتنه ده چې ادبيات يې د يوه ژبني هنر په توګه د ناادبي کلام له ورګډېدو څخه ژغورلي دي.

۴- د پوهې پراختيا ته يې ګټې:

کره کتنه يو علم دی او علم همغه څه ته وايي، چې پر تجربې ولاړ وي. پوهه د نورې پوهې د خدمت او پرمختيا سبب کېږي، نن چې نن کوم حد ته رسېدلې، دا د علم او د اوږدو تجربو د تسلسل برکت دی. علم په کره کتنه پخېږي، که پر يوه علم او تجربې، کره کتنه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا کتنه ونه شي، هغه د اثبات او علم پړاو ته نه رسېږي. علم خپله د دې اجازه ورکوي چې دی دې بیا بیا تجربه شي، کره کتنه دې پرې وشي تر هغه پورې چې یو تجربه یې او واقعي حیثیت خپل کړي. که کره کتنه نه وای، علم دومره پراختیا نه موندله. د پوهې هرې برخې ته کره کتنه په کار ده. هم ټولنیزو علومو او هم ساینسي علومو ته. لکه څنګه چې یو ځل د مخه مو یادونه وکړه، د (ارسطو) په باب دا خبره ډېره مشهور ده چې تل به یې پر (اپلاتون) نیوکې کولې، چا ورته وویل چې اپلاتون دې استاد دی خفه به شي ، ارستو ورته وویل: ((اپلاتون راباندې ګران دی، خو علم او حقیقت راباندې تر هغه هم ګران دی.)) دې خبرې کې ډېر غټ مفهوم پروت دی. اپلاتون هم د ارستو په نیوکو نه خفه کېده. د (سقراط) د علم فلسفه هم پر پوښتنو او ګروېږنو ولاړه وه، تر هغه به یې یو انسان پوښته چې هغه یو واقعیت ته ورسوي. سقراط د مرګ تر بریده ورسېد ، خو د ټولنې د سمون لپاره یې له کره کتنې ډډه ونه کړه. د سقراط قرباني د علم د پراختیا سبب شوه. د (ګالیله) په ګډون د نړۍ ډېر پوهان د خپلې کره کتنې او تېز نظر له امله قرباني شوي، خو د خپلې قربانۍ په برکت یې علم ته پراختیا ورکړې ده. پر هر عالم چې د بل عالم له خوا کره کتنه شوې، هغه خپلو تېروتنو ته متوجه شوی، د همدغه ټکر او لاربښوونې په نتیجه کې، نوي فکرونه او نوې تجربې راټوکېدلې او علم لا پسې پراختیا موندلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نهم ټولګي لنډيز

کره کتنه نه يوازې د ادبياتو د پرمختيا لپاره يوه ګټوره وسيله ده، بلکې د پوهې او د ژوند د نورو ډګرونو د ودې لپاره هم يوه ګټوره وسيله ده.

کره کتنه د يو اثر د لوستلو لپاره تر ټولو دمخه لوستوالو ته ګټه رسوي. د لوستونکو د زيات وخت د ضايع کېدو مخه نيسي، لوستونکي په اسانۍ سره د يوه اثر پر روح او محتوا پوهېږي، لوستونکي له انحرافه ژغوري، د هغوی معلوماتي پانګه زياتوي او هغو له تېروتنو ژغوري.

ليکوال ته يې ګټه داده چې د هغه اثر ښکلی او صفا کوي، نيمګړتياوې يې له منځه وړي او ټولنې ته يې يو پوخ اثر وړاندې کوي. کره کتنه ليکوال ان له سترو عقيده يي، مذهبي، ژبنۍ، علمي او ملي تېروتنو ژغوري. کره کتنه ليکوال دې ته متوجه کوي چې د ادبياتو په پنځونه کې له ډېر دقت څخه کار واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنه ادبیات له انحرافه ژغوري او لوستونکو ته یې همغه برخه رسېږي چې نیمګړې او ناګټورې برخې تري لرې شوې وي. کره کتنه د یو علم او ادبیات د یوه هنر په توګه یو بل سره نږدې اړیکې لري. کره کتنه د ادبیاتو د فلتر کولو او رڼولو یوه ښه وسیله ده. که کره کتنه نه وي، موږ نه شو کولای، ټولنې ته ښه ادبیات وړاندې کړو.

په دې حالت کې د عادي خبرو او ادبیاتو ترمنځ پولې له منځه ځي.

کره کتنه د یوه علم په توګه د نورو علومو د پرمختګ سبب کېږي. علم پر تجربه ولاړ دی. که پر یوه علم څو ځله کره کتنه ونه شي، سمون نه رامنځته کېږي. د همدې کره کتنې له کبله د تجربې اړتیا پیدا کېږي او د تجربې د تکرار په نتیجه کې علم د پوخوالي او پرمختیا پړاو ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نهم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-عام لوستونکي ته د کره کتنې ګټه څه ده؟

۲-که کره کتنه نه وي، لوستونکی له کومو ستونزو سره مخامخېدی شي؟

۳-کره کتنه لیکوال ته څه ګټه رسوي؟

۴-که لیکوال کره کتنه ونه زغمي، له کومو زیانونو سره مخامخېدی شي؟

۵-په لیکوالۍ کې جزیي او اساسي تېروتنې د کومو بحرانونو سبب کېدی شي؟

۶-کره کتنه ادبیاتو ته کومې اساسي ګټې لري؟

۷-د پوهې په پراختیا کې د کره کتنې رول څه دی؟

۸-ادبیاتو ته د کره کتنې ګټه څه ده؟

۹-کره کتونکی د لیکوال او لوستونکي ترمنځ کوم رول لوبولای شي؟

۱۰-له کره کتنې پرته ولې موږ په ادبي، ټولنیزو او نورو ډګرونو کې پرمختګ نه شو کولای؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

۱-محصلین دې د کره کتنې د عملي ګټو په باب داسې یو مثال وړاندې کړي، چې دوی ورسره عملاً مخامخ شوي وي.

۲-هر محصل دې د یوه لوستونکي په توګه، د کره کتنې د ګټو په باب یوه یوه لیکنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم څپرکی

مور ولې له کره کتنې ډار پېږو؟

څومره چې زموږ فرهنګي په تېره بیا ادبي شتمني ده، د هغو په اندول د کره کتنې په برخه کې زیات اثار نه لرو. دا کار به ډېر علتونه ولري، له علتونو څخه به یې یو لامل دا وي چې د تاریخ په اوږدو کې زموږ د ادبي شتمنیو یوه درنه برخه همغه ده چې د نالوستو شاعرانو له خوا رامنځته شوې ده. په تېره بیا پښتو ولسي ادب. کره کتنه بیا د لوستو اشخاصو هغه هم د همغو لوستو اشخاصو، چې په دې برخه کې تخصص او مسلکي زده کړې ولري، کار دی. دا ډول اشخاص زموږ د ادبي پانګې د مجموعي ظرفیت په تناسب کم دي. د سالمې کره کتنې نشتوالی بل علت دی چې دلته د کره کتنې پر وړاندې خنډ دی. کله چې په ټولنه کې سالمه کره کتنه نه وي، نو د هغې پر وړاندې د زغم کلتور هم له منځه ځي، د دې زمینه نه برابرېږي چې کره کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه شي. دلته به هڅه وکړو چې دې اساسي پوښتنې ته چې، (موږ ولې له کره کتنې ډاربږو) د څو غټو دلایلو له مخې ځواب پیدا کړو.

۱- د کره کتنې ناعاموالی:

د پښتو ژبې په ادبي، ټولنیزاو ان سیاسي چاپېریال کې د هغو د نورو اړوندو پدیدو په انډول کره کتنه ډېره عامه نه ده، نو کله چې یو شی په ټولنه کې عام نه وي، خلک هم ورسره نه روږدي کېږي. همدا ناعاموالی ددې سبب کېږي چې دلته کره کتنه لکه څنګه چې لازمه ده، همغسې وده ونه کړي.

د پښتو ژبې نامتو لیکوال سرمحقق زلمی هېوادمل وایي: ((زموږ په فرهنګي چاپېریال کې یا په عام ډول د پښتنو په ټولو فعالو فرهنګي حوزو کې د کره کتنې څه څرکونه لګېږي، مګر لږه روغه زیاته رنځوره. د پښتنو په فرهنګي چاپېریال کې کره کتنه، لکه د دوی د ګاونډیو چاپېریالونو هسې عامه نه ده. مانا دا چې زموږ د پښتو مطبوعاتو په لمن کې لا کره کتنې ته، لکه څنګه چې ښایي ځای نه شته. کله ناکله یوه نیمه کره کتنه او یا د کره کتنې په نامه ځینې لیکنې موږ په خپلو مطبوعاتو کې وینو.

خو که د پښتنو ګاونډي راواخلو، د ساري په توګه د اردو ژبیو په فرهنګي چاپېریال کې له پاکستانه نیولې تر هنده، بنګاله او حتی سریلانکا پورې چېرې چې د اردو ادب او اردو ژبیو د فرهنګ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه کتاب چاپېږي، له يوه نيولې ان تر لسو پورې نقدونه پرې ليکل کېږي. دا کار دا ښيي چې جامعه کتاب ته ارزښت ورکوي. کره کتونکی له خپل فرهنګ سره مينه لري. د لوستونکو او ليکوالو د بې لاريو مخه نيسي او له خپل رسالت سره دواړو ته لارښوونه کوي، خو زموږ په فرهنګي چاپېريال کې ډېر لږ پېښېږي، چې پر يو نشر شوي اثر دې نقد وشي. که کله کېږي هم نو په رنځ يو اخته نقد به وي او سالم نقد خو هسې د طالعو خبره ده.

ددې علت دادی چې سالمې کره کتنې، لکه څنګه چې ښايي زموږ په فرهنګي چاپېريال کې وده نه ده موندلې. ځينې سالم نقدونه که شوي يا کېږي، هغه د ناسالمو پر وړاندې دومره بې اغېزې دي، چې څوک اهميت هم نه ورکوي. رنځورې کره کتنې زياتره د شخصي حب او بغض پر محور چورلي. نقاد په کې د يوه کينه کښ او انتقامجو په څېره کې څرګندېږي، چې د نورو د تعجيز زيار باسي.)) (۱۵: ۱-۲).

نو د همدغو علتونو له امله کره کتنې زموږ په ټولنه کې پراختيا عام منښت يا عاموالی نه دی پيدا کړی.

۲- د زغم کلتور نشتوالی:

په هره ټولنه کې چې اختناق حاکم وي، د فکر وزرونه تړلي وي. انتقاد عام نه وي، هلته د تحمل او زغم روحيه ډېره کمزورې وي. هره نيوکه او نوی فکر د کينې، دښمنۍ او شخصي عقدې په مانا

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګېرل کېږي. هغه ټولنې چې نن د ولسواکۍ پر بنسټ خپلې ژوندنۍ چارې سمبالوي، رسنۍ په کې ازادې دي او سالم انتقاد په کې دود دی، هغوی د زماني له يوې اوږدې تجربې تېرې شوې دي. ګڼ قوميزې، ګڼ سياسي او ګڼ مذهبي ټولنې د يو بل له زغملو او تحمل پرته بله لار نه لري، يا به د وېشنې او پاشنې خوا ته ځي او يا به هم يو بل زغمي. رسنۍ هم د تحمل د کلتور په عامولو کې ډېر رول لري، رسنۍ پټې نا ويلې خبرې، چې يو وخت پر عقدې او بيا پر فزيکي ټکر او عمل بدلېږي، په ډاګه کوي او له نا ويلو خبرو څخه د عقدو د جوړېدو مخنيوی کوي. البته رسنۍ هم خپل حدوحدود لري او د عقدو د ايستلو په پلمه بايد د نورو نويو عقدو د ټوکېدو سبب نه شي. البته که بريدونه او اصول يې تر پښو لاندې شي، نو رسنۍ هم په ټولنه کې د غټې انارشۍ سبب ګرځېدلای شي.

د متحملې يا زغموالې يا نازغموالې ټولنې دوه ځرګندې بېلګې هندي او افغاني ټولنې دي. په هندي ټولنه کې د تحمل روحيه ډېره پياوړې ده، مذهبي عناصرو، د ټولنې جوړې حالت، د نفوسو د شمېر ځومروالي او نورو ټولو عواملو په دې جوړښت کې خپل خپل رول لرلی دی. هندي ازادو او دولتي رسنيو دواړو د تحمل کلتور په عامولو کې خپله ونډه لرلې ده. هند د ازادو رسنيو او ولسواکۍ يوه اوږده تجربه لري. همدا تجربه او د هغې متواتر تکرار، د هندي ټولنې د پرمختګ او پيوستون سبب شوی دی. له يوه هندي عالم څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه پوښتنه وشوه، چې د هندي ټولنې د برې راز په څه کې دی؟ هغه وویل: ((زموږ د برې راز په دې کې دی چې یو بل مو زغملي او تحمل کړي دي.)) که چېرې په هندي ټولنه کې زغم او تحمل نه وای، نو سلګونو مذهبونو، ژبو او قومونو منسوبو اشخاصو به څنګه یو بل سره د ګډ ژوند ګوزاره کوله؟ د تحمل همدا کلتور دی، چې نن هندي ټولنه د پرمختګ پړاوونه وهي. دلته زموږ په ټولنه کې د رسنیو یوازې دوه تجربې پېښې شوې دي: لومړۍ تجربه د ولسواکۍ لسیزه وه، د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال رامنځته شوه او دویمه هغه همدا (۱۳۸۱-۱۳۹۱ل) کلونه دي. په لومړۍ هغې کې هم خپلې خپلې ستونزې وې او په دویمه کې هم د تصنعي ولسواکۍ، تنظیمي زورواکۍ او نا سالمو رسنیو ستونزې شته، وارداتي دیموکراسي او پېیلو رسنیو نه یوازې د زغم کلتور عام نه کړ، بلکې په ځینو برخو کې یې نوي مشکلات هم راوټوکول. د ټولنې نور مدني بنسټونه هم دومره پیاوړې نه دي چې د زغم کلتور عام کړي. لکه څنګه چې په ټولنیز او سیاسي ډګر کې ستونزې وې، داسې په علمي رسنیز او ادبي ډګر کې هم د تحمل کلتور ډېر پیاوړی نه و او نه دی، د تحمل کلتور د سالمې کره کتنې لپاره یو ښه بستر دی. پیاوړی افغان لیکوال، مفکر او کره کتونکی (استاد ګل پاچا الفت) د افغاني ټولنې دې نقیصې ته متوجه شوی، هغه د خلاصون لاره هم په ګوته کړې. د الفت په نظر هره ټولنه چې غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمون او پرمختګ په کې رامنځته شي، هلته باید پر فکر، نظر او انتقاد بندیز نه وي، کله چې په یوه ټولنه کې فکر ازاد وي، هلته د ډېرو مرضونو لپاره د علاج لاره پیدا کېدی شي. الفت خپله مفکوره د (بې ګناه بندي) په نامه په یوه نثر کې ډېره ښه ځلولې ده، هغه د ټولنې د نجات لپاره ددې بندي د خلاصون هیله کوي، وایي: ((پرېږدئ ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ. مه وېرېږئ، د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته. فساد او شرارت له ده څخه نه پیدا کېږي.

دده بندي کول لویه ګناه ده.

دی هغه یوسف دی، چې د بې ګناهۍ په سبب په زندان کې لوېدلی دی.

که دی له زندانه راوالوزي ستاسې اینده سنجولای شي او ستاسې د بلې ورځې غم خوړلای شي.

پرېږدئ ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ.

که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي. ستاسې وږي به ماړه کړي، ستاسې بربنډ به پټ کاندي.

تاسې دغه ښکلی موجود په تورو ځاګانو کې مه غورځوئ.

په زندانونو کې یې مه اچوئ !

پرېږدئ دا بې ګناه بندي پرېږدئ !

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی بـه ستاسـې د ګـډو وډو او پرېشـانه خوبونـو صـحیح تعبیرونـه وکړي.

ډېرې سختې مبهمې او مجملې غوټې به پرانیزي.

دی د راتلونکي حال پېشبیني کولای شي.

د طبیعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.

د جوي او فلکي اوضاعو اقتضاات ورته معلوم دي.

پرېږدئ ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ !

د ده په ازادولو باندې علم او پوهه زیاتېږي.

وطن رڼا کېږي او ړانده بینا کېږي.

دی له خپلو جفاکارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي.

دی ډېر پېچومي اوارولای شي.

دی ډېرې کړېږې سمولای او ډېر مشکلات حل کولای شي.

مـا خـوب لیـدلی، چې دا بنـدي خلاصـېږي او د سـلطنت پـه کرسـۍ کېني.

ښه فکر وکړئ !

دا بندي څوک دی؟

پس له ډېر فکره وایم !

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر دی فکر !)) (۱: ۱۲-۱۴).

د الفت په نظر تر هغه پورې چې په يوه ټولنه کې فکر بندي وي، په ټولنه کې د سمون هيله نه شو کولای. هر هغه انتقاد يا نيوکه چې فکري اساس ونه لري، پر کينې بدلېږي، که موږ غواړو په خپله فرهنګي حوزه کې سالمه کره کتنه عامه کړو، نه يوازې بايد خپل فکر ازاد کړو، بلکې پراخ يې هم کړو. خپل فکر نورو ته بيان کړو او د نورو د فکر او نيوکې د زغملو کلتور هم دود کړو.

۳- د سالمې کره کتنې کموالی:

زموږ يو زيات شمېر کره کتونکي په دې نظر دي، چې زموږ په هېواد کې کره کتنه عامه نه ده او ان په ځينو وختونو او ځايونو کې ورسره حساسيت هم ښودل کېږي، علت يې دا دی چې دلته له پيله بيا تر دې دمه کره کتنه د يو سالم بهير او سالم مسير له فلتره تېره شوې نه ده. ځينې کره کتنې د شخصي کينې او انتقام له مخې ترسره شوې دي. سرمحقق زلمی هېوادمل د دې ډول ليکنو په باب وايي: ((د دې ډول کره کتنو، ليکوالان زياتره د کره کتنې د ليکلو صلاحيت هم نه لري، بلکې د ځينو ځانګړو ملاحظاتو پر بنياد د نقد په نامه يو څه ليکي، چې د کره کتنې د ادابو بوی هم په کې نه وي. د اثر پر ځای پر ليکوال ډېر ګړېږي. د نقد د داسې يوې ناسالمې فضا د موجوديت په صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ډېر د ورتیا خاوندان، حتی د سالم نقد لیکلو ته هم زړه نه ښه کوي او دا ځکه چې زموږ په فرهنګي چاپېریال کې په دې اړه ذهنیت ډېر مغشوش دی. پر یو اثر هم سالم نقد، د اثر لیکوال د خپل ځان لپاره سپکاوی بولي. که څوک د یو چا پر اثر سالم نقد هم ولیکي، د اثر لیکوال ددې پرځای چې له کره کتونکي مننه وکړي، د ځواب په نامه یې ښکنځلو ته متې رانغاړي. ځواب خو ورسره وي نه، بیا نو په اوتو بوتو سر شي او په شخصي تعرضونو، سپکاویو شروع وکړي او تر ټولو یې جالبه دا چې زموږ په فرهنګي چاپېریال کې هم سالم کره کتونکی هم په دې متهمېږي چې د نورو مخه نیسي، هر څه یې ځانته اجاره کړي دي. په همدې اساس زموږ زیاتره د استعداد خاوند کره کتونکی د سالم فرهنګ په ګټه نقد لیکلو ته زړه نه شي ښه کولای.))(۱۵: ۳).

سرمحقق زلمی هېوادمل په دې برخه کې یو مثال وړاندې کوي، هغه وايي: ((ښه مې په یاد دي چې د تېرې میلادي پېړۍ د نویمو کلونو په جریان کې (د پښتو ادبیاتو تاریخ) په نامه یو کتاب په پېښور کې چاپ شو. ډېرو ښاغلو دا کتاب لوستی و، چې ځینې پکې د استعداد خاوندان هم وو. د کتاب پر نیمګړتیاوو یې داسې خبرې کولې چې هم د لیکوال په ګټه وې او هم د لوستونکو لپاره ګټورې وې، خو دغو کسانو یوه هم دا جرات نه شو کولای چې خپلې خبرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکـي، ځکـه وېرېـدل چـې د دوی د خیـر کـار بـه نـور بـل ډول انګیري.))

سرمحقق زلمی هېوادمل زیاتوي: ((دا خبره باید په زغرده وکړو چې زموږ په فرهنګي چاپېریال او ټولو فرهنګي حوزو کې له کره کتنې وېره خپره ده، هم لیکوال او شاعر لـه کره کتنې وېرېږي او هم سالم کره کتونکی. همدې وېرې د سالمو کـره کتنو مخه نیولې ده او د فرهنګ خواخوږي دا جرات نه شي کولای، چې علمي، تحقیقي او ادبي اثار د نقد له علمي موازینو سره سم نقد کړي.

دا چې ایا پښتنو عالمانو او د فرهنګ د لارې لارویانو د سالمې کره کتنې د ودې، دودېدو او د نقد پر اصولو او ادابو د کره کتونکیو د سمبالتیا لپاره څه کړي دي او که نه؟ ددې برخې په ځواب کې باید ووایو چې په دې لاره کې څه ګامونه اوچت شوي دي، خو پاخه نه دي. په دې مشخصه ساحه کې موږ څه اثار لرو مګر ډېر نه دي، زموږ یو شمېر لیکوالو د تالیف او ترجمې له لارې ځینې اثار وړاندې کړي دي، چې له لوستنه یې سړی د کره کتنې د اصولو او معیارونو، ادابو او ډولونو په باب څه معلومات ترلاسه کولای شي. خو که څوک د پښتنو په فرهنګي حوزو کې د کره کتنې روان جریان لـه نظره تېر کاندي، نو پوه به شي چې زموږ زیاترو کره کتونکیو د کره کتنې په باب حتی په خپله ژبه کې موجود اثار هم نه دي لوستي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کره کتنې اوسنی روان جریان که سړی له نظره تېر کاندي سړی په یقین سره ویلای شي چې دا جریان یو سالم جریان نه دی. ناوړې ډېرې لړي او د بدمرغۍ خبره په کې دا ده چې له دې رنځور حالته د کره کتنې د ایستلو لپاره کومه هڅه هم نه لیدل کېږي. د سالمې هغې په پرتله د ناسالمې پیروان هم ډېر دي.))(**۱۵: ۳-۲**).

د ژبو او ادبیاتو پوهنځي یو بل استاد بریالی باجوړی هم په دې نظر دی او (د کره کتنې ډولونه) اثر په سریزه کې وایي: ((له دغو ستونزو څخه یوه په پښتو کې د کره کتنې د تیوریکو اثارو نشتوالی دی. کوم ځانګړي کتابونه او لیکنې چې ډېر پخوا په دغه برخه کې لیکل شوي دي، د ګوتو په شمار دي، چې د موجودو ستونزو او پرابلمونو ځواب نه شي ویلای.)) (**۳۱**:۱).

تر هغه پورې چې پورتنۍ ټولې نیمګړتیاوې پوره نه کړو او د کره کتنې په برخه کې عملي او نظري کار، ونه کړو، د کره کتنې کلتور عام نه کړو، د تحمل کلتور دود نه کړو، نو تر هغه پورې له کره کتنې څخه که هغه معقوله وي، که نامعقوله، د خلکو وېره وي او دا وېره به احساسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لسم څپرکي لنډیز

زموږ په ټولنه کې زیات وخت له کره کتنې سره حساسیت ښودل کېږي. یو زیات شمېر لیکوال زړه نه ښه کوي چې خپل اثر کره کتنې ته وړاندې کړي. دا کار بېلابېل عوامل لري. د کره کتنې ناعاموالی ددې علتونو له جملې څخه یو علت دی. د پښتنو په ادبي، ټولنیز او ان سیاسي چاپېریال کې د هغو د نورو اړوند پدیدو په شان کره کتنه ډېره عامه نه ده، نو کله چې یو شی په ټولنه کې عام نه وي، خلک هم ورسره نه روږدي کېږي، همدا ناعاموالی ددې سبب کېږي چې دلته کره کتنه لکه څنګه چې لازمه ده، همغسې وده ونه کړي. په پښتو کې د چاپ شویو ادبي اثارو په انډول د کره کتنې اثار زیات نه دي، ان د ادبي اثارو کره کتنیزې اړتیاوې نه شي پوره کولای.

د زغم کلتور نشتوالی بل علت دی، چې دلته یې د کره کتنې د عامولو مخه ډب کړې ده. دلته د زغم کلتور ډېر عام نه دی. کله چې د تحمل کلتور عام وي د کره کتنې عملي تطبیق ته ډېره ښه لاره اواربېږي. هر څومره چې دلته د تحمل کلتور زیاتېږي، کره کتنې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاره اواربېږي. کره کتنه د تحمل او زغم کلتور په عاملو کې مهم رول لري.

زموږ په ټولنه کې چې يو شمېر کره کتنې ترسره شوي، په هغو کې کله کله شخصي عقده او کينه هم دخيل شوې ده. دا کينه ددې سبب شوې چې سالمه کره کتنه له ځنډ و خنډ سره مخ شي. کله چې په ټولنه کې سالمه کره کتنه له ځنډ و خنډ سره مخ شي، نو طبيعي خبره ده چې روغه کره کتنه نه رامنځته کېږي. کله چې په ټولنه کې سالمه کره‌کتنه نه وي، نو د کره کتنې د عامېدلو لپاره بستر نه برابرېږي. د سالمې کره کتنې لپاره يو څه ګامونه پورته شوي، خو بيا هم پوره او پاخه نه دي. دغه ټول عوامل ددې سبب ګرځي چې دلته له کره کتنې څخه يو ډول وېره پيدا شي. ددې وېرې د ختمولو لپاره په کار دي، ټول هغه عوامل په دقت سره وارزول شي چې مخکې مو يادونه وکړه او په پوره تدبير سره د هغو د اواري لپاره کار وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لسم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-د کره کتنې ناعاموالي زمور، کره کتنه له کومو ستونزو سره مخامخ کړې ده؟

۲-که کره کتنه عامه وای، زمور په فرهنګي حوزه کې به اوس د کره کتنې احتمالي حالت څنګه و؟

۳-د کره کتنې په پراختیا کې د زغم کلتور څه رول لري؟

۴-د سالمې کره کتنې کموالي، د ښې کره کتنې پر وړاندې څه ستونزې ټوکولې دي؟

۵-د استاد الفت په نظر د فکر ازادي د کره کتنې په پراختیا کې څه رول لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- محصلین دې په هېواد کې د کره کتنې د پرمختیا او عاملو لپاره خپل تحلیلي نظر په یوه لیکنه کې وړاندې کړي.
- هر محصل دې د پښتو کره کتونکو له جملې څخه یو تن په خپله خوښه غوره او د هغې د کره کتنیزو نظریاتو په باب دې یوه لیکنه وکړي او په ټولګي کې دې ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم څپرکی

په پښتو ژبه

د کره کتنې چاپ شوي کتابونه

که څه هم په پښتو ژبه ډېر ادبي اثار چاپ شوي؛ د پښتو شعر و ادب لمن ډېره پراخه ده، هم د شکل او هم د محتوا له مخې د پښتو ادب لمن له رنګارنګ غمیو ډکه ده. که د شکل یا شعري فورمونو له مخې پښتو ادب وڅېړو، نو د نړۍ هېڅ ژبه ورسره سیالي نه شي کولای. زیاتره هغه شعري فورمونه چې د نړۍ په نورو ژبو په تېره بیا ختیزو ژبو کې شته، هغه اکثره پښتو راخپل کړي دي. د لویدیز ادب شعري فورمونه په تېره بیا ازاد شعر چې ځینې ورته سپین شعر هم وايي، هم د پښتو ژبې په لمن کې خوندي دي. پښتو د ختیزو ژبو او ادب د یوې ښېلګې په توګه ټول هغه شعري فورمونه چې په عربي ژبه کې دود دي، پښتو ورته په خپله لمن کې ځای ورکړی دی، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزل، مثلث، مستزاد ، مخمس، قطعه، رباعي، مثمن، مسدس، معشر، ترکیب بند ، ترجیع بند او نور...

پښتو ژبې له جاپاني ژبې څخه هم د (هایکو) شکل راخپل کړی، له دري سره یې دوه بیتی، کې چې د څلوریزې په شان یو فورم دی، هم مشترک حالت لري، خپله د پښتو ځانګړي شعري فورمونه، لکه لنډۍ، بګتۍ، سروکي، چاربیتې، کاکړۍ، ببولالې او نور یې خو یې داسې خپل دي چې د نړۍ په نورو ژبو کې یې ساری نه لیدل کېږي، په تېره بیا لنډۍ چې د پښتو ژبې یوه امتیازي پانګه ده او د نړۍ هېڅ شعر ورسره د سیالۍ جوګه نه دی، خو د پښتو ژبې له دې پراخې لمن سره سره د کره کتنې اثار بیا دومره زیات نه دي، یو علت یې شاید دا وي چې کره کتنې اکثره د لوستو او متخصصو اشخاصو له خوا رامنځته کېږي، خو د پښتو ادب د لمن د غوړېدو په برخه کې د لوستو لیکوالو ترڅنګ نالوستو شاعرانو او ناظمانو هم پراخې هڅې کړي دي. او د پښتو ادب د پانګې یوه درنه د همدې نالوستو ولسي ادبیاتو له خوا بشپړه شوې ده، خیر علتونه ډېر دي، مخکې مو هم ورته نغوته وکړه خو اوس راځو د کره کتنې په باب چاپ شوي اثارو ته ! دلته به هغو مستقلو اثارو ته اشاره وکړو چې په افغانستان او پښتونخوا کې د کره کتنې په برخه کې لیکل شوي او په ځانګړي ډول چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- په افغانستان کې:

په دې برخه کې د هغو لیکوالو مستقلو اثارو ته نغوته کوو ، چې په افغانستان کې زېږېدلي دي، په ختېه افغانان دي، که څه هم د تېرو لسیزو د حوادثو په بهیر کې کوزې پښتونخوا یا لر افغانستان او یا نورو هېوادونو مهاجر شوي او یا یې کتابونه تر هېواده بهر چاپ شوي دي. په دې کې یو شمېر لیکوال داسې هم دي، چې په هېواد کې اوسېدلي، خو کتابونه یې تر هېواد بهر چاپ شوي، دا کتېه ګورو مو د کتابونو د چاپ د موقعیت له مخې په پام کې نه ده نیولې، بلکې د هغوی د زېږېدنې جغرافیه مو په پام کې نیولې ده. نو ځکه مو د پښتونخوا د پښتنو افغانانو کتېه ګورو په جلا ډول په پام کې نیولې ده. نو لومړی به د افغانستان مېشتو افغانانو مستقل کره کتنیز اثار معرفي کړو:

۱- ادب او ادبي کره کتنه:

دا اثر ښاغلي عبدالمالک همت لیکلی دی، په دې اثر کې د ژباړې او تالیف دوه برخې شاملې دي، لیکوال خورا زیار په کې ګاللی دی، نه یوازې د کره کتنې په باب په کې معلومات راټول شوي، بلکې د ادب، ادبپوهنې، د ادب ښوونځي، د ادبیاتو شننه او څېړنه هم په کې راغلي دي. دا اثر ټول (۲۲۸) مخونه لري. ادب او ادبپوهنه، ادب د اسلامي نظریې له مخې، ادب او ادبپوهنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنۍ لویدیزې نظریې له مخې، ادبي کره کتنه، مفهوم او ارزښت، ادبي کره کتنه له پخوا څخه تراوسه، اسلامي کره کتنه، دري کره کتنه، اردو کره کتنه او پښتو کره کتنه یې اساسي سرلیکونه دي. تر دغه هر یو اساسي سرلیک لاندې بیا څو نور څنگزني سرلیکونه دي، چې هره موضوع یې په هر اړخیز ډول څېړلې ده. دا اثر په ښکلي قطع او صحافت پر (۲۰۰۲م)، (**۱۳۸۵**ل) کال په کویټه کې د صحاف نشراتي موسسې له خوا د یو زر ټوکو په شمېر چاپ شوی دی او دا اثر چې اوس لولئ په دې کې هم د همدې اثر (ادب او ادبي کره کتنه) اثر څخه زیاته گټه اخیستل شوې ده.

۲- کره کتنه:

دا اصلاً د هغو بېلابېلو لیکوالو د کره کتنیزو لیکنو یوه ټولگه ده، چې په زېري جریده کې په متواتر ډول خپرې شوې دي. د (**۱۳۵۵**-**۱۳۵۲**ل) کلونو په بهیر کې په زیري جریده کې دوه افتراحگانې خپرې شوې، د همدغو افتراحگانو له امله د کره کتنې په برخه کې بېلابېلو لیکوالو یادې جریدې ته خپلې لیکنې ور ولېږلې، زېري جریدې دا لیکنې په خپلو پاڼو کې خپرې کړې. دې لیکنو ځینو دودیزه بڼه درلودله او ځینې یې د لویدیزې کره کتنې په رڼا کې لیکل شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(افضل ټکور) دا لیکنې د زېري جریدې له پاڼو راټولې او د یوې ځانګړې مجموعې په توګه یې چاپ کړې. دا اثر پر (۱۹۸۲م، ۱۳۶۵ل) کال د افغانستان د قومونو او قبایلو چارو وزارت له خوا په کابل کې چاپ شوی دی. په دې اثر کې د (ادبي نقد) په نامه د عبدالرحیم، (ادبي انتقاد) په نامه د متعمد شنیواري د (نقد او نقد کوونکي) په نامه د غوث خیبري، د (نقد څارنه دې وشي) د استاد بېنوا او ځینو نورو لیکوالو لیکنې راغلې دي.

۳- پښتو نثر ته کره کتنه:

دا د علامه پوهاند حبیبي د لیکنو یوه ټولګه ده چې کره کتنیزې لیکنې په کې راټولې شوې دي. دا لیکنې اصلاً استاد حبیبي تر (۱۳۵۷ل) کال دمخه کړې دي او د هېواد په بېلابېلو چاپي خپرونو کې چاپ شوې دي. دا لیکنې د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار راټولې شوي او پر (۱۹۸۱م، ۱۳۶۰ل) کال یې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ کړې دي. په دې اثر کې د تاریخ په بهیر کې د پښتو نثر پر لوړ ځوړ خبرې شوي، د (روښاني) پېر پر نثر او د (خوشال) د کورنۍ پر نثر بحث شوی دی. د (ګوهر خان ختک) د (قلب السیر پښتو)، (پښتو نثر په تاریخ مرصع کې) او (ژبې او د تکامل قوانین) په نوم لیکنې هم په دې اثر کې خوندي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- ادبي څېړنې:

ادبي څېړنې د ادبپوهنې په برخه کې خورا مهم اثر دی. دا اثر کاندید اکاډمیسین محمد صدیق روهي لیکلی دی، لومړی ځل په (۴۲۵) مخونو کې پر (۱۹۸۱م، ۱۳۶۰ل) کال د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي له خوا خپور شوی دی. دا اثر دویم ځل په پېښور کې د دانش کتابتون له خوا هم په ښکلې قطع او صحافت چاپ شوی دی. یاد اثر په عمومي ډول څلور برخې لري؛ په لومړۍ برخه کې یې (ادبي تیوري) په دویمه کې یې (ادبي کره کتنه)، په درېیمه کې یې (ادبي میتودونه، ادبي مکتبونه) او په څلورمه کې یې (ادبي تاریخ) څېړل شوي دي. په ټولیز ډول دا د ادبپوهنې په برخه کې یو خورا جامع کتاب دی، ددې اثر د کره کتنې باب هم خورا غني دی. او په دې برخه کې د ((کره کتنې تاریخي پس منظر او معیارونه)) تر سرلیک لاندې د کره کتنې د پېژندنې، موضوعګانو او مسالو، تاریخي پس منظر، اصولو او معیارونو، ډولونو، هدفونو او دندو په هکله د لویدیز ادب او کره کتنې له اصولو سره سم بحث او څرګندونې شوې دي. د کره کتنې په بحث کې د کره کتنې آداب هم تشریح شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- شعرونه او نقدونه:

شعرونه او نقدونه د تکړه کره کتونکي زرين انځور اثر دی. دا اثر پر(۱۹۸۲م، ۱۳۶۵ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی. دا اثر د کره کتنې په تېره بیا د پښتو شعر او هغه هم معاصر شعر په برخه کې د عملي کره کتنې یوه ښه بېلګه ده. لیکوال په دې اثر کې د پښتو معاصر شعر ځينو نميګړتياوو ته اشاره کړې، ځرګندې بېلګې يې راوړي، د هغو پر نيمګړو برخو يې ځرګندې نيوکې کړي او د حل لارې يې په ګوته کړي دي. دې اثر پر خپل وخت عملي تاثيرات هم وشيندل او تر يوه بريده يې د پښتو شعر د شعاري کېدو او انحراف مخه ونيوله.

۶- ادبي مسالې:

د کانديد اکاډميسن پوهاند محمد رحيم الهام اثر دی. په دې اثر کې د پوهاند الهام پنځه عنوانه بېلابېلې ليکنې او دوه بېلابېلې ژباړې شاملې دي. دا اثر پر(۱۹۸۸م، ۱۳۶۷ل) کال په کابل کې د افغانستان د ليکوالو د ټولنې له خوا خپور شوی دی. د مخونو شمېر يې (۲۴۰) ته رسېږي. د کره کتنې په دې اثر کې د کينې ايډيالوژۍ د پلوي کره کتونکو او همدارنګه د لويديځوالو کره کتونکو دواړو نظريات راټول شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د کره کتنې ډولونه:

د کره کتنې ډولونه د سرمحقق زلمي هېوادمل اثر دی. په دې اثر کې د سرمحقق زلمي هېوادمل هغه لیکنې راغلي چې د کره کتنې په اړه دي. په دې لیکنو کې د پښتو کره کتنې پر تاریخي سوابقو، تیوریکو اثارو، د کره کتنې پر ستونزو او نورو اړوندو مسایلو بحث شوی دی. د سرمحقق زلمي هېوادمل پر لیکنو سربېره په دې اثر کې څلور هغه لیکنې هم راغلي دي، چې د کره کتنې په اړه دي او دده له خوا له اردو ژبې څخه پښتو ته ژباړل شوي دي. دا اثر په (۱۹۹۱م، ۱۳۷۰) کال د افغانستان د لیکوالو د ټولنې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

۸- ادبي او تاریخي سمونې:

دا د پوهاند صدیق الله رښتین کره کتنیز اثر دی، چې پر (۱۹۹۲م، ۱۳۷۱ل) کال چاپ شوی دی. په دې اثر کې د یو شمېر هغو ځانګړو اثارو او متفرقه لیکنو تېروتنو ته اشاره شوې چې چاپ شوي دي. پوهاند رښتین ددې اثارو تېروتنو ته متوجه شوی، د هغو سمون یې ضروري او د ادب په ګټه ګڼلی دی، پر هغو یې بېلابېلې لیکنې کړې او پر خپل وخت یې په مجلو او جریدو کې خپرې کړې دي. تر متفرق چاپ وروسته یې بیا په دې اثر کې راټولې او خوندي کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- منشور (کره کتنه):

منشور (کره کتنه) د مصطفی سالک اثر دی، چې پر (۲۰۰۰م، ۱۳۷۹ل) کال په پېښور کې دانش خپرندویې ټولنې خپور کړی دی. دا اثر ټول (۱۵۰) مخه لري. د دې اثر په لومړیو برخو کې پر ادب، شعر، اخلاقو، ښکلا، تاریخ او ادب، معاني، بیان او بدیع، فلسفه او شاعري، تخلیق او مطالعې باندې بحث شوی دی. په دې اثر کې د ختیزې او لویدیزې کره کتنې آرونه هم بیان شوي دي. (منشور) د یوه تدریسي کتاب په بڼه لیکل شوی، د ادب پوهنځي محصلین ترې د کره کتنې په برخه کې د یوه تدریسي یا مرستندوی درسي اثر په توګه هم ګټه اخیستلای شي.

۱۰- د پټې خزانې میزان رښتیا میزان دی؟

دا د زرین انځور او استاد محمد اصف صمیم ګډ اثر دی، چې په پېښور کې چاپ شوی دی. په دې اثر کې د استاد صمیم او زرین انځور یو څو هغه لیکنې راغلې دي، چې د قلندر مومند د هغو نیوکو په اړه لیکل شوي، چې ده په خپل اثر ((پټه خزانه فی المیزان)) کې راوړې دي. دې اثر کې هڅه شوې، د علمي دلایلو له مخې د قلندر مومند یو زیات شمېر هغو انتقادونو ته منطقي ځواب وویل شي چې هغه د پټې خزانې پر بېلابېلو خواوو څرګند کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- ادبي کره کتنه:

دا اثر اجرالدين اقبال له عربي څخه پښتو ته ژباړلی دی. یاد اثر مصري ليکوال ډاکتر محمد مندور مصري ليکلی دی، ټول (۱۳۲) مخونه لري او د (۱۰۰۰) ټوکو په شمېر دانش خپرندويه ټولنې په پېښور کې چاپ کړی دی.

۱۲- د پښتو غزل تنقيدي جاج:

دا د ځوان ليکوال طاير ځلاند اثر دی، چې دانش خپرندويه ټولنې په (۱۲۷) مخونو کې د (۱۰۰۰) ټوکو په تيراژ په پېښور کې پر (۱۳۹۱) ل کال چاپ کړی دی. په دې اثر کې تصوف او پښتو نوی غزل، د غزل کره وړه، پښتو غزل کې رواني اړخونه، غزلګو شاعر څوک دی؟، پښتو غزل او علامت نګاري، پښتو غزل او انځورګري، حمزه بابا په پښتو غزل کې د بدلونونو موجد ، پښتو غزل په سروتال کې، پښتو غزل په نويو پړاوونو کې، د پښتو نوي غزل تنقيدي جاج او د پښتو غزل راتلونکی، مسايل څېړل شوي دي. په مجموعي ډول دا اثر د پښتو غزل د ارزونې او کره کتنې په برخه کې يو ځانګړی اثر دی.

۱۳- د کره کتنې تاريخي پس منظر او معيارونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کاندیـد اکاډمیســین محمدصــدیق روهــي اثــر دی، چــې پــر (۱۳۸۰ل) کال د محمدصدیق روهي فرهنګي ټولنې له خوا په پېښـور کې چاپ شوی دی. پـه دې اثر کې راغلي محتویـات همغـه دي چې اکثره یې په ادبي څېړنې اثر کې راغلي دي، خو دلتـه د یـوه ځـانګړي اثر په توګه هم چاپ شوی دی.

۱۴- کره کتنه:

استاد پوهنوال عبدالخالق رشید لیکلی او د اتیـا یمو کلونو پـه وروسـتیو کـې د هندوسـتان پـه نـوي ډیلـي کـې چـاپ شـوی دی، دا کتاب (۸) څپرکي لري،د کره کتنې تاریخچه په کې بیان شوې، کره کتنـه یـې د یـوه علـم پـه توګـه ارزولـې او همدارنګـه یـې د کـره کتنـې ډولونه په ګوته کړي دي.

۱۵- د پښـتو شعر او سمهالي بهیر کره کتنه:

د عبـدالغفور لېـوال اثـر دی، چـې پـر (۱۳۸۱ل) کـال پـه کابـل کـې چاپ شـوی دی. پـه دې اثـر کـې د پښـتو د اوسـني شـعر پـه تېـره بیـا د طالبانو د واکمنۍ تر ختمېدو پورې یو شمېر مخکښـو شـاعرانو پـر شعرونو باندې کره کتنه شوې، هغه څېړل شوې، شنل شوي او ارزول شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- په پښتونخوا کې:

پر افغانستان سربېره په کوزه پښتونخوا یا لر افغانستان کې هم د څو لسیزو په بهیر کې د کره کتنې ځینې مستقل کتابونه چاپ شوي دي. پر خپلواکو اثارو سربېره ځینې نور داسې اثار هم چاپ شوي، چې یوه برخه یې د کره کتنې پر محور راڅرخي، خو نورې برخې یې د ادبیاتو یا ادبپوهنې نورې برخې رانغاړي. دلته به یوازې ځانګړو اثارو ته اشاره وکړو:

۱- کتاب الشعر:

دا کتاب اصلاً د یونان د نامتو فیلسوف او حکیم (ارسطو) د بوطیقا (Poetics) پښتو ژباړه ده. دا اثر (مولوي محمد اسرافیل) ژباړلی او د پېښور پوهنتون د پښتو اکاډمۍ مشر (مولانا عبدالقادر) پرې بیا کتنه کړې. یاد اثر پر (۱۹۵۸م، ۱۳۳۷ل) کال په پېښور کې د پښتو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی.

لکه څنګه چې څرګنده ده، بوطیقا د شعر او شاعرۍ په اړه په نړۍ کې لومړنی منظم اثر ګڼل کېږي، دغسې په پښتو کې د دې اثر ژباړه هم د کره کتنې په برخه کې لومړنی ژباړل شوی اثر ګڼل کېږي. د ارسطو په دې اثر کې پر شاعرۍ باندې عمومي او متوازن نظر ښندلی، د شاعرۍ ډولونه یې بیان کړي، څنګې شاعري یې توضیح کړې، د کره کتونکو اعتراض او هغو ته د ځواب ورکولو اصول یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیان کړي دي. د ارسطو دا اثر د (نظمیات) په نامه (قلندر مومند) هم ژباړلی دی او پر (۱۹۶۳م، ۱۳۴۲ل) کال یې په پېښور کې خپور کړی دی.

۲- ادبي تنقید:

د کره کتنې په برخه کې دا یو وړوکی کتابګوټی دی، چې (میا سید رسول رسا) لیکلی دی، په وړه جیبي کچه په (۱۸۵) مخونو کې په پېښور کې د (یونیورسټي بوک ایجنسي) له خوا چاپ شوی دی. (میا سید رسول رسا) ددې اثر په لیکلو کې د کره کتنې په برخه کې د نړۍ له ډېرو نامتو اثارو څخه ګټه پورته کړې ده. ددې اثر ځینې برخې بشپړې ژباړې دي او ځینې برخې یې د (رسا) خپل تحلیلونه. په دې اثر کې که څه هم د کره کتنې له ختیزو او لویدیزو دواړو اصولو څخه ګټه اخیستل شوې، خو ډېری بحث یې د ښکلو هنرونو، ادبیاتو، شعر او شاعرۍ پر محور راڅرخي. ځینې لیکوال وایي د کره کتنې په اړه ول ددې اثر د ادبپوهنې نورې برخې درنې دي.

۳- تنقید:

تنقید د کره کتنې په برخه کې د (قلندر مومند) له خوا ژباړلی شوی اثر دی. دا اثر اصلاً د (ویلیم هنري هډسن) (W.H) Hudson د نامتو کتاب (An Introduction to the study of literature) د یو څپرکي لنډون او ژباړه ده. دا اثر د ماسترۍ دورې (MA) لپاره یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه ده او د یوه مضمون په توګه هم تدریسېده، خو د یوه ځانګړي کتابګوټي په بڼه هم پر (۱۹۲۳م، ۱۳۴۲ل) کال په پېښور کې خپور شوی دی. ټول (۸۰) مخونه لري. دا اثر د کره کتنې د مانا او مفهوم، اړتیا، د کره کتنې د ځینو ښوونځیو، د کره کتونکي د دندو او صلاحیتونو، د کره کتنې د تاریخ او ځینو نورو موضوعګانو په اړه ګټور معلومات لري.

۴- پټه خزانه فی المیزان:

پټه خزانه فی المیزان د (قلندر مومند) یو انتقادي اثر دی چې د (پټې خزانې) په اړه یې لیکلی دی. دا اثر (قلندر مومند) د نږدې شلو کلونو په بهیر کې لیکلی دی. او بیا په پېښور کې چاپ شوی دی. قلندر مومند په دې اثر کې د پټې خزانې د ((بطلان)) لپاره هڅه کړې او ځینې داسې دلایل یې راوړي چې دده په خپل نظر ده ته مناسب ښکاره شوي دي. یو زیات شمېر لیکوال، ادبپوهان او کره کتونکي بیا په دې نظر دي، چې په دې اثر کې راغلي نظرونه د قلندر مومند د شخصي عقدې زېږنده دي، نو ځکه ورته د کره کتنې یو ناپېیلی اثر نه شي ویل کېدی، پر همدې بنسټ ددې اثر د رد په باب څو بېلابېل اثار ولیکل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- ادب څه دی؟

دا د (سردار حبیب الرحمن سحر یوسفزي) د کره کتنیزو لیکنو یوه ټولګه ده، چې (۲۵۲) مخه لري، لومړی ځل پر (۱۹۴۷م، ۱۳۲۲ل) کال او بیا پر (۱۹۸۰) او (۱۹۹۲م) کلونو په پېښور کې چاپ شوی دی. په دې اثر کې د کره کتنې په باب بېلابېل معلومات، دغه راز د شعر، ډرامې او نورو ادبي فورمونو په باب توضیحات راغلي دي. د لوید یزو او ختیزو سترو کره کتونکو نظریات هم په کې راغلي دي. له دغه اثر څخه د کره کتنې په برخه کې د یوه تدریسي اثر په توګه هم کار اخیستل شوی دی.

۶- پښتو افسانه:

پښتو افسانه یو کره کتنیز اثر دی چې (محمد اعظم اعظم) لیکلی دی. دا اثر په (۱۹۲) مخونو کې، پر (۱۹۷۴م، ۱۳۵۳ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی. په یاد اثر کې لنډې کیسې او ناولونه څېړل شوي او د پښتو لنډو کیسو په باب عملي کره کتنه شوې ده. د (میا سید رسول رسا) په نظر ددې تنقیدي اثر ژبه متوازنه، نغښتې، سکښته او راښکلې ده، په لنډو موزونو جملو کې یې ډېر څه ویلي او هر څه یې چې ویلي، د موجوده زمانې د تنقید له معیاري اصولو سره سم یې ویلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- مقدمه د شعر او شاعرۍ:

مقدمه د شعر او شاعرۍ پروفیسور محمد نواز طایر له اردو څخه پښتو ته ژباړلې ده. د اثر لیکوال د اردو ژبې نامتو کره کتونکي (الطاف حسین حالي) دی. د کتاب پښتو ژباړه د (۱۳۶۰ل، ۱۹۸۱م) کال په اپریل کې د پېښور پوهنتون د پښتو اکاډمۍ له خوا چاپ شوې ده. په دې اثر کې د اردو ژبې د ادبیاتو پر ځرنګوالي کره کتنه شوې، د کره کتنې عام اصول بیان شوي دي. د کره کتنې دا اصول اکثره د نړۍ د نورو ژبو پر ادبیاتو هم د تطبیق وړ دي.

۸- پټه خزانه تول پارسنګ:

دا د کوزې پښتونخوا د یو نامتو څېړونکي (همېش خلیل) یو کره‌کتنیز اثر دی، چې په پېښور کې چاپ شوی دی. دا اثر اصلاً د (قلندر مومند) د اثر د(پټه خزانه فی المیزان) د هغو شکونو، نیوکو او انتقادونو ځواب دی، چې هغه په خپل دې اثر کې پر (پټه خزانه) څرګند کړي دي. په دې اثر کې یو پر یو د (قلندر مومند) نیوکو ته ځواب ویل شوی دی.

۹- د خیرالبیان تنقیدي مطالعه:

دا د قلندر مومند یو اثر دی چې پر (۱۹۸۸م) ، (۱۳۶۷ل) کال په پېښور کې خپور شوی دی. د مخونو شمېر یې (۳۵۲) ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلندر مومند په دې اثر کې د خیرالبیان پر هغه چاپ چې په فوټو افسیټ ډول په کابل کې چاپ شوی او د خیرالبیان پر هغه متن چې په پېښور کې د پښتو اکاډمۍ له خوا خپور شوی دی، پر دې دواړو متنونو بحث کړی دی. د قلندر مومند په نظر هغه متن چې دی یې کره بولي له دغو دواړو متنونو څخه اخیستل شوی، چې د درېیم متن بڼه لري. د (پټه خزانه فی المیزان) په شان د قلندر مومند پر دې اثر هم د نورو کره کتونکو له خوا نیوکې شوي او هغه یې سالمه کره کتنه نه ده بللې.

۱۰- د رنګ او بو قافله:

دا د ډاکتر اقبال نسیم خټک اثر دی، چې پر (۱۹۹۱م، ۱۳۷۰ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی. د کتاب د ټولو مخونو شمېر (۴۰۲) ته رسېږي. دا اثر د تحقیق او تنقید یو امتزاج دی یانې دا دوه برخې په کې رانغښتل شوي دي. په دې اثر کې د (عبدالحمید مومند)، (کامګار خټک)، (کاظم خان شیدا) او (علي خان) پر ژوند، شاعرۍ او هنر باندې څېړنه او کره کتنه شوې ده. دا اثر د یوه تدریسي کتاب د معیارونو په پام کې نیولو سره لیکل شوی دی او هڅه شوې چې زده کوونکي ور څخه د یوه ادبي تدریسي اثر په توګه ګټه پورته کړي. دا اثر د لیکوال د ډېرو کلونو د زیار او کار ثمر دی.

۱۱- پښتو ادب کې تحقیق او تنقید:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صاحب شاه صابر اثر دی، چې پر (۱۹۹۵م)، (۱۳۷۴ل) کال د کوزې پښتونخوا د پښتو ادبي جرګې له خوا چاپ شوی دی. صاحب شاه صابر تر دې اثر دمخه د پښتو اکثره هغه تحقیقي او کره کتنیز اثار له نظره تېر کړي، چې دده د اثر د لیکلو تر وخته په پښتو کې چاپ شوي دي. ده په خپل دې اثر کې د کره کتنې اړتیا، ګټه او اهمیت په ګوته کړي او پر یو شمېر اثارو یې خپل کره کتنیز نظر څرګند کړی دی.

۱۲- خېړنه او کره کتنه:

د داود خان داود اثر دی، چې پر (۲۰۰۳م، ۱۳۸۲ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی. دا اثر اصلاً د کره کتنې په برخه کې د داود خان داود د څو بېلابېلو لیکنو یوه ټولګه ده. په دې ټولګه کې د کره کتنې پر تاریخ خبرې شوي، پر دې بحث شوی چې پښتو ادب کې څه ډول کره کتنه پکار ده؟ د لویدیزوالو او ختیزوالو د نظریاتو پر بنسټ او که په خپله د پښتني چاپېریال له مزاج سره سمه کره کتنه؟ په دې اثر کې هغو ستونزو ته هم نغوته شوې چې د کره کتنې په برخه کې زموږ په ټولنه کې موجودې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳-ادبي کره کتنه:

(ډايوني سيس لان جانس) ليکلی او حنيف خليل پښتو ته ژباړلی دی. دا اثر پر (۲۰۰۳م، ۱۳۸۲ل) کال په پېښور کې دانش خپرندويې ټولنې چاپ کړی دی.

پر پورتنيو ځانګړو اثارو سربېره يو زيات شمېر پښتانه ليکوال شته، چې په پښتو کره کتنه کې يې خپله ونډه اخيستې، د پورتنيو ځانګړو اثارو ترڅنګ يې د کره کتنې په برخه کې ځينې نورې ليکنې هم خپرې شوي، چې هغه لا په دې اثارو کې شاملې نه دي، خو د هغو ليکوالو ترڅنګ چې مستقل او متفرقه ليکنې يې خپرې کړي، په سلګونو داسې ليکوال نور هم شته چې د کره کتنې په برخه کې يې عملي او نظري کارونه کړي او متفرقه ليکنې يې په بېلابېلو وختونو کې په چاپي رسنيو کې خپرې شوي دي، په دې ليکوالو کې بهرني ليکوال هم شامل دي او خپله پښتانه ليکوال هم.

د پورتنيو ځانګړ اثارو ترڅنګ کېدی شي، د نړۍ په نورو برخو، خپله افغانستان او کوزې پښتونخوا کې په پښتو ژبه د کره کتنې نور ځانګړي اثار هم ليکل شوي او چاپ شوي و او زما لاس ته تر اوسه نه ي رارسېدلي او يا هم زه پرې خبر شوی نه يم، خو دا هغه ځانګړي اثار وو چې ما يې د چاپ او څرنګوالي پر باب معلومات ترلاسه کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوولسم څپرکي لنډیز

په پښتو ژبه یو شمېر کره کتنیز اثار چاپ شوي، خو دا اثار د پښتو ادبیاتو په نورو برخو کې له چاپ شویو اثارو سره متوازن او متناسب نه دي. د کره کتنې په برخه کې د لیکوالو پر متفرقه کارونو سربېره هم په افغانستان، هم په لره پښتونخوا یا لر افغانستان او همدارنګه د نړۍ په ځینو نورو برخو کې ځینې کره کتنیز اثار چاپ شوي او همدارنګه یو شمېر کره کتنیز بهیرونه رامنځته شوي دي.

د مستقلو اثارو په لړ کې د عبدالمالک همت اثر (ادب او ادبي کره کتنه)، د افضل ټکور له خوا راټوله شوې (کره کتنه)، د پوهاند عبدالحی حبیبي (پښتو نثر ته کره کتنه)، د سرمحقق محمدصدیق روهي (ادبي څېړنې)، د زرین انځور (شعرونه او نقدونه)، د پوهاند محمد رحیم الهام (ادبي مسالې)، د سرمحقق زلمي هېوادمل (د کره کتنې ډولونه)، د پوهاند صدیق الله رښتین (ادبي او تاریخي سمونې)، د مصطفی سالک (منشور)، د زرین انځور او محمداصف صمیم ګډ اثر (د پټې خزانې میزان رښتیا میزان دی؟)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجرالدين اقبال ژباړه (ادبي کره کتنه) او ځينې نور اثار د يادونې وړي دي.

په کوزه پښتونخوا کې د مولوي محمد اسرافيل ژباړه (کتاب الشعر)، د سيدرسول رسا (ادبي تنقيد)، د قلندر مومند (تنقيد)، د سردار حبيب الله سحر يوسفزي (ادب څه دی؟)، د محمد اعظم اعظم (پښتو افسانه)، د صاحب شاه صابر (پښتو ادب کې تحقيق او تنقيد) او ځينې نور اثار د يادونې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوولسم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-په افغانستان کې د کره کتنې په اړه چاپ شوي اثار، زموږ په ټولنه کې د کره کتنې ټولو اړتیاوو ته څومره ځواب ویلای شي؟

۲-په پښتونخوا کې د کره کتنې چاپي اثار له چاپي ادبي اثارو سره څومره انډول برابرولای شي؟

۳-ولې په پښتو ژبه د کره کتنیزو چاپي اثارو شمېر کم دی؟

۴-د نړۍ له مهمو ژبو څخه د کره کتنیز اثارو ژباړې ته څومره اړتیا ده؟

۵-په دې چاپ شویو اثارو کې کوم اثار د عملي کره کتنې ځرګندې بېلګې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- هر محصل دې د کره کتنې په دې چاپي اثارو کې يو اثر خوښ او هغه دې تحليل کړي.
- محصلين دې د نويو چاپ شويو او يا هغو کره کتنيزو چاپي اثارو په باب خپلو ټولګيوالو ته معلومات ورکړي، چې په دې اثر کې يې يادونه نه ده راغلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ پایله

ددې اثر په بېلا بېلو برخو کې مو په پښتو کې د کره کتنې د ستونزو په باب رڼا واچوله. دا ستونزې لا هم دوام لري. په کره کتنه کې موږ نه یوازې په محتوایي برخه کې ستونزې لرو، د اثارو ځومره والی او څرنګوالی مو لکه څنګه چې باید وای، هغسې نه دی او زموږ اړتیاوې نه شي خړوبولای. دغسې په لیکنۍ یا شکلي برخه کې هم ستونزې لرو.

ځینې مهم نومونه، په تېره بیا، ځینې بهرني نومونه، هغه د اشخاصو وي که د ځایونو، بېلا بېل لیکوال یې په بېلا بېلو لیکبڼو لیکي. په دې اثر کې هم همدا ستونزه شته. ما چې له کومو اخځونو څخه په دې اثر کې ګټه پورته کړې، د ځینو لیکوالو نومونه په یوه ځای کې په یو بل ډول او په بل ځای کې په بل ډول لیکل شوي دي. د ساري په توګه ځینو لیکوالو ارستو (ارسطو) لیکلی، اپلاتون، (افلاطون، افلاتون، اپلاطون) سوکرات (سقراط، سقرات) او همدارنګه نور نومونه یې په نورو ډولونو لیکلي دي. د اکثرو بهرنیو نومونو په لیکبڼه ستونزه شته، ما کوښښ کړی، چې دنومونو په لیکنه کې یو څه یووالی راولم، خو بیا هم د نومونو بېلا بېلو لیکبڼو د ثبت له کبله ستونزه پوره اواره نه شوه. د نومونو ترڅنګ ما هڅه کړې، چې د اصلي محتوا په خوندیتوب سره په ځینو کلمو کې، چې پخوا یو ډول لیکل کېدې او اوس ورو ورو یو واحد معیار ته داخلېږي، په نوې دودیزه بڼه ولیکم. له ځینو (دري) اثارو څخه ما ځینې متنونه ژباړلي، دا ژباړه هم ټکي پر ټکي نه ده، کوښښ مې کړی چې اصلي مفهوم او لنډیز راواخلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ترڅنګ مې د ځینو لیکوالو په هغو لیکنو او ژباړو کې هم یو څه ژبنې او لیکنۍ سمون راوستی، چې یا دوی په خپله کړي او یا یې له نورو ژبو څخه ژباړلې وې، خو په پښتو جملو کې یې د ژباړې کمزوري او لیکنۍ تېروتنې له ورایه ښکارېدې، په هغو کې مې هم په داسې ډول سمون راوړی، چې محتوا ته یې هېڅ ډول زیان ونه رسي.

په دې اثر کې مې هڅه کړې چې څومره ژبه اسانه کېدی شي، همغه ژبه وکارول شي. په اثر کې یو منطقي تسلسل په پام کې نیول شوی دی. هغه اثار چې دلته په پښتو او دري ژبو کې ترلاسه کېدلای شول، له هغو اکثرو ګټه اخیستل شوې ده. خو دې سره سره بیا هم د داسې یو اثر په توګه چې هېڅ نیمګړتیاوې ونه لري او یا ډېرې کمې نیمګړتیاوې لري، هغه حالت ته لا ډېر مزل پاتې دی. کله چې دا اثر خپور شي، د محصلینو، لوستوالو او لیکوالو لاس ته ورشي او یا هم په تدریسي ډګر کې د تدریس عملي بڼه خپله کړي، نو په تطبیقي ډګر کې به یې ګڼې ستونزې او نیګړتیاوې راڅرګندې شي. زه هیله من یم چې قدرمن لوستونکي او ګران محصلین دا نیمګړتیاوې په ګوته او په لیکنۍ بڼه یې ما سره شریکې کړي. د بیا بیا چاپ په حالت کې به دا نیمګړتیاوې یوه په بلې پسې له منځه وړو او تر هغه پورې به دا کار تعقیبوو چې په نسبي ډول، یو معیاري تدریسي اثر ورڅخه جوړ شي.

په درناوي

پوهندوی محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

۱- الفت، ګل پاچا. د الفت نثري کلیات. د محمد اسمعیل یون په زیار. ۱۳۸۷ل کال. کابل: یون کلتوري یون.
۲- الهام، پوهاند محمدرحیم. د نازو انا یاد. ۱۳۶۹ل کال. کابل: یون کولتوري یون.
۳- انځور، زرین. شعرونه او نقدونه.۱۳۶۵ل کال. کابل: د لیکوالو ټولنه. دولتي مطبعه.
۴- براهني، رضا. طلا در مس. ۱۳۴۷ل کال. ایران: انتشارات زمان.
۵- بهاند، ډاکتر لطیف. ((په پښتو ادب کې د کره کتنې تاریخ)). د دوکتورا ناچاپ تیزس مسکو پوهنتون، ۱۹۹۱م کال.
۶- بېدل، دېوان بېدل. د همېش خلیل په زیار. ۱۹۵۷م کال. پېښور.
۷- حبیبي، پوهاند عبدالحی. د پښتو ادب لنډ تاریخ. ۱۳۸۷ل کال. کندهار: علامه رشاد خپرندویه ټولنه.
۸- خټک، اشرف خان. د هجري دېوان. د همېش خلیل په زیار. ۱۳۵۸ل کال. پېښور.
۹- خټک، خوشال. د خوشال خټک مرغلرې. د پوهاند حبیبي په سریزه. ۱۳۱۷ل کال. کندهار.
۱۰- خټک، خوشال. د خوشال رباعیات. ۱۳۴۹ل کال. کابل: پښتو ټولنه. دولتي مطبعه.
۱۱- خټک، خوشال. د خوشال کلیات. ۱۳۵۸ل کال. کابل: د افغانستان علومو اکاډمۍ. دولتي مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- خټک، خوشال. سواتنامه. د پوهاند عبدالحی حبیبي په زیار. ۱۳۵۸ل کال. کابل: دولتي مطبعه.
۱۳- رسا، سید رسول. ارمغان خوشال. ۱۹۲۴م کال. پېښور.
۱۴- رفیق، پوهنوال محمد رفیق. د ادبپوهنې بنسټونه. ۱۳۹۰ل کال. کابل: کابل پوهنتون. د لوړو زده کړو وزارت چاپخونه.
۱۵- روهي، کاندید اکاډمیسین محمد صدیق. د کره کتنې تاریخي پس منظر او معیارونه. ۱۳۸۰ ل کال. پېښور: محمدصدیق روهي فرهنګي ټولنه.
۱۶- روهي، کاندید اکاډمیسین محمدصدیق. ادبي څېړنې. ۱۳۶۰ل کال. کابل: دولتي مطبعه.
۱۷- زرینکوب، داکتر عبدالحسین. نقد ادبي، جلد اول و دوم. ۱۳۸۲ل کال. ایران: موسسه انتشارات امیرکبیر. سپهر مطبعه.
۱۸- زرینکوب، عبدالحسین. نقد ادبي. ۱۳۸۰ل کال. ایران.
۱۹- شمیسا، داکتر سیروش. نقد ادبي. ۱۳۸۵ل کال. ایران: انتشارات میترا. تابش مطبعه.
۲۰- صمیم، محمد اصف. ګام پر ګام له خوشال سره. ۱۳۷۸ل کال. پېښور: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.
۲۱- قویم، داکتر عبدالقیوم. نقد ادبي. ۱۳۸۷ل کال. کابل: انتشارات سعید.
۲۲- کاکړ، پیرمحمد. د پیرمحمد کاکړ دېوان. د استاد عبدالروف بېنوا په زیار. ۱۳۲۵ل کال. کابل: پښتو ټولنه. عمومي مطبعه.
۲۳- لوانی، دولت. د دولت لوانې دېوان. د پوهاند رشاد له سریزې سره. ۱۳۵۳ل کال. کابل: پښتو ټولنه. دولتي مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴- مومند، عبدالحمید. د عبدالحمید مومند دېوان. د زلمي هېوادمل په زیار. ۱۳۶۳ل کال. کابل: پښتو ټولنه. ګوندي مطبعه.
۲۵- مومند، عبدالرحمن. د رحمان بابا دېوان. ۱۳۵۲ ل کال. کابل: پښتو ټولنه. دولتي مطبعه
۲۶- هاشمي، سید محی الدین. ادب پوهنه. ۱۳۸۱ل کال. پېښور: د اریک د ګرځنده کتابتونونو اداره. احمد پرنټنګ پرېس.
۲۷- همت، عبدالمالک. ادب او ادبي کره کتنه. ۱۳۸۵ل کال. کوټه: صحاف نشراتي موسسه. اکرم پرېس.
۲۸- هوتک، محمد. پټه خزانه. ۳۹ ۱۳ل کال. کابل: د پوهنې وزارت. د پوهنې مطبعه.
۲۹- هېوادمل، زلمی. ننګيالی د زمانې. ۱۳۸۰ل کال. لاهور: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه. ملت پرنټنګ پرېس.
۳۰- هېوادمل، سرمحقق زلمی. د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغونې او منځنۍ دورې). ۱۳۸۰ل کال. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.
۳۱- هېوادمل، سرمحقق زلمی. د کره کتنې ډولونه. ۱۳۷۰ ل کال. کابل: د لیکوالو ټولنه. دولتي مطبعه.
۳۲- ولک، رنه. تاریخ نقد جدید جلد اول. ترجمه سعید ارباب شیراني. ۱۳۷۷ل کال. ایران: انتشارات نیلوفر. دیبا مطبعه.
۳۳- یون، محمداسمعیل. اندیال خوشال. ۱۳۸۷ل کال. کابل: یون کلتوري یون.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون

ژبو او ادبیاتو پوهنځي

پښتو څانګه

کره کتنه

د ژبو او ادبیاتو پوهنځیو په پښتو څانګو کې

د کره کتنې مضمون لپاره

لیکوال

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب پيژندنه:

د كتاب نوم: كره كتنه

ليكــوال: محمد اسمعيل يون

ليكوال د خپرونو لړ: (۳۹)

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي څانگه

ويـبپـاڼه: www.melitahrik.com

ډيزايـن: ضياء ساپی

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوكه

چـاپـكـال: ۱۳۹۴ ل كال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۹۴)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیو لیک

سرلیک مخ

د تحریک یادښت ۱
د لومړي چاپ یادښت ۲
د سر خبرې ۳
کره کتنه زموږ د ادبیاتو یوه مهمه اړتیا ۵
یک اثر مهم تدریسی ۸
دا اثر یوه ګټوره هڅه ۱۱
سریزه ۱۴

لومړی څپرکی

کره کتنه ۱۸

الف- د کره کتنې لغوي مانا ۱۹
ب- د کره کتنې اصطلاحي مانا ۲۲
ج- د کره کتنې اهمیت ۲۶
د- د کره کتنې اړتیا ۲۸
هـ- د کره کتنې بریدونه (حدود) ۳۰
و- د کره کتنې اداب ۳۱
د لومړي څپرکي لنډیز ۳۶
د لومړي څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د کره کتنې پیدا ینبت ۴۰

۱ -کره کتنه په زاړه یونان کې ۴۵
۲ - کره کتنه په لویدیځ کې ۵۹
۳ - کره کتنه په ختیځ کې ۶۲
د دویم ځپرکي لنډیز ۷۰
د دویم ځپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۷۳

دریم څپرکی

د کره کتنې پا یبنت ۷۵

الف- کره کتنه په لویدیځ کې ۷۵
ب- کره کتنه په ختیځ کې ۹۳
۱- کره کتنه په عربي نړۍ کې ۹۴
۲- کره کتنه په دري کې ۱۱۴
۳- کره کتنه په اردو ژبه کې ۱۱۸
د دریم ځپرکي لنډیز ۱۲۹
د دریم ځپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۱۳۳

څلورم څپرکی

کره کتنیز او ادبي بنوونځي ۱۳۵

۱- کره کتنیز بنوونځي ۱۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ادبي ښوونځي ۱۳۸

الف- لویدیز ادبي ښوونځي ۱۳۸

۱- کلاسیزم ۱۳۸

۲- رومانیزم ۱۴۰

۳- ریالیزم ۱۴۱

۴- ناتوریالیزم ۱۴۳

۵- سمبولیزم ۱۴۵

۶- سور ریالیزم ۱۴۶

۷- اګسزسیتانسیالیزم ۱۴۸

۸-سینتیمنتالیزم ۱۴۹

۹- نهیلیزم ۱۵۲

۱۰- فورمالیزم ۱۵۳

۱۱- ایماژینیزم ۱۵۳

۱۲- پارناس ښوونځی ۱۵۴

۱۳- امپرسیونیزم ۱۵۵

۱۴- کونستروکتیویزم ۱۵۵

۱۵- اوربانیزم ۱۵۶

۱۶- دادابیزم ۱۵۷

۱۷- اونانیمیزم ۱۵۷

۱۸- ویریزم او نور... ۱۵۸

ب- پښتو ادبي ښوونځي ۱۵۸

۱- روښان ادبي ښوونځی ۱۵۹

۲- خوشال ادبي ښوونځی ۱۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- رحمان بابا ادبي ښوونځی ۱۶۲
۴- حمید رشید ادبي ښوونځی ۱۶۴
ج- فارسي ادبي ښوونځي ۱۶۶
۱- خراساني ادبي ښوونځی ۱۶۷
۲- عراقي ادبي ښوونځی ۱۶۸
۳- هندي ادبي ښوونځی ۱۶۹
۴- مراجعت ادبي ښوونځی ۱۷۰
د څلورم څپرکي لنډيز ۱۷۲
د څلورم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۱۷۵

پینځم څپرکی

کره کتنه په پښتو ادب کې ۱۷۷
الف- پخوانۍ دوره ۱۷۸
ب- منځنۍ دوره ۱۸۳
ج- اوسنۍ دوره ۲۱۱
د- د کره کتنې په برخه کې متفرقه کار ۲۲۴
د پینځم څپرکي لنډيز ۲۴۸
د پینځم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۲۵۱

شپږم څپرکی

د کره کتنې ډولونه ۲۵۳
۱- نظري کره کتنه ۲۵۶
۲- عملي کره کتنه ۲۵۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- تاریخي کره کتنه ۲۵۸
۴- تشریحي او توضیحي کره کتنه ۲۶۳
۵- ښکلاییزه کره کتنه ۲۶۳
۶- حکمي کره کتنه ۲۷۲
۷- اروا پوهنیزه کره کتنه ۲۷۲
۸- متني کره کتنه ۲۸۱
۹- مارکسستي کره کتنه ۲۸۲
۱۰- قانون جوړوونکې کره کتنه ۲۸۵
۱۱- ټولنیزه کره کتنه ۲۸۶
۱۲- رومانتیکه کره کتنه ۲۹۰
۱۳- تحلیلي کره کتنه ۲۹۶
۱۴- استقرایي کره کتنه ۲۹۹
۱۵- پرتلیزه کره کتنه ۳۰۴
۱۶- لغوي کره کتنه ۳۰۶
۱۷- فني کره کتنه ۳۰۷
۱۸- اخلاقي کره کتنه او نورې... ۳۰۸
د شپږم څپرکي لنډیز ۳۱۰
د شپږم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۱۳

اووم څپرکی

د کره کتنې اصول او معیارونه ۳۱۵
۱- مطلق اصول او معیارونه ۳۱۶
۲- نسبي اصول او معیارونه ۳۱۷
د اووم څپرکي لنډیز ۳۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۵۳

اتم څپرکی

د کره کتونکي ځانګړتياوې ۳۵۵
۱ - پوهه او بصيرت ۳۵۶
۲ - عدل او انصاف ۳۵۷
۳ - ناپېيلتيا ۳۵۸
۴ - ناتعصبي ۳۵۹
۵ - پر اصولو ټينګار ۳۶۲
۶ - زړه ورتيا ۳۶۳
۷ - د کره کتنې د ادابو درناوی ۳۶۴
د اتم څپرکي لنډيز ۳۶۶
د اتم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۶۸

نهم څپرکی

د کره کتنې ګټې، د ادبياتو او نورو علومو
په وده کې د د هغې اغېزې ۳۷۰
۱ - عامو لوستوالو ته يې ګټې ۳۷۱
۲ - ليکوالو ته يې ګټې ۳۷۴
۳ - ادبياتو ته يې ګټې ۳۸۱
۴ - د پوهې پراختيا ته يې ګټې ۳۸۲
د نهم څپرکي لنډيز ۳۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نهم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۸۶

لسم څپرکی

مونږ ولې له کره کتنې ډاریږو؟ ۳۸۸
۱- د کره کتنې نا عاموالی ۳۸۹
۲- د زغم کلتور نشتوالی ۳۹۰
۳- د سالمې کره کتنې کموالی ۳۹۵
د لسم څپرکي لنډیز ۳۹۹
د لسم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۴۰۱

یوولسم څپرکی

په پښتو ژبه د کره کتنې
چاپ شوي کتابونه ۴۰۳
الف- په افغانستان کې ۴۰۵
ب- په پښتونخوا کې ۴۱۴
د یوولسم څپرکي لنډیز ۴۲۲
د یوولسم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۴۲۴
وروستۍ پایله ۴۲۶
اخځونه ۴۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک د هېواد پالې او فرهنګپالې اغلې (انیسه عمراني) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکې څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

KARA KATANA
"Criticism"

By: Mohammad Ismael Yoon

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۳۹
د لیکوال د خپرونو لړ: ۹٤

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library